This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

A 887,203

PROPERTY OF
University of Michigan Libraries
1817
ARTES SCIENTIA VERITAS

publikum weřejně rozhodnuty býti, — u nás jistě časopisu předewším potřebí jest, aby pomocí jeho mohl aspoň nedostatek jiných prostředkůw weřejných ke wzdělání řeči a literatury české poněkud nahražen býti.

Tím větší byla radost má, když slawný wýbor společnosti wlastenského Museum, obzwláště horliwým přičiněním wznešeného, o wlast a národ wysoce zaslaužilého Presidenta swého, umíniw wydáwati časopis, jakowéhož národu našemu potřebí, dosáhl k tomu bez prodlení nejwyššího powolení welmi milostiwého. Zdálo se mi, jakoby tím měla nowá weselejší twárnost literatuře naší získána býti, když pod ochranau tak wážné a hojné společnosti, spojeným úsilím wšech učených krajanůw našich, wycházeti měl spis potřebám našim we wšem howěti mající, — prwní toho spůsobu dílo w literatuře naší. Jsa jměním weřejné společnosti, a tudíž i tak říkaje celého národu českého, měl již proto větší pozor na sebe obraceti, a větší počet jak spoludělníkůw tak i odběratelůw sobě získati, slowem, prowozowati větší, rozšířenější a stálejší moc w národu, nežliby dílo jednotliwého podnikatele spůsobiti mohlo. I obzwláštní laskawé naklonění se nejwyšších zpráwcůw země slibowalo wlastenskému podniknutí tomuto utěšenau zdárnost.

Naděje mé wyznám se že neklesaly, když od slawného wýboru společnosti redakce časopisu tohoto mně swěřena, a tudíž největší tíž a péče i celá téměř odpowědnost za zdar jeho na mne uwalena byla; nadálť sem se zajisté ochotné a horliwé podpory wšech literatury naší milownych wlastencůw, sám sobě sice ne dostatečné síly, ale jen radostné ochotnosti swé ku poslaužení k dílu národnímu swědom jsa. I ujal sem se toho celau duší swau, — s horliwostí snad přílišnau, — jen na wěc samu, nic na osoby se neohlédaje.

Čeho se snažnosti mé w prwním tomto ročním běhu

dowesti podařilo, jest nyní již před očima wlastencůw, kteří sami saud swůj o tom wynášejí a wynesau. Mnohá příliš laskawá slowa došla mne od známých i neznámých, ústně i písemně; chwalná připomínaní činila se w listech weřejných doma i w cizině, — ale i hlasowé nespokojenosti tytýž slýcháni jsau, mezi kterýmižto mně wšak nižádný hlasitěji nezwučel nad hlas wlastní swědomosti mé.

O tom nyní aučastníkům časopisu tohoto k dorozumění poslaužiti chtěje, umínil sem položiti k záwěrce roku slowa tato, kterýchžto daufám že žádný dobrý mně ani nezazlí, ani z neupřímosti stíhati nebude.

Časopis tento, hned po swém ohlášení, s welikým wšech očekáwaním hledán a čítán byl. Wlastenci wšech stawůw a powolání, učení i neučení, wysorodí i prostičcí, nadáli se najíti w něm k zalíbení i ku poučení swému skládaní důležitá, a swé chuti i schopnosti přiměřená. Pečowati, pokud člowěku možná, aby naděje takowé sklamány nebyly, byla powinnost redaktorowa, kteréž neowšem dosti učiněno. Čtenář neučený, a zwláště w nowější češtině nezběhlý, nacházel w dosawadních swazcích příliš málo, čemužby wyrozuměti a z toho prospěch i utěšení bráti mohl. S druhé strany také není ani literatorům samým wyhowěno, kteří o další wybraušení a obnowení jazyka našeho se starajíce, widěli k tomu cíli méně powolnosti u redakce, nežli horliwost jejich pokládala sobě býti za potřebné. Obě pak strany mohly s tím slušně nespokojeny býti, že tak málo zpráw a slow, žiwota našeho jak pospolitého tak i literárního blíže se dotýkajících, podáwáno jest, neřkuli dokonce, že literních a uměleckých zpráw, wolnořekých saudůw a odporůw atd. téměř naprosto se nedostáwá.

Sprawedliwý saudce bohdá neztěžka přiloží wíru slowům mým, že jakož nedostatky a poklésky tyto sám ochotně poznáwám i wyznáwám, tak i jistě jim wyhowěti aneb se

wyhnauti pečliwě sem se snažil, — ale že příčiny toho, kromě nedostatečnosti mé, i w čemsi jiném záležeti musely, čehož se uchrániti ani w moci mé nebylo, ani wůlí mau nescházelo.

Již sám ohled ten, že co jedněm *příliš*, totéž druhým *málo* se býti widělo, swědčí nejen o odporu dwau stran w literatuře naší, ale také snad o *nestrannosti* redakce, ana usilowala kráčeti cestau prostřední. Utěšená wěc bylaby jistě, kdyby známost mateřčiny naší byla w každém ohledu wůbec již tak rozšířena i upewněna, abychom nemuseli činiti sobě o řeč nižádných wíce nesnází. Když ale tak není, hleďmež alespoň pečliwau opatrností, mírností a snášeliwostí ulewowati nesnázi této, abychom snad wíce nebořili, nežli stawíme. Mnoha zdařilých wýtečných hlaw mezi spisowateli našimi chopil se po tato léta chtíč jakýsi nemírný, učiniti řeč naši wšem nowěwzdělaným europejským jazykům we přednostech swých rownau, anobrž, za větší wzdělatelností její, podlé metafysických prawidel, nade wšecky jiné bohatší, jemnější a důkladnější. Chtíč tento jest citům wlastenským přirozený, a proto w původu swém jistě chwalný: ale bojím se, nebudeli na uzdě držán, že přinese literatuře naší wíce škody nežli užitku. Předně zajisté zaměstnáwaje mysl celau spisowatelůw domněnkami o řeči a formě, odwodí nás čím dále tím wíce od studií realných (powěcných); a snažení toto lexikalní a grammatické wnáší do nowější literatury naší jakausi jednostrannost a jednotwárnost neweselau, jelikož tu spatřuje se ne tak žiwot řeči naší jadrný a čilý, jako raději učené anatomické rozbírání mrtwoly její. I jest se obáwati, abychom, zahlaubíce se do řeči, nezanedbáwali příliš ostatních nauk, které wlastně srdce šlechtí a rozum oswěcují. Tatě největší stížnost do nowějších spisůw českých, že neberau ohledu na potřeby a na staw národu. Lid náš, abych tak řekl, lační a žížní po knihách,

we kterýchžby nalezl duchowního nasycení a občerstwení: a předce mu ztrawného pokrmu a nápoje, kterýmžbychom ho w národnosti swé wychowáwali, připrawowati nechceme aneb neumíme. Kořeni samo nesytí, ani silice žížně nehasí. I nač medle jest nám hojnost spisůw obsahem a formau tak wysoce se wznášejících, že málo kdo w národu je důmyslem stihnauti může, pokawad ještě pro potřeby obecné žiwota našeho pečowáno není? Chlauba ta, že máme ty neb onny wzácné subtilnosti w řeči a literatuře swé, jest příliš jalowá i zpozdilá, pokud nemůžeme tajiti se nedostatkem knih w duchu národním prostě psaných, poučujících a mysl obweselujících. Že řeč naše sama w sobě wýborná, spanilá i ke wšemu dobrému nad jiné schopná jest, o tom není mezi rozumnými již dáwno hádky a odporu; a kdoby to ještě zapíral, toho slowo nezasluhuje pozoru. I k čemu tedy to úsilné stíhaní slow a forem neobyčejných, zastaralých aneb cizinau zapáchajících? I sám, co sem tu kdy zhřešil, omlauwati nechci; a nehanba mně wyznati, žebych we mnohém rád ucauwnul, w čem mne kdy mladá horliwost uwedla w zámezí. Ale kdyby hlasu mému dáno bylo proniknauti k srdci wšech, kterým řeč a literatura naše na péči jest, prosilbych a zawazowalbych je tau láskau, kterau národu swému powinni jsau, aby nechajíce již dalšího mateřčiny swé weršem i prosau přebrušowání, nawrátili se, pokud wěk náš dopauští, ku prostotě a k jemnosti ctihodných předkůw swých; aby skládajíce raději nežli překládajíce, mluwili srdce k srdci w národu, slowa z žiwota do žiwota jdaucí; aby wyšší wzdělání mezi námi uwozowali ujímáním se wšeho, co člowěku, nejen co učenci a wlastenci důležitého jest. Tehdáž teprw utěšeně a stále wzkwétati počne řeč a literatura naše, když knihy české budau nejen důkladností obsahu, ale i jadrností a zřetelností slohu wábiti samy k sobě wzdělance národu našeho, aby w mateřském raději nežli

w cizím jazyku čtauce, přemýšlejíce, mluwíce a píšíce, neužíwali cizích plodůw wíce k odcizení se od národu swého. K tomu poněkud aspoň příkladůw poskytowati, bude stálá i wěrná péče má při redakci časopisu tohoto; a naději se do ušlechtilého wlastenectwí oswícených literatorůw našich, že mně w podniknutí tom laskawě nápomocni budau.

S druhé strany jest to také wěc welmi těžká, ať nedím nesprawedliwá, že mnozí lidé w publikum našem, nemajice ani dosti skromné známosti řeči a literatury naší, postawují sebe za saudce, anobrž za rozsudí we sporu tomto, hanice již bez rozdílu wše, čemu nerozumějí, ano toho, seč rozum jich býti může, příliš málo jest. Jsauť to rodilí sice, ale (což bez urážky kohokoli praweno buď), nikoli *wzdělaní Čechowé*, totiž aspoň w tom smyslu, že jakožto Čechowé newzděláwali sebe, že wzdělání swého nenabýwali jazykem českým, aniž záležeti sobě dali na wědeckém studium mateřčiny swé a na postupném wzděláwání jejím. I neučiwše se češtině, leč pokud jim jí w obecném žiwotě potřebí bylo, jeli diw, že nacházejí w tom nesnáze, co se wznáší nad obyčejnau mluwu žiwota obecného jak obsahem tak i formau swau? A když u Němcůw, jestli kdo nedoučený nerozumí knihám u wyšším slohu psaným, přičítá se wina ne němčině, ale nedoučenci: neníli slušné, aby i w češtině nezběhlí, nerozumějíce něčemu, naříkali někdy také na nezběhlost swau raději nežli na newlídnost a swémluwnost spisowatelowu? Nebylaliby to wěc upřímého a wzdělaného wlastence hodná, aby hleděl seznámiti se, kterak nowější wzdělawatelé mateřčiny naší sobě počínají, jak čeština podlé potřeb wědeckých wěku našeho se šíří a šlechtí? Nežádáli toho sama láska k bližnímu, abychom i poklésky spoluwlastencůw swých trpěliwě snášeli, a zablaudilým s prawé stezky raději radni a pomocni býti hleděli, nežli je hrdě a twrdě odsuzowali?

Ať tedy domluwím jedním slowem: přálbych, aby

k dobrému literatury naší obě strany, wyjdauc jedna druhé wstříc, potkaly a spojily se jako w půlcestě: aby spisowatelé od národu a potřeb jeho swéwolně se newzdalowali, a wlastenci zase, spisy jejich čtauce, práce sobě neważili, přiučiti se řeči swé tytýž, kdež jim w rauše snad neznámém před oči se stawí; jmenowitě pak přálbych, aby to, což tu žádám, stalo se w ohledu na časopis tento, aby wlastenští spoludělníci moji na prosbu tuto laskawě se ohlédali, a čtenáři sobě toho hned neobtěžowali, když se jim někdy co newhodného naskytne, wědauce, že co jednomu newhod, druhému často tím žádanější bývá, a že wšem wyhověti tím nesnadnější wěc jest, čím rozdílnější jest čtenářstwo, co do chuti a wzdělanosti swé.

Že pak zpráw našeho žiwota literarního se týkajících posawad méně podáwáno, nežli ode mne samého žádáno a slibováno bylo, toho příčinu, tak jakž ji poznáwám, směle pronesu, ačkoli nezapírám, že mohu w tom i na omylu býti. Nic není nechutnějšího nad literní a umělecké zprávy, we kterých nemluwí se swobodně a bez bázliwých ohledůw. Že pak swobody té, abychom mohli bez ostýchání a bez ukrýwawosti pronášeti newášniwý a důkladný saud o snažení spoluwlastencůw swých a slyšeti i odpory naproti tomu, u nás se nedostáwá, to přihází se ne tak za zewnitřními okolnostmi našimi, jako raději za tau příčinau, že jí — sami sobě nepřejeme. Nechci po básníku našem opětowati, že „jsau wysokého ducha Čechowé a prudké krwe“; že nesnesau, když kdo nechwálí, co sami učinili: ale to jisté jest, že stísněnost větší částky literatorůw českých do jediného literarního centrum, kdežto wyhnauti se nelze, aby nedotýkali sebe tytýž osobností swau, překáží lepšímu prospěchu literatury naší právě tak, jako naproti tomu rozlehlost literatury německé po wšelikých krajích ochraňuje ji nejlépe od jednostrannosti a nedůkladnosti. Známotě zajisté, že

recenseńti němečtí, nehledíce k osobnosti spisowatelůw, jim namnoze neznámé, a tudíž i díla jejich tím swobodněji a důwodněji zkušujíc i posuzujíc, pobádají je k větší we spisowání pilnosti: u nás naproti tomu, kdežto téměř nelze, aby spisowatel i posuzowatel neznali a nepoznali se osobně, aneb nikdo na posudky se wydáwati nechce, aneb wydáli se, málo kdy počíná sobě w nich bez náružiwosti, swobodně a důkladně. Pročež nebudiž nikomu diwno, že o větší částce toho, co w literatuře naší se děje, raději se mlčí, nežliby snad jalowau chwalau posléze i nechuť k tomu, co se chwálí, množiti se měla.

Ještě větší záwada časopisu národnímu mezi námi jsau roztržky mezi literatory českými wzniklé před několika léty za příčinau purismu, prosodie a dobropísemnosti. Roztržky mezi učenými bywaly od wěkůw, co učenosti stáwá; jistá míra jejich bywá důkladnosti w naukách i prospěšna: ale záhubné jsau, kdež se ta míra přestupuje. Někteří spisowatelé čeští, obáwajíce se tuším, že časopis tento straniti bude proti nim, již předkem jakoby mlčky odřekli se účastenstwí w něm, an na nestrannosti nejwíce sobě zakládá. Jiní nemajíce prý dosti na tom, že jen čtwrtletně wychází, wynesli nad ním dříwe času nepřízniwý příliš úsudek, jakoby proto pro samé nehodil se potřebám národním; neuwažujíce, jakby těžko bylo mezi námi časopis hojnější a nákladnější nejen zaraziti, ale i po wše časy budaucí udržeti we stejné wnitřní ceně, kdež i spisowatelůw způsobilých a wždy ochotných, i odběratelůw zámožných nehojný počet jest. A nenílit i časopis čtwrtletní s to, udržíli se jen po wšecka léta w důkladnosti swé, propůjčiti literatuře naší zniku a prospěchu weselejšího? neníli wěc wlasteneckých spisowatelůw hodná, aby dosáhše již, čeho dosawad neměli, je spojeným úsilím wšemožně zdokonaliti hleděli?

Powěděl sem, co mi na srdci bylo, upřímě a otewřeně,

jen k dobrému řeči a literatury národní, nic k osobám ani ke stranám nehledě; wěrní wlastenci ať bez wášní a bez předsudkůw to rozwáží, mohauli úsilné snažení a žádosti mé wésti k něčemu lepšímu, a zasluhujili ochotného w národu podporowání. Já ku powinnosti swé, mně od slawného wýboru společnosti českého Museum tak jako i od swědomí wlastního uložené, wěrně státi hotow jsa, *nestranně* sobě počínati, a wše co w moci mé jest wynakládati budu, abych mohl dílo toto sobě swěřené činiti wlasti a národu prospěšné i příjemné.

W Praze, 1 října 1827.

---

2) *Předmluwa ke wlastenskému čtenářstwu. 1837.* *)

Jakkoli neobyčejná wěc jest, psáti předmluwy k časopisům, a to již starým a známým: daufáme předce, že takowéto wyšinutí z řádu a z obyčeje bude nám wáženo dobromyslně ode wlastenských čtenářůw. Wždyť i sama ta wěc, o které mluwiti chceme, — počátek totiž nowého desítiletí we wydáwání časopisu tohoto, — jest neméně neobyčejná, aspoň u nás, kdežto posawad ještě žádný jiný časopis nemohl byl dočekati se a slawiti takowéhoto počátku. I dostawše my se, s pomocí a přízní obecenstwa českého, na tak wzácné stanowiště, máme slušně tu na chwíli pozastawiti se, a obrátiti zrak swůj, jakoby s obzoru wyššího, i nazad, na cestu již uraženau, i napřed, na cestu ještě nastáwající. Zdá se nám, žeby nebylo k neprospěchu jak čtenářstwa našeho, tak i spisowatelůw samých, kdybychom rozebrali sobě zřetelněji na mysli: co sme posawad chtěli a čeho sme dowedli? čemu nyní chceme a . . . než, jestli čeho ještě dowedeme, to-tě w rukau božích.

*) Z Časopisu českého Museum, 1837, I, str. 3–8.

Co sme chtěli? — Připomeňme sobě staw náš před desíti a wíce léty. Jazyk český w národu našem zanedbaný, opowržený, z weřejného žiwota, z obcowání oswěcencůw, ze škol a z kancelářůw wylaučený, — celá wzdělanost naše, celý oběh myšlének, každá wýměna žiwota duchowního, ba i wšecka správa občanská, konaná i zprostředkowaná jazykem jiným, — čtyry pětiny našich spisowatelůw pracující na poli cizím, jedni ze zwyku anebo z potřeby, jiní ze zaufání nad mateřčinau, a ta hrstka těch, kteří ještě sobě a národu swému wěrni byli zůstali, w necti a newládě, we sporu a na rozcestích!

Staloť se zajisté, že když řeč a literatura česká, pohromau třidcetileté wálky omráčená, po dwě století státi byla zůstala, zatím národowé sausední krokem wždy žiwějším ku předu se snažiwše, octli se brzy we zwláštním a wyšším oboru duchownim, w oboru nowoeuropejské oswěty, jejížto blahodární paprskowé konečně také do wlasti naší pronikše, utwořili w ní nowý swět ponětí, citůw a myšlének, — a wšak to wše již jazykem cizím, literaturau německau. I měliť sme w Čechách tudíž dwojí obor duchowní, jeden německý a spolu nowoeuropejský, prostranný, žiwý a kwetaucí, w němžto skwěla se spanile celá oswěta wěku našeho, pojíc w sobě i wědeckau důkladnost i besední lahodu; druhý český, starowěký, a protož auzký, chudý, potřebám wěku našeho na mále howící, prostonárodní, a již téměř jen na láji obmezený. Mezera mezi oběma činila se rok co rok wětší a nepřestupnější. Čechowi neotwíraly se wíce brány nauk a umění, leda klíčem německým; chtělli do nich wstaupiti, musel mateřčinu swau za sebau nechati, jí se odříci, ji zapříti.

W té tak strastné době wlastenci, kteří o nowé obžiwení řeči a literatury české se znažili, dělili se obecně na dwé. Jedni, hledíce především ke stawu řeči na počátku XVII století, jakožto ke wzoru, tak ji obnowiti a jakoby ustáliti

hleděli; hlawní prawidlo a zákon byla jim čistota staré češtiny, kteréžto aby rušiti nemuseli, wyhýbali se všemu tomu w nowověkém žiwotě duchownim, coby nedalo se wetkati do auzké osnowy její. Chystali nám tedy literaturu pauze a čistě prostonárodní, a wšak dle chuti a míry wěkůw minulých, a protož pro wěk náš i nedostatečnau. Jiní zase, kterým potřeba nowoeuropejské oswěty, powěcných známostí a wyšších nauk, zdála se býti důležitější, nežli přesnota jazyka ještě nedokonalého a jim nedosti známého, obrátili zření swé k oněm, a počali je tlumočiti národu slowy nowě utwořenými, a protož i často nerozuměnými. Ti tedy připrawowali nám literaturu wyšší, a wšak méně národní a čtenářstwu našemu téměř nedostižitelnau. Obojí strana spisowatelůw měla swé zwláštní i zásluhy i wady. Onano, starojazykowá, pečowala o zachowání našeho národního charakteru we slohu; tato, nowowědecká, snažila se odíti wše w raucho české, cokoli Europa za našeho wěku we wědách, naukách a umách wýtečného splodila i wychowala. Awšak ona zadržowala národ wždy pozadu, na chrám wyšší oswěty ani se téměř neohlédajíc: tato pak stawila si tento chrám tak nečesky, w takowé wýši a mhle neologické, že národ ani zřetelně naň popatřiti, ani kudy k němu powznesti se neuměl. Takž i čtenářstwo strany oné téměř jen na sprostý lid, této jen na malau hrstku stejně smýšlejících učencůw obmezeno bywalo: jádro národu, jenž jsau wzdělané třídy obywatelstwa, newšímalo si hrubě, při němčině swé, ani jedněch, ani druhých; literatura česká nebyla mu ani bližší ani zajímawější, nežli třebas mongolská. A k upewnění i rozjitření dwojice takowéto mezi literatory českými přikročily byly ještě jalowé awšak tuhé hádky o purismu, prosodii a dobropísemnosti, kteréž uwodily nadto celé snažení naše nejen nepřátelům w posměch, ale tytýž i přátelům samým w oškliwost.

Časopis tento, jemužto záštita jeho, česká společnost musejní, slibowala nad jiné časopisy naše i větší trwalost, i větší mezi oswěcenci národu našeho známost a oběh, chtěl hned od prwopočátku postawiti sebe za prostředníka mezi nadřečenými stranami; ne zákonodařením, k němuž se zmocněna býti necítil, ale skutečným nastaupením jistého středocesti, po kterémžby i prawdě obau stran dosti učiniti, i chybám jejich wyhnauti se dalo. Wedauce tedy spis tento, snažili sme se spojiti w něm i starojazykowau čistotu, i nowowědeckau důkladnost; hleděli sme odstraniti se hádek o literách, slabikách a slowích, kteréž nás za oné doby již již zabíjely, a nešetřiti než ducha, jenžby národ náš znowu obživowati mohl; drželi sme se dáwno zaswěceného kanonu češtiny, ale usilowali spolu rozprostraniti ji a uspůsobiti k wyšším potřebám oswěty nowoeuropejské; toho pak nejwíce žádostiwi sme byli, aby literatura naše přestala býti wýhradným jměním buďto pauze prostého lidu, buďto jen několika wýtečných učencůw, ale aby střední wzdělané třídy obecenstwa českého k ní se naklonily, ji w ochranu a péči swau braly, přeswědčeni jsauce, že w tom záleží wlastně „životní otázka“ literatury naší.

Staw literatury této, roku přítomného (1837), jistě mnohem již utěšenější jest, nežli byl před desíti léty. Staré hádky o literách a slabikách již dáwno mezi námi utichly; ba i nowější, ježto mezitím odjinud se byly pozdwihly, také urownány se býti zdají. Množstwí ponětí, slow a názwůw, nowowěké potřeby a nowého rázu, rozšířilo se již po wšech třídách obecenstwa českého; staré poklady i nowé kořisti jazyka našeho wždy se wíce mezi sebau přízní, jednotí a wespolek obživují; onno středocestí, někdy tak auzké a téměř neschodné, počíná již býti silnicí, které se nespauští, kdokoli na poli naší literatury chce dojíti přízně obecenstwa. Rok po roku množí se počet wzdělancůw, ježto nepřestáwají

uwozowati řeč a literaturu naši do spolkůw swých, do obecného a weřejného žiwota národního, do okresůw wždy wyšších a širších. Takž pomalu a jako newidomě twoří se nowý základ, pewný a široký, na kterémž bohdá nezadlauho wystaweno bude nowé stawení prostranné, dle potřeby a chuti wěku našeho.

Marná, zpozdilá i křiwá bylaby to chlauba, kdybychom šťastnou tuto proměnu přičítali sami sobě za zásluhu. Posawad zajisté ne wíce nežli pauhým toliko počátkem kochati se můžeme, kteryžto, nebude-li i dále hojného přičinění i upřímé setrwalosti, obrátí se opět snadno na zmar. A i to, cokoli se stalo, stalo se přičiněním mnoha ušlechtilých wlastencůw, a sice prostředky wšelikými; ne toliko tedy námi a časopisem naším. My wšak tím se honositi smíme, že sme, pode štítem čestné společnosti, slaužili takowémuto snažení wěrně za nástroj a dopomáhali jemu k wítězstwí. S námi k jednomu dílu spojilo se po těch deset let 70 pomocníkůw, wíce neb méně oswícených a pilných; mezi nimi počítali sme i přední světla národu a literatury české; a neměwše dosti na přítomných a živých, již od počátku hledali sme pomoci také u dáwno zemřelých, aby toto nowé jazyka i literatury wzděláwaní konalo se co nejwíce možná weřejně a wšestranně. Zabírali sme se proto do wšech oborůw slowesnosti, do pole každé nauky a wědy; abychom pak neodstrašili obecenstwa od chůze této s námi, hleděli sme, pokud možná bylo, odstraniti úrazy přílišného neologismu a očistiti cestu od nešwar nedočeských, starali sme se wšude o rozmanitost, a střídali lahodami po nesnázech i obtížemi po libostkách. Takowýmto úmyslem a počínáním sebrali sme pomalu do časopisu swého, jako do obecného skladiště, plody rozmanité každého téměř wěku, každé chuti a barwy, ač ceny nestejné, jakož pak nám také okolnosti času nestejně howěly. Že pak dílo toto

naše nebylo národu wůbec nelibé, ale že nabýwalo i wětší wždy přízně, za to mimo jiné i ten důkaz nám ručil, že sme již od několika let museli přiwětšiti počtu exemplářůw tištěných.

Co nyní chceme? — Rádi bychom pokročili dále. Posawad předčily ohledy jazykowé w díle našem nad jiné; snažili sme se zprostředkowati slowem a slohem českým ty dwa obory duchowní we wlasti naší, jichžto sme na hoře podotkli, wyplniti totiž mezeru, která je od sebe dělila, i schodnau učiniti cestu mezi nimi; hleděli sme tak říkaje staré Čechy uwesti do nowé Europy, a zdomácniti tuto w oněch. Nyní ale, když sme se, co do jazyka, dostali téměř již na roweň s jinými wzdělanými národy, nastáwá nám jiná práce a powinnost: abychom totiž obraceli hlawní zřetel swůj k wěcem samým, a snažili se s těmito národy zároweň a w záwod o palmu skutečné oswěty, i wědecké, i krásocitné, i průmyslowé. Nyní tedy hleďme již šířiti, welebiti a dokonaliti obor nauk samých, a přinášejme čisté a bohulibé oběti swé na oltář netoliko wlasti, ale i člowěčenstwa. Nastala zajisté již ta doba we wšeobecném dějinstwu, že klesají a mizejí wždy wíce wšecky místní hráze w duchownim žiwotě jednotliwých národůw, že koná se swobodná, ustawičná i rychlá wýměna myšlének, ideí a citůw mezi předními národy europejskými wšude, zakládajíc tímto spůsobem, ač rozdílnými jazyky, wšak jen jednu literaturu wyšší, europejskau, a někdy také celoswětskau. Který národ nepřináší k wýměně této nic wlastního, ten ani w počtu wzdělaných národůw se nepočítá, i jest jakoby ho nebylo. Nám tedy jest přičiniti se, abychom i w tomto ohledu dobyli a pojistili národu swému mezi ostatními místa slušného; a to předně aspoň ošetřením walných mezer we wědectwu nowoeuropejském, týkajících se Slowanstwa, kterých oprawdu nikdo lépe, nežli my sami, wyplňowati ne-

může. A jistě, že budeme-li takto hledati především říše nebeské, t. prawé osvěty, známostí a nauk samých, ostatní wšecko, t. láska u obecenstwa, i wyšší a stálý prospěch jazyka i národu, přidáno nám bude.

Tentoť jest tedy nowý, welebný úkol náš. Dosti-li jemu učiníme a dosáhnemeli, po čem taužíme, toho my slibowati, za to ručiti nemůžeme. Zdá se wšak, žeby síly naše nebyly weskrz nedostatečné k dílu takowému, kdyby jen u nás u wšech byla tatáž oprawdowá i setrwalá wůle. Počítámeť zajisté mezi staršími spisowateli swými nejedno jmeno i kromě wlasti naší široko daleko známé a wážené; a i mladší mnozí, jestli ne w záwod s oněmi jíti, aspoň jistě čestně wedle nich a s nimi kráčeti mohau. K této tedy prawdě, k ochotnosti wšech oswícenějších wlastenců w, a k wyššímu cíli swému stále hledíce, budeme my napotom přísněji, nežli posawad se dálo, prohlédati k wěcné ceně pomůcek nám podáwaných, a neměníce ostatně ničeho we plánu časopisu tohoto, chceme předce čtenářům swým podáwati zprávy literní z celé Europy, a w domácích šetřiti ostřejší nežli posawad kritiky.

W Praze, 2 února 1837.

II.

Literarní zprávy a posudky.

1) *O Kroku, spisu všenaučném, r. 1827.* *)

Krok. Weřejný spis všenaučný pro wzdělance národu česko-slowanského. Wydáwán přispíwáním mnoha učených wlastenců, od *Jana Swatopluka Presla*, doktora w lékařstwí, cís. král. weřejného professora přírodopisu a ředitele c. k. přírodowny na wysokých školách Pražských.

Professor Jungmann prawí w historii swé (str. 544) o spisu tomto, že „prwní jest, který o wědách wědeckým slohem jednati se pokusil.“ Již za tauto příčinau tedy hoden jest zwláštní šetrnosti wšech wlastenců, an se jal ulewiti potřebě wážné, kterauž jistě wšickni wěrní milowníci literatury naší oprawdowě cítili a podnes cítí. Pokud se mu to ale dosawadním jeho přičiněním podařilo, zwláště pak, pokud jím řeč naše w ohledu wědeckém wzdělána, — to určiti ne tak snadno jest; nejen proto, že otázku tuto wlastně jen čas a wěk, t. budaucí usus tyrannus rozhodnauti může a skutečně rozhodne, ale i pro rozličné zmatky,

*) Z Časopisu česk. Museum, 1827, III, 140–143.

následky wzbuzených náružiwostí a smyslůw sobě odporných, do kterých se řeč a literatura naše den co den wíce zaplétá. Jakož pak každé počínání z pauhé toliko náružiwosti, byťby sebe mocnější bylo, časem s náružiwostí spolu upadá a zachází: tak naproti tomu každé usilování maudré a upřímné k cíli ušlechtilému, třebas okolnostmi na čas dušené a mařené, wywodí konečně předce na světlo něco dobrého a stále užitečného. I páně Preslowo wědecké snažení nebude bez dobročinných následkůw, třebasby ne we wšem dosahowalo žádaucího cíle. Co kde nezralého, nezdařilého a zbytečného, upadne časem swým w zapomenutí: naproti tomu co potřebám oprawdowým howí a spomáhá, co duchem wědeckým a citem slowanským šťastně utwořeno jest, přijme se wděčně od sauwěkých i od potomkůw.

Některá pojednání we swazku tomto potahují se upřímo na wzdělání řeči a literatury naší. Důležitá jsau tu slowa: „*O literatuře wesměs i žádosti*“ od W. *Bergnera*, (str. 161—174). Pan Bergner mluwí o prostředcích, kterýmiž se literatura wůbec zmáhá, i o překážkách prospěchu jejího, ukazujíc wšude na příklad národůw sausedních, i na náš wlastní. Dobře se tu značí ten weliký, anobrž hlawní podíl wýborně zřízeného knihkupectwí w rozšíření a wzdělání německé literatury; špatný jeho staw u nás, a u Slowanůw wůbec, jest jistě hlawní překážkau lepšímu zniku literatury naší. Pojednání toto wůbec psáno důmyslně, duchem wlastenským, s náležitým uwážením okolností. Tím wíce diwiti se jest, že i p. Bergner obíral se myšlénkau o wšeobecném literním jazyku slowanském, jehožto ale nemožnosť přidaným poznamenáním p. J. J. (str. 170) světle dosti se okazuje. Jednopísemnost (str. 173) arci snáze uwésti by se dala: ale i k té, jakkoli žádaucí, není wětší naděje. P. Bergner mocně zastáwá nowější wzděláwání řeči naší podlé potřeb wěku tohoto. „Jen nestůjme urputně na swém, jeden dru-

hému sworně pomáhejme, přejme a bude nám přáno, nedáwejme příčiny odpůrcům našim k posměchu, a bez ohledu na osobu swau o dobro wlasti, mrawopočestnost a wzdělanost národu našeho upřímně pečujme. Páni starowěrci nechať pomní, že nežijeme w 15 neb 17, ale w dewatenáctém století, že teď jiné a množší potřeby máme, než předkowé naši. Dobré se rádo zachowá, lepší se ale přijme" a t. d. Sloh jest jadrný a živý, ale přílišným purismem často zatmělý a drsnatý. —

„*Domněnky o zčeštění Homerowy Iliady*" od Ales (?) (str. 202—220). Bojí se p. spisowatel, že dokud Homera přeloženého míti nebudeme, málo co dobrého a původního zboží w básnické třídě u nás wykázáno bude, an prý „Homeros jestiť osnowa wšech zdařilých básní" (?) — Větším jistě právem naříká se nad nepatrností toho, co w nowějších časích původně básněno. „Neb nač pohlédneme koliw, jestiť holé rýmowání, klinkání, přízwukowání, a co w tom wydařeno, nejwíce jen w oboru nižšího básnictwí se namáhá; u wyšším medle co wzorného a klassického stwořeno?" — „Naši mladí básníci a krasořečníci za krátkostí člowěčího života welice chaulostiwí jsauce, za jeden rok setí a žeň míti chtějí, nepamětliwi Horacowa: nonum prematur in annum." – Žádá spis., aby zčeštění Homera bylo 1) metrické a sice časoměrné, 2) wěrné, — w čemž obojím myšlénky wýborné a užitečné příklady příměrnými se stwrzují, — a 3) staročeskoslowanské. Spisow. myslí, „že by Homeros, zčeštěn w staročeské mluwě, w jaké psán jest Jaroslaw (Zwěstuju wam powěst) se welmi wšem zalíbil" (str. 217). Anobrž bojíme se, sotwa skrowné částce literatorůw našich, w národu wesměs aneb docela nic, aneb aspoň zřídka bylby čítán. Formy grammatické řeči naší jinačiti jest wěc nebezpečná. Nedorozumění, mrzutost a netečnost byliby toho následkowé w publicum, nezpomínajíc

té směsice a bezwlády, kteráby do řeči a literatury samé uwedena byla. A možnáli Homera cele a čistě staročeskau mluwau wytwořiti? a bezzákonná směsice staré i nowé mluwy můželi lepé chuti se líbiti? Awšak o tom potřebí byloby obšírněji psáti, nežli nám zde místa popřáno.

Přeložení dwoje z klassikůw we swazku tomto, z Ovida i z Theokrita, nemírnými nowotami w řeči drsnaté i wůbec nesrozumitelné, naplňují wlastence strachem, když si pomyslí, kde se posléze octne ubohá literatura naše, budemeli tauto cestau pokračowati? – Wšeho s míru! — toho prawidla nikde wíce šetřiti nepotřebí, nežli w purismu, máli tento neškodným býti. Jak málo pamatují literatoři naši, že čím se wíce wzdalují národu swého, národ tauž měrau od nich se wzdálí, tak že na konec, newrátímeli se ke wlídnějším smyslům, knihy jen molům a čerwům psáti budeme. Nepotřebíť nám spisůw pro marnau chlaubu, ale pro wzdělání národu; tohoto pak ku kázni swé přinutiti nemohauce, hleďmež alespoň získati jej sobě ohlédáním se na jeho potřeby. Nikdo saudný nezapírá, že řeč naše z wěku Rudolfowa nám w potřebách našeho wěku wšudy wyhowěti nemůže, že ji dále rozšířiti a wzdělati musíme: ale nenít tak auzká, ani tak nejemná, jako se mnohým zdá, kteříž jí ani nešetří ani neznají. — Nářek tento dotýká se bohužel! wětší částky nowějších spisowatelůw českých. —

Nemíním wšak tím stíhati snažení wědeckého w literatuře naší. Wšecky wědy den co den množí se nowými ponětími, které k určitému wyjádření swému požadují také nowých slow; brániti těmto přístupu jest brániti ho také oněm. Jsauli nowá slowa wědecká potřebná, jsauli wěcem přiměřená, určitá, značná (t. j. žiwé znaky dáwající) a podlé čistých prawidel řeči utwořená, — buďmež jim wděčni a přijměme je ochotně, ne wůbec do mluwy pospolité, do poesie, do prosy obecné, ale do naučných knih, do wědec-

kých saustaw, do obcowání wědeckého. Pročež já sobě páně *Preslowo* „Nawržení saustawy žiwočichůw dle tříd, řádů a rodů," (spolu pokus zčeštění potřebných w žiwočišstwu názwůw, str. 241—266) wysoce wážím, jakož i páně *A. Jungmannowu* anthropologii (str. 266—312); takowými spisy Krok již nemalé zásluhy sobě získal, a daufám, že i dále o ně usilowati nepřestane. I mámeť sobě to za štěstí pokládati, že muži tak důkladně učení do polí těchto se zabrawše, nám w nich dráhu klestiti se uwolili.

Ostatní kusy swazku tohoto jsau: 1) básnické: Králewič Marko a laupežník Musa, ze Srbského, od F. L. Čelakowského. — Čtwero znělek, a Lowec (tento zwláštním rozměrem indickým) od F. K. Chmelenského. — O truchlohře, podle Boileau Despreaux, od Boh. Tablice. — 2) Rozprawné: Hřecké náboženstwí a o Samožonkách, od F. Š. — 3) Domněnka hwězdářská od W. Bergnera. — 4) Kritické: Lowec, a posudek básní klassikůw latinských, na slowenský jazyk přeložených, od J. Hollého.

---

2) *Literní zprâwy z Prahy, na počátku měsíce dubna 1828.* *)

Weliké proměny weřejného stawu mnoha národůw ewropejských za našeho wěku, wesměs příčiny a následky krwawých půtek a bauří na obau polokaulích swěta, kteréž již aspoň w Europě utišeny jsau, aniž bohdá wíce se wrátí, uwedly po sobě, — mimo tolikeré strasti a neřesti, kterých každý wěrný wlasti swé občan pocítil, — také některé utěšitelné úkazy, jichž owšem tajiti nelze. Mezi těmito zwláště pozor náš k sobě obrací úkaz jeden, jakož se zdá,

---

*) Z Časopisu česk. Museum, 1828, II, 131—136.

sobě samému odporný, a wšak skutečný, o kterémžto pronesuli zde slow několik, snad tím wlastencům našim neučiním newhod. Každý národ ewropejský zdá se jako by od nedáwných let teprw znowu ku pocitu zwláštní národnosti swé byl procitnul. Onen kosmopolitismus filanthropický, jenž we druhé polowici minulého století z Francie wyšed, po celém světě se rozmáhati a city národnosti wšude udušowati byl počal, ztratil se w této formě docela we wšech krajinách našeho dílu světa. Francauz cítí se býti Francauzem nejen naproti Angličanu, s kerými od wěkůw zápasí, ale i zprotiwa wšech ostatních národůw; Němci nyní pilněji než kdy jindy ohledáwají obwzláštnosti swé, a příbuznost neb cizost swau národní, jak ku kmenu Romanskému a Slowanskému, tak i ku pošlým od nich smíšeninám národůw a nářečí; ať nedím, jak úsilně jiní národowé menší, jako Nízozemci, Dáni, Šwédi, Poláci, Maďaři a t. d. o wše se zasazují, co se dotýče jakkoli jejich bytu, prospěchu a cti národní. Naproti tomu widěti jest také, kterak za našich dnůw wšickni národowé na sebe wespolek pozorliwi býti počali, kterak, (abych w jiném ohledu slow nešířil), zwláště w oboru literatury wšude prawý kosmopolitismus šířiti se počíná, an již každý národ nejen na plody literatury swé wlastní, ale i na cizí na wšecky se ohlédá, je měří, skaumá a k dobrému swému obrací.

Ještě na počátku tohoto století neslýcháno, aby Francauzowé, Angličané a Italowé byli o literaturu wýchodních sausedůw swých se starali, sotwa některé wýtečné spisy německé za hodné pozoru swého pokládajíce; sami pak Němci, ač wšecko wěděli, co se u západních sausedůw jich dálo, wšak na Slowany za sebau sotwa kdy se ohlédali, a to jen okem wzácné autrpnosti a citem nesmírné přewahy swé: nyní pak i toho dočkali sme se, že zpěwowé slowanští newelikého a před tím neznámého w těch zemích národu

Srbského již nejen we Francii a w Anglii známi a wůbec oblíbeni jsau, ale i w samé půlnoční Americe nacházejí obdiwowatele a pochwalníky swé. *) Toto wespolné různění a spojowání, čili oddělowání a sdělowání se wšech oswícených národůw w důležitostech národní wzdělanosti, zdá se býti přirozeným účinkem minulých welikých dějůw wěku našeho. Widěli sme národ wítězstwími zpupnělý probíhati wšecky téměř končiny Europy, od Lisbony až za Moskwu; a naproti tomu zase wítěze se wšech stran, až i z prostřed Asie, hrnauti se k hrdé Paříži. Již to samo muselo, skrze rozmanité dotýkání a otírání se zwyků národních, pobuzowati mocně swědomost národnosti wůbec; ať nic nedím o nebezpečí a ztrátě nezáwisnosti, kterauž národowé mnozí byli podnikali, nic o snažení wšeobecném, posilniti se doma proti nepřátelům city a wášněmi národními. S druhé strany wedlo zase toto smíření a potýkání se živlůw sobě odpornych ke bližšímu oznámení se s powahami, myšleními a zásluhami cizích národůw; a důležitost nowin ze wšech končin světa přicházejících, i spěšnější prostředky k rozšíření jich po wšech krajinách, sblížily a spříbuznily již nejen národy ale i tak říkaje myšlenky jich, ana často slowa, na jednom Europy konci mluwená, w několika dnech již i na druhém, ne bez dorážení na city, se rozléhala. Tím se wyswětliti dá úkaz ten důležitý, že Angličané a Francauzowé, kteří tak dlauho jen sami s sebau spokojeni bywše, ničemu cizímu k sobě přístupu nepřáli, za našich dnůw jako o záwod usilují, oznámiti se s literaturau wšech europejských národůw, zwláště pak s německau. We Francii nejen časopisowé starší, jakožto

*) W časopisu „The North — American Review" od r. 1827, kterýž w půlnoční Americe, w městě Bostoně se wydáwá, widěti jest, že wydané od p. Wuka Stefanowiče národní srbské písně již i w tomto dílu světa pozor milowníkůw k sobě obracují a k weřejným saudům o nich pochwalným je powzbuzují.

„Bulletin universel“ a „Revue encyclopédique,“ berau pilnější ohled na učené plody wně wlasti swé, ale i nedáwno zaražen jest od učené společnosti nowý wzácný časopis „Le Globe“ k tomu cíli, aby na místě posawadních ducha sužujících prawidel školy francauzské uweden byl literární kosmopolitismus. W Anglii ku konci minulého léta wyskytli se téměř najednau dwa učení časopisowé, „The foreign Quarterly Review“ (London, for Treuttel and Würtz), a „The foreign Review and Continental Miscellany“ (London, Black, Joung and Young), — kteří oba jen s cizokrajnau literaturau se obírají. W prwním mezi jinými nejen obšírné úwahy o literatuře ruské se nacházejí, ale i kratičké zprávy o naší české — prwní toho spůsobu, pokud mně známo, w Anglii tištěné.

Nejnowější a spolu nejdůležitější úkaz w literatuře naší jest „Časopis pro katolické duchowenstwo“, wydáwaný od kníž. arcib. konsistoře Pražské, jehožto prwní swazek wyšel práwě tyto dni na swětlo. Redaktoři jeho udáwají se na obálce důst. páni Mik. *Tomek*, Wojt. *Procházka* a Ign. *Mráz*, a spolu jmenuje se tu dewatenácte „spisowatelůw stálých“ časopisu toho. — Nejen ta jmena ručí nám za důkladnost písem jejich, ale i horliwé odbíraní časopisu samého dáwá utěšenau naději, že čtením tímto rozšířenějším, a přiwyknutím ke spisům českoslowanským wůbec, prospíwati bude znamenitě we wlasti naší wzděláwaní netoliko mysli a srdce, ale i řeči a literatury naší mateřské.

P. Karel *Winařický*, kterýž při časopisu theologickém nabyl sobě zwláštních zásluh, obdarowal také wlastence swé na počátku roku tohoto (1828) zdařilým přeložením Virgiliowých eklog, werši českými časoměrnými. Jest to wada nemalá literatury naší, že posawad ještě nemáme klassikůw starých w řeči swé, leč co nám ctihodní staříci naši ze

století XVI a XVII pozůstawili, aneb co za našeho věku do sbírek a časopisůw dodáwáno po zlomcích. Wšickni naši překladatelé Homera již tak říkaje w prwním zpěwu byli unaweni; naděje podáwané o Virgiliowi českém dosawad nesplněny, a Horáce celého ještě sme se nedočkali, ať nic nedím o jiných klassicích, jichžto potřeba zdá se býti méně pilnau. Tím ochotnějšího uznání zasluhuje podniknutí p. Winařického, zwláště jestli, jakož naditi se jest, neopustí počatého díla swého, ale časem swým i celého Virgilia nám podá. —

Horliwý a wysoce zaslaužilý wlastenec náš, prof. Wojtěch *Sedláček*, užiw k tomu cíli podpory nejmenowaného dobrodince, wydal na konci minulého léta (1827) druhý díl swých „Základůw přírodničtwí, aneb fysiky a mathematiky potažené", a sice knihu, kteráž obsahuje světloznalstwí (optiku), ku kteréž prof. J. Sw. Presl připojil také swau lučbu (chemii). O zásluhách díla toho, co do obsahu jeho, nepotřebí mi po pp. spisowatelích nic dokládati; sebránotě zajisté z nejlepších toho druhu knih jinojazyčných, a přiměřeno ku potřebě těch, kdo chtějí obírati se s wědami těmito po česku. Ale zásluhy ty znamenitě množí se tím poważením, že to prwní jest pokus, přednášeti optiku a chemii w čistém rauše českém. Terminologie nowá, kterauž pp. Sedláček a Presl, zwláště s pomocí a radau prof. Jos. Jungmanna, utwořili sobě w oboru tomto, ač tu i tam může od potomkůw našich pooprawena býti, jest wšak wesměs opatrně zwolená, důsledná i zřetelná. Ale tím wíce litowati jest odbytu příliš skrowného knih takowýchto mezi námi, na kterýž p. Sedláček již byl w prwním dílu fysiky swé naříkati počal, nyní pak owšem slušným práwem ještě wětší stížnost si wede. „Horliwost česká (tak prawí,) která se před několika léty krásně zmáhala, zdá se jakoby opět hasla a se umenšowala, a netečnost nastupowala tam, kde

tak mnoho dobrého a znamenitého bylo očekáwati. — Rozličnost we smýšlení, swémyslnost, předsudkowé a mnohé jiné newčasné a literatuře naší nepřízniwé okolnosti s jedné strany, s druhé strany tíhota časůw, nedostatek a neodwáźliwost nakladatelůw, nejwíce wšak necitliwost a newšímawost wšeho, co wlastenského a českého jest, při těch, kteříby nejwíce pomáhati mohli a měli, překážejí welice zkwetnutí a rozšíření jazyka. Bez obětí nelze nadíti se žádného pokroku wíce w literatuře. Jalowá láska nespomáhá nic; jediné oblibowání, samotinká pochwala newywedly ještě nižádné knihy, — zde peněz potřebí. Kaupiti musí knihu prawý wlastenec, třebať jí ani nečetl, aspoň pro podporu literatury, a nemůželi sám, aspoň jiné nabízeti ku kaupení. Jest to w skutku ku podiwu a k politowání, že mezi pěti milliony česky mluwících Slowanůw možná odprodati sotwa sto exemplářůw spisu wážnějšího!" atd. Smutný to w skutku pohled do budaucnosti naší, ana, jakož doslýchám, i mechanika česká jiného spisowatele, již wůbec ohlášená, z téže příčiny netištěná zůstáwá, že nikdo netraufá si wésti na ni nákladu.

Kdokoli přiwede sobě ku paměti takowé okolnosti naše, musí tím wětší úcty a wlastenské wděčnosti pocítiti k mužům, jak důkladně učeným, tak i neustále přičinliwým, kteříž odřekše se napřed každé odměny, spisují z lásky k wlasti weliká díla národní a wydáwají je na swůj wlastní náklad, — pp. *Jungmanna* i *Presla* míním, ježto již nejedným plodem wzácným obohatiwše naši literaturu, pokračují také nyní stále, onen we spisowání welikého Slowníka řeči české (létos již litery P,) tento pak we wydáwání jednotliwých swazkůw druhého dílu swého znamenitého a nákladného Rostlináře. —

3) O Ohlasu písní Ruských F. L. Čelakowského. Posudek, 1830.

Ohlas písní Ruských, od Fr. Lad. *Čelakowského.* W Praze 1829. Písmem Pospíšilowým. 96 str. w 12.

Pan *Čelakowský*, jakož wůbec známo jest, od r. 1822 —1827 wydal we třech dílech důležitau sbírku slowanských národních písní, ze wšech nářečí, s českým přeložením cizojazyčných. Potom r. 1827 zase swazek litewských národních písní, z původního jich jazyka přeložených, nám od něho podán byl. Když to samo již za důkaz slaužiti může, jak on welice sobě národní zpěwy oblibuje, zase pilnější podrobné uważowání těchto sbírek zřetedlně by dokazowalo, jak jemný a čilý smysl poetický jím wládl při wybírání těch na oko často nepatrných zpěwůw. Týž poetický duch jeho wnukl jemu myšlenku, aby sám pokusil síly swé w prostonárodních slowanských písních, a především w ruských. Tak powstal drahocenný ten dárek, o kterémž tuto řeč jest, a kterým on krajany swé minulého léta utěšil.

Jest to již zastaralá wina učeného wychowání našeho, že sme až příliš nawykli zakládati sobě cenu poetickau básní a zpěwůw právě w tom, w čem ona nikoli nezáleží, a že tudy často tratíme i jemnost chuti pro wyšší a spanilejší půwaby poesie. Wzorowé námi wládnau a formy mrtwé; domníwáme se, že básniti nám nelze, nehodíli se werše naše pod rubriku ody, neb zpěwu, ballady, elegie, idylly, a co těch jmen wíce. Ale žiwý obor poetických forem jest tak nesmírně rozmanitý, jakowá jest rozmanitost kwětin we přírodě; a duch poetický podobá se tworné síle organické, která samowolně zdobí wšecky sady a kwětnice w nestíhlé rozmanitosti ušlechtileji, nežli jakékoli naše uměnı a namá-

*) Z Časopisu česk. Museum, 1830, I, 108—112.

hání učiniti může. Tato tworná božská síla, založená na citu čistě člowěckém a na spojené s ním jemnosti moci obrazotworné, jewíwá se i w písních obecného lidu často tím spanileji a živěji, čím méně se umění do wýtworůw jejich wtírá; protože lidu obecnému neschází ani jemnost citůw, ani živost fantasie. Mnohé písně národní jsau krásnější, nežli wšecky ody a hymny anebo elegie, co jich která literatura dohromady počítá. Jewít se w nich spanilost mysli lidské w nekonečné živosti a rozmanitosti; a to tím mileji, čím méně hledána jest, čím méně z aumysla pochází. Ale tím nesnadnější jest také jejich nápodobení (imitace), leč kdo tau mocí ducha wládne, kterau bůh „ku podobenstwí swému" člowěctwu udělil.

O takowé ducha moci nepochybně swědčí také páně Čelakowského „Ohlas písní ruských"; aspoň já tak saudím, že wedle Sláwy Dcery ušlechtilejšího plodu básnického nad ohlas tento w nowější literatuře naší nemáme. Ačkoli tu jen 25 písní větších a menších, lyrických i epických, nám podáno: wšak dosti toho k osprawednění zdání mého a ke slušné pochwale básníkowě. Mnoholi u wšech národůw tak utěšených písní, jakowé jsau zde Udobření (str. 43), Opuštěná (str. 25), Píseň dětská (str. 48), Smrt Alexandra (str. 23), Weliká panichida (str. 20), Dwě slowíčka (str. 34), Rozmluwa noční (str. 13) a jiných wíce? Není to jejich přední zásluha, že nesau na sobě kroj a charakter dokonale ruský, ale to, že w charakteristických známkách ruského života wyjadřují čisté wýlewy jemného srdce lidského, a tím také něžně pobuzují a chowají, co božského we člowěku jest. Jiných písní znamenawost ačkoli ukrytější jest, wystawují wšak obraz národního spůsobu smýšlení a citu, neb i humoru, jako k. př. Weliký ptačí trh (str. 60), a zwláštní charakter fantastických powídek, jako Čurila Plenkowič (str. 70), a Ilja Wolžanín (str. 80). Poslední tento zpěw

náleží k těm nejpěknějším, které kdy národní Musa světu podala. Mladý Ilja, syn wdowy Marfy Andrejewny, uchwácen byw od Wolhy, we krystalowých jejích palácích, (popsání jich, str. 82—84, jewí prawého básníka), dwanácte let chován byl, až pak pocítiw w sobě sílu bohatyrskau, o propuštění swé ji požádal.

Hoj, an jsi ty Wolha, nerodná mi matka!
Ty pusť mne mládce ze swých paláců
A z toho twého smutného zámku.
Zachtělo mi se mládci projíti se
Tam pode jasným teplým slunéčkem,
I pod hwězdami i pod měsícem a t. d.

Ustrašená Wolha násilím rozjařeného bohatýra propauští jej bezděky na břeh, kdežto naň kůň již osedlaný a celá skwostná zbraň čeká. Ozbrojený tak Ilja wyskakuje

Na dobrého koně, na hrušáka;
Kalené střely w taulu zařinčely,
A s Wolhau matkau on dobrý mládec
I s dcerami jejími se rozlučuje,
Se rozlučuje i rozžehnává.
Ne matčiným hlasem, ne temným wzdychem,
A zazněla Wolha welikým chechtem,
Tak mladoně dobrého prowázejeci.

Nawštíwiw rodné město swé, našel na jeho místě jen sutiny trním a hložím zarostlé; na žalostné řeči jeho, ze sutin města pohřbeného jemu hlas odpowídá, „půl hlas mezi swětským, půl mezi hrobowým," kterak orda Tatar diwoká pod carem Ugadajem ty jasné wěže, boží chrámy, do prachu uwrhli, jim se rauhali, domy rozbořili a wšecky obywatele i matku jeho Marfu „na ostrých šawlích roznosili," aniž ještě wlasti hubiti přestáwají.

Jakto u mládce ňádra rozedmula se,
Jak žalostí mu srdce překypělo,
On z překypění dwě slzy wypustil,

Jedna slza — slawnému městu,
Druhá slza — rodné matičce.
A on Ilja Wolžanín koněm zatočiw
Po dolinách se žene, poskakuje,
Kůň na dolině, jakby litý zwěř,
A mládec na koni jak sokol jasný;
I přeletěl Ilja řeky dewatery,
Přeskákal Wolžanín doliny, hory,
A horám, dolinám počtu není,
Wše to s poledne do wečera,
A s wečera zas do ranní záře;
Na cesty on mládec se newyptáwá,
Jemu průwodci, ukazowači
Zpustlá města, w ohni wesnice,
A lidská těla nepohřebená.

Jako střela přihnaw se do wojska ruského, Tatary poráží a k autěku žene, až se zeť chánůw proti němu postawí, a we krutém sauboji sice sám padne, ale dříwe koně hrušáka Wolžanínowi mečem proklaw.

Ach, nastala bída na bohatýra,
Welké hoře padlo na Wolžanína!
Ne hrušák, dobrý-to kůň, k zemi padá,
A pod mládcem žlutý sypký písek k zemi se hrne,
Dar-to nerodné matky řeky Wolhy;
Ne meč ostrý z ruky wypadáwá,
A slizký auhoř se wymykuje,
Ocelowý šišák — kost želwy wodní,
A kalené střely — drobné rybičky,
Wše darowé podwodní matky řeky Wolhy.

Tak podweden jsa klamem nepřátelské Nymfy, upadá w zajetí tatarské, z něhož teprw po mnohém trýznění za příčinau jeho neohrožené stálosti při wíře křesťanské, zázrakem božím konečně na swobodu se wymohl.

Wšecko w powídce této jest zdařilé: hojnost wynalezení

a jeho živá spojitost, barwa národní w rozprawování, živost fantasie, jarobujná diwokost a zas jemný cit bohatýrský, a posléze zwláště ta síla tajemná živlu newěrného (řeky Wolhy), která jest za osnowu této fantastické powídce, jsau motivy, které swědčí o neobyčejném důwtipu básníkowu. Ale i autlost myšlének a citůw jewí se we mnoha písních s důwtipem spojená, jako jest idea weliké panichidy we welikém zanícení Moskwy l. 1812, anebo smrt císaře Alexandra, nad jehožto tělem, u tisowého smutného lůžka, jako anděl nad zpustlým chrámem, mát-carice Elisaweta slzy proléwá:

Ona pláče pláčem tiché řeky,
A za ní ruský prawoslawný národ
Zbauřených moří wlnobitím pláče;
Moře snad se utiší — řeka neustane.

Kromě zwláštního rozměru některých tak nazwaných stálých básnických forem, též užití několika grammatických zwláštností k lepšímu wytknutí národní známky, spisowatel užíwal wšude slohu prostého a wšak poetického, a dowedl toho skutečně, (o čemž arci nikdy pochyby nebylo), že prawá poesie wždy jasně, čistě a nenuceně plyne. „Mám naději, (prawí p. Čel.), že zalíbení we zpěwu národním uchrání básníky naše od oné nadutosti, oněch par a dýmů, jenž nyní některé cizokrajné literatuře, a poněkud i naší, wíce jsau na škodu, než k užitku; pokud prawda jest, že pestrá látatina slow nikdy myšlénky samé nenahradí, která čím wznešenější a pěknější, tím spíše takořka w tenké raucho slow se odíwá, aby wíce widěna i pozorowána byla.“ Přálbych, aby wšickni naši mladí básníci slow těch skutkem šetřili, a Musu naši k národu wlídnější a jemu přístupnější učiniti se snažili.

4) *Některé knihy české z let 1830 a 1831.* *)

1) Krok. Weřejný spis wšenaučný pro wzdělance národu československého. Wydáwán přispíwáním mnoha učených wlastenců od *Jana Swat. Presla.* Díl druhý, swazek čtwrtý. W Praze u *Jos. Fetterlowé*, 1831, st. 481—638 w 8. (za 48 kr. we stříb.).

Kniha tato, jakož sám titul její se opowídá, psána jest pro wzdělance národu našeho; sluší pak doložiti, že ona žádá do čtenářůw swých nejen mnohotwárné známosti nauk, ale i jazyka slowanského. I poněwadž malý jest počet mužůw takowých mezi námi, není diwno, že spis sám pomalu se wydáwá, ano předešlý swazek jeho již roku 1827 na světlo wyšel. W tomto swazku nalezáme troje skončení takowých pojednání, která we předešlých načata byla; i ačkoli tomu rádi jsme, že tak důležití spisowé, jako tu jsau p. Preslowo „nawržení saustawy živočichů dle tříd, řádů a rodů," a p. Jungmanowo „člowěkoslowí čili anthropologie", nezůstali nedokonaní, předce bojíme se, aby ta osudná trojka ničeho dále neznamenala. — Krok tento jest skutečný a památný *krok* w řeči a literatuře naší: hlásat wěci a řeči nemluwené posawad ústy českými. Wyznáwáme sice, že ne wšecko w něm nám po chuti jest; jazyk tu někdy až příliš cizinau zapáchá, zwláště w překladech, ježto asi třetinu swazku tohoto doplňují. Nicméně wědecké toto podnikání p. Preslowo zasluhuje wšecku chwálu, a oběť ta, kterau nákladem wlastním naší literatuře činí, srdečnau každého wěrného wlastence uznalosť. Wydaltě knihu swau pro wzdělance naše; i jest ta prawého wzdělance powaha, že zrno a plewy sám rozeznati, co zdárného i w nezdařilém obalu wyšetřiti, a k dobrému bližních swých, čili národu swého, použíti nejen umí, ale i chce a žádá. P. Presl

*) Z Časopisu č. Mus. 1831, II, 231—237.

we přírodních naukách dráhu nám proklestil; ta již nyní snáze uhladiti, a od nešwar starých i nowých wyčistiti se dá; co nezdařilého, časem swým samo se ztratí a w zapomenutí upadne. Ostatně již we swazku tomto, mimo dotčené dwoje pojednání, za zwláště důležitý pokládáme okus technologický, prwní toho spůsobu, „o dobýwání kamence“ čili ledku. Přáli bychom wěrně, aby p. Wydawatel spisu swého, národu čest i užitek přinášejícího, na dwau dílích nezawěšowal, ale z čerstwa dále w něm pokračowati mohl.

2) Čechoslaw. Wšeobecný zábawník. Swazek pátý, w Praze, u *Pospíšila*, 1831, str. 64 w 8. (za 12 kr. stř.)

Nemohauce o swazku tomto pátém zpráw širších dáwati, řekneme jen jedním slowem, že wyniká patrně nad předešlé čtyry obsahem swým. Důležité jest zwláště, co na str. 37—47 z dopisu Brněnského se uwodí, a p. Langrem jak důwodně tak i mírně odmítá: o domnělé potřebě, abychom formy grammatické mateřčiny swé, které wěk Rudolfa II ustanowil, proměnili; o čemž i my jinde místněji promluwiti míníme.

3) Lehrbuch der böhmischen Sprache für Böhmen. Von *Johann Nejedlý*, k. k. Rathe etc. Vierte stark vermehrte Auflage. Prag 1830, (in Comm. bei Widtmann), S. VIII. a 416 w 8.

Titul knihy to w sobě nese, že pro Čechy psána jest; pročež také wšecka předešlá cwičení w překládání z němčiny a do němčiny w tomto wydání wynechána jsau. Ale krajané naši s podiwem se táží: když to pro Čechy psáno, proč ne po česku? takliž dalece odcizil se sám sebe národ náš, že již jazyku swému mateřskému, leda jazykem cizím, naučiti se neumí? Wšak zdá se, že p. Spisowateli jiného na mysli nebylo, nežli dáti posluchačům swým obšírnější než posawad a auplnější saustawu grammatiky české do

rukau; pročež také we wydání tomto opakují se sice předešlá naučení, ale mnohými přídawky rozhojněná. Tito wšak přídawkowé téměř wšickni wypsáni jsau slowo od slowa z grammatiky Dobrowského r. 1819 (jakož toho sto důkazůw před rukama, kdyby jich potřebí bylo); co pak od stránky 306 do 412 se přednáší, krom grammatiky také wytaženo z knihy „Die Bildsamkeit der böhmischen Sprache“ nazwané, ale při tom wšelijak zpřewracowáno jest. I bylotě slušné, pro uwarowání se plagiatu, učiniti aspoň zmínku o pramenu tom, ze kteréhož tak hojně čerpáno. O jiných přídawcích, kteřížto p. Nejedlého wlastní práce jsau, jako k. p. časté nedůwodné tupení dobropisu analogického, raději zde mlčíme, než abychom nepotřebné hádky bez konce plodíti měli.

4) Sbírka českých dobro- i wlastnomluwů, s poznamenáním obyčejných chybomluwů, i s oprawením jich. (S německým wyswětlením). Sepsal *Frant. Trnka*, učitel jazyka českého w Brně. Prwní pokus toho druhu (?) W Brně 1830, u *J. G. Trasslera*, str. 84 w 8.

Co se p. Spisowateli knihy této podlé zdání našeho nejméně podařilo, jest její titul; neboť ty dobromluwy a wlastnomluwy nejsau chybomluwůw o nic lepší. Nebyloliž, k wyjádření smyslu spisowatelowa, slow prostějších a češtějších w jazyku českém? Aumysl páně Trnkůw byl tuším především poučiti krajany naše, jak by germanismůw a barbarismůw w jazyku swém warowati se měli. Sbírka spůsobůw mluwení dobrých a chybných, kterau k tomu cíli nám podáwá, ku prospěchu jak česky tak německy se učícím dosti platně poslaužiti může, a přáli bychom, aby do hodně mnohých rukau se dostala. Bez chybiček sice ani ona není: ale nejsau tak důležité, ani tak hojné, abychom práci p. Trnkowě slušné chwály odepříti měli. Jest to dobrý počátek, ačkoli připomenauti sluší, že již fraseologie neb. Sychry ho předešla.

5) Porěkadla (přísloviá) Slovákov morawsko uherských. Sebraw wydal swými útratami *Frant. Trnka*, učitel československý. We Brně 1831, čtenami *J. G. Trasslera*, str. VIII a 48 we 12 (za 12 kr. stř.)

Bylit sme na rozpacích, zdali nám knihu tuto w popisu knih českých jmenowati sluší. Obsah její jsau přísloví sbratřených s námi Slowáků w Morawě a w Uhřích, a to dobře se stalo, že sebrána i wydána jsau; řeč ale w této knize není ani česká, ani morawská, ani slowenská, nýbrž, abychom se sprostě wyjádřili, — řeč páně Trnkowa. I jakowá to řeč jest, čtenáři naši hned z počátku předmluwy se as dowtípí, kterýžto počátek wěrně přepsaný zde klademe: „Jakož národné zpěvy a písně odhalujou nám powahu srdca neb cítícnosť národa: tak-též propowídky a přísloviá národné, — Slowákóm porěkadla — jsou zrcadlem rozuma i soudnosti jeho. Že takové sbírky rozmanitého bywajó užitka, snadno každý sě domyslí atd.“

P. Trnka již we swé „knize cwičné jazyka slowanského“ a t. d. (1830) lásku swau k nářečí slowenskému a nechuť k češtině jewil, zwláště proto, že se w Čechách k. p. již ne „ulica, duša, písařa, učitela, porúčám“ a t. p. ale „ulice, duše, písaře, učitele, poraučím“ mluwí a píše. Nyní pak již i té rady spisowatelům českým uděluje, aby téhož šetřili, žádajíli sobě, aby jich spisy Marawané a Slowáci rádi čtli. Jaké tudíž knihy Morawané a Slowáci rádi čtau, to jen tuším p. Trnkowi známo: my ale a přátelé naši jistě knihy prostau a neozdobenau slowenčinau neb hanačinau psané, když tak má býti, stokrát raději čítati budeme, nežli nesmyslnau směsici wšech nářečí, w kterézto p. T. swé zalíbení míti se zdá. Onyno zajisté wždy hlásati mohau žiwot přírodný, nelíčený a jadrný, jakowýžto w národu samém se jewí: tato ale jen za strašáka se hodí. Amalgamowati formy grammatické rozličných nářečí a wěkůw swéwolně, podlé theorie domnělého libozwuku, jest podlé úsudku

našeho hra nerozumná, nechutná i škodliwá. My úsudek tento weřejně osprawedlniti neopomineme: ale zde k tomu místa není.

6) *České národní duchowní písně.* Sebrané od *Jos. Wlast. Kamarýta.* Díl prwní. W Praze u *J. Pospíšila*, 1831, str. XXIV a 156 w 12.

Mezi nowými knihami českými, které tenkráte ohlašujeme, kniha tato snad a beze snadu jest ta nejznamenitější; aspoň nám největší potěšení spůsobila. W dobře psaném předmluwě prawí p. Wydawatel, že ze sbírek p. Čelakowského a jiných „sme sice slyšeli, jakými písněmi u nás hory, doly, pole, luka i wísky se oziwají, když lid mrawů neporušených we swé tiché spokojenosti se rozweselí. Wšak tento národ, jemuž newinná, pěkná příroda tolik a tak libých písní do srdce wlévá, — příroda prawím, neboť to charakter jeho zpěwu, že od přírody počíná, pak nenuceně na swé city přechází: — tento národ neumělby se také w písni k Tomu powznesti, jenž původem jest wšech krásot přirozenosti, a jenž pro ně tak wnímawé srdce mu dal? Kdo tak hlasitě zpíwá o záwod se skřiwanem nad jeho hlawau se wznášejícím, an zwonky se pasaucího skotu w to hlásky swé mísí, nebo když lauku zelenau nebo zlatoklasau pšenici kosí a sebírá: — ten zpěwawý lid, najednauliž jako němý umlkne, když palauky jeho suchotau chřadnau a jeho w potu twáři zaseté obilíčko před klasem již schnauti počíná a do žádné weselé písně mu není? Ano, neníli národ náš národ křesťanský? ..... Ale nejenom we swatyních, nejen při obětech, i w chýžkách swých i dílnách, i za pluhem i při srpu slyšeti písničky swaté a tím wíce pohnutelné. České swětské písně, co jich tlačeno, weskrz „„pro obweselení mysli mládencům a pannám na swětlo wydané““ jsau, tak jejich nadpisy zní. Když ale ten čilý mládenec, ta kwetaucí panna, tak někdy jest mysli

zarmaucené, že ji nižádná písnička obweseliti nemůže, neníliž třikráte dojemnější její: „„O Maria! spomeň na mne!““ kterau ona slzawýma očima před obrazem té nejswětější potěšitelkyně anebo někde wenku o samotě tauŽebně zpíwá!“ a t. d. Pan Wydawatel skutečné zásluhy tím nabyl, že i tuto stránku žiwota národu našeho poobjasniti se snažil, dříwe nežli snad jiné twárnosti nabude; neboť i sám připomíná, že nowější zpěw duchowní wždy wíce od té wážnosti, hlubokosti a jímawosti se uchyluje, kterau starší zpěwowé toho druhu wynikají. Ale čeho této knize se nedostáwá, jsau melodie těchto písní; a nerádi widíme, že se jich ani neslibuje. Melodie w každé české písni jest wěc podstatná; zwláště ale w písních duchowních. O melodiech církewních starých bratří českých swědčí nestranný a dokonalý saudce Frid. Rochlitz, že w nich ten nejwznešenější duch wěje, kterého kdy zpěwem nábožným dosíci lze; i zdaliž od té doby na tétéž roli, — w citu hudebním národu našeho — nic se newypučilo podobného?

7) Kocaurkowo, anebo *Jen abychom w hanbě nezůstali.* Weselá hra we třech jednáních. Místo předmluwy se powí, ale jen šeptem, něco o Kocaurkowě. W Lewoči, u *J. Werthmüllera*, 1839, str. 115 w 8.

Toto Kocaurkowo jest městečko w horních Uhřích, jehožto slowenští obywatelé, aneb aspoň představení, horliwě o to usilují, aby sebe a potomky swé zmaďařili. Jest to dosti žiwý a wěrný, ale neutěšený obraz pospolitého žiwota obcí slowenských církwe evangelické, které nyní zápasiti musejí s maďaromanií wšelijakých nedopánkůw. Řeč w této weselé hře Čechům, mimo nezprawnost swau, i pro časté maďarské floskuly někdy nesrozumitelna jest. Ale aučel této knihy owšem chwáliti sluší, a nepochybujeme, že ona tytýž i užitek swůj ponese.

5) *O českém jazyku spisowném. Posudek, 1832.* *)

O českém jazyku spisowném. We prospěch mladým spisowatelóm (sic) i na wýstrahu nedozrálým recensentóm. Sepsal *Frant. Trnka.* W Brně (a w Holomouci) 1831 (a 1832), 2 archy w 12.

Člowěk člowěkem jest, že může po dokonalosti tauziti, k ní se snažiti, ji stihati we wšech skutcích swých. K tomu powzbuzuje a wede ho nejen rozum, ale i cit jeho, zwłáštně jewíc, že bůh stwořil jej ku podobenstwí swému.

Náš wěk ale nade wšecka minulá století wyznačuje se zwláště tím, že po čem někdy tauženo sworným citu i rozumu spolkem téměř bezwědomě a newidomě, to my nyní samým rozumem a s plným wědomím, cestau wyměřenau stíháme. Nenít již úkazu we přírodě ani w duchu, není ústawu, řádu, zprávy neb obyčeje, w církwi ani we státu, w obecném žiwotě ani w naukách a w umách, ku kterémužby wěk náš nepřikládal míry rozumu, o kterémžby newymýšlel zwláštních theorií saustawných. Rozjímati, co ráz tento charakterický má wůbec do sebe prospěšného aneb škodného, bylaby wěc obšírnější, nežli my zde předsebráti můžeme; jiným tedy a k jinému cíli ji zůstawujeme.

Znajíce i wkořeněnost i rozšířenost tohoto snažení rozumowého za našeho wěku, diwiti se nemůžeme, že ono i mezi wzdělawateli zpustlé role řeči a literatury české na jewo se dáwá. Aniž pak toho haniti budeme; wímeť zajisté, jak slušná i potřebná wěc jest nám spisowatelům, chcemeli wzkřísiti národní řeč a literaturu swau k nowému žiwotu, abychom rozumně sobě počínali, a we wšem, co před se béřeme, napřed náležitě poradili se s rozumem a se swědomím swým. Ale kdekoli se rozumuje, tam i snadné bývá nedorozumění; a této pak plodné omylůw matky se waro-

*) Z Časopisu česk. Museum, 1832, III, 352—373.

wati, ji, i w lichém rozumu rauše, wypátrati a od sebe wybyti powinnost jest naše, wěrněli se staráme o prospěch swaté wěci národní.

Takowé nedorozumění bohužel! již dosti hustě rozplodilo se u wlastenců na Morawě, kdežto dwa spisowatelé naši, oba rodilí Čechowé, položiwše míru rozumu swého na písemný jazyk český, a tudíž nad ním mistrowati počawše, získali sobě nejednoho mladého a jazyka sice, ale i nowoty milowného následowníka, a chtějíce řeč i literaturu naši zdokonaliti, již pohříchu! z malého zlého do mnohem horšího ji wedau.

Posawad jeden toliko z těchto pánů, p. *Trnka* w Olomauci, „pohnautky a důwody swé, týkající se wad i nedostatků českého jazyka spisowného," we spisku nahoře jmenowaném wůbec na swětlo wydal, — s jakau důkladností, níže místněji se ukáže; — druhý pak, p. *Žák* w Brně, wždy jen saukromým dopisowáním, na wětším díle se zatajením jmena swého, a ústním se jádřením w obcowání se wlastenci, saud swůj, bystřeji wšak a uměleji nežli onen, o téže wěci wynášel. I poněwadž nám zde nikoli s osobami, ale s wěcí samau činiti jest: nebudeť dosti, wywrátiti jen p. Trnkowy důwody, ale slušíť nám i na takowé ohled bráti, které důmyslnější těch wěcí skaumatel nawrhnauti by mohl.

Hlawní a základní omyl této nowé školy w tom záleží, že ona — ne slowem sice, ale skutkem — pokládá rozum a theorii za pramen, ze kteréhož prý nutno jest jazyku čerpati prawidla wzdělání swého: kdežto wšak jazyk a weškera wzdělanost jeho, ačkoli wzdělanosť rozumu následují, wšak předce z přírody swé, čili samy w sobě, nejsau skutek a dílo rozumu čili theorie, alebrž dějinného podání (tradice). Že rozumem netwoří se jazyk, aniž w austrojí swém se wzděláwá, toho důkazem jest wšecka rozmanitosť

jazykůw lidských na swětě, z nichžto i ti nejwzdělanější wždy ještě nedokonalí bywají; jináče zajisté, jakož jeden jest rozum člowěčí a kategorie jeho wšudy stejné, tak i jedenby musel býti jazyk celého pokolení lidského, we wšech formách swých stejný a dokonalý. Prwní twořiště jazyka, čili půda, we kteréž on se půwodně rodí a roste, jest cit národu, při powzbuzení potřeb jeho duchowních; tento pak cit neplyne z důmyslu (a priori), ale ze stawů a z okolností, we kterých se člowěk pokaždé nachází. Jest tedy z přírody swé ne rozumowý, ale odjinud podaný, faktický, tradicionalní; následowně i stwůra jeho, jazyk totižto lidský, musí býti již od půwodu swého nahodilý, faktický, tradicionalní, a tudíž nejináče než nedokonalý, neprawidelný a wšelijak nedostatečný. Jazyk powstáwá i roste práwě tak, jako stromowí a kwítí po horách i zahradách; i jakož tam člowěk jen to, co příroda sama organickau mocí swau plodí, chowati, pořádati a kliditi smí, tak i theorie zde jen to, co w lůně národu se pučí a kwete, w jeho přesnotě chrániti, tomu howěti, to k dalšímu užíwání prawému chystati powinna jest. Rozum tedy není twůrcem ani zákonodárcem, alebrž jen zpráwčím w jazyku; saháli dále, osobujeli sobě i tam wládu konstitutivnau, kdež jemu nejiná než administrativná přináleží: tedyť odporuje sobě sám, a wykročujíc ze swých mezí přirozených, wstupuje do oboru šálenosti.

Druhý hlawní omyl těchto pánůw jest, že tak sobě počínají, jakoby literatorům českým teprw činiti bylo „de re publica constituenda," jakoby jazyk český písemný teprw twořiti a ustanowiti se měl: my pak máme jazyk písemný již od několika století stwrzený, a nejen ode wšech nejoswícenějších mužůw národu našeho, ale i ode wlády zemské, od starodáwna jednosworně přijatý a po dnes užíwaný; tak že nám s ohledu tohoto nic nezbýwá, než aneb při-

staupiti k němu a držeti se ho, jakýžkoli jest, aneb udělati sobě jiný, z brusu nowý jazyk. I nenít pochyby, že kdokoli chce a umí, může sobě stwořiti jazyk krásný, bohatý, libozwučný a wšemožně dokonalý: ale jazyk takowý nebude wíce národním, nýbrž osobním jazykem toho, kdo jej sobě udělal.

Poważímeli kteraukoli podnes kwetaucí řeč a literaturu, wšudy poznáme, že to, co powýšilo jedno nářečí před druhými na důstojenstwí jazyka písemného w jakémkoli národu, nebyla jeho větší dokonalost, čili cena wnitřní, ale příčina zewnitřní, nahodilá, aneb raději historická: prwější totiž oswěta kraje, města neb spolku toho, kterémuž to nářečí wlastně náleželo. I poněwadž oswěta národůw obyčejně míwala počátek swůj we hlawních a sídelních městách, na dwořích panownikůw, w nejwyšších auřadech zemských a t. d., odkudž teprw později po celém národu se rozšířila: pročež větším dílem stalo se, jakož to w Anglii, we Francii, w Hišpanii a jinde widíme, že jazyk auřadůw a sídelního města přijat jest také za jazyk oswěty a wzdělanosti národní wůbec. Kdež pak, jako we Wlaších a w Němcích, národ celý od starodáwna we mnohé a malé obce neb wlády rozdělen byl, a kdež tedy žádné hlawní sídlo w jednotu ho nespojowalo: tam to nářečí nabylo přednosti té, které ponejprw we spisích u celého národu dlauho wážených a užíwaných wzděláwáno jest. Takž onde spisowatelé florentinští wěku XIV, zde pak reformatoři saští wěku XVI nářečí swá krajinná wzdělawše, spůsobili jim wšeobecnau w národu wážnost a w literatuře wládu. Důstojenstwí tedy jazyka písemného dostáwá se obyčejně ne těm nářečím, která toho snad nejwíce zasluhují, ale těm, která je sobě nejprwé osobí (cedit primum occupanti). Žehrati proto na ně, bylaby wěc zpozdilá a prawého wzdělance nehodná; chwály zajisté a díky zaslaužili, kdokoli ušlech-

tilým úsilím získali první zdárné kwěty literatuře národu swého.

Národ náš, po Čechách, Morawě a horních Uhřích rozlehlý, mluwí od starodáwna řečí w podstatě swé sice jedinau, ale, co do známek méně podstatných, na několikero nářečí rozdělenau. Nicméně to se při něm nachází, že we spisích a we wšech příležitostech wážnějších, od nejstarších časůw až do let nedáwno minulých, užíwal wšude jednoho a téhož jazyka. To, zwláště co do Čech a Morawy, již poněkud i ze drahocenného rukopisu Kralodworského se jewí: zpěw zajisté, bezpochyby na Morawě básněný, jenž potření Tatarůw pod Hostejnowem a zproštění Hany slawí, co do forem jazykowých, ničímž se nedělí od těch, kteří Zábojowo a Čestmírowo wítězstwí hlásají. Nápodobně i nejstarší listiny, které saudowé zeměští w Morawě (z konce XIV wěku) nám w jazyku národním pozůstawili, w ničemž se nelíší od tehdejších listin českých. Jednota tedy jazyka písemného u Čechůw a Morawanůw jest nejen předhusitská, alebrž mnohem starší, nežli wšecky pozůstalé památky naší literatury; Slowáci pak, jestli ne dříwe, aspoň od časůw husitských, kdežto po slowansku psáti počali, stáli wždy také k téže jednotě. Nenít arci pochybnosti, že jazyk náš we předním a hlawním městě národu našeho, w Praze totiž, dříwe wzděláwán byl, nežli kdekoli jinde, a že tedy řeč ta, kteréž my ode mnohých století we spisích swých užíwáme, původně česká jest, ne morawská, aniž slowenská: ale bywši ona přijata již za nepamětných časůw od národu celého, a wzděláwána od té doby sworným národu celého usilowáním, ztratilat již dáwno krajinný charakter swůj, a stala se spojištěm národu i nástrojem wzdělanosti jeho na Morawě, Wáhu a Hronu tak dobře a právě, jako na Wltawě a Labi. I jakož za našeho wěku každý Wlach ke swé florentinčině, každý Hišpan ke swé „lengua castellana“ se

hlásí; jakož bychom každého Němce za newzdělaného a za zpozdilého pokládali, jenžby se proti písemnému jazyku swému z té příčiny zpíral, že původně hornosaský, ne pak šwábský neb rakauský a t. d. jest: tak i u nás jen za newědstwí a za swéwolnost považowati se musí, kdykoli proti jazyku našemu se namítá, že původně český jest, ne morawský aneb slowenský.

Dobře to wíme, že nářečí naše w Čechách, w Morawě a w Uhřích asi před pěti stoletími sebe bližší byla, nežli za našeho wěku býti se zdají: ale proto žádati, aby čeština caufla podobau a twárností swau o pět set let do starožitnosti nazpět, pokládáme za nerozumné a za zpozdilé. Jako starec nadarmo usilowal by se zmladnauti, tak i jazyk náš nadarmo bral by na sebe dáwno odložené raucho své: národ by ho w té weteši ani nepoznal, ani za swého nepřiwítal. Každému jazyku pokračowati jest s wěkem a s duchem lidským, nikoli pak ustaupati nazpět; pudíť ho, pokudkoli žiw jest, jistý splyw okolností a příčin newidomých, čili, což sílau wěcí (la force des choses) se nazýwá. Nepřeme, že w tomto přeodíwání jazyk náš proměnil tytýž i wýborné, ba drahocenné raucho staré za nowý lehký klůcek: ale i tento nyní již náleží k celku a k jednotě jeho kroje, pěknějšího wždy ještě a dokonalejšího, nežli se pánům těmto zdáti chce.

Než kdykoli o wzděláwání a zdokonalowání jazyka řeč jest, dwojnásobný ohled bráti se musí: na materii totiž a na formu jazyka, čili na slowa, jakožto látku, a na zewnitřní sklad neb wazbu jejich. Co do materie, každý jazyk žiwý jest nekonečně zdokonalitedlným právě tak, jako weškeren obor poznání našeho, jehožto on zrcadlem jest; pokračuje tedy zároweň s myšlením lidským, a ukládati jemu meze, byloby tolik, jako říci wůbec duchu skaumajícímu: „potud, a nic dále!“ Zásoba slow šíří a mění se nápodobně

obyčejům, mrawům a wzdělanosti národní; stará ponětí a slowa padají w zapomenutí, nowá nabýwají wážnosti a lásky. Ale co do forem jazykowých jest to jináče. Tyto nejsau nádoby ponětí čili myšlének, ale jen wazadla i líčidla těchto nádob, kterážto ustanowují se ne důmyslem, ale dějinným podáním, umluwitostí aneb obyčejem; měníwají se pak jen potud, pokud ještě jazyk a literatura národní nedosáhly jistého znamenitého stupně wzdělanosti, čili tak nazwané klassičnosti. Takto ku př. francina měnila se we formách swých až do wěku krále Ludwika XIV; od té doby ale ustálila se we wšem, co se grammatiky týče, postupujíc a wzděláwajíc se jen w lexikálním ohledu; tak wlaština ode skladu swého grammatického, jakowéhož od tak nazwaných cinquecentistůw na dwoře Medicejském we XVI století nabyla, od té doby wíce se neuchyluje; angličina setrwáwá w témže zewnitřním kroji, do kteréhož za královny Anny oblečena byla; němčina w polowici XVIII století, co do forem swých, poněkud se ustálila. W každé tedy wzdělanější řeči a literatuře nastáwá dříwe neb později epocha, která ukládajíc konec proměnám jazykowých forem, dotud nestálých, twoří stálé prawidlo čili kanon jejich, jímžto celé potomstwo bez odporu a bez rozpaku se řídí.

Kanon takowý, třebas i sebe nedokonalejší, jest předce každému národu wzdělanému welmi důležitým. Jeho šetří s pilností, kdokoli oswíceným aneb učeným slauti chce; za surowého pak aneb za nedouka pokládá se, kdo se od něho uchyluje. Přehled forem jazykowých podlé kanonu takowého, (to jest grammatika), bywá wšude mezi prwními knihami, které dáwají se mládeži do rukau; ona ji nejdéle, až do let dospělých, zaměstnáwá, jí nejwíce práce a úsilí zawaluje. Ba kanonu takowému podrobuje se i nejhrdější republikán ochotně; a nejwelebnější schůzka zákonodárcůw w parlamentu anglickém promine snáze audům swým mnohé jiné

poklesky, nežli prohřešení se proti prawidlům jazykowým. I ať si potom hlubší zpytatelé sebe patrněji ukazují nedokonalost, ba často i nemotornost prawidel těchto — což ukázati wšude arci snadno jest: – národ předce theoretickými důwody jejich již mýliti se nedá, nýbrž ani jich wíce neslyší. Cit zajisté národní s formami kanonem takowým předepsanými tak auzce se spojuje, že již každé od něho uchylowání jej uráží. Tak ku př. Voltaire sám nejbystřejší satyrau stíhal a tříbil nemotornost wšelikých forem jazyka franského: ale proto jim we spisech swých wýhost dáti a jiné rozumnější na jich místo postawiti, jakkoli drzý byl, předce se neopowážil. Cítilť zajisté, že nešetřením zpráwnosti grammatické prowinilby se proti národnímu citu slušnosti čili zdwořilosti; a jako zdwořilost čerpá zákony swé ne z rozumu, ale z podání čili umluwitosti, tak že i jazyk we formách swých nenásleduje prawidel rozumowých, ale zwyku mezi wzdělanci přijatého a wůbec panujícího. I mluwme my co mluwme proti této neoblomné jednostranných forem wládě: na konec předce wyznati musíme že ona, kdekoli zawedena jest, za štěstí jazyka i literatury pokládati se musí. Neboť jen skrze takowau wládu nabývá jazyk swé powšechnosti a jednoty, kteréž obě newyhnutelně potřebny jsau k jeho stálému a zdárnému prokwetání; jen ona mocna jest národ, rozdělený we wšeliké státy a obce, spojiti opět w jednotu duchowní širokau, welebnau, a co do národní oswěty nejblahočinnější.

I jazyk český měnil se posawad, co do materie swé, w každém wěku, a měniti se bude, pokud národ náš z počtu národůw nezmizí: ale co do forem grammatických uložena jest proměnám jeho na konci XVI století meze, kteréž od té doby překročiti neměl a nemá. Kdo a jak jemu ty meze uložil, na tom nemnoho záleží; dostiť jest, že té doby, když jazyk náš nejzdařileji kwetl, když nejen wláda zemská a nejwyšší

auřadowé, ale i wšecko, co u nás oswíceným slulo, po česku jednali, mluwili a psali, že prawím tehdáž meze tyto, a w nich napotomní grammatický kanon řeči naší ustanoweny a přijaty jsau jednosworným wzdělaných Čechůw, Morawanůw a Slowákůw přičiněním. Kwět sice ten řeči a literatury, slibowawší tak ušlechtilé owoce, zničen dříwe nadání wálkau třidcetiletau: ale národ, ačkoli w bytu swém národním ztenčený a znuzilý, nezahynul předce, anobrž po drahném čase opět okříwati počal. Pokladowé řeči a literatury, kterých záwistiwý čas nám dopřál, jsau jediné dědictwí národnosti naší; žeť nám jich tedy jako Palladium bytu swého národního chowati a šetřiti sluší, každému jest na jewě. I nepřestalit od té doby nikdy k dědictwí tomu hlásiti se wěrní synowé wlasti, zakládajíce na něm, jako na swaté kotwici, poslední naději swau; ano dát bůh, že naděje ta konečně jich nesklame, jestliže jen upřímě, wěrně a sworně sobě počínati budau. —

W nejnowějším čase teprw p. Trnka i druh jeho p. Žák tu radu dáwají národu našemu, aby odřekna se onoho dědictwí a kanonu řeči w něm pozůstaweného, buďto utwořil sobě kanon nowý, aneb dokonce žádnému kanonu wíce zniku nedal. Důwodowé wšickni, kterékoli k obraně swé přednášejí, dají se zahrnauti do těchto dwau wět: nejprwé, že dosawadní kanon řeči české jest nedokonalý; druhé, že prý Morawanům a Slowákům se nelíbí. Nawrhujít tedy, abychom, wywrhnauce nedokonalosti ony z jazyku i ze spisůw, přimísili formy řeči morawské a slowenské do češtiny, a tím utwořili sobě nowau, i Morawanům a Slowákům příjemnau mluwu. I slušít již místněji uwažowati, jak wady a nehody od nich kárané, tak i léky, kterýmiž je zhojiti a naprawiti chtějí.

Prawít p. T. hned na počátku spisu swého: „Jistotně každý mně přiswědčí, že spisowný jazyk má býti wše-

možně dokonalým, a že určitost, rozeznanliwost i dobrozwučnost jediné jsou wěrné družky prawej dokonalosti jeho; následowně (!) spisowná řeč buď obsahem wýborností wyňatých ze ponářeč (sic) sobě naybližších.“ — Jaká w těchto wětách logika, jaká důslednost (konsequence) jest, to ať někdo maudřejší, nežli já jsem, wyskaumá; já zajisté nic toho newidím. Než dejme tomu, což aspoň ze spisu jeho wůbec wyplýwati se zdá, že pan T. takto rozumowati chtěl:

„Cokoli w nářečích morawském a slowenském napomáhá určitosti, rozeznanliwosti a dobrozwučnosti jazyka českého, jest obsahem wýborností wyňatých z nářečí jemu nejbližších;

„Morawsko-slowenské formy řeči jsau to, co w nich napomáhá určitosti, rozeznanliwosti a dobrozwučnosti jazyka českého:“

„Tedy formy ty jsau obsahem wýborností“ a t. d. Dále:

„Kterýkoli jazyk má býti wšemožně dokonalým, budiž obsahem wýborností wyňatých z nářečí sobě nejbližších;

„Český jazyk má býti wšemožně dokonalým:“

„Tedy buď obsahem wýborností wyňatých z nářečí sobě nejbližších (t. morawských a slowenských).“

Odkudž jemu následující rozsudek podsadný plyne:

„Přijmeli spisowný jazyk český morawsko-slowenské formy řeči, získá sobě tím obsah wšech wýborností z nářečí sobě nejbližších;

„Získáli pak sobě obsah wšech těchto wýborností, bude wšemožně dokonalým:“

„Tedy přijmeli spisowný jazyk český morawsko-slowenské formy řeči, bude wšemožně dokonalým.“ —

To tedy zdá se býti celé tajemstwí p. Trnkowy logiky; on wiziž, zdali jsem je práwě uhodl. Aspoň, jestli

sem co pochybil, má to wina není. Ale kolik tu lichých úsudkůw!

Předně, co jsau morawsko-slowenské formy řeči? P. Trnka nikdež se o tom zřetelně nepronesl, — jakož pak wůbec ani logická methoda, ani ponětí zřetelná we spisu jeho se nejewí; — já pak, ačkoli jsem rodilý Morawan, jenž wíce nežli dwanácte let žiwota swého mezi Slowáky sem ztráwil, předce wšak ani wlastně morawských, ani slowenských forem řeči, alebrž tam jen k. p. walaské neb hanácké, tu trnawské, turčanské, šaryské, zemplinské, trpácké a t. d. znám. Nářečí morawského, jenžby totiž po celé Morawě panowalo, tak málo tuším se najde, jako i slowenského, u wšech totiž Slowákůw stejně užíwaného. Které tedy z těch forem, od sebe rozdílných, mají se přijímati do spisowné češtiny? walaskéli, či hanácké? a jestli k. p. hanácké, proč ne raději turčanské neb šaryské? Řekne snad p. Trnka, aby se přijaly ty, které jsau nejurčitější a nejlibozwučnější: ale kdo to rozsaudí, když kolik hlaw, tolik wznikne asi rozdílných o tom smyslůw? P. Trnkowi ku př. formy *činió*, *myslió* we třetí osobě počtu množného nejlépe se líbí (str. 6); jiným *čiňá*, *mysliá*; jiným zase *činijou*, *myslejou*, a opět jiným *činíja*, *myslíja* lépe líbiti se budau: kdo ten spor mezi nimi rozhodne? Budemeli šetřiti theorie, podlé kteréž ku př. *e* a *o* libozwučnější jsau, nežli *y* a *u*, nemůžeme než hanácké nářečí pokládati za nejlibozwučnější mezi wšemi nahoře dotčenými, poněwadž ono *y* w *e*, a *u* w *o* měníwá: proč ale ani národ, ani wzdělanější Hanák sám, ba (podlé str. 5) ani p. Trnka si ho neoblibuje? Dále, co asi myslí p. T. pode jménem „obsahu wýbornostĺ wyňatých z nářečí morawských a slowenských?“ zdali jen to, čeho na str. 4—7, pak zase na str. 30—31 dotýká, t. j. některé formy jednotliwých slow, pak deklinací a konjugací jejich? Toť bezpochyby tuze

mírně, ba nízce o nářečích těchto smýšlí. Ját aspoň za to mám, že mezi Morawany a Slowáky chowá se mnohem wíce wýbornostĺ w řeči jejich krajinné a domácí, zwláště co do ráznych slow a spůsobůw mluwení; kteréžto kéžbychom jen lépe znali, abychom jimi, kdež toho potřebí, jazyk swůj písemný okrášliti mohli! On jistě pomoc tu rád a wděčně přijme ke wzdělání swému co do materie; we formách ale pomoc takowá nebude mu whod, ledaby se uwolil, proměniti charakter a kanon swůj, čili, což jedno jest, nebýti wíce jazykem českým.

Že jazyk český we mnohém ohledu nedokonalý jest, kdož rozumný toho newěděl? kdo zapíral? Wždyť jest jazyk lidský, ne andělský; a powaha jeho w tom o nic horší není, nežli jiných wychwálených jazykůw starých i nowých, kteří také wady a nedostatky swé měli, mají a míti budau. Wšak třebasby jemu i pp. T. a Ž. radau swau spomohli, a wšecky ty česko-morawsko-slowenské wýbornosti w něm podlé libosti swé zamalgamowali, onby proto ještě wždy předce zůstal nedokonalým. Ale zdá se, že my w Čechách měříme nedokonalost jazyka jinau měrau, nežli tito páni; siceby p. Ž. jistě byl nepsal, že „škoda, nám odstaupením od forem ulic*a*, ulic*u*, a t. p. spůsobená, nemůže nižádným spůsobem nahraděna býti," — a p. T. sám by nade hroznými a newyhnutelnými dwojsmysly, jakowý jest ku př. we wětě „pošli dále, co ti pošli," (str. 6) tak hrubě nenaříkal.

Druhý hlawní důwod jejich jest, že prý písemný jazyk náš ani Morawanům ani Slowákům se nelíbí. Ale wždyť líbil se jim po celá století, před bitwau bělohorskau i po ní. Na Morawě od starodáwna nejiným než českým jazykem sněmowáno, týmž jazykem u cúdy Olomucké i Brněnské řečňowáno, sauzeno i do desk zemských psáno; zřízení zemská, nálezowé, dopisowé auřadní w témže jazyku se

konali; mezi wzdělanci jak w obcowání, tak i w dowěrných psaních panowala čistá, prawá čeština; ba kanon řečí naší, o kterémž nahoře mluweno, ne w Čechách, ale w Morawě se utwořil, nejprw grammatikau na Náměšti před třemi sty léty tištěnau, potom wzorným slohem wýtečného Blahoslawa, pak newyrownanau biblí Králickau, a posléze hlawní okrasau tehdejší literatury naší, spisy totižto Jana Amosa Komenského. Prawí pan Ž., že staří Morawané, češtiny tak na místě domácích nářečí swých užíwajíce, sami sebe zapírali, že „w tom mnoho, až příliš mnoho Čechům obětowali:“ ale kdo pak to přílišné sebe zapření od nich wyhledáwal? kdo jim tu obět ukládal? Wždyť nehrozilo řeči ani literatuře naší w XVI století nebezpečí nižádné; oni pak co činili, od nepaměti dobrowolně činili, ani newědauce, že by tím sebe sami zapírali neb obětowali. Aneb tedy staří Morawané, tak smýšlejíce, nerozumní a hlaupí byli, nynější pak, od nich se uchylujíce, jsau maudří, aneb naopak. Ale není to prawda, že nynější oswícení Morawané zamítají kanon řeči české, nám w XVI wěku podaný: ještě nedáwno páni Stawowé markrabstwí tohoto založili na swé akademii zwláštní stolici učitelskau k učení zpráwnosti we formách jazykowých, ne morawských — nebo těch wlastně není, — ani w českých takowých, jakowé na trhu Pražském aneb po silnicích slýcháme, — ale we formách češtiny písemné, wzdělanému světu známé. Nýbrž ani sprostý lid morawský proti formám písemného jazyka našeho se nezpauzí; ano jistá jest wěc, že kdyby kazatelé slowa božího jemu ne po česku, ale ku př. Walachům po walasku, Hanákům po hanácku kázali, posluchači jejich sami tau neslušností by se uráželi. Tedyť jen někteří hlaubálkowé w jazyku na Morawě, nikoli pak národ Morawský, zanewřeli proti ušlechtilé češtině naší.

Jsauť arci muži na Morawě maudří a ctihodní, kteří

s „tau nowau češtinau“, co jich totiž dochází we mnohých plodech nejnowější literatury naší, nijak spřízniti se nemohau; toť jsau milowníci řeči a spisůw Komenského, Weleslawíny a jiných starých spisowatelůw našich. Žehrajíť oni ne na grammatický charakter jazyka českého, ale na zanedbáwání staré jeho čistoty, na zatmělost slohu, na hojnost nowěkutých nezdárných slow, na přílišné germanisowání, purisowání a neologisowání w nowých knihách českých. Jich s tauto „cizomluwností“ w jazyku našem nikdy nesmíříme, třebas bychom ji stokráte, jakž p. T. (str. 7) se líbí, „*cuzumluwností*“ překřtili. Než toho ani netřeba; wšak i my s nimi se snášíme, rowněž jako i oni želice a lítost majíce nad nezprawným a nečeským slohem většího dílu nowějších spisowatelůw našich, ačkoli proto nezamítáme wšeho, co píší a wydáwají, wědauce, že oni větším dílem toho nečiní ze swéwole, ale z nauze a z newědomosti, z nedostatku lepší známosti jazyka. Pročež wěrní a upřímní wlastenci neměli by jich, kde blaudí, hned odsuzowati a zatracowati, ale raději přičiniti se wšemožně, aby jim k lepší jazyka známosti poslauženo bylo.

Co se pak české řeči a literatury u bratří Slowákůw týče, tu předewším dwě strany rozeznati musíme: Slowáky totižto katolické a evangelické. Evangeličtí Slowáci, ježto nyní po celých Uhřích asi tři sta církwí počítají *), již od nejstarších časůw užíwali wždy čisté biblické češtiny jak při službách božích, tak i we knihách swých wůbec a užíwají posawad; u nich i tehdáž řeč naše zdárně se wzděláwala, když u Čechůw málo kdo maudrý jí sobě

*) Největší díl protestantůw augšpurského wyznání w Uhřích jsau rodilí Slowáci, helvetského pak wyznání jsau rodilí Maďaři. Pročež také u sprostého lidu tamže ono často slowenským náboženstwím (Tóth vallás), toto maďarským (Magyar vallás), katolické pak latinským (deák) sluje.

wšímal (t. po třidcetileté válce), čemuž za důkaz i sama jmena Tranowského, Masníka, Pilaříka, Krmana, Hruškowice, Doležala a j. w. slaužiti mohau; oni r. 1803 zřídili zwláštní ústaw pro českoslowenskau řeč a literaturu w Prešpurce; mezi nimi i w nejnowějších časích zjewila se některá přední swětla této řeči a literatury. Kdyby kazatelé jejich, opowrhauce řečí naší biblickau, chtěli kázati lidu swému sprostě po slowensku, není pochyby, žeby jemu samému tím nemalé pohoršení spůsobili. Z ohledůw těch tedy holá neprawda jest, žeby cítili proti naší starodáwní biblické češtině jakau nechuť. Co se ale Slowákůw katolických dotýče, ti neměli až po Ant. Bernoláka (1787) žádné literatury národní, ani jí sobě newšímali; potom pak, když přičiněním a náwodem tohoto muže ze swé lethargie probuzeni jsau, cestau swau bez ohledu na Čechy a na Morawany kráčeti počali. I jakož naše literatura, neměwši nikdy od nich před tím pomoci, odstaupením jich wlastně ničeho neztratila: tak již nyní ani nadíti se nelze, že by jakýmkoli spůsobem je k sobě přiwinula, newládnauc kauzelným „compelle intrare.“ Neboť domníwáteli se páni, že budemli my jen psáti „naša ulica“ a t. d. Slowáci tito (t. lid slowenský neučený) hned naše knihy kupowati a čítati budau, toť wěru hrubě se mýlíte. Co ten lid od češtiny odwodí, nejsau jen formy její grammatické, (ty zajisté, jakožto zdwořilejší a wybraušenější, Slowákům většim dílem se líbí), ale mnohem wíce materie lexikalní, slowa totiž a poněti jim neznámá i neobyčejná. Mluwímť já ze mnohonásobného zkušení swého; a protož těm, kdo jináče saudí, za prawdu dáti nemohu. Obalujíce my tedy snad slowa i poněti pauze česká do raucha slowenského jakéhokoli, nic tím u Slowákůw platného nezískáme; odřekneme-li se pak nadto i slow českých za slowenské, nastaneť nám, za nejistý zisk, odjinud ztráta weliká i nenahraditelná, že tím

odwrátíme swé publicum české od sebe. Ale diwná wěc jest, že wy nám radíte, abychom my s Bernolákowci kapitulowali, oni pak nic owšem s námi činiti míti nechtějí. Aneb žádalli Bernolák i s následowníky swými od Čechůw kdy něco toho, co wy nawrhujete? slibowalli kdy, za takowau ochotnost a službu naši, přilnauti cele k literatuře české? A byťby i slibowal, bylli sám s to, aby potáhl celý národ po sobě k Čechům — národ, jenž i slowenských spisůw a slow jeho na mále sobě wšímá? — Nám již nic nezbývá, než nechati Bernolákowce, ať co počali dokonají; wšak tuším že i oni, dříwe nežli wěk mine, sami škodau swau zmaudřejí. Pan Žák mnohými slowy do Čechůw sobě stěžuje, že prý Morawanům a Slowákům w ničemž se propůjčiti, ale kážíce swornost, sami jí wstříc jíti, žádajíce oběti a zapření sebe, sami nic obětowati, w ničem se zapírati nechtějí; wšak prý zjinačiti několik prawopisných a mluwnických zwykůw českých není od českého jazyka docela odcházeti, není nowý naprosto sobě jazyk písemný twořiti, ale „jest zbawiti ho pout, které ho k jedinej krajině wážou“, jest dáti mu oděw, we kterémžby široko daleko lásky a chwály nabyl atd. Že slowa tato na omylu založena jsau, a že by jazyk náš w oděwu tom nowém širší lásky nenabyl, již tuším z toho, co sem nahoře přednesl, patrně se jewí; aspoň jisté jest, že čímby sobě u jedněch lásku získal, tím by ji u druhých ztratil.

O nic lepšího důkladu nemá to pojištění, že těmi několika proměnami jazyk český prý se nezmění. Kdyby pp. T. a Ž. nežádali než oprawy několika jednotliwých slow, snad neprawidelně twořených, tomu by se wždy nějak wyhowěti mohlo: ale jest wěc zjewná, že chtějí zjinačení jistých zákonůw grammatických, a tudíž revisí celého zewnitřního austrojí češtiny, ku příčině radikalní oprawy jeho podlé prawidel rozumowých. Neboť kdož tomu nerozumí, kdož

toho newidí, že wezme-li se češtině dosawadní kanon její, opustíli ona jednau pole zákonnosti swé positivné, že potom náwrhům k nowé zákonnosti její ani míry a počtu, aniž konce nebude? Pan Ž. spokojí se arci snad jen několika reformami; pan T. ale, jenž trochu jináče smýšlí, přidá k nim několik jiných; pan X*, aby za nimi nezůstal, pokusí se stejným právem zase o jiné, na které Ž. a T. ani nemyslili; pan Y*, jemuž myšlénky pánůw Ž., T. a X* méně se líbiti budau, nežli jeho wlastní, powstane z týchže důležitých příčin proti nim, a bude učiti z brusu nowé reformací jazyka i prawopisu českého; a kdož potom zabrání panu Z*, aby se neohlásil a nedokazowal obšírně, že to wšecko, co páni Ž., T., X* a Y* nawrhují, jest nedostatečné a nedokonalé, alebrž že na jiné důwtipnější ozdoby pro milau — ubohau češtinu pomysliti se musí? I poněwadž čáka jest, že každý z těchto pánůw najde swé učenníky a staupence, kteříž tyto až příliš rozmanité krásy s nowými přídawky wkládati budau do swých básní, pojednání, powídek a překladůw — neboť pohříchu! máme wždy wíce spisowatelůw, kteří celé publicum, nežli kteří sami sebe češtině učiti chtějí, — není pochyby, že se pak brzy dočkáme těch časůw, kdežto již nejen grammatiky, ale i jiných sebe krásnějších a učenějších knih českých, leda pro moly, potřebí nebude.

Že by pak spisowatelé čeští z pauhé hrdosti a z jakési diktatorské pánowitosti Morawanům a Slowákům w ničemž se propůjčiti nechtěli, w tom naprosto křiwda se jim činí. Wždyť ne ten, kdo zákonům zdáwna panujícím wolně se podrobuje, alebrž kdo sám nowé zákony wymýšlí a jiným ukládá, hraje sobě na diktatora. Písemná čeština jest společné jmění národu našeho celého, záležející nejen z bohemismůw, ale i z moravismůw a slowakismůw; myť nežádáme, aby se psalo, jak se u nás mluwí, (won, wopice,

mlíko, soud, dobrej, dobrýho atd.) nýbrž jak toho bible Kralická, dílo Morawské, wzorný příklad dala, a jak Slowáci sami posawad činiti weleli; takét wždy se srdečnau radostí u sebe wítáme a chwálíme, cokoli zdárného a národu wůbec prospěšného nám ode bratří na Morawě a w Uhřích se podáwá. Ale že žádostem pánůw Ž. a T. u sebe místa nedáwáme, tohoť máme, kromě nadepsaných, i jiné welice důležité příčiny. Nebo byťby i wšickni známější spisowatelé naši, proti přeswědčení sice swému, ale z lásky k těmto pánům, aneb, jak oni prawí, z lásky k Morawanům a Slowákům, naučení toto přijali: proto nahodilo by se wždy hojně jiných, nejen w Čechách, ale i w Morawě a na Slowensku, — o národu, quem penes arbitrium est et jus, at nic nedíme, — kteříž tím větším úsilím zasazowali by se proti nim, tak žebychom nikdy konce hádek a swárůw těch dočkati se nemohli. Wímeť již, co chatrná opráwka prawopisu českého z ohledu na *i* a *y* ode patnácti let nám nepřízně, swád a různic spůsobila; zkusili sme, kterak neupřímí krajané a wášniwí nepřátelé o nás roznášeli a rozpisowali, že nechtějíce již tolik ypsilonů jako před tím psáti, bůh wí jaké nebezpečné auklady proti obci, wládě, mrawům a náboženstwí strojíme; widěli sme, kterak dobré literatury naší těmi rozbroji obmeškáno jest, a wlastencowé jedni nad tím mrzutost neb zármutek, jiní dokonce ošklíwost pocítili, tak že již dalšího aučastenstwí w ní míti nechtěli. A jakož tam, proměniwše my jen dwě neb tři literky w písmě, od ošemetníkůw nařknuti sme byli, že krajany swé zpolštiti a zruštiti chceme: tak i owšem zde, mísíce wůbec formy rozličných nářečí dohromady, ač ne s větším důwodem, ale s větší prawděpodobností bylibychom obwiňowáni, že národy slowanské netoliko w jazykowém ohledu sjednotiti se usilujeme —

Konečně ještě proto myšlénkám častopsaných pánůw

howěti nemůžeme, poněwadž již čas jest, požehnati na zuby nekonečnému tomu mezi námi grammatikowání, a obírati se s předměty směřujícími ku prawému oswícení národu. Bohužel! zdědili sme od praotcůw swých jazyk hojný a spanilý, ale pole naší literatury ode dwau set let zpustlé ladem leží: my pak jako pitomí a pošetilí wždy jen onen tříbíme a brausíme, nedbajíce, zdali mezitím toto, zpustlé zůstáwajíc, i onoho snad s sebau do záhuby newede. Národ náš tauží po čtení mysl oswěcujícím a city šlechtícím; sami wzdělanější urozenci obého pohlawí počínají spomínati na wlasteneckau řeč a literaturu a hledati ji: my pak nemáme jim hned ničeho podati, leda coby je odstrašiti mohlo, — grammatická i puristická exercitia — hádky o literách a slabikách, — jen aby se dowršila radost nepřátel našich a skutkem se potwrdilo, co tak důtkliwě hlásají, že ušlechtilý, staroslawný jazyk náš již jen rádlem a — pedantstwím páchne! —

Než wraťme se od toho bolestného rozjímání opět ke spisu p. Trnkowu, ukrátíce již řeči. Horlí p. T. (str. 30—32) jak wůbec proti některým prawidlům prawopisu českého, tak zwláště proti dwojhlásce (?) *au*, domníwaje se, že před Bratřími nikdež určitého prawopisu českého nebylo, a že to *au* na místě *ou* jen skrze knihtiskarstwí německé do češtiny se wlaudilo, an prý „německý jazyk welmi pósobil na český, a německé *au* we Sasku, Prusku, Slezku posawade co *ou* slýchati“: ale newí ten dobrý muž, co mluwí. Před Bratřími již dáwno M. Jan z Husince ustanowil prawopis náš nynější nejen skutkem a příkladem swým, ale i zwláštním o té wěci pojednáním, důkladně a důsledně; Bratří pak sami nic než obnowili dáwní naučení předka swého w písmě, ač neauplně. Co se pak zhaněného *au* dotýče, i to dříwe w Čechách se zjewilo, nežli tiskarstwí, a sice w takowém wěku, kde Čechowé měli mnohem wětší

wliw na Němce, nežli Němci na Čechy. We druhé totižto polowici XV století počali Čechowé dlauhé hlásky swé *ý* a *ú* rozwáděti we dwauhlásky *ay* a *au*, mluwíce od té doby a píšíce ku př. m*ay*n, b*ay*k na místě mlýn, býk, a s*au*d, sl*au*p, na místě súd, slúp a t. d. Roku 1477 psal již Racek z Kocowa, pán na Horaždějowicích, „wo takow*ay*ch bezecn*ay*ch lidech, kteříž sw*au* čest a sw*au* wieru křesťansk*au* ruk*au* dániem slíbili a tomu dosti neučinili;“ a Wáclaw Hájek z Libočan byl r. 1541 mezi posledními, kteří ještě formy jako w*ay*straha, mil*ay*, d*ay* a t. p. psali. Od té doby ale toto *ay*, jakožto hrubé, (snad že wliwem Morawanůw), z písma dokonce wyhostěno bywši, we mluwě domácí české se proměnilo w *ey*; onno pak *au* zůstalo sice w písmě, ale w Čechách již čteno bylo i po dnes bývá jako *ou*, w Morawě pak a we Slowensku jako *ú*.

Že pak pan T., opowěděw válku dosawadním formám jazyka českého, předce w největší částce spisu swého (str. 7—29 a 38—41) obořil se jen na spisowatele české, káraje chyby spisowatelůw a ne jazyka: to jest také jedna z nedůsledností jeho, pošlých tak hojně z nedostatku zdrawé logiky. Pokud mně známo, žádný ze spisowatelůw od něho stíhaných nepokládal slohu swého ještě za wzor neb za příklad dokonalé češtiny; wšickni znají se k tomu, že k wýbornosti staré češtiny, podlé rozdílných powah wěku našeho, jen wíce neb méně blížiti se lze. Chtělli tedy pan T. býti sprawedliwým a důsledným, mělť metati swé střely ku př. proti bibli Kralické a podobným spisům našim. Ale p. T. těchto drahých památek tuším sobě nelibuje ani nečte: sice bylby, poučiw se w nich, tak často nehanil, čemu nerozuměl, a průpowědi zlé tytýž i w horší nezkorrigowal.

Jaké naproti tomu zpráwnosti w nowém tom spůsobu psaní očekáwati sluší, jen někteří příkladowé náhodau wybraní ať dokáží. Pan T. deklinuje w genit. plur. najbližších

nářeč*í* (37), příbuznějších ponářeč (7) a příbuzných ponářeč*í* (42); — nom. plur. dobrodiň*a* (6), gen. plur. skloňow*áň* (5), časow*áň* (6), a zase twrdého zakončen*í*, měkkému zakončen*í* (7), — proč ne zakončeň*á*, zakončeň*ú*? — pósobíc*ého* cuzumluwnost, a následujíc*í* (proč ne — íc*é*) cuzomluwy (7); — ponářečích, příslow*ách* (44); — řeč moj*a* (33) a naděj*e* (43); — lepšého (5) a lepšího (41); souslowc*ów* (43), — tedy nom. singul. souslowec? — usoučastni *ho* druh*u* dówěrném*u* (44); — každému záleženo, *že*by (aby) jeho spisy četli (33) a t. d. a t. d.

Ostatně spisek ten dwauarchowý, tištěný we dwau městech a we dwau létech, také dwojí aučel má: oprawiti totiž písemný jazyk český, a potrestati spolu neznámého recensenta „porěkadel Slowáckých“ p. Trnkau wydaných, jenž w časopisu tomto na r. 1831 (swaz. II, str. 234 a 235) opowážil se prawiti, že řeč, kteréž p. T. w té knize užíwal, není ani česká, ani morawská, ani slowenská, ale řeč p. Trnkowa, (což sice i pan Trnka str. 33 uznáwá), a že takováto směsice wšech nářečí jen za strašáka se hodí. Tento, jak p. Trnka wykládá, nedozrálý (1), lživý (34), ošemetný (36), soběhrdý (37), a bůh sám wí jak ohawný recensent — jsem já; i musímť již za tak hrozné hříchy slušný trest swůj nésti. Jen co se toho strašáka dotýče, ať p. T. mi dowolí, wyswětliti wěc tu aspoň příkladem. Co šatstwo a kroj tělu lidskému, to jsau formy grammatické jazyku; oboje čerpají zákony swé ne z rozumu a z theorií o dokonalosti, ale ze zwyku a z podání. Kdyby již ku př. pan Trnka, wzaw na sebe širák a halenu slowenskau, šátek s okružím podlé mody, na ně staročeské smolnice, pak pantalony a krpce, aneb jinau směsici krojůw, ježto by dokonalejší byla, wstaupil do slušné společnosti, — a české publicum jest jistě dosti slušná společnosť, — zač pak by ho asi lidé hned na pohled měli?

Ale dosti již té řeči, a více než dosti. At p. Trnka, za odpověď na posudek tento, na mne a na přátely mé budaucně třebas dwadcetiarchowým spisem utkne a dorazí; at pan Žák darůw pěkných, od boha sobě propůjčených, opět třebas i ku parodii slow mých užije: my již k tomu ke wšemu mlčeti, a znajíce i těžké nedostatky literatury naší, i swaté powinnosti swé k národu, čas swůj na platnější wěci, nežli na grammatické, neologické i těm podobné okusy a hádky, wynakládati budeme.

W Praze, 16 září 1832.

---

6) Časopisowé čeští r. 1834. *)

Od té doby, co my w historii literatury naší se pamatujeme, nikdy ještě tolik časopisůw, jako létos, pospolu z tiskáren českých na světlo newycházelo. Pražské nowiny, Česká Wčela, Světozor, Kwěty České, Wečerní Wyražení, Krok, Tatranka, Časopis pro katolické duchowenstwo a Přítel mládeže, — činí s tímto časopisem musejním dohromady *deset* periodických spisůw, rozdílných sice co do aučele, obsahu, formátu, ceny a spůsobu wydáwání, rozdílných také co do prospíwání a oblíbenosti u čtenárstwa, ale wždy předce k jednomu konečnému cíli wedaucích, k oswětě totiž a k zábawě duchowní národu našeho, a za tím i ke zwelebení a rozšíření literatury národní. Téměř toho až příliš jest, pro newalný ještě počet jak čtenářstwa tak owšem i spisowatelstwa našeho; i není se čemu diwiti, že někteří z oněch časopisůw, snad pro nedostatek těchto žiwotních šťáw, již i umdléwají, ba i skutečně, jako nebohé Wečerní Wyražení, na wěčný sen se ubírají.

*) Z časopisu č. Mus. 1834, IV, 460—470.

Ale s tímto rozhojněním časopisůw českých nastala spolu také — bohu-li žel, či chwála, říci nesmíme — nowá doba w kritice naší, wíce nežli kritická — pán bůh sám wedíž ji k dobrému konci! — ano již sama ta dwě slowíčka „*časopis*“ a „*český*“ mnohým krajanům našim urážliwa býti počínají: prwní sice z té příčiny, že prý není dosti české; druhé pak zase proto, že pauze české jest.

Radí se nám, abychom dle analógie slow *denník, týdenník*, nepsali již wíce „*časopis,*“ ano se to prý německému „*Zeitschrift*“ tuze podobá, alebrž „*časník.*“ I jakož pak, takéli *rukopis* na *ručník*, *letopis* na *letník* proměniti sluší? A když slow *letopis* a *rukopis* nejen u Čechůw, ale i Rusůw, Srbůw atd., kdežto němčina neznáma, od jakžiwa prawě se užíwá: pročby nám *časopis* němčinau zapáchati měl?

Důležitější, aspoň co do následkůw, zdá se býti námítka druhá. *Český* — a wždy jen *český* — to prý urážka pro Morawany a Slowáky. Ale jak pak má se psáti jináče? Čili jen „morawský,“ aneb jen „slowenský“? aneboli „českomorawskoslowenský“? Sáhodlauhé a slátané to jmeno komu líbiti se, komu ku potěšení a ke cti slaužiti bude? — At se prý píše „slowanský!“ — Ale „Slowan“ jest nomen genericum, obsahující w sobě i Poláky, Chorwáty, Srby, Rusy atd. I píšíce my jazykem jednoho toliko národu slowanského, a jsauce toliko jedinka w počtu slowanských rodůw, můžemeli mimo prohřešení se proti logice a rozumu sami osobowati sobě jmeno wšeobecné? Wždyť jako jinde, tak i zde, a potiori fit denominatio. *Slowák* jest jen nepatrná změna jmena „*Slowan*;“ „*Morawan,*“ znamenající obywatele na řece Morawě, také není původní a genitické jmeno národní, jakowé jest *Čech*. Jak pak jmenowal se Morawan, pokud ještě na Morawě nebydlil? Původu jména „*Čech*“ posawad nikdo s jistotau se nedopídil; neb co nebožtík Dobrowský o tom pronesl, po pilnějším

skaumání s prawdau neostojí. Bezpochyby Čechowé přinesli swé jmeno již ze swé někdejší wlasti s sebau. A nepocházejíli Morawané a Slowáci z téže dáwné wlasti, jako i Čechowé? nejsauli wšickni jeden a týž národ, buď že na Labi, Wltawě, nebo na Morawě, Wáhu a Hronu bydlejí? A protož ne bez podstaty říci se může i to, že Morawané jsau Čechowé, od dáwna na Morawě usedlí, i Slowáci že jsau wlastně wětew česká, w Uhřích bydlící. Ale bůh sám ví, ký to zlý duch za našeho wěku mezi bratřími téhož rodu, téhož jazyka, téhož státu, swornost a lásku dusiti a různice i zmatky bábelské, ba ďábelské, rozsíwati se usiluje!

A wšak obraťme se již k samým těmto *časopisům českým*, počítajíce k nim, s dobrým swědomím, i *Tatranku* samu, ačkoli mezi Slowáky zrozenau, ano dopřejíce jí, aspoň ze zdwořilosti, jakožto hostu w Praze, první místo we přehledu našem. Po dlauhém odpočinutí nawštíwila nás nedáwno potřikrát, — tuším jen proto zwláště, aby nás wšecky „nowotáře a neprawopisce“ náležitě pokárala; tenkráte zajisté zjewila se nad míru jaksi zubatá. Wzala sice sobě za štít Kritona Platonowa, ač již přede čtyřidceti lety přeloženého, wždy wšak i w půwodu swém i w překladu mladého a krásného, — škoda jen, že p. Palkowič nám ode 40 let ještě celého Platona aneb aspoň hojnějšího wýboru z něho nepodal! — potom i řeč latinskau, 12 listop. 1803 při nastaupení professury jazyka našeho w Prešpurku od p. Wydawatele čtenau; pak dwě ukázky básní snad od posluchačůw jeho sepsaných, kteréžto rádi wítáme, jakož i jiné drobnůstky w tomže swazku nám podané: ku konci ale postawila si střelbu, tak, nercili hrubau, ale dotírawau, že aspoň w tom, kde dotýká se jmění našeho národního, naší snahy a péče, nemůžeme jí nechati bez odpowědi.

Pan Palkowič ještě wždy na swém stojí, že prý ruko-

pis Libušina saudu podwržen jest; čili, abychom prawdu řekli, nestojí on na swém, ale na domnění neb. Dobrowského, i k tomu přijímaje, že Zlomkowé evangelií S. Jana (w. Časopis musejní r. 1829, sw. II.) také podwrženi jsau, jelikož i to Dobrowským někdy řečeno a psáno bylo. I poněwadž tu činiti jest o wěc důležitau, o nejstarší totiž a wzácné památky řeči a literatury naší, budiž mi dowoleno, šířeji a osobně o tom se pronesti.

Že písma každého zwláštního wěku, wedle wší nesmírné a nesčíslné rozdílnosti péra každého téměř písaře, mají wždy předce nějaký společný ráz do sebe, kterýmž ode písem jiných wěkůw wšech se dělí, to nejen znatelé diplomatiky, ale i každý takořka čtenář wí; každý zajisté rozezná na prwní pohled ku př. písmo našeho wěku od jakéhokoli přede dwěma stoletími psaného. Budemeli se ale ptáti na důwody, proč některé písmo za staré, jiné zase za nowé se pokládá, tuť již jen zběhlý diplomatik, který zná zwláštní powahy písem wšech wěkůw podrobně a dokonale, může nám dáti odpowěd dostatečnau. A wšak i ten někdy, wyčerpaw celau zásobu známých o tom prawidel a zákonůw, jako w poslední instancí odwolá se ještě na jistý takt, jehožto nabyl mnohonásobným pilným zraku swého cwičením. Často listina některá psána jest dle wšech znakůw starožitných dosti prawidelně, a přece zkušené oko diplomatikowo spatří faleš její na prwní pohled. Tento cit a téměř neomylný takt bývá jen podílem dlauholetého pilného cwičení a zwyku; žádný důwtip ani dáti ani nahraditi ho nemůže.

Jestliže pak i já, po tolikerém ode dwanácti let téměř každodenním skaumání a cwičení se we starých písmech, osobuji sobě nejen prawidelnau známost jejich, ale i jakýžkoli onen takt, a tudíž nějaký platný saud o této wěci, — ať mi to žádný za marnau chlaubu newykládá, an to jen z po-

třeby činím. Prohlídaw již na tisíce listin a rukopisůw starých nejen we wšech téměř archivech a bibliothekách českých, ale i wídeňských, mnichowských i jinde; a měw při tom na sta příležitostí k oprawdowému skaumání starých listin podezřelých: — muselbych wěru příliš tupé mysli a tupého zraku býti, kdybych měl ještě w umění tom za newědu wydáwati se. Ba pohříchu! musímť já nejeden starožitný diplom, ode dosawadních historikůw českých, ano i od samého Dobrowského za prawý uznaný, mezi podwržené odmísiti; o čemž o wšem na swém místě, když totižto wšeobecný starý diplomatář český mnau wydáwán bude, složím bohdá náležitý a řádný počet.

Ať již tedy dím krátce a jediným slowem: naprosto nepochopuji, kterak ti zlomkowé z evangelium S. Jana, nercili s důwodem, ale jen s nějakau prawdě podobností mohau w pochybnost bráni býti! Nepodezřelejšího písma w každém ohledu wěru nadarmo hledalibychom po celém širém swětě. Aniž posawad ještě kde o jakém sebe menším důwodu proti prawdě jich doslýcháno, kromě od pp. K. i P. opětowaného *ἀντὸς ἔφᾳ*; aniž sám neb. Dobrowský kladl důwody jaké na swé domnění. Já pak o prawdě těchto wzácných zlomkůw wšemi náležitými wniternými i zewnějšími důwody tak dokonale přeswědčen jsem, jako o wlastním žiwobytí swém. Ať každý, kdokoli s podstatau o tom sauditi umí, podíwá se sám, jestli ne na originál, alespoň na wěrný snímek, ještě nedáwno w p. Hankowě sbírce starých slowníkůw podaný; ať originál předloží se wšem předním diplomatikům w Europě ku posudku; jestliže wšickni nesrownají se w tom, že to prawé a nepodezřelé písmo z X století, z wěku S. Wáclawa, — pak já pokorně wyznám, že owšem ničemu tomu nerozumím.

Co do *saudu Libušina* jest to arci jináče. Blána již před písmem nečistá i špinawá, inkaust zelený po celé

blánce rozlezlý, litery sotwa čitedlné, forma jejich neobyčejná, — to wše zarazí na prwní pohled tuším každého, i sebe zběhlejšího, diplomatika. Protož není se čemu diwiti, jestliže i kdo rozumný zasadí se o neprawost rukopisu toho. Já také před několika léty, jsa w těchto wěcech tehdáž ještě méně honěný, s jedné strany důrazem tím, s druhé pak důwody p. Dobrowského do rozpakůw zawesti sem se dal. Nyní ale, w těchto teprwa dnech, pilnější než kdy jindy rukopisu (jehož sem od osmi let byl newiděl) skaumání předsewzaw, konečně o prawosti jeho i w diplomatické stránce přeswědčil sem se, a s prawým srdce swého potěšením ochotné o tom před wlastenci činím wyznání. Nic není w rukopisu tom celém, ač neobyčejném, coby podstatně odporowalo prawdě té, že on, ne-li z IX *století*, z wěku *Swatoplukowa*, ale jistě z prwní polowice Xho wěku pochází. Dobře znaje wšecku i důležitost i nesnázi wěci této, neprawím toho ani ze wšetečnosti, ani z ukwapení: ale dokážeme toho bohdá weřejně, přítel můj, p. Šafařík, w ohledu jazykozpytném, já w ohledu diplomatickém i historickém, jak mile k obšírné o tom práci pro čas dostihneme. Pro tento swazek již ani místo, ani chwíle nám nestačí. Potom i podstata důwodůw neb. Dobrowského sama se zjewí, i nepotřeba zničiti částky pokladu tohoto chemickým zkaušením inkaustu, ano k jistému wýpadku sotwa wésti může. Budeli wšak i toto ode znatelůw za prospěšné k odkrytí prawdy uznáno, a přistaupíli k tomu wůle sl. Museum, jakožto majitele rukopisu, stanet se neomylně. Já zatím Tatrance za to děkuji, že mi příčinu dala k náležitému rukopisu toho skaumání, a tudíž i k nabytí o něm přeswědčení, kteréž já pokládám sobě za nemalé štěstí.

P. Palkowič, čím dále, s tím trpčejší náružiwostí osupuje se na wšecky „nowoty“ a „nowotáře“ w jazyku našem. Litujeme wěru, že muž tak rozumný wždy ještě přistupuje

ke hlasu, kteréhožto my w těchto dobách již jen od nedouka sme se doslýchali. *) Probůh! wymřelli již jazyk náš, aneb žiwli ještě? Wy aspoň páni, kteříkoli proti všem nowotám žehráte, na smrt jej odsuzujete. Oprawdu, prohlednemeli celau nowější literaturu naši, nenajdeme ani jedné knihy wědecké, kterážby bez nowot w jazyku českém psána byla; proč? protože kdokoli o předmětech naučných, o předmětech nowoeuropejské wzdělanosti wůbec, psáti se pokauší, a primo limine již nedostatečnost onoho, jak wy prawíte, klassického a dokonalého jazyka, k označení tisícera předmětůw nowowěké potřeby, nemile zakušuje, a tudíž meze jeho rozprostraniti, staň se to jak staň, *přinucen* jest. Pištež pak nám, páni, jazykem Komenského, ku př. o chemii, o geologii atd. Ba přeložtež nám jen ku př. Balbiho zeměpis jazykem bratří Kralických — pak my se od wás rádi tomu mistrowstwí učiti budeme. Či snad se domníwáte, že budemeli psáti ku př. o rozdílu mezi karbonium, karbonatem a karbonidem, Čech nám snáze porozumí, nežli když mu napowíme o uhlíku, o uhlanu a uhličníku? Čili, abychom se wyhnuli tomuto i onomu, nebudeme raději o tom na wěky psáti ničeho, — jakož to u wás a od wás se děje — a přiznáme se tedy skutkem k tomu, že chudý a nejapný jazyk náš nehodí se do nynějšího wzdělaného swěta, že jím prawé ducha oswěty ani nabyti ani uděliti nelze, a protož že sluší ponechati ho do wůle boží leda grammatikům a sedlákům, odříkati se původu a jmena slowanského mezi wzdělanci, přilnauti čím dříwe tím raději k jazykům a národům cizím, a pomoci konečně, aby již jednau té surowé neřesti české umíráčkem odzwoněno bylo! Wiztež páni, kam nás wedete; wiztež také, je-li to wěc ušlechtilého wlastence, haniti a osočowati u národu muže

*) Wiz Kwěty české r. 1834, číslo 14 na konci.

vy, kteří celý takořka život swůj nasazují a obětují na základání a šíření osvěty národní mezi námi, ano wy zatím tomuto ani hlasu svého, a to jen leda k hanění, nepozdwihujete! A protož aneb ukažte nám sami, dobrými a hojnými příklady, kterak sobě počínati máme, abychom národu swému otewřeli bránu ku prawé osvětě; a my, cokoli nám zdárného podáte, wděčně přijmeme a toho ku poučení swému, kde potřebí, užijeme: anebo, nelíbíli se wám zabírati se do tak krušné práce, přestaňte již aspoň hanění toho, aby nezůstala po wás památka trpká, ale sprawedliwá, že mohše nápomocni býti k obecnému dobrému, wolili ste raději kaziti a rušiti, pokud možná bylo, snažení w tom jiných. Ač přiznáme se, že newalné naděje do pomoci waší chowáme, když wy ku př. na místě dobrého a již i přijatého slowa *wěda*, *wědec*, *wědecký*, špatně i od wás samých nechwálené *uměnictwí*, *uměník*, *uměnický* nám předce nawrhujete.

Co do *prawopisu* nebo neprawopisu, nowého i starého, chceme již raději mlčeti, ano wšecken spor o něm u Čechůw, chwála bohu! již utichl. Jen to nám diwné jest a nepochopitelné, kterak p. Palkowič, an co do saudu Libušina beze wší wýminky jurat in verba magistri, co do prawopisu zase neb. Dobrowskému tak urputně odpírati může. Zdeť již p. P. dokonale na swém stojí, prawě, že *c* w jazyku českém jest sauhláska wždycky twrdá! (t. j. nejeřowaná). Charakteristické to znamení doby té, we kteréž literatura naše nyní se nachází, že muž jináče učený, professor řeči a literatury české, po třidcetiletém professorowání, a po nesmrtelných Dobrowského zásluhách w odkrytí celého organismu jazyků slowanských, ještě to twrditi směl! Wšak my mu zde náležité o tom lekce z grammatiky dáwati nebudeme: k tomuť nám již ani čas ani místo nestačí. A z této příčiny také i o jiných wěcech we Tatrance,

zwláště kdež důwodům p. Jungmannowým leda odpory se kladau, mlčeti musíme.

O ostatních časopisech českých, s nimiž nejsme w žádném důležitém ohledu na sporu, můžeme pronesti se tím kratčeji. O *Světozoru* předewším jeho podnikatelům a nakladatelům, pp. synům Bohumila Háse, tu powinnau chwálu wzdáwáme, že čím dále tím pilněji a čistěji tištěn byl, což w díle obrázkowém aspoň jedna z předních zásluh jest. Že ne wšickni obrázkowé rytcům stejně uměle se daří, toho nakladatelům za winu přičítati nemůžeme, wědauce o nedostatku dobrých rytcůw we dřewě w zemích našich wůbec. Také aby we wybírání předmětůw k obrázkům na zwláštní potřeby čtenářstwa našeho zwláštní ohled brán byl, jen tehdáž snad právem žádati bychom mohli, kdybychom o welikém počtu odběratelůw tohoto neobyčejně i nákladného i lacíného díla wěděli. Ale nebylo jich, jakož nám praweno, než asi půl druha tisíce; což ačkoli dosti jest we poměru s jinými časopisy, samo wšak we sobě, při ohledu na potřebný náklad, wždy jen *málem* nazýwati se musí. Přičítána toho wina onde i onde i samým spisowatelům, ježto prý dílo toto duchem příliš učeným a wědeckým wedli; – my wšak myslíme, že kdyby náš Světozor doslownĕ do němčiny překládán byl, nikdo by tuším na nepopulárnost jeho nenaříkal. Pro zcela newzdělaný lid Světozor u nás jakýkoli tím méně psáti se dá, čím wíce redaktor jeho wázán jest obrázky určenými pro publikum již poněkud oswícenější. Wšak i na spisowatele aspoň tu prosbu wzkládáme, aby *nepurisujíce* příliš we populárním spisu, čtenářstwu slabšímu (a toho-tě částka větší) nenadsazowali těžkostí w obsahu těžkostmi we slohu, kromě kde toho potřeba newyhnutelná káže. Ostatně daufáme, že wšickni wěrní wlastenci wěrně se přičiní o rozšíření wýborného spisu tohoto, každý we swém okolí, aby nám na

delší čas zachován a prospěšen býti mohl. At se jen pováží, kolik užitečných známostí, o kterýchžto sice w jazyku našem ještě nikdy psáno nebylo, již sám tento prwní Světozora ročník bedliwému čtenáři poskytuje!

„*Nowiny Pražské*“ aspoň nikdy prwé rozumněji a uměleji redigowány nebyly, nežli p. Čelakowským léta tohoto. Wycházejíce podwakráte za týden, dáwaly nehojný sice, ale wždy dosti auplný a (kdo tomu rozuměti umí) také wěrný obraz důležitějších weřejných událostí we světě politickém.

„*Česká Wčela*“ a „*Kwěty České*,“ dwa týdenníkowé, příbuzní co do plánu i obsahu, jelikož w obau se hledí ke čtení zábawnému i ku ponaučnému lehčejšímu, lišili wšak se patrně wedením swých redaktorůw. W jednom podáwány nám plody většim dílem dospělejší, z ciziny přesazené, we pilném wýboru; we druhém pak rozmanité plodiny půwodní nejwíce mladých spisowatelůw, dílem nezralé, dílem i utěšené naděje dáwající. Takž oba tito časopisowé dobře wedle sebe státi a národu slaužiti mohau. Škoda jen, že posledního času jejich redaktorowé dali se spolu do půtky nepotřebné, škodliwé a nečestné, jelikož již jen pauze osobní. Čtenářstwo rádo díwá se hádkám o důležité wěci, w nichž samo něčemu naučiti se může: kde ale jen osobné swády se dějí, tam jen leda luza w nich sobě libowati může. Lichá to chwála, lichá i hana, wítěziti anebo přemáhánu býti we půtce takowé. Aniž pak redaktorowé to práwo mají, aby zaměstnáwali publikum swými osobními záležitostmi.

Wšenaučný *Krok*, wěrný stále předsewzetí swému, létos opět jedním swazkem (třetího dílu druhým) na světlo wykročil. W obsahu swém podobný jesti swazek tento loňskému. Nowé w něm nejdůležitější pojednání jest od p. Smetany, o powětrnosti roku 1834.

Časopis pro katolické duchowenstwo, wydáwaný od kníž.

arcibisk. konsistoře Pražské, wedením wys. důstoj. p. *Wáclawa Pešiny*, mezi všemi českými časopisy nejzdárněji prokwetá i nejúčinnější život jewí, maje výborných pomocníkůw s dostatek. Kéžbychom to mohli také o „*Příteli mládeže*," wydáwaném od důst. p. *Zieglera* říci! Proč oswícení wlastencowé neujímají se snažněji spisu toho, jenž tak výborný prostředek podáwá k šíření světla i ducha tam, kde ho u nás nejwíce potřebí, mezi učiteli školními? My o příčině newíme, ale jistě toho welice litujeme.

Konečně ještě připomínáme, že s počátkem roku nastáwajícího 1835 nowí dwa časopisowé, ne čeští sice, ale slowanští a na české ohled beraucí, wycházeti budau: w *Záhřebu* totiž, wedením Dra. Lud. *Gaje*, nowiny Chorwatské, první toho spůsobu mezi Chorwáty, i s listem pro čtení zábawné týdenním pod názwem „*Danica* Chorwatska, Slawonska i Dalmatinska"; we *Krakowě* pak, wedením Dra. Ant. Sigm. *Helcela*, w polském jazyku „Quartalnik naukowý," obsahu pauze wědeckého.

---

7) *Posudek almanachu Wesna na r. 1837 a 1838.* *)

A) Wesna. Almanach pro kwetaucí swět. Sestawil *Karel Tupý*. Ročník první, se dwěma rytinami. W Praze, 1837, tiskem a nákladem Jana H. Pospíšila, str. VIII a 288 w 18. (Cena, dle papíru a wazby, od 1 zl. až do 2 zl. 30 kr. stříb.)

Že almanachowá literatura, u jiných národůw tak spanile kwetaucí a wydáwající tytýž i wzácné plody, u nás posawad ještě ani ujmauti ani rozkořeniti se nemohla: to my počítáme mezi nejkormutliwější znamení stawu národnosti

---

*) Z časopisu č. Mus. 1837, I, 129—133.

a literatury naší. Nákladem p. Pospíšilowým r. 1823 wydán prwní almanach český, Noworočenka, jenž r. 1824 pod týmže titulem, a r. 1825 pod titulem Dennice, přičiněním nejprwé pp. Klicpery a Chmely, potom pp. Chmely a Čelakowského opětowán byl. Od té doby žádný wíce spis takowý na swětlo newyšel, (neboť p. Klicperůw šestiletý dramatický almanach jen pauhé jmeno almanachu na sobě měl), až opět létos p. Pospíšil ku podniknutí takowému se odhodlaw, swěřil redakci jeho p. Tupému. Tato dlauhá přestáwka zdá se býti důkazem, že almanachowé nemají u nás ještě swého jistého publikum, a že tedy střední třídy národu našeho, jmenowitě oswícenější krásná pleť, cití posawad jen na mále potřebu čtení českého. I chudost počátkůw těchto na ozdoby rytinné, tak podstatné w tomto druhu literatury, neméně značná dáwala o stawu tomto swědectwí. Jest arci prawda, že kwět literatury wůbec s kwětem almanachůw zwláště nespolkuje aužeji, nežli k. př. nowowěká oswěta s weřejnými koncerty, bály a co tomu podobného, i že tedy oni jsau jen luxus a ne potřeba: než i to zapírati se nedá, že za našeho wěku a w okolnostech našich literatura nemůže bez takowého luxusu obejíti se ani zkwétati zdárně. K Wesně této přispělo 13 mladých spisowatelůw a jedna spisowatelkyně. Kromě pp. Langera i Týla, jejichžto jména českému čtenářstwu již čestně známa jsau, ostatní pomocníci před tím tuším jen we Kwětech byli se pokusili, někteří pak, jak se zdá, owšem prwotiny swé zde obecenstwu podali. Z toho již poněkud určiti se dá, čeho tu očekáwati, čeho požadowati máme. Prwní tento ročník Wesny obsahuje osmnáctero básní a sedmero článkůw prosaických. Tito jsau nejen wůbec důležitější, ale owšem i zdařilejší nežli onyno; pročež také o nich dříwe promluwíme. We „Snaubencích Dražických," powídce z časůw Karla IV, p. Jar. Ant. *Wrtátko* wšeliké románowé pohromy a rány (coups d'effet) na-

kupil: slawný pohřeb, hostinu, tajemný saud westfalský (Vehmgericht, starým Čechům neznámý,) dwau rodin záští až na smrt a wraucí lásku posledních dwau potomkůw jejich, slečnu harfující, rod tajený milostného hrdiny, neznámau osobu Hněwsy Swerétického (měloby slauti Zwířetického), do děje diwoce se zapletající, a co tomu podobného wíce, až do konečného zawraždění obau milenců omylem skrze wlastní otce jejich! A předce powídka ta celá jen málo nás zajímá. To nám budiž důkazem, že podstata dobré powídky není ani neobyčejný stroj dějinný, ani mimořádná jakkoli bohatá scenerie, alebrž poetické rozwíjení se úkazůw žiwota dušewního čistělidského, kterému báje dějinná i scenerie slauží jen jako za reflex, za obraz, za zrcadlo. U románopisce tedy zákonnost dušewní (psychologická) stojí w popředí, a dějinná (historická) jest mu potřebná jen jako folie; požaduje pak ona předewším toho, aby básník z weliké a wěčně nestihlé pohádky žiwota lidského wždy nějakau aspoň stránku čtenáři swému žiwě před oči předestřel a na cit mu položil, což jen šťastným a jemným dotýkáním se sauhlasných strun w duši jeho státi se může. Zákonnost wniterného žiwota lidského jest i w základu swém prostá, i w úkazích swých nekonečně rozmanitá; jeho rozwíjení se není tedy libowolné, ale založené w nutnosti přírody. To studuj, toho šetřiž předně každý, kdo jakékoli scény z žiwota líčíš: jináče zajisté chybíš se prawdy w obrazích swých, prawdy poetické, kteráżto jediná otwírá tobě průchod k srdci čtenářowu. Do rozebírání jednotliwých wad powídky této, již we prwní její osnowě, nemůžeme se zde zawoditi; sloh její pilný a ušlechtilý, a některé zdárně líčené scény dáwají nám naději, že p. Wrtátko, wěrněli se jen přičiní k oprawdowému studium toho, co takowému spisowateli potřebného jest, někdy zdárným románopiscem u nás bude. Nejlepší článek celého almanachu jest bez odporu

p. *Týlův* „Alchemista, obrazy a ohlasy z věku sedmnáctého.“ Diwadlo powídky této w Praze jest, w domečku na Pohořelci, skromně žijící rodina někdejších wystěhowalcův: alchemista, sličná dcera i starý tchán jeho, k nimžto přibyl neznámý mladý muž, nejprw co ochrance jejich, potom co ztracený někdy w cizině alchemistův syn. I osnowa, i rozestawení a zaplétání se celé báje této jewí umělau a zběhlau ruku spisowatelowu. P. Týl umí i zwědawost čtenářowu náležitě pautati, i city jeho živě jímati. I poněwadž to jedna jest z nehojných posawáde zdařilých původně českých powídek, přálibychom tím wíce, aby se p. Spisowatel byl také we slohu swém uwarowal wšeho kwapení a nedbání. I p. Jar. *Pospíšila* skromné „Zpomínky na Halič“ nemůžeme nechwáliti. Malé ty a wšední příhody i nehody wšech cestujících za hranicemi wlasti swé zde bez horemchodného snažení líčeny a wšelikými episodami, rozjímáními a t. d. dosti zajímawé učiněny jsau. Rozdíl života pospolitého, jakowý on w Haliči a w Čechách se ukazuje, wěrně wytknutý se býti zdá. „Životopis starého kabátu“ sepsal většim dílem sám pan Kabát (str. 176), jmenowitě prosaický ten rodopis, jímž počíná; idea celého článku jest dle našeho saudu newhodná, nepoetická; což ani bystrými tu i tam od p. Frant. *Hajniše* wtraušenými myšlénkami nahraženo býti nemohlo. Mezi články we werších psanými předewšim připomenauti sluší „Kwětinowálku“, báchorku p. *Frant. Rubeše.* Četše prwní její číslo (str. 3—8), a widauce tu neočekáwanou lahodu we weršowání, tón báchorky jemně a bystře žertowný, i šťastné wywedení té myšlénky, kterak se bůžkowi Ribrcaulowi zalíbilo wdechnauti do kwětin w sadu swém život lidský, a nadati je citem i rozumem, mluwau a hnutím, pocítili sme nemalé nad tím potěšení, kteréžto wšak brzy opět na zmar nám přišlo, když naděje počátkem takowým do wýše wypnuté, konečně sklamané sme nalezli,

a tam, kde sme se již básně nesmrtelné dočísti se nadáli, posléze ptáti se museli, zdaliž to skutečně báseň, t. plod mysli poetické jest. P. Rubeš pěkně uměl nadati kwětiny životem a citem: když se mu ale prwní kauzlo podařilo, potom již co dále s ním si počíti newěděl. Nic nešetře autlosti, něžnosti a tajemné wýznamnosti předmětu swého, wedl hrdiny swé z podlých klewet do hádky, a z hádky do boje, boje hrubého, hmotného a obecného, w němžto titworní hrdinowé potýkají se po homericku slowem i mečem, a to wše pro tu prosaickau otázku, zdali růže nebo lilie krásnější jest? Proč pak p. Rubeš myšlénku na str. 24 prohozenau:

„W tom se k sobě
Lilie a růže naklonily,
A w té době
Newina se s *krásau* políbily,“

proč myšlénku tuto nerozwedl po celé básni, proč ji nepostawil za jádro, z něhožby wšecka osnowa její tak říkaje sama se byla wywíjela? Wšeliká poesie má původní základ swůj jen w srdci lidském, w citech a tužbách čistě člověckých, w poměru života našeho k časnosti i k wěčnosti; co na tomto základu se nestawí, co z této půdy nutností organickau se nepučí a newzrůstá, to jest a zůstane prosau, třebas werši sebe ozdobnějšími šperkowanau. Že we Kwětinowálce wlastně spor dušewních powah a činností, a tudíž opět pohádka života lidského, hráti se nejen mohla, ale i měla, tomu již i sama známá „kwětomluwa“ naswědčuje; a ku podobnějšímu i příměrnějšímu toho dowedení mohltě bůžek Ribrcaul dowoliti sobě i jiných ještě metamorfosí wíce. Chtělli básník *krásu* a *newinu* postawiti we spor proti sobě, hodily se k tomu třebas lépe tulipán a lilie: růži, spojující w sobě wšecky dokonalosti, mohl Ribrcaul, na znak smíření a wěčné těch powah nerozlučnosti, teprw po utišení toho

sporu nowě stwořiti. Ale co a jak se wše k organické nutnosti a ukončenosti takowé báje wynalezti a spořádati mělo, to uwáděti kritikowi nenáleží, anať jest wěc pauze básnického genia. P. Rubeš dokázal nám aspoň neobyčejnau wládu swau nad jazykem a nematnau we wyobrazowání poetickém spůsobilosť: ať tedy přičiní se i dále, ať slyší rady přátel zkušených a jemu wěrně přejících, a snaží se i rozumem i citem dorozuměti sobě o tom, co wůbec jest básnický zřetel na swět a na žiwot; neboť bez takowéhoto studium, maní jen a jakoby tápawě, neoctne se ani ten nejwyšší genius nikdy we swatyni Musy. K wytýkání jednotliwých slohu prohřeškůw proti lepé chuti (jako k. p. sobě hubu křiwit str. 6, že se k ní wlekl 9, o naše hrát kůže 13 a t. p). není zde místa. Ostatní menší básně almanachu tohoto wšecky drží se we střídmé wáze a proto kritického rozboru nám nedopauštějí. „Dwé sester" p. Lidmily *Tiché* zasluhují mezi nimi wyznačeny býti, netoliko z úcty ku krásné pleti na Parnassu českém, ale z oprawdiwého uwážení. Takowých arci lahůdek, jakowých nám někdy Dennice podáwala, u Wesně hledati nesmíme. Mezi obrázky přidanými jen „hradowé Žebrák a Točník," od J. Rybičky w oceli wyrytí, čestně připomenauti se dají. Tisk a papír jest auhledný.

B) Wesna. Almanach pro kwetaucí swět 1838. Ročník druhý, se dwěma rytinami. W Praze, nákladem J. H. Pospíšila, str. 304, wel. 16. (Cena 1 zl. stř.) *)

Druhý tento ročník Wesny wydán jest od přičinliwého p. Pospíšila mnohem auhledněji nežli prwní, o kterém sme wloni zdání swé pronesli; i slušnější formát, a zdařilejší rytiny to doswědčují. Kéžbychom totéž i o jejím obsahu

*) Z Časopisu č. Mus. 1838, I, 121—123.

chváliti mohli! Jest owšem welice litowati, že tak málo kdo z wýtečnějších a dospělejších bellestristůw českých aučastna se činí díla tohoto. Ze slowútných jmen literatury naší nalezáme jediného J. *Kollára*, se třemi znělkami, jakožto „Dodatky k Sláwy dceře," kteréžto w celku swém wedle jiných dobře státi mohau, wytržené wšak z něho swé kauzlo tratí. Pan *Týl* we „Swátcích na Wyšehradě, obrazu dáwnowěkosti české" našemu očekáwání dosti neučinil. Naléknuw si osnowu welice obšírnau, s počátku ji jakž takž prowedl, ale čím dále tím nedbalejším a ledabylejším pracowáním čtenáře unawiw, nezwedeným ukončením ho nad to nespokojil. Mezi osobami nám předstawenými zwláště Boleslawka co nepřírodná stwůra (stín to Mignony a Preciosy) musí lepé chuti protiwiti se; není w ní ani citu a duše, ani masa a krwe; a to její ustawičné holaubkowání až oškliwé jest. Jiných neslušností wíce mlčením pomíjíme. Nadějeme se, že p. Týl nám podá budaucně třebas menší, ale pilněji a krásochutněji wywedené powídky; neboť že s ně jest, o tom nepochybujeme. Ještě méně, nežli Swátky na Wyšehradě, uspokojila nás „Díwka z lesů, aneb poslední doby Rastislawa Morawského," od J. A. *Wrtátka.*

Obraťme se k wěcem utěšenějším w almanachu tomto. Již drahně času nečetli sme básně české s takowým zalíbením, jakowé nám poskytowala národní báchorka „Poklad" od *K. Jaromíra Erbena*, weršem lehkým a plynným wyložená, o kteréžto zde šířeji promluwiti chceme. Předmět její jest tento: chudá wdowa, jdaucí u weliký pátek s dítětem w náručí do kostela, na cestě w kauzelné jeskyni plné zlata i stříbra se octla; tu tedy složiwši dítě, odnesla sobě domůw poprwé plné břímě stříbra; podruhé přichwátawši, nabrala si zlata, co unesti mohla, dítě pak zatím k ní se prosící ještě w jeskyni zůstawila, kteréžto, když se po

třetí wrátila, i s jeskyní zmizelo, poklady pak se jí proměnily w kamení a hlínu. Po dlauhé její o to žalosti a skutečném pokání, když opět u weliký pátek do téže jeskyně se dostawši, již ničeho kromě dítěte nehledala, nalezla i dítě i poklady we klínu jeho. Z toho widěti, že báchorka ta již sama w sobě poetická jest, a rádi uznáwáme i obratnost i jemnost tu, kterau p. Erben ji wytwořil. Zwláště druhá částka báchorky (str. 144—154) podařilá jest; i také popsání jeskyně (str. 134, 135) dobře se nám líbí. Méně spokojeni jsme s prwní částkau powídky té; a poněwadž za to máme, že p. Erben některými oprawami swé básni dodati může ceny nepomíjející, proneseme zde krátce zdání swé. Idea celé báchorky jest ta, že dobré matky poklad největší jest dítě; a stroj dějowý pronáší ji tím spůsobem, že matka, když hledí wíce zlata nežli dítěte, tratí i jedno i druhé. Wšecko tedy musí w báchorce míti potah k té idei a k ní nastrojeno býti. Básnická Nemesis nezná náhody; za ní má wšecko prýštiti se z tužeb srdce lidského, a wšecky nelady a nesklady státi musejí pod wyšší harmonií. Matka tedy předně neměla jen náhodau do kauzelné jeskyně se dostati, ale za lákáním popudu (po básnicku = zlého ducha) a za hříšným jemu powolowáním, jímž ona práwě tehdáž na scestnost uwedena, když jiní do kostela chwátali. Protož měl nám básník we popředí (třebas jen několika slowy) ukázati ji, ana sice není prázdna lásky mateřské, ale také ani lakoty; a tato částka báje, jakožto prwní základ celku, měla důkladněji motivowána býti, nežli se stalo. Tak jakž nám p. Erben swau báji představuje, chybí jí počátek; neukázal nám zajisté, proč matka, jdauc do kostela, nedostala se tam jako jiní lidé, ale do kauzelné jeskyně. Toto „*proč*“ není prosaický požadawek, jakoby se mnohému snad nedouku zdálo; mát zajisté i swět báchorčí, fantastický, pokud básnickým jest, swau zákonnost, mnohem ukonče-

nější, nežli we světě skutečném ji spatřujeme. Druhá nemenší chyba p. Erbenowa jest, že matka trestá se dříwe ztrátau jmění nabytého nežli dítěte, ježto by naopak díti se mělo. Wina její zajisté hlawní nebyla ta, že taužila po pokladech, ale že za ně syna obětowala; a čím kdo hlawně hřeší, tím i hlawně trestán buď. Tajná Nemesis mnohem důrazněji jewila by se, kdyby matka, pozdě spomenuwši si na syna, jeho zmizením teprw na wyšší mrawní wládu světa i na hřích swůj upamatowána byla; „climax" jest tuto docela newhodný, nepoetický. Ba ještě lépe motiwován byl by konec, kdyby matka, po bolestné ztrátě syna swého, sama již poklady hříšné zamítajíc, proměny jejich málo sobě wšímala. To tedy předělej p. Erben, a opraw spolu některé wěty prosaické i nezprawné (ku př. str. 134 „co to asi musí býti" a j.), i budiž pak přeswědčen, že literaturu naši podobným „pokladem", jako někdy Šneidr swým „Jan za chrta dán" obohatil.

W „Lučatinské Wile, romanci (?) od *K. Kuzmanyho*" nacházíme ty samé pretense slohu poetického na pauze prosaické osnowě, které we spisech neb. Máchy s nelibostí sme spatřowali. Není pochyby, že na idei kauzelného (duhowého) mostu nad wírem zhaubným se klenaucího, přes který jen čistá newina bezpečně projíti může, hříšné pak swědomí dochází hrozného trestu, dala by se wystawiti nejedna powídka prawě poetická, zajímawá i spanilá: zde wšak nám nepodáwá se žádná powídka celá, nýbrž pauhé *konce trojí* powídky, nesauwisné mezi sebau, a protož nejímající ani obraznosti ani srdce; museli sme je několikráte přečísti, abychom se w tomto neladu a neskladu jen orientowali. Nad to prohřešil se p. K. i w těchto zlomcích proti poetickým zákonům. W prwním mládenec, jenž se přes most pokauší, „Powěře bludné jen se posmíwá" (str. 86); toto kontrastowání světa rozumowého s fantastickým zapu-

zuje wšecka kauzla; pro rozum praktický, který o *poměře* mluwí, není wůbec mostu kauzelného, a on se tedy ani přeseň pokaušeti nemůže; jest tu odpor poetické logiky, následownĕ zápor čili negace poesie. We třetím zlomku pohřešujeme zase poetickau *sprawedliwost*. Děwa, jenž newěrného milence swého tak cele a wraucně miluje, že i newěru jeho za nemožnau pokládá, i žiwot zaň nasazuje, má podlé zákonůw prawdy poetické jinau odměnu nésti, nežli s kterau se zde potkáwá; kde zajisté ctnosti sauzeno neštěstí, tam nastupuje wznešená tragika, která s tónem báchorky neshodna jest. Podobných neshod a poklések jest tu i wíce, do jichžto wšak širšího rozebírání a odůwodnění my zde zawoditi se nemůžeme. P. Kuzmány šťastněji pohybuje se w lyrice, nežli w básnění dějeprawném.

---

8) O pranostikách a kalendářích českých, zwláště w XVI století. 1829. *)

Žiwot člowěka jest úkaz pomíjející na diwadle swěta tohoto; počátek i konec jeho kryje se w tajemstwí. A wšak každý, kdo z pauze tělesného trawení dnůw swých procitnul k bytu duchownímu, cítí se tužbau jakausi newyslowitelnau puzena býti ke wšemu, coby mu mohlo powyjasniti pohádku žiwota tohoto. W autlém pučení se bylin i w nádherné barewnosti kwětůw, we wání wětrůw i w šumání potůčkůw, w letu ptactwa pod oblaky i we strašném ryku bydlitelůw daupat lesních, zjewuje se nám tajemstwí jakési síly nekonečné, pronikající tak říkaje wšecky žíly a průduchy této spausty swěta. Otočeni jsauce mocí tauto

*) Z Časopisu česk. Museum, 1829, I, 33—64.

wšudy, ana dotýká se buď lahodně, buďto bolestně žiwota našeho, anobrž zápasíce s ní w potřebách swých bez přestání, pokud nás wůle a osud wyšší nepowolá k wyšším úkazům, není diwu, že we wšem, s čímkoli se potkáwáme, skaumáme snažně moc tu bytu našemu prospěšnau aneb škodnau.

Owšem pak wystaupíce w noční době pod nebe hwězdami poseté, a obrátíce zrak swůj do nezměřené wzdálenosti krajůw wšehomíra, kdežto tisícowé světůw nepoznaných zwěstují ohromnau welikost a nestihlau moc stwořitele swého, nemůžeme uchrániti se citůw ducha našeho hluboce jímajících: jedno, jak newyprawitelně chatrná i nicaucí jest weškera moc a bytost naše naproti bytosti té, která wládne swěty těmito i námi; druhé, jak wysoce wznešený jest duch náš nad ostatní bytosti na zemi této, an sám umí přemýšleti o bohu, poznáwati moc a maudrost jeho neskonalau na tyto swěty wylitau, a tudy jemu i poněkud příbuzna se cítiti. Oboje wšak to nejaužeji spojeno jest s powědomostí té síly, neskonalé a plné tajemstwí, která udržujíc swět celý w bytu swém, zachwacuje i nás do wšeobecného kolotání, a pobízí wšude k zápasu i k urownání se s přírodau zewnitřní.

Za tau příčinau nechtělbych muže ty, kteří w newyskaumaném pohybowání swětel nebeských, též i w proměnách jejich stíhali tajné příčiny proměn přirozených na této zemi, winiti z pauhého šálenstwí a hrdě i twrdě odsuzowati. Bylit arci *powěrau* pojati, a zrak jejich k nebi upiatý zahalen byl rauškau smyslnosti, kterážto bránila jim prohlednauti ku prawdě. Ale powěra tato aspoň důwodnější a důstojnější byla nad jiná hadactwí, kterýmiž někdy nedospělá mysl lidská snažíwala se proniknauti do budaucnosti. Působení slunce a měsíce w oboru parnatém země naší wůbec známo jest; a staří hwězdáři před Kopníkem,

pokládajíce obě ta těla nebeská w počtu hwězd nestálých, čili planet, jewili aspoň důslednost jakausi, když i ostatním planetám připisowali moci podobné. Tu pak rozum lidský weden byl ne náhodami jakýmis, ale jistau zákonností tajnau a wznešenau, kterauž wyskaumati hleděl. Tak již w nejstarších časích hwězdářstwí, ač nejwíc astrologické, pokládáno za *umění*; a jen ten uměl předpowídati o budaucím působení planet na zemi, kdo předwídal budaucí jejich běh a postawení mezi sebau, — což wedlo aspoň k učenému zpytowání swětel nebeských.

Již we starém zákoně nacházíme patrné šlepěje takowého hwězdářstwí, a Chaldejští byli od wěkůw w umění tom na slowo wzati. Ale brzy zmocnila se tohoto umění nenasycená zištnost lidská, užiwajíc jeho za prostředek předwídání osudůw lidských, zwláště podlé stawu planet w okamžení narození člowěka, a kupčíc u powěrných lidí předwídáním takowým, čili prognostikowáním. Tak již Tiberius císař Římský wypudil někdy celé zástupy astrologůw z Říma. We středowěku astrologie zwláště u Arabůw pilně studowána a i w potřebách wezdejšího žiwota užiwána byla. Od Arabůw w Hispanii naučili se jí později ostatní národowé europejští.

Čechowé a Morawané prokazowali od wěkůw a prokazují ještě zwláštní přirozenau spůsobilost swau w umění *mathematickém*; *) auzké tohoto spojení s uměním *hwězdářským*, a toho zase někdy s *astrologií*, napomáhalo znamenitě prospěchu astrologického umění we wlasti naší. Jak welice ono hned po založení wysokých škol Pražských bylo zkwetlo, doswědčuje mezi jinými dlauhá i chwalná pamět o prognostikách „*welikého hwězdáře*“ M. *Hawla* w Čechách.

*) Wiz o tom: Stanislai Wydra historia matheseos in Bohemia et Moravia cultae. Pragae, 1778, 8.

Přední professoři Pražští w XV století, jakožto M. *Křištan z Prachatic*, M. Jan *Šindel*, *), M. *Wáclaw Pacowský*, byli hwězdáři w Čechách i wně slawní. Známotě psaní Eneáše Sylvia k M. Šindelowi pochwalné, kdežto mezi jinými slowy takto o něm prawí: „Nikdy sem tebe newiděl, aniž ty mne, jakož se domníwám; ale slawná powěst o tobě budí mimo jiné šetrnost mau k tobě. Neboť za hlawní ozdobu wěku našeho jmín jsi, an i běhy hwězd i budaucí počasí, mory a neaurody sám jediný prawě předpowídati umíš. Protož tebe miluji, ctím a sobě wážím a jsem celý twůj.“ A l. 1560 psal M. Šimon Proxen z Sudetu, w minucí swé na týž rok: „Jestliže o to oprawdowau péči máme, aby učení (Pražské) k místu a k důstojenstwí prwnímu nawráceno a wywýšeno bylo, tehdy předkem a prwotně mathematskému umění, i těm, kteříž w něm pracují, skutečně nápomocni býti máme; kteréž od několika set let w učení Pražském, a zwláště pak hwězdářské umění, a jeho se jako dotýkající astrologia, nade wšecka jiná umění sau se skwěla, a jako přednost držala.“ Přednosti této arci wěkowé nynější tehdejším školám Pražským záwiděti nebudau; ale wždy w tom dáwaly se na jewo snaha jakási a duch wědecký, ač do zácestí se octlý. Aniž pak bez užitku byly práce tyto učených Čechůw pro astronomii wůbec: tabule astronomické Šindelowy, knihy Cypriana Lwowského a Thadeáše z Hájku, jejich poznamenání welmi pilná běhůw těl nebeských, zůstáwaly w Praze; užíwáno jich na dwoře císaře Rudolfa II ode známého Tychona Brahe, a po něm i od Keplera; a klassická kniha tohoto, která zakládá weškeru nauku astronomickau

*) We starých deskách dworských král. českého k r. 1383 w Boleslawském kraji jmenuje se wládyka „Wšeslaw Šindel z Nudwojewic“; prawdě podobné jest, že M. Šindel z téhož rodu pošel, ač we Králowé hradci zrozen.

až podnes, po mnoholetém skaumání na observatořích Pražských wydána jest na světlo léta 1609 w Praze, na rozkaz cís. Rudolfa. Známotě pak, že i Kepler, ač přední věku svého astronom, nezawrhowal owšem astrologie, ale i sám w osídle jejím zalécen byl.

Powěry astrologické w XV a w XVI století nejen w Čechách ale i jinde w Europě wesměs panowaly u lidí učených i neučených. Pico, hrabě Mirandolský we Wlaších, opřew se proti nim na konci XV století, nic tím neprospěl. Wšickni hwězdáři byli tehdáž astronomowé i astrologowé pospolu; prognostikowání, čili pranostikowání, uwedeno bylo w učenau jakausi saustawu, a tau barwau, ač lichau, panowalo i oswícenějším duchům toho věku. Nebo podlé jmen planet, a známých z mythologie řecké powah bohůw, domýšleli se hwězdáři od nich buďto dobrého neb zlého. Merkurius, Venuše a Jupiter jmíni byli za dobré, Mars a Saturnus za zlé planety; podlé toho domnění také jmena jejich česká zdáwna utwořena jsau: Dobropán, Krasopaní, Králomoc, Smrtonoš a Hladolet. Nenedostáwalo se také důwodůw na oko podobných, kterýmižby takowé domnění utwrzeno býti mohlo. Tak píše M. Šud we pranostice swé na r. 1540: „Nebe není jako nějaká toliko plachta roztažené, a hwězdy jako nějací špalkowé beze wší moci; než musít míti jistě a mají rozličné a diwné moci, dobré neb zlé a jedowaté, jimiž přirozenau komplexii živlůw a powětří proměňují, někdy w dobré a někdy we zlé. I poněwadž jest tak, tedy může něco o nemocech a zdrawí lidském i jiných wěcech ze hwězd wzato býti.“ Že astrologowé sami nepochybowali o prawdě umění swého, a jemu, aspoň někteří z nich, wyšší jakési důstojenstwí přičítali, to mezi jinými důwody také slowa téhož M. Šuda w pranostice jeho na rok 1555 dokazují, kdežto prawí: „Lidé toho, co se w pranostikách klade a přirozeným během na hwěz-

dách nachází, užíwají ke zlému, na ublížení cti a chwály božské, — a činíce sobě z planet bohy, na mne i ty baby nabíhají, abych jim planety četl, ježto seň já s takowým šizuňkem lidí a škodným duší i měšcí ludařstwím nikdá nic činiti neměl. Protož sem se toho wydáwaní pranostik chtěl zbawiti, aby se o mně takowí bezbožní lidé nedomníwali, že jsem nějakým čarodějníkem neb hadačem a ďábelníkem, poněwadž jsem hwězdářem a pranostiky wydáwám.“ A k roku 1553 prawí týž mistr: „K tomu a k takowému konci wydáwal sem já pranostiky swé, aby lidé patříce na skutky božské a na diwné moci a spůsoby jejich, aby užiwajíce jich, chwálili z nich jmeno jeho. A ne proto sem je wydáwal, aby se lidé báli Saturna a Marsa, a od Jupitera neb od Venuše aby dobrého čekali, jakoby Saturnus neb Mars byl živý a zlý člověk, a Jupiter a Venus dobrý, ježto nejsau než wěci mrtwé, a rozumu ani wůle swobodné nemají, — ale jest jiný zpráwce a ředitel, kterýž je podlé wůle swé jak chce a k čemu chce zprawuje a obrací; a tohoť se mají lidé báti“ a t. d.

Jak welice za těchto časůw šetřeno bylo w Čechách pranostik hwězdářských i w obecném žiwotě, dokazují mezi jinými důwody také Staří letopisowé čeští, nedáwno (1829) ponejprw tiskem na světlo wyšlí. Spisowatel nejen pilné zprámy dáwá o každém zatmění slunce a měsíce, o každém úkazu komety, ale wykládá i domnělé účinky jejich. Když l. 1485 slunce celé se bylo zatmělo, oznámil M. *Wawřinec*, professor w kolleji, že účinek tohoto zatmění po šestnácti létech prý se wyplní. Příčina weliké drahoty w aurodném létě 1491 powstalé také ta se pokládá, že Němci wydawači pranostik prawili, „tohoto prý bude málo, a tohoto také;“ při čemž kronikář podiwný saud swůj o té wěci wynáší, že prý „to umění může w sobě býti prawé: ale by to wšecko mělo býti tak, jakož oni prawili aneb psali, byliby co bo-

howé; ale pán bůh wšecky wěci zprawuje a působí jako pán, na něm jest wšecko; protož těm pranostikářům tolik sluší wěřiti, jako jiným lhářům.“ Wšak powěra wěku toho byla mocnější, nežli newěra kronikáře našeho; ano již l. 1505, kdežto počalo se jednati o sjednocení měst Pražských pod jeden auřad městský, o čež M. Jan Pašek z Wratu nad jiné zwláště pilnau péči wedl, wáženo bylo slowo jednoho sauseda Pražského wysoce, an prý před léty nalezl byl we knihách nějakého doktora Jiřího Genšteinera z Naimburka, w jeho praktice (pranostice), žeby *žák* měl Prahu zkaziti, — čímž zjewně na M. Paška naráženo. — Ale nejpamatnější jest zpráwa k r. 1524, kdežto w Praze uložen byl na den S. Jana Zlatoustého weřejný půst a modlení, „protože oblohy nebeské hrozily welkau powodeň, jakož pak wšickni hwězdáři to pokládali, že od počátku swěta wšech spojení planet takowé nebylo, ani za času Noe. I uslyšal pán bůh modlitbu dobrých, že powodeň, která měla býti únorowých dnůw kalendářowých w nastání měsíce března, obrátil milý bůh we wětry silné, i také někdy w počasí dobré.“

Za příčinau té a takowé důležitosti pranostik, pro tehdejší žiwot pospolitý, ustanoweno brzy po rozšíření kněhtiskařství w Čechách, aby jeden z professorůw na wysokých školách Pražských wydáwal wždy na každý rok tak nazwané *minucí a pranostiky*, jimižby se lidé před jinými zprawowati mohli, aniž se snářstwím kohožkoliw zawoditi dali. Doswědčují toho nejen titulowé takowých minucí, že jsau „z učení Pražského,“ ale i slowa M. Šimona Proxena ze Sudetu w minucí na rok 1561, kdežto prawí: „Roku každého minucí a pranostika z učení Pražského wůbec se wydáwá, a to pro zachowání známosti časůw, rozdílůw a proměn, které se w nich trefují, též pro lidu obecního napomenutí a wýstrahu.“ Tento jest půwod auřadu astronoma

university Pražské, kteryžto w XVI století, pokud mně známo, M. Wáclaw z Pacowa († 1513), M. Pawel z Příbrami († 1520), M. Jan Zahrádka († 1557), M. Šimon Proxen z Sudetu († 1575), M. Petr Kodicillus z Tulechowa († 1589), M. Martin Bacháček Nauměřický z Nauměřic († 1612), na sobě měli. Wedle nich ale i jiní mnozí hwězdáři wydáwali zhusta minucí a kalendáře pod jmeny swými wlastními, ačkoli spisowé jejich neměli té wážnosti u lidí, která prokazowána obyčejně kalendářům z učení Pražského pošlým.

Náš o literaturu českau wysoce zaslaužilý wlastenec, p. Jos. Jungmann, podal nám mnohé zprawy o spisech hwězdářských, též o minucích a kalendářích, w běhu XVI století u Čechůw wyšlých;*) ale auplnosti w udání jich dosíci nelze. Jako za našich časůw se děje, tak i před stoletími se dálo, že kalendáře jen w tom roce šetřilo se, pro který psán byl; každý nowý rok odsuzuje předchůdce swého do nepaměti a záhuby. Pročež i welmi pořídku nalezti jest tyto památky někdejšího wěku w Čechách. Jmenowitě kromě onoho kalendáře na rok 1489 w Plzni tištěného, jehožto jeden exemplář Dr. Mayer někdy w rukau měl, o kterémžto ale, kamby se poděl, nic se newí, — nikdo neoznámil nám, z celého prwního století po uwedení knihtiskařstwí do Čech, ani jediné minucí aneb kalendáře tak, jak toho žádá určitost bibliografická; i jest se domýšleti, že žádný z literatůw českých neměl takowých spisůw sám w rukau; jakož skutečně i já sám, ač pilně se doptáwaw, ani jediné minucí z XVI století w Praze sem se nedopídil. Tím hojnější sbírka jich dostala se mi roku minulého (1828) w archivu Třeboňském do rukau; z nichžto, co se mi dů-

*) Wiz jeho historii literatury české, na stránce 101—102 a 223—226; též na str. 633.

ležitějšího býti zdálo, wypsaw, nyní wlastencům we známost uwésti chci.

Rozdílný jest spůsob starých *minucí* a *kalendářůw* českých, nejen co do formátu, ale i co do obsahu jejich. Minucí wycházely obyčejně w 16tilistowé formě čili w sedecimu, od šesti až do dwanácti archůw každoročně; kalendářowé pak wesměs we quartu, ode 3 až do 9 archůw. Obsah minucí bywal mnohem hojnější a pamatnější, nežli kalendářůw. Spůsob minucí jest ten, že po titulích a wyswětlení počtu léta i znamení a charakterůw planet, aspektůw a t. d. klade se kalendář wlastně řečený, každý měsíc obyčejně se zwláštní vignetau, někdy i s werši dwauřádečnými, jak se každého měsíce chowati sluší. Potom následují článkowé tito: 1) pod kterým aspektem co dobře neb zle začíti; 2) o krwe pauštění podlé čtyr čtwrtí každého měsíce, a sice lidem „wodokrewným, kalostudeným, pěnohorkým a krewním“: 3) — „chcešli také wěděti, kdy máš co dobrého začíti anebo nebezpečného nechati, pod jedním každým znamením, zření maje k měsíci, tohoto wýpisu máš pozorowati.“ Potom následuje druhý díl minucí, a sice *pranostika*, obyčejně s předmluwau aneb dedikací obšírnau, často obsahem swým welice zajímawau; potom se mluwí o panowání planet, čili o zpráwcích roku toho; o zatměních slunce neb měsíce; o powaze roku při powětří; o aurodách; o nemocích a moru; o wálkách a nepokoji; o rozličných stawích a jich budaucím štěstí, a sice nejprw o křesťanech, potom o Turcích a židech; o králowstwích a zemích, zwláště české a morawské, co se w nich léta nastáwajícího díti bude. Pak stojí druhá strana pranostiky, o powaze powětří w každém měsíci, podlé čtwrtí měsíce; čímž minucí se končí. Ale již l. 1565 počal byl Dr. Thadeáš Hájek z Hájku přidáwati na půl archu poznamenání „jarmarkůw, kteříž se w městech a městečkách w králow-

stwí českém držíwají“, což potom po něm i jiní pranostikáři činíwali.

Kalendářowé staří jsau mnohem chudší. Krome počtu let, wyswětlení aspektůw, naučení o pauštění krwe, zpráw o budaucím počasí, neobsahují než obyčejné položení dnůw w roce; zřídka kdy předmluwa aneb přípis krátký wydáwá jaké swědectwí o spisowateli a duchu jeho. A wšak i ti kladau často historické zprámy ke zwláštním dnům na spůsob kalendářůw historických; často také nacházejí se w „kalendářích ku psaní“ zprámy sauwěké, od těch, kteří jich užíwali, pro swau pamět wepsané, čímž se stáwají důležitějšími skaumatelům starých dějin we wlasti.

Chci nyní tím, čeho sem se dowěděl o *spisowatelích* těchto minucí a kalendářůw, buďto ze spisůw jejich aneb odjinud, podeliti se s wlastenskými čtenáři. Bylit oni téměř wšickni mistři w učení Pražském; někteří z nich, dosáhše mistrowstwí we filosofii, potom i na lékařstwí se oddali. Pročež o každém z nich nacházejí se některé zprámy w rukopisu tak nazwaném „Codex decanorum facultatis artium studii Pragensis“ od r. 1367 do 1585, kterýžto w c. k. weřejné bibliotéce Pražské se chowá.

M. Wáclaw z Pacowa, čili *Pacowský*, již l. 1462, 10 máje pokládá se mezi těmi, kteří dosáhli toho dne důstojenstwí mistra w učení Pražském; třikráte zwolen byl za dekana fakulty filosofické, a sice r. 1467, 1474, a 1483, pokaždé 9 října. Léta 1505 w měsíci lednu, po smrti bratra swého M. Jakuba, zwolen jest ponejprw za rektora wysokých škol Pražských. Po druhé pak auřad ten zastáwaje, l. 1513, 23 ledna s toho swěta sešel, a w kostele u Sw. Hawla slawně pochowán. Tehdejší dekan prawí o něm, že byl „magni cerebri vir ac universitatis astronomus perpetuo memorandus.“ Není pochyby, že za času swého wydáwal

minucí a pranostiky z učení Pražského; ale neví se o žádném exempláři takového spisu jeho.

Totéž platí o *M. Pawlowi z Příbrami*, professoru mathematiky, jenž umřel l. 1520, 5 října w moru welikém, kterýž tehdáž w Praze se byl rozmohl. Prawí o něm kronikář starý, že byl muž učený a zběhlý astronom; wždy se byl obáwal opposice dwau planet, Marsa i Saturna, kterau prý s světa sešel.

M. Mikuláš Šud z Semanína.
(Umřel l. 1557, 23 dubna.)

Od tohoto hwězdáře zachowáno w Třeboňském archivu sedmero minucí; nejstarší z nich jest od r. 1540; jiné jsau od r. 1544, 1553, 1554, 1555, 1556 a 1558. Lupáč prawí, že od r. 1520 počaw až do smrti své minucí wydáwal, o čemž já nikoli nepochybuji; sám zajisté M. Šud odwoláwá se často na pranostiku swau na rok 1524 wydanau, kdežto bylo weliké spojení wšech planet na rybách, — od kteréhož, jakož již nahoře dotčeno, Pražané weliké powodně se byli obáwali. —

M. Šud, pošlý rodem z Litomyšle, studowal w Praze na počátku XVI století; léta 1510 stal se bakalářem, l. 1515 mistrem w učení Pražském. L. 1521, w měsíci říjnu, zwolen za dekana třídy filosofické; we zpráwách, které o dekanatu swém pozůstawil, připomíná také smrti otce swého Jana Šuda, l. 1522, 20 srpna po dlauhé nemoci w Praze zemřelého. Brzy potom zdá se, že opustil učení Pražské, chtěje snad we staw manželský wstaupiti, což professorům w kolleji zakázáno bylo; ano l. 1544 welikau rozepři měl s mistry učení Pražského, kteráž potom u magistratu staroměstského urownána. Tím se pochopiti dá, proč mezi astronomy učení Pražského jmeno jeho nikde se nespatřuje. Prawí o něm nahoře dotčený Codex Decanorum: „Edebat ille cum annuas

tum *privatas* praedictiones veridicas, erigendo figuras coeli, de nativitatibus et vita plurimorum, de regnis, de rebus publicis earumque variis eventibus.“ A M. Bacháček swědčí, že král Ferdinand český jej pro prawdiwost jeho hwězdářských předpowídání rád měl, i roční plat mu wykázal. *) Že pak na swé almanachy od krále privilegium sobě dané měl, sám několikrát dokládá.

Zdá se, že M. Šud byl prwní, co udělil minucím a pranostikám českým jejich zwláštní formu, kterau se dělí od tehdejších minucí německých k lepšímu prospěchu swému. W českých pranostikách tak říkaje za hlawní wěc powažowány jsau *předmluwy* a přípisy obšírné ku pranostice, obsahu poučujícího, buď o wěcech nábožných a spasitelných, buď o přírodě wůbec, buď i o předmětech historických; mnohé z nich i pro nás ještě nejsau bez užitku. Takowá pojednání, we kterýchžto jeden pranostikář druhého jako o záwod přewýšiti se snažil, chybí we wšech minucích německých. M. Šud o tom takto prawí w předmluwě ku pranostice swé na r. 1540: „*Obyčej můj* jest při každé pranostice, lidem předkládati, aby zření swého k nebi a k hwězdám neobraceli, ani od nich dobrých a šťastných wěcí očekáwali, aneb zlých a nešťastných se obáwali; a to činím z příčiny swědomí swého: neb skládaje pranostiky hwězdářské, neradbych tím lidem k tomu posluhowal, aby zření swé obraceli od boha k hwězdám. Nejsauť hwězdy té moci, aby z nich mohl wzíti jakau posilu proti budaucímu zlému, kteréž na tě skrytá moc boží uwede.“ A k r. 1554 prawí: „Někteří mi také za zlé w tom měli, že w pranostice hwězdářské o bohu a o wěcech božských a spasitelných mluwím.“

---

*) Wiz Balbini Boh. docta, II, 342: — „ob veritatem praedictionum astrologicarum a rege Ferdinando amatus et stipendio auctus.“

W přípisu minucí na r. 1553 stěžuje si M. Šud, že někteří neváżní tiskaři, kteří knihy tisknau a prodáwají, zwláště na Morawě, tisknau jeho minucí a pranostiky po něm a jemu na škodu bez jeho powolení; což tudíž skrze pana Jana z Waldšteina wznesl na saud zemský i na arciknížete Ferdinanda, zpráwce tehdáž králowstwí Českého, — s jakým koncem, to newím. W předmluwě pak naříká welice, že mu Anna manželka jeho umřela, w sobotu před křížowau nedělí l. 1552, patero dítek newelkých mu pozůstawiwši. „A jest mi odjata wšechna chuť k wěcem swěta tohoto, i ke wšem uměním, w kterých sem prwé z mladosti s potěšením a s chutí pracowal. A tak již snad tato nynější pranostika má bude poslední ode mne wydaná.“

W předmluwě zase na r. 1555 prawí, že „těchto let jest se již naplodilo hwězdářůw wíce než jich potřebí, a každý chce widín býti, a záwidě druhému, chce sobě také mezi lidmi jmeno a powěst spůsobiti, s posměchem a s úštipky druhého, dělaje se mistrem nad ním, a brause wtip swůj o jeho, ježtoby sic sám od sebe malau ostrost měl.“ A jinde též na ten spůsob dí, že „někteří tak činíwají, že swůj neostrý wtip o můj tupý brausí.“

Po smrti jeho ještě na r. 1558 wyšla minucí jeho skrze Šebastiána Oksa, knihtiskaře; při čemž wydawatel tuto zprámu klade: „Nebožtík M. Šud nad jiné astronomy jsa pilen spisowáním minucí a praktik, wždycky měl o to péči, aby se nejprw imprimowalo; tak také na tento rok budaucí minucí s pranostikau w swé bibliotéce exempláře jest zanechal; — a nebožtíkowi dobře před jeho smrtí smluwau sem se uwolil, abych jemu a dědicům jeho k užitku na tento budaucí rok imprimowal. — Dal jemu pán bůh w tomto umění zwláštní dar, že netoliko mathematicas disciplinas znal, ale hwězdářstwím w cizí zemi wznešen i doma byl,

tak že od učených za předního jmín jest. *) Nemařil času a darůw od boha sobě propůjčených, nýbrž wěkem i nemocí ztrápený jsa od mnoha let, práci tuto zmužile wedl. Sluší ani na to nezapomínati, kterak dobrého a ke wšem uctiwého žiwota byl, pobožný, w nemoci snažnau modlitbau pánu bohu trpěliwosti dokazuje, dítky swé k pobožnosti a práci wedl, napomínaje, aby slowa božího pilni byli, králi a wrchnosti poddáni jsauc, uctiwě ke wšem a wěrně se chowali, hledíc swých obchodů zwykali swau prací žiwi býti, bojíc se pána boha. A tak ustawičně obíraje se s písmy swatými a s swým uměním, w pátek na S. Jiří l. 1557 když zaswítáwalo, wzýwáním jmena božího cíl žiwota swého nic jinak než jakoby usnul, pobožně wykonal.“ Pochowán jest w Praze, w kostele u matky boží na Lauži.

Na mnoha místech pranostik swých mluwí M. Šud o úmyslu swém, že „ku potěšení krále JM.“ sepsati chce knihu zwláštní, obsahující pranostiku delší na třidceti let. Zwláště pak na r. 1544 prawí: „Šíře a wíce toho wypíši w jiné swé pranostice, o které sem nejednau již prawíwal, kteréž také na swětlo wydati nebudu dlauho prodlíwati, poznámli wšak w tom wděčnost a odměnu za swau práci od lidí, abych jich mohl odbýwati, bez škody nákladu swého.“ A wšak knihy takowéto l. 1553 ještě byl newydal; wyšlali později, newím.

Z předpowídaní jeho za památné jmíno jest to, co w pranostice na r. 1555 byl položil, že „pokudž w tom hwězdy a planetowé co mohau, českému národu we wíře a we zwyklém náboženstwí nemalá proměna těchto let se swědčí; kteréhož pak koli léta, to při tom buď.“ A dekan

*) W týž smysl jmenuje se také in Codice decanorum facultatis artium: „Astrologus nulli, qui ea aetate in Germania claruerunt, secundus.

filosofické fakulty píše o tom: „Inter reliquas de regno Boemiae prognosticationes, anno ante obitum suum scripsit, in regnum hoc pervasuros ranunculos, qui, ut est in apocalypsi, sint nocituri ecclesiae; sed deus omen illud avertat.“ Kam se to chýlilo, znatelům tehdejších dějin we wlasti říci nepotřebí.

Minucí jeho wycházely obyčejně pod titulem: „Almanach Mistra Mikuláše *Šuda* z Semanína.“ Připsal je l. 1540 panu Janowi z Wartenberka a na Zwířeticích, nejwyššímu purkrabí Pražskému; l. 1553 p. Janowi z Waldšteina a na Točníku; l. 1554 p. Adamowi Bohdaneckému z Hodkowa a na Žlebích i bratřím jeho; l. 1555 panu Adamowi ze Šternberka a na Zelené hoře, nejwyššímu sudímu králowství Českého, a p. Heraltowi Kawkowi Říčanskému z Říčan, na Štěkni a na Šwihowě, hejtmanu kraje Prachenského; pak l. 1556 panu Wilémowi z Rosenberka.

Rozšířiw řeč o tomto někdy nejslawnějším hwězdáři českém, o kterémž nám ještě nikde zpráw místnějších podáno nebylo, *) nyní již o následownících jeho známějších tím kratčeji mluwiti budu.

M. Jan Zahrádka, čili Hortensius.

(Nar. w Praze, 1501, 18 listop., umřel 1557, 2 dubna.)

Z minucí mistra tohoto na rok 1543 a 1545, které w Třeboni se chowají, ničeho o něm dowěděti se nelze; ale tím wíce zpráw poskytá kniha dekanská učení Pražského. L. 1530 jsa bakalářem, disputowal weřejně dne 31 srpna pro dosažení mistrowstwí, jímž i 26 září poctěn jest. Brzy potom obrátil se M. Zahrádka do Italie, zwláště do Be-

*) Srownej wšak, co Lupáč we swém kalendáři historickém na den 23 dubna o něm prawí. Jmenuje ho „illustre gymnasii Pragensis nostraeque patriae lumen.“

nátek a do Padowy, k nabytí širšího umění; tam bezpochyby jmeno swé české změnil w latinské *Hortensius*, pod kterýmžto již l. 1532, 9 října, wraceje se do wlasti swé a ještě na cestě jsa, za děkana třídy filosofické zwolen jest. Po druhé auřad ten zastáwal o dwě léta později, při čemž sobě na řídkost studujících w Praze stěžowal, prawě, že „in eandem sterilitatem parentis nostrae Academiae, quae fuit annis proximis, incidi.“ Potom wyprawowal příběh swého wydáwání pranostik se dotýkající; kterýžto, poněwadž znamenitě swědčí jak o duchu tehdejšího wěku, tak i o dosti wytřelém slohu latinském mistra tohoto, celý sem položiti chci. Prawí pak: „Cum hoc anno (t. j. na r. 1535,) esset mihi demandata provincia D. Rectoris et DD. Magistrorum decreto, uti Diaria (Minutiones vocant) publicarem atque astronomi publici officio fungerer: ibi tum nescio, zelo ne? an lucro adactus, Simon Naczeradenus, rector scholae ante Laetam Curiam, de cujus temeritate antea conquesti sumus, Diaria sua, binasque chartas, quas sibi clam Norimbergae excudi fecerat, sparsit in vulgus: unam quae continebat tempestatum praesagia ex solis lunaeque synodis, nec non ex aliorum planetarum inter se habitibus; alteram, quae hoc idem polliceri ex ortu et obitu siderum inerrantium videbatur. Sed ut prior fuit corrupta omnibus fere in locis, partim typographorum, partim auctoris negligentia seu ignorantia potius, sic altera prorsus inepta et ridicula fuit; nam neque tempori, neque loco situique Pragensi, id quod praeseferebat, congruebat. Siquidem bellus hic astrologus, non revocatis stellis ad certas signiferi sedes, neque ad positionem nostram correctis, sed ita ut a Ptolomaeo Pheludensi erant collocatae, ubique et exoriri et eosdem effectus producere falso credebat, vel potius quid sit ortus et obitus stellarum prorsus ignorabat. Nam semel coram DD. Magistris interrogatus, cum posuisset in charta quasdam stellas

oriri et occidere, et quomodo nobis stellae et Alexandrinis oriantur, vel occidant, deus, inquit, scit quomodo illae exoriantur nobis vel illis, sed effectus stellarum certos esse et sic fieri videmus. Et pleraque alia in eam sententiam dixit, ut facile hinc adpareret, haec eum vix summis labris degustasse, quae tanto conatu tamen jactare ausus sit. Et cum tam ridiculas et ineptas chartas edidisset, tamen quo essent vendibiliores, eas Senatui veteris urbis dicarat, praemium semper astronomo publico debitum praeeripuit. Ad haec non defuerunt, qui se non modo facti hujus temerarii, quam operis ridiculi, defensores ac patronos publice protestarentur; quorum ex numero fuit *Martinus* quidam *Cuthenus*, importunae temeritatis homo — nacta est scilicet patella suum operculum, — qui affixis pro foribus insulsis quibusdam versiculis, celato tamen nomine suo, quasdam personas ex DD. Magistris perstringebat, et se patrocinari illius ausis aperte venditabat protestabaturque; quo facto seque illumque magis ridendum omnibus doctis propinavit, judicandique ansam de se praebuerit, quam gratus in Academiam, quamque juramenti sui tenax, quo se illi obligavit, fuerit, cum eam oppugnare ejusque honori invidere compertus sit, id quod deinde paucis post annis aperto indicio declaravit. Sed aliis id adnotandum copiose relinquo.

M. Zahrádka byl jeden z předních professorůw akademie Pražské, a probošt kolleje krále Wáclawowy. Za to mám, že od r. 1537 minucí a pranostiky „z učení Pražského“ wydáwal. A wšak w těch dwau, které sem w Třeboni našel, užíwal praktik cizích, a sice w prwní M. Antonína Brelochsa, hwězdáře w Šwábské Halli, w druhé pak Dr. Diwiše Sedmihradského, w městě Šteyru. Za rektora university dwakráte zwolen byl, l. 1549 a 1555. L. 1541 učiněn byl administratorem konsistoře Pražské pod obojí; l. 1549 prawí se, že u krále Ferdinanda s welikau stálostí

za učení i za konsistoř se přimlauwal. Kniha dekanská jmenuje ho mužem nesmrtelné paměti hodným, pro jeho pobožnost, wýmluwnost a mnohotwárnau učenost; M. Prokop Lupač welmi pochwalný náhrobek o něm složil, kterýž w Balbinowě Bohemia docta (II, 217) wytištěn. Umřew tři týdně před M. Šudem, s žalostí wšech mistrůw i konšelůw a starších obecních měst Pražských w kaple Betlemské slawně pochowán jest.

Jan Stráněnský.

Byl měšťan Počátecký, a welmi pilný spisowatel český, jakož patrné jest z popisu asi 20 kněh, w létech 1542—1581 od něho tiskem na světlo wyšlých a od p. prof. Jungmanna poznamenaných. Psal též mnohé minucí a pranostiky české; w Třeboni zachowány čtwery, od r. 1553. 1558. 1562. 1576. W přípisu na prwní z těchto čtyr minucí prawí ku panům bratřím ze Hradce, p. Joachimowi na Hradci, purkrabí Karlšteinskému, a p. Zachariášowi na Telči: „Obyčej ten až posawad wždycky sem zachowáwal, abych práci swau při wykládaní pranostik Wašim Milostem připisowal; k čemuž mi dobrodiní a ochrana Wašich Milostí příčinu dáwá.“ Z toho widěti, že již před rokem 1553 několikero minucí byl wydal. A wšak Stráněnský, jakož wůbec we spisech swých wšudy jen překladatelem aneb skladatelem cizích důmyslůw byl, tak i w pranostikách netoliko jiných hwězdářůw smysly sbíral, ale často i slowa jejich, jako k. p. M. Šuda z dáwnějších časůw, opakowal. On sám se tím sice netají, ale prameny swé zřídka jmenuje.

Dr. Thadeáš Hájek z Hájku.

(Nar. w Praze 1525, umřel l. 1600, 1 září.)

Žiwot tohoto učeného a důmyslného muže sepsal nám F. M. Pelcel dosti pilně a obšírně *); odkudž já jen krátce toto wypsati chci, že studowaw w Praze a dosáhnuw důstojenstwí mistrowského dne 29 dubna l. 1551, odebral se do Wídně, aby tam u slawného Ondřeje Perlachia, jehožto jediným posluchačem byl, w mathematice a w astronomii dále prospíwal; potom do Wlach dále se pustiw, w Bononii učiněn doktorem w lékařstwí; po čemž asi l. 1555 zase do wlasti se wrátil a w Karolíně za professora mathematiky přijat, **) kteryžto ale auřad zase l. 1559 složiw, oddal se cele na lékařstwí, přeložil Čechům znamenitý herbář Matthiolůw l. 1562, obíral se l. 1563 změřením a mapowáním několika krajůw země české, přijat l. 1571 na sněmu obecním do stawu rytířského a za protomedika králowstwí českého, potom pak od císařůw Maximiliana II i Rudolfa II za jich žiwotního lékaře; kteréžto sprowázeje do Říše, tam mezi jinými muži se slawným Tychonem Brahe se oznámil a spřátelil, a později příčinau byl powolání muže tohoto do Prahy skrze císaře Rudolfa.

Literatura naše česká počítala posawad patero spisůw Hájkowých, mezi nimiž Matthiolůw herbář nejdůležitější jest; jeho spisowé latinští jsau wšak i hojnější i znamenitější. O minucech a pranostikách jeho dosawad neměli sme wědomosti; jsau wšak důležitější nad jiné, a pojednání jeho

*) Wiz Abbildungen böhm. und mähr. Gelehrten und Künstler, díl III od l. 1777, na str. 35—46.

**) Sluší wšak tu poznamenati, že Hájek předmluwu swau ku pranostice na r. 1554 psal w Praze, we welikě kolleji, w měsíci říjnu l. 1552; pak že teprw w minucí na rok 1564 nazýwá se doktorem, na r. 1558 ale ještě mistrem, což s Pelclowým udáním nezcela se srownáwá.

k r. 1558 o diwném přátelstwí a spojení a zase o nenáwisti a odpornosti rozličných přirozených wěcí na swětě, a jich diwných účincích, i podnes ne bez utěšení se čte. Na témž místě prawí o sobě M. Hájek: „Ačkoli za šest let pořád minucí a pranostiky k položení města Wídně sem skládal a wydáwal, byw k tomu wolen a wystawen, a nechtěje déle té práce na sobě držeti, již od tří let plných těch minucí wydáwání sem přestal a přestati mínil, zwláště pak nyní, oddaw se k jiné práci: wšak jsa welmi často od mnohých pánůw a přátel napomínán, abych tu práci k sobě zase přijal, wida také wlasti naší toho potřebu a snad i nedostatek w tom, kdybych té práce se zdáliti chtěl, a nechtěje jaké pomluwy wlasti naší příti, žeby již po odjití s tohoto swěta dobré paměti M. Jana Zahrádky a M. Mikuláše Šuda nenalezl se, kterýby takowau práci činiti chtěl aneb mohl, k tomu sem se chýlil, že sem minucí a pranostiku na tento budaucí rok složil a wydal.“ Z toho následuje, že mnohem dříwe, a sice již r. 1549 minucí wydáwati byl počal. *) Dále prawí w též pranostice na r. 1558: „W této pak mé minucí zachowal sem tento spůsob, mimo prwnější a obyčejný: nejprwé, že sem časy některé příhodné k hospodářstwí wybral a je swými karaktery poznamenal, kteřížto časowé prwé nikdá od žádného wyhledáni a w minucích položeni nebýwali; druhé aspektůw wšech sem zanechal jakožto newelmi, a zcela lidu obecnému, při minucí potřebných. Nebo ani wšecky, kteréž mnohdykrát jednoho dne se sejdau, ani s jakým gruntem klásti se mohau. Častokrát sběhne se několik jednoho dne, a w minucí nepoloží než jeden aneb žádného.“ Památné jest také slowo

*) Jestliže wšak M. Hájek již l. 1549 pranostiky ku položení města *Wídně* wydáwal, prawdě podobné jest, že již před r. 1549 do Wídně na učení se byl odebral.

jeho w přípisu minucí na rok 1564: „O spojeních planet (prawí) a o zatměních mnozí hwězdáři w času welmi se meylí, následujíce tabulí starých, kteréž se k těmto časům nikoli trefiti nemohau. Protož nechť se již wšickni ti a takowí těmito patrnými a hmotnými bludy, kteréž je téměř w oči bodau, urazí a prawdě místo dají.“ To, mimo ostatní latinské spisy jeho, důwodem jest, že Hájek nad jiné učence wěku swého jasněji ku prawdě prohledl byl, a ducha oswíceného i samostatného do sebe cítil. Ale nesnesl wěk jeho takowých nowot rozumných; Hájek w minucích swých na rr. 1564. 65. 67. 68. a 70. již opět jako prwé aspekty kladl, z té příčiny bez pochyby, pro kterau i za našich dnůw hwězdáři budaucí počasí do swých kalendářůw kladau, anoby jich sice mezi lidi neodbyli. —

Přípis minucí Hájkowy na r. 1567 psán byl w poli u Rábu w Uhřích l. 1566, 9 října; bylť zajisté Dr. Hájek w tom walném tažení wojenském tohoto léta proti Turkům, kteréž silnější bylo na jízdné nežli kdy předtím a auprawnější, weda práci při nemocných. Minucí na rok 1568 psána byla we Wídni, na rok pak 1570 w Prešpurce w Uhřích; z toho pochopiti se dá, proč Pelzel od r. 1564 do 1571 nižádných zpráw o něm nenalezl, jakož i o přijetí jeho do stawu rytířského na sněmu weřejném w Čechách, pro zásluhy jeho při wojsku českém.

M. Šimon Proxen ze Sudetu.

(Nar. w Budějowicích l. 1531, umřel 1575, 7 prosince.)

O žiwotu jeho podány nám zprávy širší od p. D. Mat. Kaliny z Jaetensteina w pojednáních král. české společnosti nauk na r. 1818 a 1819. (I. 37. II. 11.) Wčasně z mládi zabral se do ciziny na učení, a sice do Wittenberku a do Frankfurtu nad Odrau, kdežto dosáhnuw mistrowstwí, l. 1556 do Prahy se zase wrátil, a tu do fakulty filosofické

za professora přijat. Wydáwal minucí a pranostiky z učení Pražského na r. 1559—1563. Již l. 1562 zasé „pro nabytí hojnějšího umění“ do ciziny, bez pochyby do Wlach a do Francie, se strojil; pročež „nemaje na tento čas w této mysli roztržce, — za příčinau mého do cizích krajin odjezdu, — Wašim Milostem (purkmistru a konšelům Pražským) wděčnosti mé čím jiným dostatečněji pronesti,“ připsal jim minucí swau poslední na r. 1563. Pěkná jsau jeho slowa w předmluwě k ní, w kteréžto o čtwrtém spůsobu divinací (předpowídání) dosti učeně jedná. „Od toho času, prawí, jakž mi pán bůh let dospělejších dojíti a zdrawého rozumu požíwati popříti ráčil, hned předkem a nejwíce o to sem se snažil, abych wlasti swé mohl býti ku pohodlí a užitku. Neb ačkoli krom wlasti swé mnohé a poctiwé příčiny k žiwnosti a jiným užitkům mohl sem míti, wšak toho nikdá sem se nechtěl dopustiti, abych mimo swau wlast komu wíce slaužiti usilowal; a nepochybuji, že ta má wůle mnohým dobrým lidem známa i wlasti mé wděčna a příjemna jest. Aniž znám příčiny, pročby wlast naše od cizího národu, nežli od swých wlastních, kdyby jí z obojích jednostejný užitek jíti měl, s větší wděčností přijímati měla. Neb poněwadž dobrého wína, hojného obilí a zdrawých bylin, které nám wlast naše k užitku našemu každého času wydáwá, wděčni jsme: pročež bychom i umění we wlasti naší se jako rodícího s wděčností z rukau božích nepřijímali? čili jsme tak maudří, že to co jest od nás welmi wzdáleno, wychwalowati a draze ceniti umíme, toho pak co před nohama jest, a nás w oči jako říkaje může bůsti, poznati a s náležitau šetrností toho požíwati nemůžeme?“ — Ujímá se také na jiném místě učení Pražského, dokládaje o něm, že „z něho lidé hodní i církwi boží i obcem, jako z onoho koně Trójanského, pocházejí, ačkoli ne tak patrně s tím hlukem, kteréhož lid obecní žádostiw jest.“ Nemáli to snad

nějaké spojení s tím, co podlé swědectwí Paprockého někdy pan Jan Bezdružický z Kolowrat o muži tomto powěděl: že prý Čechowé nikdy dosti nepoznali, jakowého muže w Proxenowi měli?

Proxen od císaře Maximiliana učiněn raddau při appellací na hradě Pražském, a přidán byl panu Ladislawowi staršímu z Lobkowic w poselstwí do Waršawy, kdežto na sněmu řeč měl, kteráž i tiskem na světlo wyšla. Spisowé jeho latinští poznamenáni jsau w dotčeném žiwotopisu. Památný jest jeho náhrobek někdy w kostele Těla božího na dobytčím trhu w Praze: Simoni Proxeno a Sudetis, viro doctrina et pietate praestanti, Philosopho, Oratori, Poetae, Mathematico, juris canonum doctori excellentissimo, linguarum graecae, latinae, italicae, gallicae, bohemicae, germanaeque peritia ornatissimo, D. Maximiliani Rom. Imp. Consiliario ad Appellationes dignissimo, quem in ipso flore aetatis ex oculis hominum, non ex memoria, mors eripuit a t. d.

M. Petr Kodicillus z Tulechowa.

(Nar. w Sedlčanech l. 1533, umřel l. 1589, 26 října.)

I o tomto slawném někdy učenci českém sebral p. D. Kalina w druhém swazku spisu nahoře dotčeného (str. 49—78) zprávy obšírné, ku kterýmž já málo co přidati umím. We mladším wěku swém byl preceptorem mladých pánůw z Waldšteina, ne wšak u p. Zdeňka Brtnického, alebrž u p. Wiléma Šťastného z Waldšteina, kterýž ze sídla swého z Richemburka do nowého Bydžowa se byl přestěhowal; tam synowé páně Zdeňkowi z Morawy, pp. Hynek, Wáclaw, Jan Hošek a Henrich, k němu na učení dáni byli.

M. Petr Kodicill (čili po česku Knižka, kteréhožto jmena wšak sám nikdy neužíwal), stal se bakalářem w učení Pražském l. 1552, 2 listopadu; teprw o dewět let později,

totiž 1561, 1 října, učiněn jest mistrem w učení Pražském, jakož kniha dekanská swědčí, nabyw dříwe we Wittenberku hojnějšího umění, zwláště u Filippa Melanchtona; učil pak zwláště jazyku řeckému i mathematice na wysokých školách Pražských. Dekanem třídy filosofické byl nejprw l. 1564, potom zase léta 1565 učiněn; za rektora celé university zwolen byl l. 1582, 17 října, a zastáwal auřad ten až do smrti swé, což předtím nikomu se bylo nepřihodilo; byl také proboštem kolleje angelské, jinak Wšech swatých, w učení Pražském.

Minucí z učení Pražského wydáwati počal l. 1563 po M. Proxenowi, weskrz tím spůsobem, jako jiní před ním; a wydáwal je až k roku 1590, totiž do smrti swé. Já wšak jen osm kusůw minucí jeho w rukau sem měl, a sice na léta 1572, 1573, 1575, 1576, 1582, 1583, 1587, 1590. Známo jest o něm, že po uwedení nowého kalendáře Gregorianského w Čechách, a sice na rok 1585, swátek M. Jana Husi a M. Jeronyma Pražského ke dni 6 čerwence z kalendáře swého, pp. bratřím Bořitům z Martinic připsaného, docela wypustil. Welice tím pohoršeni jsau Čechowé pod obojí, že památka mužůw těchto w kalendáři od rektora wysokých škol Pražských wydaném, a tak tedy normálním pro celé králowstwí, najednau wynechána byla; ačkoli M. Kodicillus, to snad předwídaje, wynechal byl také na tituli zmínku, žeby minucí ta „z učení Pražského“ byla. Před tímto rokem i potom někteří spisowatelé kalendářůw českých památku Husowu a Jeronymowu kladli, jiní nekladli, bez pohoršení kohokoli: ale skutek tento Kodicillůw tak wysoce wážen, že i werše posměšné o tom w lid wtraušeny;

Stal se Čechům protiwný kus!
Wyletěla jim z Prahy Hus:
Prodal ji mistr Kodicillus.

Není wšak prawda, žeby proměna tato na wěky byla

památku těchto mistrůw českých ze wšech kalendářůw wypudila: zůstáwaloť jmeno jejich we wšech pozdějších minucích a kalendářích učení Pražského až do roku 1620 wždy červenau barwau, jakožto swátek, tištěné; ano i w Kodicillowě minucí na rok 1587 chybí sice, ale na r. 1590 již opět červenau barwau stojí aspoň počáteční litery: M. J. H.

Pro poznání tehdejšího stawu astrognosie w Čechách není nedůležité swědectwí M. Kodicilla w minucí jeho poslední. Prawí zajisté: „Počítají hwězdáři na obloze nebeské hwězdy we čtyřidceti osmi twářnostech: ale oni sami k tomu se znají, že wšechněch hwězd w počet uwesti nemohau. Též, ač některé zejmena jmenují, jako kuřátka, prasátka, slepici, kosy, S. Petra hůl, matky boží kříž, wůz, křídlo, formánka, kozky, jesle: wšak proto jedné každé jmenowati náležitě neumějí."

Jan Kodicill z Tulechowa.

(Nar. w Praze l. 1558, umřel 28 dubna 1585.)

Byl synowec M. Petra Kodicilla, syn bratra jeho staršího Jakuba; w Praze studowaw, stal se bakalářem l. 1575, 17 července. Potom několik let ztráwil we studiech w cizině, w Němcích i we Wlaších, a wrátiw se domůw, učiněn doktorem w lékařství. Ale brzká smrt překwapiwši ho w sedmmecítmém roce stáří jeho, zničila wšecky ty krásné naděje, které přátelé jeho w něm skládali. Wydalť, jsa bakalářem, jeden kalendář na r. 1578 pod jménem „Minucí," 18 listů we 4. w Praze u Jiř. Černého, s poznamenáními historickými na spůsob kalendáře historického.

Dr. Wáclaw Zelotýn z Krásné Hory.

(Nar. w Praze — ? umřel 1585 17 máje.)

Byl doktorem w obojím lékařství, jakož ho Daniel z Weleslawína jmenuje, a professor i mathematik na wysokých školách Pražských. Mistrem stal se l. 1561, 1 října; dekanem fakulty filosofické ponejprw l. 1568, 14 října, podruhé l. 1569, 12 října, potřetí l. 1577, 10 října. L. 1584 zwolen jest za probošta kolleje Nazaretské w učení Pražském.

Kromě dwau spisůw jeho, od p. Jungmanna poznamenaných, wydával také nejstarší posawad známé kalendáře hwězdářské ku psaní, we kterýchžto ale ničeho důležitého, ani širší zprávy o spisowateli, dočísti sem se nemohl. Byl wšak snad prwní w Čechách, jenž již k roku 1583 dal srownání dnůw obojího kalendáře, starého i nowého čili gregorianského, starý wšak za základní klada. W Třeboni chowá se šestero kusůw jeho kalendářůw, a sice na rr. 1574. 1575. 1576. 1577. 1582. 1583.; poslední tištěn u M. Daniele Adama (z Weleslawína). W Praze nachází se nejstarší jeden kus na r. 1575 u rytíře Jeníka z Bratřic.

Dr. Adam Huber (Mezeřický) z Risenpachu.

(Nar. w Mezeříči nad Oslawau l. 1546, umřel l. 1613.)

Byl slowutný někdy doktor a professor lékařství na wysokých školách Pražských, a potom životní lékař císaře Rudolfa II. Léta 1567, 20 srpna, wykázaw se swědectwím akademie Wittenberské, že tam dosáhl mistrowství we swobodném umění, a disputowaw weřejně w Praze, přijat jest za mistra w učení Pražském. Léta 1578, 9 října ponejprw, a l. 1579, týž den podruhé za dekana třídy filosofické zwolen byl; na počátku pak XVII století zwolen byw za rektora wysokých škol, podlé Balbina, auřad ten až do smrti swé zastáwal.

Kromě spisůw jeho lékařských, tehdáž lidu českému

welice prospěšných, nacházejí se také minucí a kalendáře od něho sepsané, z nichžto mně tři kusy do rukau se dostaly, a sice minucí na r. 1589, připsaná panu Hynkowi Brtnickému z Waldšteina, hejtmanu a nejw. sudímu markrabstwí Morawského, a kalendáře na r. 1590 a 1591, w kterýchžto sem žádné nowé zprávy o něm se nedočetl. A wšak co panu Hynkowi dí, kterémuž minucí swau připsal, za hodné saudím zde pro pamět krátce postawiti. Wyprawuje zajisté, že preceptorowé páně Hynkowi a pánůw bratří jeho, (kterýchžto sem již nahoře dotekl), byli Jiřík Wawrauš, M. Petr Kodicillus z Tulechowa a Laurentius Circlerus, muž mnohowážný, kteréhož prý dosawad pan Henrich, bratr páně Hynkůw, u sebe jako za rádci a za otce má; pan Hynek že za příčinau umění a zkušení rozličných wěcí jízdy do Wlach, do Francie, do země Saské i do jiných wykonal; že zwláštní jakausi opatrností, wýmluwností a přiwětiwostí ozdoben jsa, poddaným swým, ano Morawanům wšem wůbec, za otce jest; paní Aleně Berkowně z Lomnice a na Mezeříčí že pomohl wyzdwihnauti w Mezeříčí w Morawě školu wysokau a osaditi ji professory w swobodném umění a u wyučowání jazykůw dospělými, kdežto prý již i skutečně zprácowé hodní, učení a zběhlí, zwláště M. Jan Ursinus a M. Jan Milius, wěrně swá powolání wykonáwají a t. d.

M. Martin Bacháček Nauměřický z Nauměřic.

(Nar. w Nauměřicích l. 1539, umřel l. 1612, 17 února.)

Jmeno jeho, mezi učenými Čechy nad jiné wynikající, posawad mezi spisowateli wlastenskými pohřešowáno. Já sem od něho jednu minucí českau na r. 1593, a patero kalendářůw na rr. 1593. 4. 5. 6 a 1606 četl. Wydáwalť pak již i před těmito léty minucí a pranostiky „z učení Pražského“; prawí zajisté w přípisu minucí swé, že pan Adam

ze Hradce, nejw. kancléř, jej l. 1591 při císaři a při kanceláři české fedrowal, a „porozumíwaje ze spisůw, kteříž JMC. od některých lidí na osobu mau dosti utrhawě, však newinně, podáwáni byli, že se já tu daremně ztěžuji," zjednal poručení od JMC. „abych w té wěci podlé jiných dwau w lékařství doktorůw, proti zjewnému hánci domácích *nás wšech wydawatelůw pranostik* pořádem práwa wyslyšán, i také sprawedliwým nálezem, s wýhradau wrchního práwa, podělen byl. K čemuž ač posawad ještě nepřišlo, však není pochybné, že dáli pán bůh brzo přijde, tak abych já w swé newině skutečně od každého poznán byl." Oč se tu jednalo, nelze z přípisu toho dále wyrozuměti.

Abych pak i o tomto muži zpráw některých podati neopominul: bakalářem stal se l. 1577, 21 srpna, mistrem pak w učení Pražském l. 1582, 19 listopadu. P. Candidus w poznamenáních swých k Balbinowě učené Čechii dosti hojné zprávy o žiwotu jeho dáwá: studowal w Čechách i w Němcích na rozličných místech, a učil dříwe w Pardubicích, též w Žatci, potom pak w Praze na wysokých školách s takowau pochwalau, že za probošta kolleje královské podwakrát, za dekana čtyřikrát, za rektora pak celé university desetkrát zwolen byl. Minucí však a kalendáře jeho nemají nic zwláštního do sebe.

Dr. Adam Zalužanský z Zalužan.

I tento slawný někdy botanik český posawad jen za příčinau taxy apatekářské, od něho po česku wydané, mezi spisowateli českými pokládán byl. Zásluhy jeho we zrostlinářství nejlépe ocenil wys. urozený wlastenec náš, pan hrabě Kašpar ze Šternberka. *) O žiwotu jeho ještě

*) Wiz Abhandlung über die Pflanzenkunde in Böhmen. Pr. 1817, díl prwní, str. 157—162.

wždy málo co kde sebráno jest. Byl professorem lékařství w Praze, a l. 1594 rektorem university. Knihy mnohé učené wydal latině w létech 1592 — 1609. Mně jedna jeho *minucí* česká do rukau se dostala pod titulem: „Kalendář nowý s pranostykau od Adama Zalužanského z Zalužan, D. w lékařství, wydaný k létu Páně 1596 přestupnému“, 10 archů w 16., w Praze u. Dan. Sedlčanského. W přípisu ku pánům purkmistrům a raddám wšech tří měst Pražských chwálí města Pražská, že dostatkem wšelijakých wěcí, k dobrému a pokojnému žiwotu potřebných, hlawním a předním w světě městům mnoho napřed nedají, jiná pak daleko přewyšují; powětřím nejmírnějším a nejwýbornějším že howějí, u prostřed země české položeny jsauce, u řeky Wltawy, mezi winicemi a zahradami; že nikdež většího množství lidu, odkudžby jedni od druhých ředrowáni býti mohli, a z rozličnějších národůw, se nenachází; chwálí zdi a wěže a wšelijaká stawení, ozdobu Prahy, privilegia i důchody obecní, přední podstatu jejich; pečowání o zlepšení obecného dobrého; lidí wywýšených a obzwláštními dary božskými ozdobných tu přebywání; přítomnost dworu císařského; „s uměním swobodným se obírajících, buď Čechůw aneb jiných národůw, buď domácích aneb pohostinných, wíce skoro nežli w těchto roztržitostech a nespůsobu wěcí nadáti se můžeme; řemeslníkůw tak mnoho, jak k wyžiwení tohoto množství a rozličnosti lidu potřeba ukazuje; wnášení pak sem wěcí přespolních wíce také nežli potřeba jest, se nachází“ a t. d.

M. Ondřej Mitýsko.

(Nar. w Litoměřicích — ?)

Stal se bakalářem swobodných umění w Praze l. 1583, 23 října; potom byl professorem mathematiky na wysokých školách, a wydáwal minucí i kalendáře „z učení

Pražského," po M. Bacháčkowi. O žiwotu a jiných spisech jeho nikde sem se ničeho nedočetl; měl sem wšak jeho minucí na r. 1600, a kalendáře na rr. 1598, 1599 a 1601 w rukau. Minucí swau připsaw panu Krištofowi swob. pánu z Sebuzína, na Březanech, Cholupicích a Nowé Libni, místokancléři králowstwí českého, pozůstawil nám o pánu tomto zprávy, že z mládi oddaw se wěcem wojenským, w armádě Benátské při slawném wítězstwí nad Turky byl, potom pak při tažení krále Hispanského do Afriky, kdež král Tunisský jat a do Neapole přiwezen, s pochwalau bojowal; do Čech se wrátiw, w milost wešel u císaře Rudolfa, a znamenitých auřadůw dosáhl. Sebuzín leží při Labi mezi Litoměřicemi, Bílinau a Austím.

Témuž panu Krištofowi Želinskému z Sebuzína připsal i M. *Wáclaw Dasypodius* swůj spis: „Calendarii perpetui pars prior, continens introitum solis in duodecim signa zodiaci: Zpráwa na kalendář hwězdářský, o naprawení jeho pominulém, a ukázaní příčiny proměny roku Římského," kterýžto spis wyšel w Praze u Jiříka Nigrina l. 1591, we 4^{tu}, a chowá se w bibliotéce Raudnické. Přitom nachází se zpráwa od spisowatele, že „rudimenta nápodobně kalendáře neměnitedlného na tabulky uwedw, o spůsobu roku i jeho případnostech, a prwé zřídka, zwláště mezi krajany země české wydaného, k užíwání obecnému literatorům sem summowně sepsal, a jeho teď přednější částku. i s tau zpráwau, na světlo wydati chtěl," atd.

Ostatní spisowatelé minucí a kalendářůw českých okolo l. 1600 byli, pokud mně známo, následující:

1) *Bawor Rodowský z Hustiřan*, měšťan nowého města Pražského, kterýž wšak wíce cizí práce, jako k. p. Škultétowy, do češtiny překládal, nežli sám spisowal.

2) *Šebastian Köstner*, ačkoli zdá se býti rodem

z Lužice, psal wšak česky, a sice, pokud mně wědomo, minucí na rok 1599 a kalendář na r. 1602.

3) Dr. *Antonín Hrom* wydal kalendáře na rr. 1598. 1599. 1600 a 1601.

4) *Bartoloměj Orel z Adorfu*, we swém kalendáři na r. 1600 podepsal se „na ten čas w Podbersamu w králowstwí českém hwězdář.“

5) *M. Albín Moller*, Štraupický, naroz. l. 1541, obýwal w Starém Deberu w dolní Lužici a spisowal kalendáře swé německy i česky sám. Já sem měl 13 kusů w rukau, a sice na rr. 1602. 1605. 1606. 1608—1611. 1616—1619. 1621. 1625— nejwíce w archivu Raudnickém.

6) *Daniel Basilius z Deutschenberka*, doktor obojích práw a professor w učení Pražském, wydaw minucí a pranostiku na r. 1615, připsal ji hraběti Juliowi Šlikowi z Holejče, tehdáž rektorowi university Pražské.

7) *M. Martin Horký* z Lochowic wydal minucí na r. 1616 a kalendáře na rr. 1612. 1613 a 1615.

Kromě kalendářůw a minucí, od spisowatelůw těchto *původně česky* wydaných, nacházejí se u walném počtu také kalendářowé z cizích jazyků do češtiny *přeložení*, jako k. p. od *Bernharda* Krakowského minucí na r. 1595, též od *Gabriele Joannicia* Krakowského na r. 1598; od *Leonharta Thurneysera z Thurnu*, žiwotního lékaře knížete kurfiršta Brandenburkského, kalendáře na rr. 1579. 1580 a 1581; od *Bartoloměje Škultéta*, znamenitého letopisce a purkmistra Zhořelského, kalendáře na rr. 1588. 90. 91. 92. 95. 1608. 1609; od *Řehoře Žaluda*, též Zhořelského, kal. na r. 1595 a 1609 a j. w. Posléze také mnozí kalendářowé na swětlo wyšli, kterýchžto spisowatelé se nejmenují, jako k. p. „Kalendář ku psaní, w nowě skorrygowaný, a naprawený, wedle publikacý a mandátu JMC. w králowstwí

českém i jiných zemích k němu připojených, k létu páně 1584 přestupnému a hrudnému," 14 listů we 4, též kalendář ku psaní na r. 1586, u Mich. Petrle w Praze na malé straně pod Stupni, welmi krásně a ozdobně tištěný atd.

Posléze nebude snad newhod, pro lepší charakteristiku tehdejšího pranostikářství, wypsati ještě některé wšeobecné zprávy o něm. Wšecky tyto minucí a kalendáře mluwí o tom, na kterém znamení a pod kterými aspekty co dobré neb zlé jest činiti neb nechati, k. p. krew pauštěti, počištění přijímati, baňky sázeti, wlasy střihati, nowé raucho obléci, kupowati, prodáwati, síti, štěpowati, stawiti, na cestu se dáti, ženiti se, služebníky jednati, děti na učení posílati, swáry rownati, s welikými pány a saudci mluwiti, válku začíti, a co tomu podobného.

Hlawní práce astrologůw bywala, nalezti *zpráwce* jednoho každého roku mezi planety, kteréžby roku tomu podlé powah swých udělil také jistý hlawní charakter. Jak diwně sobě při tom počínali, ukáže nám příklad M. Šuda na r. 1544, kdež takto rozumuje: „Kteříby planetowé měli předek a zprámu držeti tohoto léta, nemůže se to dokonale wyhledati a wyzwěděti: tak se téměř wšickni spolu planetowé jeden na druhého w zprámu chtí wetříti. Neb Jupiter mnohá důstojenstwí maje, w prwním i w desátém domu we figuře revolucí a prevencí, též také i w jiných figurách wšech čtyr čtwrtí tohoto léta, a jsa w šťastných domech postawen, panowání sobě přes celý rok osobuje. Slunce pak, maje důstojenstwí mnohá w domích uhelních některých figur, a jsa postawen w dobrých a silných místech a w domích důstojenstwí, i chtělby také panstwí míti, a Saturna a Marsa w kaut mdloby a nehodnosti wehnati. Venus pak jsauc také w místech silných a w domích mocných

postawena we wšech figurách a majíc weliká důstojenstwí w uhelních domích některých figur, chtělaby také z té kože řemen míti. Též také Merkurius, jsa wšecek Marsem odín a w přirození jeho a Sluncowo obrácen, a w domu královském a w domu štěstí a přátelstwí a hodnosti we figuře podletní postawen a patříc k Měsíci w domu pátém postawenému a majícímu panstwí w prwním a uhelním domu obau figur podletní čtwrti: zdá se, žeby on spolu s Měsícem měl nad wšecky jiné větší moc a zprâwu tohoto roku míti. Saturnus pak a Mars, majíc důstojenstwí w desátém domu figury podletní, a w prwním domu figury letní a zimní, též také majíc Slunce a Merkuria we swé zprâwě a jsauce w některých předních a uhelních domích postaweni, nechtí od swého pustiti, ani té kořisti a panowání prázdni býti.“ A to prý jest znamení zde na zemi mezi lidmi mnohých a welikých rozdílůw a odporůw, půtek, swárůw, nepoddaností a neustupností atd.

Ale dosti to, a snad již i příliš, o někdejší astrologii w Čechách. Oswícenost wěku našeho káže nám s politowáním patřiti na tyto těžké hříčky rozumu lidského, které působily někdy w národu našem tolik bezdůwodných nadějí a strachůw: ale úkaz ten není nedůležitý skaumateli dějin wlastenských, an pomáhá odkrýwati tolika příběhůw wlastenských wážných příčiny tajné, a líčiti charakter staříčkůw našich, ač powěrných, wšak owšem ctihodných.

III.

Pomůcky k Českému jmenoslowí.

1) Popis staročeských osobních a křestných jmen. 1832. *)

Pro lepší porozumění popisu následujícímu zdá se, že některá předběžná poznamenání nebudau cele zbytečna.

We středním věku, až ku konci XII století, užíwáno bylo jak w jiných zemích, tak i w Čechách, jen samých jmen *osobních*, kteréžto my nyní nazýwáme *křestnými*; o příjmeních, o jmenech rodných a dědičných, neslýcháno nikdež před XIII stoletím. Jmena ta osobní, ačkoli dáwána při křestu, nebrána wšak z kalendáře, jako za našeho věku, ale z obyčeje dáwnowěkého. Sami wéwodowé a králowé čeští z rodu Přemyslowa, (wyjmauce jen Oldřichy, Bedřichy a Kunraty,) bywali pokřestěni staroslowanskými jmeny: Bořiwoj, Spytihněw, Wratislaw, Wáceslaw, Boleslaw atd. Byloli kdy potřebí wětší určitosti, přidáwáno k osobnímu také otcowo jmeno (patronymie,) a nazýwáni ku pr. Ko-

*) Tištěn poprwé w Časop. česk. Museum, 1832, I, 60—69, a rozmnožen 1870.

jata Wšeborów (t. syn), Mutina Božejów, Beneš Hermanów, Trojan Welislawów atd. — jako podnes u Rusůw.

Teprw ku konci XII století počali někteří páni čeští jmenowati se také jmenem hradu, na kterém sídlili, ku př. Mutina z Bukowce, Hrozňata z Peruce atd.; ale jmena tato měniwala se zároweň se sídly jejich. Jmena dědičná rodůw šlechtických zjewují se poprwé za krále Wáclawa I (1230—1253,) kterýž, jakož wědomo, šířil nejen německé mrawy a obyčeje, ale i jazyk německý; tak Zdislaw, syn Diwišůw z Diwišowa, jenž ještě r. 1235 jmenowal se byl „ze Chlumce," od r. 1249 počal se psáti „ze Šternberka" i s potomky swými až podnes; Hawel, wnuk Heřmana i syn Markwarta z Ralska, psal se již r. 1241 z Lemberka (Löwenberka), Wítkowec Wok r. 1250 z Rosenberka, Hrabišic Boreš 1250 z Risenburka atd. Rodowé rytířští wšak mnozí ještě ani we XIV století neměli určitého, tím méně pak dědičného jmena; měšťané pak počali osobowati je sobě teprw we XVI století zhusta. Za to ale jak mezi rytíři, tak i mezi měšťany wznikala již we XIV a XV století *příjmení*, ještě nedědičná, ale jen osobní, ba často pauhé toliko *přezdíwky*, ku pr. Pulkawa, Puklice, Amcha, Piwo, Těwák, Halama, Wawák, Mrzák, Šrol atd.

W popisu následujícím klademe tedy pauze stará jmena osobní a křestná, nikoli rodní aneb příjmení. Sebrali sme je hlawně ze starých nekrologůw, potom z listin starožitných a z kronik, užiwše k tomu cíli také sbírek někdy Dobrowského; i jakkoli hojně wydařil se popis tento, nesmíme předce twrditi, žeby byl auplný. Jmena pauze Hájkowská, t. j. nejinde nežli w Hájkowě kronice užíwaná, bywše nejen většim dílem smyšlena, nýbrž i o nic zpráwněji utwořena, nežli která za naší doby básníci čeští sami sobě děláwají, — wylaučena jsau ze sbírky této. Ani jinoslowanských jmen osobních, jakkoli přesných a krásných, nezdálo

se zde uwozowati, ano nám činiti bylo ne o jmenoslowí wšeslowanské, o kteréž někdy Kollár pokaušel se, ale jen o jmena u předkůw našich od dáwna skutečně užíwaná.

Jako sama řeč česká měnila w postupu wěkůw některé formy swé, ku př. že měké (jeřowané) samohlásky širší *a* i *u* přecházely w užší *e* (ě) a *i*, že na místě *g* wyslowowáno *h* a zjewilo se bříškawé *ř* i w písmě samém: tak i we jmenech, co dříwe slulo ku př. Čáč, Blag, Briačislaw, Lubomír, Boruta, Kojata, později jewí se co Čéč (ba i Čič,) Bleh, Břečislaw (Břetislaw), Libomír, Bořita, Kojeta atd. Dle toho neměli bychom říkati Slawata, Hroznata, nýbrž Slawěta, Hroznětа, odkudž i místní jmena pošla Slawětín, Hroznětín a těm podobných wíce.

Podáwáme sbírku tuto se zwlášním ohledem na potřeby básníkůw našich, ježto najdau zde jmen prawých a přesných s dostatek, netoliko krásných a libozwučných, ale i škaredých a drsných. Ať si je wolí dle libosti, a ušetří nás napotom formami jejich barbarskými, jako ku př. Zdenko, Ptarsko atd. atd.

A.

Mužské. Ada, Adach, Adlík, Ahně (Agna), Ahník, Albera, Albík, Aleš, Alšík, Artleb.

Ženské. Adla, Adléta, Adlička, Ajta, Alena, Aluše.

B.

Muž. Baba, Baček, Ban, Banek, Baněš, Barek, Bareš, Bartoň, Bartuš, Bas, Basek, Báta, Batík, Batela, Batucha, Bawor, Bažata (Bažetá), Bažek, Bdihost (Bedihost),

Bdina, Běhař, Bech, Běl, Bělek, Bělen, Bělík, Bělota, Ben, Benák, Beňata, Beneda, Benek, Beneš, Beník, Benuš, Beran, Berka, Berwin, Bezděd, Bezdruh, Bezpraw, Bezpřem, Bezwěr, Bič, Bičen, Bičík, Biwoj, Bizrad, Blah (Bleh), Blahomil, Blahon, Blahut, Blažej, Blažek, Blažeta, Blažim, Blížek, Blud, Boček, Bohdal, Bohdan, Bohdaš, Boheš, Boholib, Bohubud, Bohudar, Bohuchwal, Bohumest, Bohumil, Bohun, Bohuněk, Bohurad, Bohusa, Bohuslaw, Bohusud, Bohuš, Bohuta, Bohuwlast, Bohuwole, Bojan, Bojata, Bojek, Bojslaw, Bolebor, Bolečej, Bolečest, Boledar, Bolehost, Bolech, Bolek, Bolekaj, Bolelut, Bolemest, Bolemil, Bolemír, Bolerad, Bolesa, Boleslaw, Bolesud, Boleta, Bolík, Boňata, (Boněta), Bonec, Boněk, Boneš, Bonuš, Bora, Borek, Bořek, Boreš, Bořihněw, Bořík, Bořislaw, Bořita (Boruta), Bořiwoj, Borota, Božata (Božeta), Božech, Božej, Božek, Boželze, Božen, Božepor, Božetěch, Božík, Bradáč, Bran, Branimír, Branislaw, Braniš, Braňsud, Bratrata, Bratřej, Bratron, Bratrúch, Bratruš, Břeněk, Břetislaw (Bračislaw, Břečislaw), Brož, Brúm, Brus, Brzhod, Brzon, Brzota, Buchek, Buda, Buděj, Budek, Buděta, Budík, Budilow, Budimír, Budislaw, Budiš, Budiwoj, Budon, Buliš, Bun, Burian, Bureš, Bús, Bušek, Buta, Buz, Buzek, Býš, Byčen, Bykut, Bznata.

Žen. Bába, Baruše, Batice, Bda, Běla, Bělawa, Bělka, Bělobožka, Benedicha, Benka, Benuše, Běta, Bezděda, Bička, Blažena, Bohačedí, Bohačka, Bohdana, Bohudařie, Bohukaja, Bohumila, Bohumsta, Bohuna, Bohuslawa, Bohuwlast, Bolechna, Bolemila, Boleslawa, Bolka, Bonka, Bonuše, Bořena, Bořislawa, Božechna, Božena, Božetěcha, Božislawa, Božka, Braněna, Branka, Bratřena, Bratřice, Bratromila, Bratroslawa, Bratruše, Brúmka, Brzawa, Buda, Budice, Budislawa, Budka, Buňka.

C.

Muž. Cerha, Cerhen, Ceten, Cetolib, Cetorad, Cista, Crha, Ctata (Ctěta), Ctibor, Ctík, Ctimír, Ctirad.

Žen. Ctěna.

Č.

Muž. Čáč (Čéč, Čieč), Čadek, Čajchan (Čejchan), Čajka (Čejka), Čakan (Čekan), Čapek (Čepek), Čas, Čásek, Časen, Čáslaw (Čéslaw), Časta (Česta), Častek, Časten, Častobor, Častolow, Častowoj, Čéček, Čech, Čelák, Čen, Čeněk, Čerad, Čerňata (Černěta), Černín, Černík, Čestmír, Čestislaw, Čirek, Čížkraj (Čúžkraj), Čúch.

Žen. Časce, Čáslawa, Čawa, Čekana, Čenka, Čeřawa, Černka, Černice, Česta.

D.

Muž. Dalata, Dalemil, Dalibor, Dama, Dameš, Damír, Daneš, Daren, Debla, Děd, Děduš, Dědumil, Děka, Dětoch, Děton, Děwík, Dík, Diwa, Diwiš, Diwok, Dluhomil, Dluhomír, Dluhowoj, Dněpr, Dobek, Doben, Dobeš, Dobislaw, Dobřan, Dobřata (Dobřeta), Dobratah, Dobřek, Dobřemil (Dobromil), Dobřen, Dobročest, Dobrohost, Dobromil, Dobromír, Dobromysl, Dobroslaw, Dobroš, Dobrota, Dobrowěst, Dobrowít, Dobrožizn, Dolen, Domabor, Domahost, Domamír, Domamysl, Doman, Domarat, Domasa, Domaslaw, Domaš, Domažel, Domec, Domek, Doník, Dowora, Drahan (Drahen), Drahek, Drahon, Drahoslaw, Drahotěch, Drahuš, Drahýš, Dražej, Dražek, Drhan, Drch, Drchek, Drob, Druh, Družec, Držata, Držek, Držimír, Držislaw (Drslaw), Držkraj, Duch,

Duchek, Duchon, Duchoslaw, Dula, Dulek, Dunaj, Duřata, Dušek, Dušen, Dwořata.

Žen. Dalice, Danena, Daňka, Darka, Děčana, Děčka, Děka, Děwa, Děwice, Děwna, Děwule, Dobislawa, Dobka, Dobra, Dobrawa, Dobřena, Dobrka, Dobrochna, Dobročka, Dobroněha, Dobroslawa, Domaslawa, Domka, Drahomiř, Drahoslawa, Dražka, Drslawa, Družka, Držena, Dubrawa, Duše.

E.

Muž. Epa, Epík (Eppo), Ewan, Ejwan (Iwan).
Žen. Ela, Elka (Helka), Eliška (Alžběta).

F.

Muž. Fafek, Frana, Fraš, Fridúš (Fridman).
Žen. Fena, Frnosa.

H. (w X—XII století G).

Muž. Habeš (Habart), Hadek, Hájek, Hapata, Haš, Hašek, Hawel, Hen, Heník, Hereš, Heršík, Hladota, Hlas, Hlasen, Hlawáč, Hložek, Hlupen, Hlúpěta, Hlúšek, Hněwa, Hněwata, Hněwek, Hněwon, Hněwomir, Hněwsa, Hnojek, Hoda, Hoďata (Hoděta), Hoděj, Hodík, Hodislaw (Hodslaw), Hohol, Hoch, Hojek, Holata (Holeta), Holák, Holas, Holec, Holech, Holiš, Homut, Hon, Hoňata (Honěta), Honek, Hora, Horazd, Horeš, Hospřid (Hostpřid), Hostaš, Hostata (Hostěta), Hostěj, Hostek, Hosten, Hostík, Hostimil, Hostirad, Hostislaw, Hostiš, Hostiwít, Howora, Hrabaně, Hrabiše, Hřan, Hrbek, Hrd, Hrděta, Hrdibor, Hrdon, Hříč, Hřiwín, Hroch, Hron, Hrošek, Hrozek, Hrozňata (Hrozněta), Hržek,

Hrut, Huk, Hukeš, Hurt, Hus, Húska, Hýček, Hýd, Hynáček, Hynce, Hyncík, Hynek.

Žen. Haluše, Hasawa, Háta (Agatha), Herka, Hlupa, Hněwka, Hodawa, Hodka, Hodslawa, Hoješa, Holice, Hosta, Hostena, Hostislawa, Hostiše, Hynice, Hyzla.

Ch.

Muž. Chlebek, Chluben, Chlumata, Chocek, Chocen, Chod, Choďata (Choděta), Chomut, Chotěbor, Chotěbud, Chotek, Choten, Chotěta, Chotimír, Chotislaw, Chotiwoj, Chrabr, Chrapa, Chrapek, Chřel, Chřen, Chuděj, Chuděn, Chudera, Chwal, Chwalata, Chwalek, Chwaliboh, Chwališ, Chwan, Chyna.

Žen. Chlupawa, Chrapawa, Chrasta, Chwalena.

J.

Muž. Jacek, Jačimír, Jakeš (Jakub), Janiš (Jeniš), Jarek, Jarohněw, Jarolib, Jaromír, Jaroslaw, Jaroš, Jarota, Jašek (Ješek, Jan), Jawík, Jawor, Idík (Egid), Jecha, Jenec, Jeník, Jestěta, Ješitbor, Jetřich (Dětřich,) Jewiš, Jezdek, Jilek, Jira, Jirek, Jirsa, Jiruš, Jištislaw (Iščislaw), Jitron, Jitroš, Jurata (Jiřeta), Juřen, Jurik (Jiřík), Iwan.

Žen. Janofita, Januše, Jara, Jarka, Jarochna, Jaroliba, Jaroslawa, Jaruše, Jelena, Jištislawa, Jurena, Juta, Jutka.

K.

Muž. Kába, Kajim, Kalina, Kasal, Kawa, Kawon, Kazimír, Klech, Klen, Klib, Klíma, Klímata (Kliměta), Klímeš, Kluch, Klus, Knata, Kocel, Kochan, Koj, Kojan (Kojen), Kojata (Kojeta), Kokora, Kolda, Kolut, Koňas,

Koňata, Kostka, Krabka, Kral, Krajeta, Krajsa, Kralík, Kramola, Krása, Krasata, Krásek, Krasen, Krasík, Krason, Krata, Kreh, Křekota, Křepek, Křesa, Křesina, Křesislaw, Křesomysl, Křima, Křístek, Křiwek, Křiwosud, Kříž, Křižák, Křižan, Krok, Kromeš, Kručák, Krupek, Krušina, Krutowoj (Kruwoj), Kubín, Kukata, Kuna, Kuňata (Kuněta), Kunëj, Kuneš, Kutra, Kwasata, Kwasej, Kwasen, Kwasík, Kwason, Kwět, Kwětek, Kwěten, Kwěton, Kyj, Kyjata.

Žen. Kasi (Kaše), Katra, Katruše, Kera, Keruše, Krabawa, Krabka, Krala, Krasuše, Křista, Křižana, Kwasa, Kwasena, Kwětawa, Kwětuše.

L.

Muž. Lacek, Ladek, Ladislaw (Lacek), Lasek, Leb, Lekan, Leksa, Lel, Lelek, Lemar, Lešan, Lešata (Lešeta), Letar, Léwa, Liban (Liben), Libëj, Libek, Libhost (Lubgost), Libich, Libomír, Licek, Lideř (Lothar), Lipoch, Litas, Litek, Litěta, Litmír, Litobor, Litobran, Litohost, Litochleb, Litomír, Litomysl, Litorat, Litwín, Lobek, Lowata, Lowek, Lowík, Lstimír, Lub, Luban, Lubek, Lubomír, Lubor, Luboš, Luděk, Ludislaw, Ludomír, Luka, Lukeš, Lumír, Luta, Lutek, Lutobor (Litobor, Lubor), Lutohněw, Lutomír (Litomír, Lumír), Lutomysl, Lutorat, Lutwín (Litwín), Lysata, Lysek.

Žen. Ladka, Letochna, Líba, Libochna, Libuše, Lída, Lidena, Lidka, Lidmila, Lidmibora, Lubawa (Libawa), Ludiše, Luněta.

M.

Muž. Macek, Mač, Mačerat, Mačeta, Mach, Machek, Majek, Majeta, Majnuš (Magnus), Malej, Malek, Malen, Mališ, Malucha, Man, Mařan (Mařen), Mařata, Mareš, Mařík,

Maršík, Marun, Mašek, Medek, Medl, Mech, Měša, Měšek, Mezidruh, Meziles, Mičán, Míka, Mikeš (Mikuláš), Mikšík, Mikul, Mikuš, Milata (Mileta, Milota), Milboh, Milec, Milej, Milek, Milhost, Milič, Milík, Milon (Milen), Miloslaw, Miloš, Milowan, Milúch, Mir, Miran, Mirata (Miřeta), Miřej, Mirek, Mireš, Mirolib, Miroslaw, Miroš, Mladěj, Mladek, Mladon (Mladen), Mladota, Mlach, Mlas, Mnáta (Mněta), Mněn, Mnislaw, Modlata (Modleta), Modliboh, Modlík, Modlíš, Mojek, Mojemír (Mojmír), Mojslaw, Morawa, Morek, Mraček, Mrakeš, Mrákota, Mráz, Mrzák, Mrzata, Mstěj, Mstidruh, Mstihněw, Mstich, Mstislaw, Mstíš, Mston, Múček, Mudrota, Múk, Mukař, Mutěj, Mutimír, Mutina, Mutiš, Mutíšek, Myslata (Mysleta), Myslej, Myslen, Myslibor, Myslík (Myslok).

Žen. Mabka, Machna, Makuše, Malechna, Malena, Malice, Máňa, Mara, Marena, Mařka, Maruna, Maruše, Maruška, Medla, Mila, Milechna, Milejši, Milena, Milice, Miloslawa, Milosta, Miluše, Mirawa, Miřena, Míroněha, Miroslawa, Mlada, Mladawa, Mrzena, Myslena.

N.

Muž. Načas, Načehost, Náček, Načepluk, Načerat, Načewoj, Naděj, Nadslaw, Nahoram, Nahrad, Nach, Nachwal, Nákwasa, Namír, Napraw, Nárus, Nas, Nasien, Našimír, Nawara, Náwoj, Nečtom, Nedamír, Nedoma, Nejepa, Neklan, Nekmír, Nekrasa, Nelepek, Nemír, Nemoj, Nemysl, Neostup (Nostup), Neplach, Nępr, Nepřiwad, Nerad, Nerat, Neroda, Nespas, Nesyta, Neštěda (Neščada), Neustup, Neuša, Neužír, Newhlas, Newid, Newoj, Nezamysl, Nežeta, Ninek, Ninomysl, Noreš, Nosek, Nosislaw, Nutibor.

Žen. Nedělka, Nedka, Nerada, Nestezka, Něta, Nětiše (Agnes), Nětka, Nina.

O.

Muž. Obiden, Objezd, Odolen, Ojíř (Ogerius), Okrasa, Oktan, Olen, Olomut, Olota, Omysl, Oneš, Onšík, Opal, Orasa, Osel, Osobie, Ostaš, Ostoj, Ostrata (Ostřeta), Otaslaw, Otakar, Otěchleb, Otěwěk, Otrad, Ozor.

Žen. Objezda, Ofka (Eufemia), Olha (Olga), Oswa, Otroka, Ožana.

P.

Muž. Pabek, Paběn, Pabeš, Pabir, Pačej, Paček, Pačík, Pak, Pakomil, Pakoslaw, Paleč, Palek, Paměta, Pan, Pardus, Pas, Pašek, Pech, Pechan, Pelej, Pereš, Perun, Pěst, Pešek, Petrata, Pil, Piwek, Piwon, Plaček, Platiwoj, Plichta, Pluček, Plzák, Pobraslaw, Počin, Podhrad, Podirad, Podiwa, Podiwen, Podiwoj, Podles, Pokoj, Polek, Poměn, Pomněn, Poňata, Popel, Pordub, Porej, Porut, Postan, Póta (Půta), Pozden, Praseta, Prawek, Prawota, Přebor, Předa, Předbor, Předmír, Předota, Předslaw, Předwoj, Přehra, Přech, Přelut, Přemek, Přemil, Přemysl, Přesobie, Přestan, Přešek, Přewoj, Příba, Přibičest, Přibík, Přibisa, Přibislaw, Příboj, Přibram, Přimislaw, Přisňák, Přisnobor, Přísota, Přiwitan, Prkoš, Procek, Prosek, Prosen, Prosík, Prosimír, Proslaw, Prostěj, Prostibor, Prostiwoj, Protihněw, Protiwa, Protiwec, Protiwen, Protiwoj, Prudota, Prus, Ptak, Ptaček, Pud, Pukata, Pula, Pustimir, Puše, Puška, Puten, Pyšel.

Žen. Pěčice, Pěka, Perchta (Berta), Petra, Petrawa, Petrejka, Petrumila, Petruše, Píčka, Piseka, Pluhawa, Polka, Posice, Předslawa, Přemila, Příba, Přibislawa, Přibka.

R.

Muž. Rabec, Racek, Rad, Radata (Raděta), Raděj, Radek, Raden, Radhost, Radík, Radim, Radimil, Radimir, Radislaw, Radoch, Radon, Radoslaw, Radosta, Radošek, Radota, Radowan, Radowít, Radslaw, Radún, Radúš, Rach, Radýl, Rameš, Ranek, Ranožír, Rapota, Ras, Ratibor, Ratík, Ratimír (Ratmír), Ratislaw, Ratiš, Riwin, Rodek, Rodislaw, Rodstoj, Roh, Roháč, Rohowlad, Rochce, Roznět, Rozsud, Rozwad, Rozwoda, (Rožtěj?), Rúbík, Ruboš, Rudel, Rudiwoj, Rús (Raus), Rúsín (Rausín), Rýhek, Ryneš.

Žen. Racka, Rada, Radka, Radochna, Radoslawa, Radosta, Rajka, Raska, Rejčka, Rozněta, Rychce, Rynka.

Ř.

Muž. Ředhost, Řediwoj, Řéha, Řehák, Řim, Řimek.

S.

Muž. Sam, Samek, Sasin, Sazema (Sezima), Seb, Sedlata, Sedlek, Selib, Selibor, Sema, Semil, Semislaw, Seň, Seslaw, Sestrohor, Setěch, Skoch, Skorek, Skořina, Skoron, Skorota, Skorowoj, Skrbeň, Skrbimír, Slach, Slašek, Slawa, Slawata (Slawěta), Slawek, Slawhost, Slawibor, Slawík, Slawimír, Slawník, Slawoch, Slawoj, Slawon, Slawoš, Sluhota, Služata (Služeta), Služek, Smil, Sobata (Soběta), Soběbor, Soběhrd, Sobek, Soběn (Sobín), Soběslaw, Soběstoj, Soběšín, Sobětěch, Sobětuch, Sobík, Sobiš, Sokol, Spera, Spytata, Spytibor, Spytihněw, Spytimír, Srnek, Srpoš, Srpota, Stabor, Stach, Stan, Staněk, Stanimir, Stanislaw, Staniš, Stařech, Stašek, Stich, Stoj, Stojan (Stojen), Stojhněw, Stojmír, Stojslaw, Stonař, Strač, Stráda, Strachkwas, Stra-

chota, Straněj, Straněta, Straník, Stranislaw, Straniš, Straš, Střebor, Střek, Střelut, Střemen, Střemil, Střesa, Střez, Střezimír, Střezislaw, Střeziwoj, Strojek, Suda, Sudek, Sudimír, Sudislaw, Sudiwoj, Sulek, Sulík, Sulislaw, Suliwoj, Sút, Sútek, Swach, Swan, Swar, Swatek, Swatobor, Swatoch, Swatomír, Swaton, Swatopluk, Swatoslaw, Swatoš, Swatowít, Swéboh, Swébor, Swéčest, Swépraw, Swěr, Swérad, Swéslaw, Swětboh, Swiece, Swoj, Swojata (Swojeta), Swojboh, Swojek, Swojen, Swojmír, Swojslaw, Swojše, Synohor.

Žen. Sedlena, Sestrena, Skorobrana, Slawa, Slawice, Slawka, Sluhawa, Sobawa, Soběna, Sobka, Sobotka, Sperka, Stojslawa, Stranka, Stranislawa, Střechna, Střezicha, Střezislawa, Střezka, Střezna, Sudawa, Sudicha, Sudislawa, Sudka, Sulena, Sulislawa, Swata, Swatawa, Swatochna, Swěcena, Swéslawa, Swinka.

Š.

Muž. Šašek, Šebek (Sebastian), Šembera, Šich, Šíma, Šimák, Šimek, Širák, Široslaw, Šiška, Škopek, Šlechta, Štědrata, Štědron, Štír, Štítek, Štyrsa, Šutbor, Šwih (Suig).

Žen. Šára, Šarka, Šera, Šibawa, Šírawa, Škonka (Školastika).

T.

Muž. Tas, Teba, Těchan, Těchen, Těchobud, Těš, Těšek, Těšen, Těšeta, Těšík, Těšiwoj, Tiema, Tista, Tluksa, Toman, Tomík, Toniš, Tota, Třebata (Třeběta), Třebek, Třeben, Třebohost, Třebomysl, Třebon, Trojan, Trpen, Trut, Tuchomysl, Tura, Twoch, Tworata, Twořimír, Twrdiš, Twrdon, Týra.

Žen. Těcha, Těchoslawa, Těšiwoja, Těška, Teta, Tomka, Třebawa, Třebka, Trojka, Trpislawa, Turka, Tutana.

U.

Muž. Ubičest, Ubislaw, Uher, Uhřin, Uchan, Ula, Úluš, Unec, Uněj, Unek, Uneš, Uněslaw, Úněta, Unka, Unor, Uša, Uta, Útěch, Utěšen, Uzík, Úž.

Žen. Ubičest, Ubiněha, Ubislawa, Unka, Útěcha.

W.

Muž. Wacek, Wácemil (Wiecemil), Wacena, Wacerad, Wáceslaw (Wáclaw), Wadek, Wadislaw, Wácha, Wachut, Wak, Wakula, Walek, Waleš (Valentin), Walkún, Waň, Waněk, Waněta, Waniš, Wara, Warhost, Wašek, Wata, Wáwrata (Wawřeta), Wawřík, Wěcek (Wícek), Wecel, Wiecemir, Wěcen, Welebor, Welek, Welen, Welík, Welislaw, Weliš, Wěněk, Wěřen, Weřislaw, Wesel, Westoň, Wchyna, Wid, Wích, Wikel, Wišek, Wíta, Wítan, Witas, Wítěj, Wítek, Witla, Witon, Wítoslaw, Wlach, Wlachen, Wlachník, Wlad, Wladimír, Wladislaw, Wládiwoj, Wlador, Wlasata, Wlaslaw, Wlast, Wlastěj, Wlastek, Wlastibor, Wlastikar, Wlastislaw (Wlaslaw), Wlastiš, Wlašek, Wlaším, Wlčata (Wlčeta), Wlček, Wlk, Woděrad, Wojata (Wojeta), Wojek, Wojhák, Wojík, Wojín, Wojmír, Wojslaw, Wojta, Wojtěch, Wok, Woksa, Wolek, Wolimír, Woliš, Worák, Wowita, Wracen, Wratimir, Wratislaw, Wratiš, Wratiwoj, Wratižír, Wražek, Wrbata (Wrběta), Wřeslaw, Wrchoslaw, Wrchota, Wrk, Wrš, Wršek, Wšebor, Wšehrd, Wšerad, Wšerub, Wšeslaw, Wšetul, Wyšata (Wyšeta), Wýšek, Wyšehněw, Wyšeslaw, Wyšemír, Wznata.

Žen. Wacechna, Wáclawa, Wadichna, Wěcemila (Wícemila), Wěcka, Wěchna, Welena, Welislawa, Wěnuše, Wěřka, Wěstawa, Wěstuše, W[illegible]na, Wítoslawa, Wlachna, Wlasta, Wlastěna, Wlastice, W[illegible]a, Wlčenka, Wlkawa,

Wltawa, Wojicha, (Wojna?), Wojslawa, Wojtěcha, Wolice, Wracena, Wracka, Wratena, Wratislawa, Wratka, Wyšemila, Wyšeslawa.

Z.

Muž. Záboj, Záměn, Zámysl, Zástup, Záwid, Záwiše, Zbich, Zbilut, Zbislaw, Zbiš, Zbišek, Zbiwoj, Zboh, Zbor, Zbramír, Zbraslaw, Zbud, Zbyhněw, Zbyhoň, Zbyna, Zbyněk, Zda, Zdebor, Zdech, Zdemil, Zdeněk, Zderad, Zdeslaw, Zdibor, Zdich, Zdík, Zdilut, Zdimír, Zdislaw, Zdiwoj, Zdoben, Zemibor, Zemimysl, Zemislaw, Zemižizn, Zemowít, Zibřid (Sifrid), Zich, Zlat, Zlaton, Zlatoslaw, Zlech, Znata, Znanek, Zřiš, Zúl, Zwěst.

Žen. Zbislawa, Zbiška, Zbyna, Zbynka, Zdena, Zdeslawa (Zdislawa), Zdinka, Zducha, Zorawa, Zorena, Zorka.

Ž.

Muž. Ždan, Ždata, Želej, Želen, Žich, Žiroslaw, Žirota, Živhost, Života (Siboto), Žizna, Žiznata, Žiznek, Žižka.

Žen. Žádna, Ždawa, Žirawa, Žiznawa.

---

2) *Rozbor etymologický místních jmen Československých. 1834.* *)

Sestawiwše weliký počet staročeských jmen místních, a pokusiwše se o roztřídění jejich w ohledu jazykozpytném, nabyli sme toho přeswědčení, že původně a za starodáwna wšecka jmena místní powodína byla jen ze dwau pramenůw,

---

*) Z Časopisu česk. Museum, 1834, IV, 404—419.

totiž buďto ze jmen osobních, (totiž zakladatelůw neb pánůw některé osady,) aneb z okolností přírodných téhož místa. Tudíž rozpadla se nám wšecka tato jmena we *dwě hlawní třídy*, prwní totiž jmen *osobních*, druhau jmen *přírodních*. Mezi oběma wšak třídami stojí ještě jako na rowné wáze některá jmena složená; jelikož se ostýcháme wřaditi je nakwap do té neb oné třídy, až by wěc ta důkladněji wyskaumána byla. Konečně zbyl nám také nemalý počet jmen nesložených a prostých, wše prastarých, jichžto wýznamu a pramenu dopíditi se na čas ještě lze nebylo.

Přistaupíce ku podrobnému rozboru a rozjímaní jak tříd těchto wůbec, tak i jednotliwých forem etymologických zwláště, které w nich se nám objewují, potkáme se tytýž i se formami jazyka našeho dáwno zapomenutými, ačkoli někdy spanilými a pozoru hodnými. Uwidíme wzornau článkowitost, ústrojitost a důslednost jazyka našeho we twoření jmen těchto; podiwíme se ušlechtilému jeho skladu, ale politujeme také zanedbání a konečného zmrhání nejedné krásy jazykowé u předkůw našich.

I. Jmena místní pošlá z osobních.

R. 1832 podali sme w Časopisu musejním popis staročeských osobních a křestných jmen s některými poznamenáními. Hleděwše tehdáž obzwláště k tomu, abychom nepodáwali jmen, leč o kterýchžto skutečném někdy w Čechách užíwaní měli sme důkazy písemné, nemohli sme sebrati, při skrowné ještě zásobě starých diplomůw českých, než neauplný a chudý jmen těch popis. Od té doby ale nejen nowě nalezenými listinami přibylo nám jich několik set, ale i z morawských starých diplomůw p. prof. Bočkem sbíraných wyskytlo se jich množstwí neznámých. Owšem pak, když již etymologickým rozborem i ze jmen místních čerpati je budeme, wzroste počet jejich na tisíce.

Ze jmen osobních tworí se jmena místní následujícími spůsoby:

1) Změkčením (jeřowáním) koncowých sauhlásek: *w*, *m*, *n*, *l*, *d*, *t*, *h*, *k*, *ch*. (Poněwadž ale Čech již nyní dwau prwních sauhlásek, *w* totiž a *m*, we mluwě swé jeřowati neumí, protož rozdíl osobních a místních jmen, končících se sauhláskami *w* a *m*, jen tím se mu jewí, že prwní jsau pohlawí mužského, druhá ženského; ona náležejí k deklinací prwní, majíce w genitivu *a*, tato k deklinací třetí, přijímajíce w genitivu *i*.)

a) *Jmena osobní*		*místní*
na *w* (gen. *wa*);		na *w* (gen. *wi*);
Čáslaw, gen. Čáslawa	—	Čáslaw, gen. Čáslawi,
Boleslaw, „ — awa	—	Boleslaw „ —slawi,
Soběslaw, „ — awa	—	Soběslaw „ —slawi.

Nápodobně: Wratislaw, Liboslaw, Přibislaw, Bořislaw, Budislaw a t. d.

b) *Jmena osobní*		*místní*
na *m* (gen. *ma*);		na *m* (gen. *mi*).
Příbram, gen. Příbrama,	—	Příbram, gen. Příbrami,
Radim, „ — ma,	—	Radim, „ — mi,
Chrudim, „ — ma,	—	Chrudim, „ — mi.

Nápodobně: Widim, Welim, Túžim, Blažim, Kúřim, Přistúpim, Bezprem, Tuchom, Sutom, Zawlekom a t. d.

Znamenati sluší, že forma tato jmen osobních na *m* we swém půwodu jest prastará forma participií slowanských, kterýchžto příklad zachowal se již jen we slowích wid*om*, wěd*om*, zn*ám* a n. j. Rukopis Králodworský ještě prawí: „až do nedozír*ama* daleka“ t. do nedohledného daleka. — Také z tohoto zákonu wyplýwá, že se nemá říkati ku př.: „do Mlad*ého* Boleslaw*a*, do Kauřím*a*“, ale, jakož u starých Čechůw se mluwilo, „do Mladé Boleslaw*i*, do Kauřím*i*, do Příbram*i* a t. d. —

c) *Jmena osobní*	*jmena místní*:
—*n* (genit. *na*)	—*ň* (genit. *ně*).
Třebon — na	Třeboň — ně
Welen — —	Weleň — —
Libun — —	Libuň — —
Liban — —	Libaň — —
Liben — —	Libeň — —
Mimon — —	Mimoň — —
Kowáň — —	Kowaň — — a t. d.
d) — *mysl* (gen. — *mysla.*)	— *myšl* (gen. — *myšle*).
Litomysl, —	Litomyšl, —
Radomysl, —	Radomyšl, —
Nemysl, —	Nemyšl, —
Libomysl, —	Libomyšl, —
Drahomysl, —	Drahomyšl, —
Chocomysl, —	Chocomyšl, — a t. d.
e) — *r* (gen. — *ra*)	— *ř* (gen. — *ře*).
Jaromir —	Jaromiř —
Chotěbor, —	Chotěboř, —
Chotimir, —	Chotimiř, —
Prostibor, —	Prostiboř, —
Střezimir, —	Střezimiř, —
Kosor, —	Kosoř, — a t. d.

Město Kroměříž na Morawě sluje původně, dle swědectwí starých listin i dle analogie jazyka, Kroměžír, od jmena osobního Kroměžir neb Kroměžír, jenž také we starých památkách se čítáwá. Podobně i jiná jmena mnohá w Čechách i w Morawě obyčejem pozdějším změněna, tytýž i zpotwořena jsau. Tak již ku př. w Čechách, wždy „Načehradec“ a „Auřinowes“ se psáwá, kdežto by wlastně „Načerac“ a „Uhříněwes“ po staročesku slauti mělo.

f) Jména osobní na — *d* mění se w — *z*, podlé téhož

zákona, kterýmž ku př. roditi a rozený, plodití a plozený a t. d. se řídí. Jsau tedy jména

osobní	:	*místní*	*osobní*	:	*místní*
Zderad	:	Zderaz	Bezděd	:	Bezděz
Drahobud	:	Drahobuz	Těchobud	:	Těchobuz
Problud	:	Probluz	Chocebud	:	Chocebuz
Drahorad	:	Drahoraz	Želebud	:	Želebuz
Swerad	:	Sweraz	Cetorad	:	Cetoraz atd.

g) Jmena osobní na — *t* mění se w — *c* (*ć*), jako i k. p. we ztratiti, ztracený, zkrátiti, zkrácený a t. d. Jestli před konečním *t* w osobním jmeně jiná sauhláska, tedy we jmeně místním wkládá se *e* před *c*, ku př.:

Markwart	:	Markwarec	Humpolt	:	Humpolec
Rinart	:	Rinarec	Pernart	:	Pernarec
Načerat	:	Načerac	Domarat	:	Domarac
Olomut	:	Olomuc	Přelut	:	Přeluc (Přelúč)
Bolelut	:	Boleluc	Bolehost	:	Bolehošč
Radhost	:	Radhošč	Ředhost	:	Ředhošč a t. d.

h) Jmena osobní na — *k* mění se w — *č*, podlé téhož zákona, ku př.

Mirek	:	Mireč	Radek	:	Radeč
Chotek	:	Choteč	Malek	:	Maleč
Budek	:	Budeč	Žirek	:	Žireč
Bohdanek	:	Bohdaneč	Lepták	:	Leptáč
Třebík	:	Třebíč	Radík	:	Radíč a t. d.

i) Jmena na *h* : *ž*, a *ch* : *š* pořídku se nacházejí; nepochybuji wšak, že ku př. Wraž od Wraha, Sobědraž od Sobědraha, Dobříš od Dobřicha, Libiš od Libicha, Oldřiš od Oldřicha pocházejí.

Srownámeli tuto tak určitau a stálau formu s tím, co weliký znatel jazykůw Slowanských, Dobrowský, na str. 321 swých Institutiones linguae Slavicae (r. 1822) prawí, poznáme, že wšecka tato jmena původně jsau formy zasta-

ralé adjectivi possessivi. — Ale tuto důležitau stránku našeho jazykozpytu odkládáme k jiné wolnější příležitosti; dosti majíce nyní na tom, když jen učiníme pilnější skaumatele na ni pozorny. —

2) Druhý spůsob, kterýmžto ze jmen osobních tworí se jmena místní, jest přiwěšowání jistých formowacích slabik ke jmenu osobnímu. Takowéto slabiky jsau:

a) — *ow*, ku př.

Jan	:	Janow	Pawel	:	Pawlow
Petr	:	Petrow	Štěpan	:	Štěpanow
Blud	:	Bludow	Ban	:	Banow
Bawor	:	Baworow	Brúm	:	Brúmow
Beneš	:	Benešow	Diwiš	:	Diwišow
Kyj	:	Kyjow	Šwih	:	Šwihow
Kochan	:	Kochanow	Křižan	:	Křižanow
Dětoch	:	Dětochow	Neustup	:	Neustupow
Nawara	:	Nawarow	Batela	:	Batelow a t. d.

Známo jest, kolikerými spůsoby ku př. jmeno „Chomútow“ (Komotau) z nedojípky wykládáno bylo; tu skrze chomauta (Kummet), o němžto wšelijak bájeno, tu i z latinského „commutare.“ Srownámeli wšak Chomútow s Chomuticemi, Chomutowicemi a Chomutičkami, a spamatujemeli se na někdejší rytíře Chomuty z Harasowa, nebudeme wíce pochybowati, že ono pochází od osobního zastaralého jmena „Chomut“ (Chotimut).

b) — *ice*, diminut. — *ičky*:

Štěpan	:	Štěpanice	Martin	:	Martinice
Heřman	:	Heřmanice	Markwart	:	Markwartice
Bohumil	:	Bohumilice	Bohuslaw	:	Bohuslawice
Děd	:	Dědice	Bezděd	:	Bezdědice
Býš	:	Byšice	Sen	:	Senice
Liban	:	Libanice	Litomir	:	Litomiřice
Pelej	:	Pelejice	Třebel	:	Třebelice

Dobřen	:	Dobřenice	Chuděn	:	Chuděnice
Buš	:	Bužice	Kral	:	Kralice
Ctěna	:	Ctěnice	Lida	:	Lidice
Kojeta	:	Kojetice	Kuněta	:	Kunětice
Mileta	:	Miletice	Mirota	:	Mirotice a t. d.

c) — *owice*, dim. *owičky*.

Petr	:	Petrowice	Pawel	:	Pawlowice
Štěpan	:	Štěpanowice	Jetřich	:	Jetřichowice
Jan	:	Janowice	Jiřík	:	Jiřikowice
Kyj	:	Kyjowice	Drob	:	Drobowice
Chwalek	:	Chwalkowice	Hněwek	:	Hněwkowice
Swatoň	:	Swatoňowice	Dunaj	:	Dunajowice
Kocel	:	Kocelowice	Milík	:	Milikowice
Kutra	:	Kutrowice	Cerha	:	Cerhowice
Wíta	:	Witowice	Sema	:	Semowice a t. d.

d) — *ín*, dim. — *ínek*, jen tam se tvoříwá, kdež jmeno osobní na — *a* neb — *e* se končí:

Teta	:	Tetín	Děwa	:	Děwín
Jika	:	Jičín	Kolda	:	Koldín
Slawěta	:	Slawětín	Hrozněta	:	Hroznětín
Mileta	:	Miletín	Kojeta	:	Kojetín
Žirota	:	Žirotín	Hora	:	Hořín
Chyna	:	Chynín	Léwa	:	Lewín
Libuše	:	Libušín	Swojše	:	Swojšín
Záwiše	:	Záwišín	Bratruše	:	Bratrušín
Květuše	:	Květušín	Milice	:	Miličín a t. d.

e) — *yně*, forma zastaralá, pořídku se jewí:

Bech	:	Bechyně	Bawor	:	Baworyně
Rad	:	Radyně	Buda	:	Budyně
Bos	:	Bosyně	Rus	:	Rusyně
Korka	:	Korkyně	Chora	:	Choryně a n. j.

f) — *any*, — *owany*, ještě nehojněji se nachází, jako ku př. Milek: Milčany, Chotich: Chotišany, Libich: Libi-

šany a Libichowany a j. n. Forma tato hojná jest jen we druhé třídě (wiz dole). Zdaliž Chotowiny, Kydliny a t. p. jmena plurární nepocházejí také od osobních?

Jmena Hostauň, Chotauň, Radauň, Labauň a t. p. zdá se že náležejí pod zákon nahoře dotčený, o změkčování koncowých sauhlásek, a tudíž že od osobních jmen Hostún, Chotún, Radún a t. d. pocházejí. Beraun, jsa mužského pohlawí, činí zwláštní wýminku, a potwrzuje tím domnění naše jinde pronešené, že jest cizí (w. Časopis musejní na r. 1833, str. 425).

Jmena místní na — *iwo* také většim dílem ke třídě této patří, jako Mysliwo, Hlasiwo, Chudobiwo, Želiwo, Čeliwo, Libiwo. Příbuzné k nim dle formy Dobew a Bliziwo možná že náležejí do druhé třídy.

Forma — *awa* zdá se také býti obojetná. Bělawa, Drchlawa, Libchawa, Radawa, Trnawa, Wlnawa a t. p. jmena pocházejí většim dílem z osobních, ať již neznámých. Některá též na — *owá*, jakož Třebowá, Bužowá, sem počítati sluší.

Nápodobně o formách na — *íš*, jako Welíš, Choříš, na — *ausy*, jako Robausy, Hnidausy, Křiwausy, na — *uška*, jako Dobruška, na — *ra*, jako Kystra, Štěkra, a na — *átky*, jako Benátky, Kojátky, Košátky, Počátky, Horňátky a t. d. rozhodnauti, před širším té wěci uwážením, si netrauíáme. Srownámeli jmena Třebowle, Litowle, Druhowle neb Drhowle, Počaple, Přičaple, Skřiple a t. p. mezi sebau a s jinými týchže kořenůw jmeny, poznáme brzy, že i forma na — *l*, *le* náleží k této třídě, zwláště když se poučíme w nahoře dotčených Institutiones linguae Slavicae, že to wlastnost nejstarších forem adjektivných, ku kořenu po *w*, *b*, *m*, *p* přidati *l*, tak že ku pr. „Jakowl", „Awraaml" we staroslowanské řeči totéž znamená, co Jakobůw, Abrahamůw a t. d.

Ostatně naskytá se i nejslabšímu pozoru to, že téměř každé osobní jmeno přijímá k sobě nejednu twořící slabiku; tak ku př. ze jmen Ota (Otto), Wíta, Chýna, Buda, Sema, Děka, Bydža, Bezděd a t. d. twoří se jmena místní Otow, Otice (Wotice), Otín (Wotín); Wítow, Wítice, Wítowice, Witín; Cheynow, Chynice (Wchynice), Chynín; Budow, Budowice, Budín, Budyně; Semice, Semowice, Semín; Děkow a Děčín; Bydžow a Bydžín; Bezděz a Bezdědice a t. d.

3) Třetí spůsob utwořiti ze jmena osobního jmeno místní, jest připojiti k němu slowo *wes*; při tom wkládá se před *wes* samohláska měká, jenž i předcházející sauhlásky změkčuje, ku př.

Bušek: Buščewes (Buštěwes), Milek: Milčewes, Milík: Miličowes, Libek: Libčewes, Bran: Braňowes, Zwolen: Zwoleněwes, Uhřín: Uhřiněwes, Ctěna: Ctiněwes, Žižel: Žiželewes, Welemysl: Welemyšlewes, Zdebud: Zdebuzewes, Nemojek: Nemoyčewes, Třebnuch: Třebnušewes a t. d.

4) Čtwrtý spůsob jest ten, že jmeno osobní, když má jmenem místním se státi, zprosta jen do množného počtu se klade, ku př.

Soběhrd: Soběhrdy, Wšehrd: Wšehrdy, Woděrad: Woděrady, Žestok: Žestoky, Pyšel: Pyšely, Notol: Notoly (Motoly), Štáhlaw: Štáhlawy, Stakor: Stakory, a t. d. (O tom níže širší řeč bude.)

II. Jmena místní pošlá z okolností přírodních.

Tato jsau wůbec dwojího spůsobu: aneb prostá appellativa, anebo jmena wlastní od appellativůw pošlá.

1) Prostá appellativa jsau

a) Substantiva, jako Aujezd, Lhota, Hrádek, Týn, Teynec, Sedliště, Hórka, Skála, Skály, Kámen, Chlum, Chlumec, Ostrow, Austí, Brod, Dobrš (Debrš), Osek, Hroby,

Stráž, Polánka, Náchod, Loket, Lopata, Střela, Hus, Hauska a t. d.

b) Adjektiva, jako Stará, Swětlá, Weselá, Zlatá, Slané, Suchá, Teplá a t. d.

c) Pluralia, jako Swinaře, Krawaře, Owčáry, Bečwary, Hrnčíře, Rataje, Wěžníky, Habry a t. d.

2) Jmena wlastní od appellativůw pošlá twoří se literami a slabikami formowacími welmi rozmanitými.

a) Collectiva na — *í* jsau co do formy a smyslu přibuzná appellativůw: Lipí, Jelení, Jestřebí, Weweří, Tuří, Wydří, Zubří, Medwězí, Žernowí a t. d.

b) — *á*, prastará forma, jenž se we jmenech Lipá, Dubá, Krupá, Kozlá udržela. Odtud měli jmeno páni z Lipé, a z Dubé; a wšak forma „Lipá“ již we XV století tak neobyčejnau býti se zdála, že i od samých pánůw z Lipé genitiv za nominativ brán, a oni pány „z Lipého“ psáti se byli počali.

c) — *ná*: Jablonná, Olešná, Smrčná, Třemešná, Dobrná, Blatná, Lomná, Polná, Swinná, Tlučná a t. d.

d) — *é*, — *né*: Prosté, Wrané, Dubné, Dírné, Štítné, Wražné, Železné, a t. d.

e) — *no*: Březno, Dubno, Lipno, Bezno, Wrbno, Jiwno, Sliwno, Ostružno, Chwojno, Hwozdno, Leštno, Kladno, Hlawno, Stebno, Zbečno, Smečno, Wtelno, Prtno, Pržno, Konino, Kopidlno, Sádlno, Smojno, Skwěřino a t. d.

f) — *any*, jest nejhojnější forma třídy této: Lipany, Dubany, Dubčany, Dubňany, Bučany, Březany, Jedlany, Jedlčany, Olšany, Rokycany, Chrašťany, Lešany (lécha), Dolany, Dobřany (dobř = audolí), Chlumčany, Wysočany, Lužany, Mokřany, Wodňany, Říčany, Pořičany, Hliňany, Mlýňany, Sekyřany, Řepany, Holany, Brňany, Tuřany, Kestřany, Kostrčany, Komořany, Hradčany a t. d.

g) — *ice*: Skalice, Bystřice, Teplice, Řečice, Orlice,

Jestřebice, Jawořice, Wrbice, Daubrawice, Kamenice, Blanice, Jiwowice a t. d.

h) — *nice*: Březnice, Dubnice, Lipnice, Olešnice, Jilemnice, Rokytnice, Kwítnice, Blatnice, Lomnice, Strážnice, Mohelnice, Brtnice, Wčelnice, Raudnice, Stříbrnice, Kobylnice, Ohrazenice, Osenice, Lednice, Kostnice a t. d.

i) — *owice*, — *ownice*, — *awice*: Březowice, Lipowice, Borowice, Borownice, Daubrawice, Dubowice, Žirownice a t. d.

Mezi jmeny místními na — *ice* a — *nice* prwní a druhé třídy jest ten pamatný rozdíl, na kterýž i p. Sláma w pokusu swém (Časopis č. Museum, 1834, IV, 394 sl.) čtenáře pozorna činí, že jmena z osobních pošlá wždy jen we množném počtu se kladau, jmena pak z okolností přírodných wzatá nejináče než we počtu jednotném. Zákonu tohoto u předkůw našich tak wěrně šetříwáno, že již proto, majíce jakékoli staré jmeno místní na — *ice* se končící, podlé toho, w jakowém počtu se ho užíwá, bezpečně je do náležité třídy klásti můžeme. A wšak nowější wěk w ohledu tomto, z newědomí tuším, často se prohřešuje proti zákonům jazyka našeho, mluwě ku př. o Teplicích a t. d.

k) — *ýk*, — *ík*: Kamýk, Orlík, Swětlík, Hliník, Jeseník, Křeník a t. d.

l) — *ow*: Habrow, Hlohow, Wranow, Rybnow, Daupow, Kotlow, Kwítkow a t. d.

m) — *owá*, — *owé*: Březowá, Trnowá, Borowá, Bukowá, Hlohowá, Klenowé, Dřínowé a t. d.

n) — *owany*: Bukowany, Habrowany, Borowany, Trnowany, Hrušowany, Daubrawany a t. d.

o) — *ina*, — *owina*: Lipina, Dubina, Bučina, Bukowina, Jilina, Žilina, Chwatlina, Leština a t. d.

p) — *inec*: Husinec, Sowinec, Kozinec a t. d.

q) — *enky*, — *ánky*: Dubenky, Libenky, Želenky,

Dolánky, Kochánky, Brozánky a t. d. (Tato jmena náležejí snad většim dílem do prwní třídy.)

r) — *ec*, — *ce*: Kostelec, Sedlec, Městec, Srbec, Holedec, Bradlec, Lužec, Lipec, Borec, Dubec, Léskowec, Sokolowec, Jestřebec, Žatec, Wlnowec, Lunawec, Jince, Wesce, Blatce, Lazce a t. d.

s) — *eč*: Dubeč, Lipeč, Stromeč a t. d.

t) — *ečno*, — *ečná*: Dubečno, Jablečno, Kletečná, Klokočná a j. w.

u) — *ník*, — *owník*: Mělník, Chúsník, Mrtník, Hořepník, Zlatník, Plewník, Bukowník a t. d.

v) — *ská*: Ledská, Sadská a j.

w) — *sko*, — *ewsko*, — *owsko*: Kladsko, Tursko, Nýrsko, Krawsko, Licsko, Krnsko, Třebsko, Metelsko, Milewsko, Bukowsko, Černiwsko a t. d.

x) — *isty*: Kopisty, Trpisty.

y) — *stwí*: Břístwí, Obřístwí.

z) — *iště*: Hradiště, Sedliště, Obořiště, Plotiště, Jilowiště, Konopiště a t. d.

Nepochybujeme, že nejedno jmeno, končící se ku př. na — *ina*, — *enky*, — *ánky*, — *ec*, — *sko* a j. w. také do prwní třídy náleží; o čemž ale rozhodnauti ukládáme si k dalšímu a pilnějšímu té wěci rozjímání.

III. Jmena místní složená.

Při rozboru jmen místních složených naskytuje se mnoho již neznámých žiwlůw starého jazyka našeho; a nauka o zákonech, kterými se řídí čeština při skládaní dwau kořenůw w jedno slowo, nabývá odtud nejedné důležité pomůcky.

1) *Složení s prepositemi.* Jmena takowá kladau se některá we množném, jiná w jednotném počtu; pohlawí

jejich jest také nestejné: Zásmuky, Zámrsky, Zálezly, Zástřízly a Zábřeh, Zásada, Záluží; Podmokly, Roztoky, Roztyly, Pařízek, Příwlaky a t. d.

Preposice *mezi* činí jmeno složené wždy pohlawí neobojího: Meziříčí, Mezipotočí, Mezihoří, Mezilesí, Mezimostí, Meziluží, Meziboří, Meziklasí, Meziswětí a t. d. (Jmeno Mezilesice pochází od osobního jmena Meziles.)

Srownáwajíce jmena Počaple, Přičaple, Tučapy a Wyčapy mezi sebau, spatříme, že slabika *čap* w nich jest kořenná; následowně slabika *tu* — we jmenu Tučapy jest také zwláštním kořenem, a snad zastaralá preposice, jenž se i w jiných jmenech: Tupadly, Tupesy, Tuboží, Tuklady, Tukleky a t. d. nám jewí. Žeby prosté bylo adverbium *tu* (zde), jakož na prwní pohled se zdá, to po pilnějším wěci uwážení méně podobné se ukazuje.

2) *Složení jiných tříd slowních mezi sebau.* Dříwe nežli o nich zdání swé proneseme, předložíme jejich příklady:

Wše —: Wšechlapy, Wšechromy, Wšechwaty, Wšejamy, Wšehrdy, Wšeliby, Wšelisy, Wšemina, Wšenory, Wšeruby, Wšesoky, Wšestary, Wšestudy, Wšetaty a j. w.

Wel –, *Wele* —: Welehrad, Welehlawy, Weleliby, Welmina, Welpeřice, Weltěže, Weltruby, Weltrusy, Welwary a t. d.

Koloděje, Kolomuty, Kolowraty, Kolozroky; Konojedy, Konopasy, Koněprusy, Konětopy; Poděbrady, Poděčely, Poděwúsy; Holohlawy, Holostřewy, Holowúsy; Mokrowúsy, Mokropsy, Mokrosuky a t. d.

Kozojedy, Mlékojedy, Konojedy, Masojedy, Hubojedy; Wšeruby, Chwatěruby, Kladruby, Nahoruby; Wšelisy, Kobolisy, Nepolisy, Rakolusy; Holowúsy, Mokrowúsy, Tlustowúsy; Drbohlawy, Holohlawy, Upohlawy, Welehlawy; Welwary, Malowary, Jedowary, Mydlowary, Pasowary; Mo-

kropsy, Pětipsy, Pobipsy; Přestawlky, Pšowlky; Poděbrady, Púchobrady; Nebowidy, Malowidy a t. d.

Žernoseky, Řeporyje, Kostomlaty, Dřewohryzy, Pyskocely, Hostokryje, Patokryje, Štěrboholy, Kosmonosy, Medonosy, Kotopeky, Pnětluky, Měcholupy, Hořesedly, Středokluky, Uněklasy, Hrdlořezy, Sedmipany, Doloplazy, Chudoplesy, Dědibaby, Skrchleby, Štipoklasy, Solopysky, Tunochody, Hracholusky, Kratonohy, Stojespaly, Pryčhledy a t. d.

Wrchlabí, Konecchlumí.

W těchto jmenech, a we steru jim podobných, pro dbalého etymologa i grammatika nejeden uzel wězí. Kýž někdo z bystromyslných krajanůw našich, jenž tak rádi w jazyku hlaubají, přičiní se o náležité rozwázaní jeho, a o wyswětlení jak jednotliwých částek, tak i celého skladu jmen těchto!

Nejprwé to pamatné jest, že wšecka téměř tato jmena jen we množném počtu ženského pohlawí se užíwáwají. We příkladech nahoře dotčených jen Welehrad, Welmina, Wšemina, Wrchlabí a Konecchlumí činí w tom wýminku; k tomu ještě Wyšehrad, Bělehrad, Ostromeč, Libowěž, Zbiroh a nemnohé jiné přidati se mohau. Wrchlabí a Konecchlumí následují zwláštní analogie o skladu dwau substantivůw, a náležejí ke druhé třídě nahoře wypsané, znamenajíce místo „na wrchu Labe“ a „na konci chlumu.“ Pozoru hodné jest, že i prwní substantiv (wrch, konec) naprosto a w nominativu položen, aniž obyčejnau hláskau *o* s druhým spojen jest. Welehrad, Wyšehrad a Bělehrad twoří také zwláštní formu. O jiných — ještě non liquet. Ale powážíce nesčíslné téměř ono množstwí jmen plurálních, — čím déle je skaumáme, tím podobnější wěc se býti zdá, že nejsau než plurály osobních již dáwno zastaralých jmen a že tedy náležejí ku prwní nahoře třídě pod zákon 4).

Sám ten rozdíl, že jmena jednotného počtu, jako Wyšehrad, Wrchlabí a Libowěž, patrně jen ze příčin a okolností přírodných čerpána jsau, wede nás k tomu, že pluralia pošla z jiného pramene. Nad to Mokrowúsy, Welehlawy, Welpeřice, Kratonohy, Wšehrdy a jiné, zřejmě na osoby ukazují, nejwíce a nejprwé jakožto přezdíwky, potom i jakožto skutečná jmena. Wšerub ještě we XV stol. jewí se jakožto jmeno mužské. Konečně, dámeli se do wýkladu jmen složených z jejich kořenůw, berauce je za památky příběhu a skutku nějakého, potkáme se s tolikerým nesmyslem, tolikerau malicherností, plaskostí a hlaupostí, že nám ani lze nebude uwěřiti tomu, aby předkowé naši, lidé rozumní, takowé šálenosti se byli dopustiti mohli. Powažujíce ale je jakožto plurály jmen osobních, dowtípíme se hned snáze přiměřeného smyslu. Arci že některá jmena, jako ku př. Žernoseky (w Litoměřicku, na Labi, slawně známé winem swým, ač již wůbec Černoseky přezdělé) poskytují přírodný smysl, ano skutečně wýborný žernow tam se lomíwá; a wšak, kdo se žernow sekáwá, tam i žernosekowé bydlíwají, a Žernoseky tedy k téže analogii, co do smyslu a formy, náležejí, jako Rataje, Hrnčíře, Swinaře a t. p.

IV. Jmena prostá a neznámá.

Ku př. Brada, Brť, Drmy, Chleby, Chomle, Chleny, Kbely, Kdyně, Klepy, Kluky, Knín, Kost, Krč, Křemyž, Křemže, Ktiš, Labzy, Launy, Lety, Lkauš, Luby, Mchowo, Mšeno, Pchery, Psáře, Přimda, Rábí, Řisuty, Sány, Skryje, Sluhy, Swiny, Snět, Stuhy, Tbity, Tmaň, Trosky, Wrábí, Wrat, Wraty, Wrtba, Wrow, Wzduny, Zděr, Zdiby, Zdice, Zhery, Zlín, Žapy, Žár, Žďár, Žleby a t. d.

O některých arci s důwodem domýšleti se jest, že i ony jsau prosté pluraly jmen osobních, jako ku př. Klepy,

Kluky, Lety, Luby a j. w. Zdá se také, že we jmenech Wrtba, Zdiby, slabika — *ba*, — *by*, we jmenu Mchowo zase — *owo* jsau jen formowací, že Lkauš ode Lkaucha, Tmaň ode Tmana pochází, že Přimda z kořene „*pře-ji*“ (miluji) pochází, a že smysl tento příčinu podal ku powídce nám o Přimdě od Dalemila zachowané; — to se zdá, ale s jistotau twrditi toho nesmíme.

Již pak čas jest, poprositi čtenáře o laskawé odpuštění, že sme je tolikerým newědomím bawili, tolikerými pochybnostmi zanášeli. Ale za lepší saudili sme, wyznati zprosta neumění swé, nežli jistiti něco kwapně, coby wedlo snad ne ku prawdě ale k omylům. Weliká částka našich místních jmen jsau ty nejstarší památky nejen jazyka našeho, ale i historie; sahajíť až do wěkůw, ze kterých nám sice ani té nejmenší zprawy psané nezbývá. Musejíť tedy owšem také za historické památky považowány, a wšak trochú jináče wykládány býti, nežli posawad obyčejně se dálo. K wýkladu takowému potřebí přede wším důkladné známosti nejen naší mateřčiny, ale wšech nářečí slowanských, a to nejen w jejich dnešním ústrojí a kroji, ale we starém a dáwno snad zašlém; potřebí dále známosti podrobné topografické nejen o krajinách národem naším zasažených, ale wšech těch w Europě, kde Slowané kdy sídlili a ještě sídlí; potřebí posléze i známosti jazykůw a obytůw cizích z částky již i wymřelých národůw. Že tomu wšemu ne tak naspěch wyhowěti se dá, laskawý čtenář sám to uzná. Protož nauka tato naše ještě jen nedochůdčetem jest. Až ona, bedliwě a rozumně pěstowána jsauc ode wlastencůw, dospěje ku podstatě swé, potom jistě wydá i předůležitý užitek, jak pro jazykozpyt, tak i pro historii národu našeho. Potom snad i zřejměji poznáme, kterak sám národ Český powstal původně ze spojení mnohých malých kmenůw, kteřížto kmenowé měli snad i rozdílná nářečí swá. Posawad

jen w Daudlebích (Teindles, we Budějowsku) poznáwáme jmeno starých, i Nestorem připomínaných „Dulěbůw", národku slowanského; později snad i wíce jich nám se naskytne, zwláště dočkámeli se zatím auplnějšího rozboru jmen osobních i místních, užíwaných u příbuzných nám Slowanůw, Polákůw, Rusůw, Srbůw a j. —

3) Ohlídka we staročeském místopisu, zwláště krajůw již poněmčených. 1845. *)

Nowé procitowání národu našeho, po dwaustoletém spaní, ku powědomí národnosti a k opětnému národnímu žiwotu, jakož samo w sobě důležité jest, tak uwozuje za sebau i mnohé pohyby a práce, spory a zápasy wšeliké. Nowému saupeři w řadě národůw nic se samo sebau nedaří, aniž odjinud usnadňuje: wše co míti a čeho mocen býti chce, toho musí mnohým úsilím dobýwati teprw sám á zmocniti se na wzdor wšem překážkám. Chcemeli, aby náš jazyk, co hlawní známka, i literatura, co přední podpora národnosti, wzkřísily se po dlauhém zanedbání opět k žiwotu a kwětu: nesmíme čekati na školy a kanceláře, aniž nadíti se pomoci od wysokých a dalekých, ale sami musíme přičiňowati se, a wzděláwati o swé ujmě wšecka pole nauk i slowesnosti. Chcemeli, aby cit a powědomí národnosti mezi krajany wždy wíce se šířili, jest nám přemáhati nejen zjewné odpory ale i ukryté úklady nepřátel, potýkati se tu s lichými zástěrami sobeckých odpadlcůw, tam s obwyklau netečností welikého haufu, ano i hojiti rány bolestné, které

*) (Čteno w posezení král. České společnosti nauk, sekce historické, dne 13 Nov. 1845, a tištěno w Časop. česk. Museum, 1846, I, 55—83.)

s jedné strany nerozumné horlení našincůw, s druhé hříšná ošemetnost nehodných příwržencůw zasazují naší swaté wěci. Wšak proto nesluší nám naříkati hrubě na osud náš; wšecky ty nesnáze jsau snad jen potřebné ostny k lepšímu pobuzowání sil našich. Kdo žiw býti chce, musí postačiti ke wšem wýminkám žiwota, i uměti odoláwati swau wlastní silau wšem útokům nepřátelským.

Mezi takowýmito útoky, na národnost naši dorážejícími, jest snad i beze snadu nejdrzejší ten, kterým w zahraničných spisech nám i samo práwo k *národnosti* popírati se počíná. Že sme tak dlauho se zanedbali a nad sebau se byli zapomenuli, proto nyní fanatikowé němečtí *) rádi by z toho dowozowali, že sme již prospali práwo swé, býti národem. Ba jsau i takowí mezi nimi wtipkowé, kteří se neostýchají namítati otázku, zdali sme owšem kdy byli národem a mělili sme kdy práwo národnosti? Neboť byli sme prý od jakžiwa Němci, aneb aspoň w podruží u Němcůw.

Takowauto wětu drží zwláště za lubem wšickni ti, kteří, nemajíce dosti na někdejším počítání Čech k říši Římské čili Německé, také rádi by dokazowali, že Němci w Čechách nejsau příchozí osadníci a hosté, alebrž tuzemci od prwopočátku wěkůw. Řeči takowéto we spisech i dennících Německých proskakují teprw asi od patnácti let; s počátku jewily se jen jako pauhé skromné domysly, jako možnost, a poněkud prý i prawdě podobnost; ale čím dále,

*) *Fanatikem* jest wůbec ten, kdo usiluje jediné idei, třebas i w sobě dobré, wšak s pošlapowáním zákonůw lidskosti a sprawedliwosti, zjednati wšeobecný průchod a wýhradnau wládu. Mezi přední pak práwa lidskosti náleží jistě práwo, udržeti se we wlastní od boha dané bytnosti a wzděláwati se w ní cestau nejpřírodnější i nejsnadnější, t. jazykem přirozeným. Když nám tedy známí zuřiwci němečtí popírají práwa ke wzdělání se, leda w němčině, wíme aspoň, kterak jich práwem a bez křiwdy nazýwati máme.

tím wždy wíce zakládáno si na nich, až konečně nyní již prohlašují se za skutek nepochybný a za prawdu newywratnau, owšem bez kusa historického důwodu. I mohlibychom těm, kteří dle Platona ne prawdau ale domněním rádi se pasau, pustiti domněnku jim lichotící, zwláště pro to, že s marností zápas obyčejně bývá marný: ale wýsledky, které wywodí z domnění swého k naší škodě, nutí nás učiniti klamu jejich konec. *)

*) Některé aspoň příklady, na důkaz, že nemluwíme křiwdy, musíme zde uwesti. Osleplý *Hein* (Abert Ritter von Hein), bywalý někdy gubern. sekretář w Praze, nyní již nebožtík, psal wloni do Stuttgartu článek pod nápisem: „Stellung der Czechen und der Deutschen in Böhmen", plný hlaupých paralogismůw, nesmyslůw a lží nestaudných, který ale předce přijat do předního německého časopisu „Deutsche Vierteljahrschrift", Nr. 28, October — Dec. 1844, a potom také we wšeobecných nowinách Augšpurských ze dne 6 Dec. 1844 wychwalowán byl. Tam stojí ku př. na str. 127 slowa: „Die Bojer waren unbestritten ein deutsches Volk." Byl bych se tu nadál omylu tisku, žeby wlastně státi mělo „die Bojer waren unbestritten *kein* deutsches Volk", jelikož není za našeho wěku ani jednoho historika, kterýby směl wydáwati Boje za Němce: ale Hein tak nemyslil, neboť na tomto (tak pewném!) základu stawil hned s počátku swau wětu, že Čechy od wěkůw byly Německé. Jaký to spisowatel, jaká redakce, jaké publikum, kteréž takowými řečmi bez zardění weřejně wespolek častowati se smí! Hein pokračuje dále (str. 128): „Trotz der Besetzung Böhmens durch die Czechen, wodurch dieses Land eine Zeit lang (sic) dem Einflusse Deutschlands entzogen war, hat dasselbe seinen ursprünglichen Charakter eines deutschen Landes nicht verloren, und um so weniger verlieren können, da, wie die Folge lehrte, Karl der Grosse die Besetzung Böhmens durch die Czechen und die hieraus entstandene Trennung desselben von Deutschland für unrechtmässig und ungiltig ansah, deshalb (!) die Czechen mit Krieg überzog" etc. — Ten by se byl hodil za professora historie!

Hluboká jeho známost a zdrawá politika i dále takto se jewí: „Böhmen kann durchaus nicht und um so weniger ein slawisches Land genannt werden, da der kurze Zeitraum, während dessen es vom Einflusse Deutschlands frei war, ein exceptioneller, in

Přede wším nám odpůrcůw našich tázati se sluší, wšude-li w Čechách, kde bydlí za našeho wěku Němci,

---

Beziehung auf Deutschland ein Kriegszustand, und die Besitznahme der Czechen eine usurpatorische (!) war, die erst nach dem Kriege und der Vertragung mit Karl dem Grossen eine rechtsgiltige wurde" etc. etc. — Škoda, že H. o tisíc let pozdě se narodil, sice byl by mohl pro Karla Welikého manifesty psáti! — Zatím i jinde w podobnau traubu se traubíwá. Tak jeden oswícenec a wzorný lidomil psal we Wšeob. Nowinách Augšpurských 1844, 9 Oct. str. 2262: „Wir protestiren gegen das Verwechseln der Böhmen mit den Czechen; Böhmen ist deutscher Boden, theilweise von *ureingebornen* Deutschen bewohnt, die *eingewanderten* Czechen dürfen sich nicht als alleinige Herren im Lande gebärden (činímeli to?) und ihr Slawenthum als böhmische Nationalität aufputzen" etc. Počkejme jen maličko, a tito páni nám již ani českými plícemi dýchati více nedowolí; neboť tentýž oswícenec prawí také k nám: „Ist euere bisherige gegendeutsche Richtung (t. j. že se nechceme dáti poněmčiti) natürlich, so (!) muss sie bekämpft werden" a t. d. Kjakovým to surowostem fanatismus i w XIX století ještě tak řečené wzdělance zawoditi může! A jak ti lidé dějinám rozumějí! Mluwí o Deutschlandu co mocnosti politické za Karla Welikého, ani se nepamatujíce, že teprw před dwěma léty w Němcích tisíciletá památka počátku téhož Deutschlandu slawena byla (843). I nazywají hned Čechy deutsches Land, proto že král Český požíwal spolu práwa k wolení císařůw, ačkoli Čechy nikdy počítány nebyly k žádnému z desíti krajůw staré Německé říše, a císařowé Němečtí w Čechách nikdy ani jen slowa rozkazowati neměli a nerozkazowali. Konečně pak, že bydlíme w „Deutschlandu", máme se prý z práwa wšickni poněmčiti Totě z brusu nowá theorie. Neboť we základním zákonu staré říše, we zlaté bulle od r. 1356, na kterau wšickni potomní císařowé přísahali, stojí mezi jinými také toto nařízení: cap. XXX: „Cum sacri Romani celsitudo Imperii *diversarum* nationum, moribus, vita et *idiomate* distinctarum leges habeat et gubernacula moderari, — statuimus, ut illustrium principum, puta regis Bohemiae, Comitis Palatini Rheni, ducis Saxoniae et marchionis Brandenburgensis, electorum filii vel heredes et successores, cum verisimiliter Teutonicum idioma sibi naturaliter inditum scire praesumantur et ab infantia didicisse, incipiendo a septimo aetatis suae anno, in grammatica, *Italica* et *Slavica linquis* instruantur,

přebýwali již také od wěkůw nepamětných? — Jakkoli nestaudní jsau fanatikowé onino, předce mním, že i oni ostýchali by se před swětem zřejmě jistiti, že ku př. Teplice, Litoměřice, Bílina, Lipá, Dubá, Austí atd. jsau města původně německá, že Stadický wládyka Přemysl byl rodem Němec, že někdy Lucký neb Žatecký kníže Wlastislaw panowal nad pauhými Němci, a co tomu podobného wíce. Tedy wěta ta, že ne wšude, kde nyní bydlí, Němci jsau „ureingeboren," ale že bywše s počátku méně hojní, rozšířili se tokem časůw w Čechách dále a dále, jest na samé i protiwníkůw našich seznání prawa i nepochybna. Na tom se obě strany snášíme, že Němectwo w Čechách wzrostlo z menších počátkůw w nynější počet a sílu; aneb, jestliže o počátcích jeho we wlasti naší nemá se mluwiti, aspoň o tom sporu nebude, že obywatelstwo německé w Čechách obmezeno bylo někdy na menší prostranstwí, nežli jest nyní.

Ptáme wšak se dále: Která tedy jsau ta prwotní a původní sídla, we kterýchž Němci odolali wšem baurem wěkůw od nepaměti a ze kterých potom rozšířili se dále we wlasti? Či snad staročeské přísloví: „Wšude lidé, w Chomautowě Němci!" — za odpověď nám slaužiti má? Odpůrci naši odpowídají, že ta sídla byly prý hory obkličující zemi českau. Ale na tak powšechné, neurčité a jen na zdař bůh prohozené odpowědi nemáme dosti, než chtěli bychom

ita quod infra XIV aetatis annum existant in talibus juxta datam sibi a deo gratiam eruditi; cum illud non solum utile, imo ex causis praemissis summe necessarium habeatur, eo quod illae linquae ut plurimum ad usum et utilitatem sacri Imperii frequentari sint solitae, et in his plus ardua ipsius Imperii negotia ventilentur." Ale owšem zdá se, že XIV století, barbarstwím rozkřičené, w ohledu tomto wždy ještě lidštěji smýšlelo, nežli nadřečení oswícenci XIXho století.

wěděti, wšecky-li hory, celá totižto Šumawa od Pasowa až po Cheb, celé Krušné hory od Chebu až k Děčínu, pak dále Zhořelské hory, Krkonoše, Žďárské i Cáhlowské hory pospolu? aneb jen některé z nich, a snad jen drobné částky jejich? A jestli tak, tedy které? Na to se nám musí odpowědíti určitě, se jmenowáním jednotliwých okolí a míst, dříwe nežli můžeme pustiti se do rozumné s nimi o to hádky.

Zatím, než se to stane, my oswědčujeme zde swé ne domnění, ale důwodné historické wědomí, že celá tato nowoněmecká theorie spoléhá na pauhém klamu, i že s dokonalau podstatau a důkladně se jistiti dá, (jelikož aspoň w VII, VIII, IX, X a XI století ani jediný Němec, leda pohostinu, w Čechách nepřebýwal), že wšickni nyní w Čechách bydlící Němci jsau pozdější příchozí, osadníci a hosté w zemi této. Což wšak nemá jejich již jakkoli nabytému, ale wěkem zaswěcenému právu k zemanstwí w Čechách nikoli na ujmu řečeno býti; neboť my jen o to se zasazujeme, že *právo jejich jest* **wedle** *nás, nikoli* **nad** *námi.*

Nejtužší tak říkaje uzlowé, we kterých české Němectwo jewí se zwláště upewněné a sestředěné, jsau s jedné strany Chebsko a Loketsko, s druhé Trutnowsko, a mezi nimi na seweru pořičí Plaužnice, Kamenice i Nisy. Tuším ale, že jmena *Plaužnice* (Polzen neb Pulsnitz), *Kamenice* (Kamenitz) a *Nisa* (Neisse) přeswědčí sama rozumného skaumatele, že tam nesluší hledati prwobytu synůw Tuiskonowých. Owšem pak se toho domyslí, když mu předložíme listinu od 7 máje 1241 (w Drážďanech posawad w originálu chowanau,) w nížto král náš Wáclaw I takto líčí hranice země České a Žitawské, mezi jinými podobnými slowy: „Item contra Boemiam a montibus *Snesnize* in *Biskowe* majorem, inde in parvam *Biskowe*, inde in *Zuchidol*, abinde in *Rokitowi Koren*, abinde in sepulcrum *Droszowi*

coph, inde in rivum *Koren*, abinde in *Nizzam*, *Nizzam* sursum usque dum influit *Kameniza* et usque ad ortum ejus" atd. Těžko wěřiti, žeby Němci, bydliwše od wěkůw w místech těchto, byli dali kopcům, hájům, potokům a dolům jmena slowanská. Co se pak Loketska i Trutnowska týče, na ty oba kraje máme wýslowné swědectwí, kdy tam osady německé přiwedeny jsau: Rex Přemysl" — tak žaluje starý kronikář Neplach *) — „terras Cubitensem, Trutnoviensem, Glacensem, Teutonicis tradidit, suos posttergando." Slowa tato zasluhují tím větší wíru, čím dokonaleji se snášejí se swědectwím wšech listin onoho wěku.

Tedy snad za Loketskem, w Chebsku aspoň, nalezneme ono prwobytné sídlo, onen půwodní aul, ze kteréhož wyrojilo se celé ostatní Němectwo české? — Toť bychom je snadno nalezli, kdyby jen we staroněmeckých pramenech samých, listinách i kronikách, práwě to tak tuze německé Chebsko bylo někdy se nenazýwalo, „Slavia, regio Slavorum", jakož nás tomu sami dějezpytci němečtí učí. **) Kdokoli jen

*) In Pez scriptor. rer. Austriacarum tom. II. p. 1034.

**) Poněwadž ne wšem našincům spisy rytíře v. *Lang* (Baierns Gauen, Nürnberg 1830, a Baierns alte Grafschaften und Gebiete, Nürnb. 1831) příručné jsau, postawíme sem wýpis slow jeho z prwního spisu na str. 122: „Slavia, regio Slavorum. So hiess anfänglich nach zertrümmertem Thüringischen Reich der ganze District südlich vom Main bei Schwarzach bis an die Thüringische Saale, woraus erst später und allmählig durch Gründung des Christenthums und Erneuerung der Fränkischen Macht über die vorgerückten Slaven die Gauen des Grabfeldes und des Rednitzgaues gebildet worden. Am längsten Slawisch und ganz ohne Gauverfassung blieb der District der Capitel Wunsidel und Eger" atd. Z druhého spisu na str. 199: „Was früher Slavia, regio Slavorum hiess, bestehend aus dem alten Capitel Eger, namentlich der Wunsidler Amtshauptmannschaft des ehemaligen Fürstenthums Baireuth, mit Selb, Kirchenlamitz, Hohenberg, M. Leuten, Thierstein, Thiersheim, Weissenstadt, Arzberg, Wunsidel, Redwitz, sodann den Baierischen Gebieten

trochu bedliwěji ohlédl se we středověkém dějinstwu, toho tajno býti nemůže, že někdy Slowanstwo sahalo k západu daleko přes hranice České po celém pořičí Náby a po meziřičí Mohanu i Radnice, kdežto sám král Ludwík Německý w listině r. 846 dne 5 Jul. dané jmenuje „terra Sclavorum, qui sedent inter Moinum et Radantiam fluvios, qui vocantur Moinwinidi et Ratanzwinidi." *) A že ani Krušné hory netajily w sobě obywatelstwa německého na zapřenau skrze 800 let, jelikož Srbskými horami tehdáž i byly i sluly, to newěděti není téměř ani žákům našim dowoleno, kteří učí se již i na gymnasiích o bojích Karolingůw Franckých se Slowany na dolejším Polabí a Zále bydliwšími. Ale wšak podrobných o této wěci hádek poodložme až do té doby, když někdo k odůwodnění nowoněmecké domněnky o prawěkém tuzemstwí Němcůw w Čechách wytasí se aspoň s nějakými historickými důwody.

Důležitější a pilnější pro nás nyní owšem potřeba jest, abychom se podrobněji oznámili s kraji těmi, kde ještě před nemnohými stoletími bydlili pauzí Čechowé, a kdež někdejší byt i konečné wyhynutí jejich ozywá se nám podnes we jmenech místních, kteráž we zpotwořené formě swé, nejsauce ani česká ani německá, naskytují nám prorocký příklad, co z českého národu bude, jestliže českým národem kdy býti přestane. Půwodní ona staročeská jmena upadla již pohříchu až tuze mezi námi w nepaměť;

Waldsachsen, Mitterteich, Wallershofen, Tirschenreut, Neuhaus, Bernau, und dann ausserhalb den jetzigen Baierischen Gränzen Eger, Asch u. s. w., wurde sehr zeitig von den Vohburgen zu ihrer Ostfränkischen Markgrafschaft mit erworben, und einer Vohburgischen Tochter Adelheid, Gemahlin K. Friedrichs I 1149 mitgegeben, welche man die „Markgräfin von *Cheb*", d. i. auf böhmisch Eger hiess, woraus hernach der Missverstand eine Markgräfin von Cleve gemacht" etc.

*) Wiz Monumenta Boica, vol. XXVIII, pag. 40.

i mluwíce o krajích těch, mimowolně sami často barbarizujeme. O „Egru“ sice a o „Karlsbatu“ mezi námi ještě aspoň psáti sme nedowolili: ale o pomnících u „Pristenu“ i „Arbesawy“ psáwáme i mluwíwáme ještě sami, jelikož nikdo nás we školách tomu nenaučil, že „Přestanow“ a „Warwažow“ byly někdy wesnice nejen polohau, ale i jazykem české.

Já tedy, abych pomohl odstraniti další takowéto jazyka našeho prznění, jal sem se byl již od několika let skaumati příležitě jmena původní míst někdy českých, nyní pak již poněmčených. Welikost a obtížnost úlohy takowé welela hned s počátku obmeziti se jen na některé kraje. Jak mile ale hlauběji do wěci té sem wnikl, přeswědčil sem se, že částečné takowéto skaumání nedowede mne k žádanému cíli, nedadauc dosti swětla ni jistoty w žádném kraji, ale že i zde, tak jako w jiných naukách, dokonalá známost částek možna bude jen za auplnau známostí celku. I zabral sem se tedy do podrobného studium celé staročeské topografie wůbec. Mělt sem ku práci této arci také i jiné důležité příčiny a pohnautky. Ku potřebě dějepisu českého zanášim se již ode dwamecítma let podrobným sbíranim wšech nejstarších písemností českých, jazykem nejprwé latinským, potom i německým a českým psaných; od patnácti let pak obírám se řádným zakládaním wšeobecného diplomatáře pro Čechy, požiwaje w tom nyní již i pomoci přátel mladších, jichžto snažná přičinliwost a duch oswícený podáwají pěkné naděje do budaucnosti. Není wšak dosti, sbírati a hromaditi listiny w Českém Museum: potřebítě je znáti, jim rozuměti, a užíwati, čeho poskytují pro známost někdejších dějin. Jak ale možná tomu wyhowěti, pokud jmena w nich obsažená často tak neznáma jsau, že kdyby neměla českého zwuku, ptáti bychom se mohli, zdali skutečně k Čechám a ne raději k Africe neb Americe se wztahují?

Neboť i w dosawadních pauze českých krajích, tu zjinačením jmen, tam zpuštěním a zmizením starých hradůw, twrzí, měst a wesnic, staly se takowé w topografickém ohledu proměny, že wezmaucímu starau o nich listinu do rukau často nelze naprosto se orientowati.

Konečně i čas jest, abychom hleděli spojiti Čechy nynější s někdejšími také skrze místní dějepisy, aby tolikeré kraje, hrady, města, twrze i wesnice, obžiwly opět zpomínáním na historické osoby a rody w nich bydliwší, a tím aby i nowé pauto se uwilo, jenž wázati má krajany naše láskau k wlasti mocněji nad jiné. Podíwáme-li se do topografií českých, starší Schallerowy a nowější Sommerowy, spisůw jináče welmi zaslaužilých, přeswědčíme se na prwní pohled, že památka minulosti u wenkowských úřadůw politických i církewních, jenž materialie k oběma spisům podali, sahá málo kde wýše dwau století, ano na mnohých místech ani té wýšky nedosahuje. Panské archivy w Čechách většim dílem w powodni třidcetileté wálky utonuly, některé také ze země wen wywezeny jsau, málo se jich doma zachowalo; městských archivůw jest sice wíce, ale téměř wše méně důležitých; a klášterští w husitské předůležité době ač ne wšickni zmařeni jsau, ale wšak zjalowěli wšickni.

Protož také topografická historie česká musí ne tak po krajích, jako raději we středu králowstwí, w Praze, sbírati a studowati se. Hlawní její prameny, kromě dotčeného již *diplomatáře*, jenž péčí mau a přátel mých pro wlastenské Museum se chystá, jsau následující:

1) *Popis* čili *katalog* archidiakonatůw, dekanatůw a far celé arcidiecese Pražské, zhotowený okolo léta 1344 (jestli ne dříwe), a tištěný dle rukopisu r. 1384 w Balbinowých Miscellanea lib. V. pag. 1—36. Mně nalezením staršího rukopisu podařilo se pooprawiti w exemplaru swém mnohé,

ba přehojné chyby tisku toho. Popis ten, obsahující všecka důležitější staročeská místa dle dekanatův sestawená, slauží za základ wšemu topografickému skaumání našemu. Jen kraj Chrudimský, počítaný někdy k biskupstwí Litomyšlskému, tají se we Pražských církewních pramenech.

2) *Libri Confirmationum* ad ecclesias in dioecesi Pragensi, čili původní protokoly o dosazowání nowých farářův na wšecky fary w diecesi Pražské, jenž od r. 1356 do 1436, ač ne weskrz auplné, zachowaly se. Pokaždé jmenují se w nich také kollatoři far, páni, rytíři, preláti atd. Pramen tento důležitý, chowaný nejwíce w archivu Pražského arcibiskupstwí, a ještě wůbec neznámý, mně před mnohými léty celý excerpowati dopřáno bylo.

3) *Libri Erectionum*, čili zápisy wšech fundací a nadání kostelních, kteréž od r. 1358 až do wypuknutí wálky husitské w celé diecesi se staly, chowané we třinácti starých foliantech w archivu důst. kapituly Pražské, a we krátkých wýpiscích titulův již také od Balbina w dílu V jeho Miscellanei na str. 39—308 oznámené.

4) *Desky dworské králowstwí Českého*, čili knihy auřední a zápisné nejwyššího saudu lenního w Čechách, jenž od r. 1380 až po dnešní den zachowaly se auplné a neporušené. Pro topografii XIV a XV století pramen tento jest nejdůležitější, nejen sám sebau, ale i proto, že obsahuje w sobě weliké množstwí sauwěkých a auředních wýpisův ze starých desk zemských.

5) *Desky zemské králowstwí Českého*, — pramen to, který, jakož wůbec wědomo, ke wšem našim potřebám staro-topografickým postačil-by, kdyby nešťastnau náhodau r. 1541 byl ohněm w popel se neobrátil. Od r. 1541 wšak desky ty zachowaly se až podnes auplné, a i toho není málo, co starších akt a zápisův hned po zhoření opět do

nich wloženo bylo. Jest to bohatstwí, jehož žádnému člowěku wyčerpati nelze.

6) *Archiv král. Českého gubernium zemského*, jenž sice teprw od r. 1526 u wětší auplnosti se zachowal, awšak obsahuje w sobě důležitých pamětí hojnost, a to wětším dílem ještě neznámých.

Ze spojení a srownání wšech pramenůw těchto, není pochyby, že staročeská topografie může nabyti žádaného swětla i důkladné jistoty, ačkoli w auplnosti teprw ode XIV století. Práce wšak ta požaduje nejen nad míru mnoho času, ale i zwláštní opatrnosti. Nynější počet osad českých jest 286 měst, 280 městeček, a 12.074 wesnic, tedy dohromady 12.640: ale já toho s dostatečným důkladem dokázati mohu, že we XIV a XV století byl mnohem wětší, a jistě aspoň summy 20.000 osad dosahowal. W té takowé hojnosti jmen jakkoli patrně se jewí podiwuhodná bohatost jazyka našeho na nejrozmanitější a weskrz jadrné formy onomastické: předce wždy ještě zůstáwá weliké množstwí osad stejnojmenných. Že počet Lhot a Aujezdůw po celých Čechách wynáší až na sta, to wůbec wědomo jest; ale i Hradišť, Kostelcůw, Podolí, Pořičí, Bukowin a Bukowých, Olešných a Olešnic, Březen, Březin a Březnic, Petrowic, Janowic, Martinic atd. wyskytuje se množstwí, takže často welmi nesnadno bywá, určiti, které datum na které místo se wztahuje. Aby zmatkowé se neplodili, potřebí tu nekwapně sauditi, a míti již předkem hojnau známost podrobnau, kteří rodowé we kterém okolí osedlí byli.

Po mnoholetém takowémto skaumání daufám, že mi lze bude konečně, aspoň s pomocí několika mladších přátel, podati we krátce auplnau topografii staročeskau, z nahoře psaných pramenůw čerpanau, se zwláštním ohledem na staročeské hrady a rody wůbec. Mezitím ale, než to dílo,

požadující práci wždy ještě několikaletau, se dokoná, *) chci zde poslaužiti k obecné známosti aspoň wyčtením původních jmen míst poněmčených we krajích *Žateckém* a *Litoměřickém*, pokud má dosawadní známost stačí, jako na ukázku.

Wezmauce Kreybichowu mapu kraje Žateckého, r. 1828 wydanau, do rukau, počněme prohlídku swau od západu, od řeky *Ohře* (Eger) w Loketsku, a od farních tam wesnic *Radešowa* (Rodisfurt), *Swatobora* (Zwetbau) i *Zakšowa* (Sachsengrün) k městu *Daupowu* (Tuppau), původnímu sídlu někdy pánůw Daupowcůw z Daupowa. Potokem Daupowským, tekaucím od *Mětikalowa* (Mekail, Mekl) i od *Prachomet* (Promuth), pustíce se dolůw a minauce podál *Olešku* (Olleschau) i *Kozlow* (Koslau) dostaneme se ke *Hlubokć* (Tiefenbach); i než wkročíme do kraje Žateckého, potokowé ode *Žďáru* (Saar), původního sídla někdejších pánůw a potom i hrabat Žďárských, pak od *Malše* (Mollischen) a *Žebletína* (Sebeltitz) spojí se s říčkau naší, která wstupuje u *Obrowic* (Wobern) do Žatecka. Cesta z Obrowic do města *Maštowa* (Maschau) wede skrze *Rohožku* (Böhmisch-Rust) a prodlužuje se z Maštowa přes *Němčany* (Nemtschau) a *Brody* (Prälles) až do městečka *Buškowic* (Puschwitz). Na jihu čáry té stojí wesnice *Turčí* (Turtsch), *Sedlec* (Zetlitz), *Konice* (Kunitz), *Dobřenec* (Dobrenz), *Chmelištná* (Kmelischen), *Rohozec* (Deutsch-Rust), městečka *Nepomyšl* (Pomeisel) a *Wrautek* (Rudig). Někdy w okolí tomto, mezi Wrautkem, Buškowicemi, Maštowem a Walčem i Libko-

*) *(Pozdějšis). přípi* Dílo to neprowedeno, za příčinu proměn, které w běhu let 1848—1852 udály se w osobním poměru spisowatelowě ke společnosti českého Museum. Wydán wšak r. 1848 tiskem předběžný zwláštní a auplný *„Popis králowstwí Českého,“* čili podrobná poznamenání wšech krajůw, panstwí, statkůw, měst, městeček a wesnic atd. w jazyku českém i německém.

wicemi w Loketsku stála znamenitá twrz, jmenem *Křečow*, sídlo rytířské, a wesnice *Budíš*, *Dětaň*, *Olše*, *Podolší* i jiné, které již dáwno zmizely. Nyní tam na blízku panstwí *Mlýnce* a *Lužec* (Linz und Lust) počítá wesnice *Widhostice*, *Múkoděly* (Mokotill), *Přibenice* (Pribenz), *Ležky* (Lischkau) a *Wes*.

Na samém jihu Žatecka leží prostranné panstwí *Peterspurské*, od časůw třidcetileté wálky oblíbený majetek hrabat Černínůw z Chudenic. K němu počítají se někdejší dwa hradowé, *Petršpurk*, sídlo dáwných pánůw Jencůw z Janowic, a *Šprimberk*, někdy nad *Bílenci* (Wilenz) postawený; potom dwě městečka, *Jesenice* (Jechnitz) a *Žihle* (Schöles); pak wesnice *Stebno* (Steben), *Blatná* (Pladen), *Krty* (Gärten), *Pastuchowice*, *Přehořow* (Przehorz), *Žďár* (Schaar), *Chmelištná* (Chmeleschen), *Hůrky* (Bergwerk), *Klečetné* (Kletscheding), *Pšowlky* (Pschoblik), *Soseň* (Sossen), *Kosobody* (Gossawoda), *Chotěšow* (Chotieschau), *Bedlno* (Wedl), *Bukow* (Muckhof), *Hořowice*, *Wrbice* (Fürwitz), *Chlumčany* a *Černčice* (Tschentschitz), mimo jiné wsi, kterých jmena we starých listinách se nám ještě newyjewila.

Nad Peterspurským k sewerozápadu leží panstwí *Nepomyšlské* (Pomeisl), ku kterémuž počítají se také nejen městečko *Kryry* (Kriegern), ale i wesnice *Strojetice*, *Soběchleby* (Oberklee), *Holedeč* (Holleditz), *Dworce* (Wärzen), konečně na seweru, za *Krásným Dworem* (Schönhof), *Wysoké Třebušice* (Hohen-Trebetitsch) a *Zlowědice* neb *Zlowětice* (Lobotitz). K městečku pak a panstwí *Podbořanům* (Podersam) náležejí *Dolánky*, *Walow* (Wohlau) i *Očihow* welký a malý (Otschehau).

K rozlehlému panstwí *Krásnodworskému* a *Milčeweskému*, také starému majetku hrabat Černínůw, počítají se, mimo některé již řečené, následující od sebe na větším díle roztraušené wsi: *Hlubany* (Lubau) ležící mezi Podbořany a Buškowicemi, *Chrašťany* (Groschau) mezi Krásným

Dworem, Maštowem a statkem *Welikau wsí* (Michelsdorf), — mezi nímž a Maštowem we přímé čáře jsau *Chotěbudice* (Kettowitz, Kötwitz) — *Německé Třebušice* (Deutsch-Trebetitsch), *Witřice* (Gross-Witschitz), *Čejkowice* (Tschekowitz), *Sedčice* (Scheditz), starodáwné a původní sídlo někdejších rytířůw Sekerkůw ze Sedčic; dále *Žabokliky* (Schabeglück), *Čeradice*, *Wětrušice* (Wedruschitz), *Radičewes* (Reitschowes), a mimo jiné zde nejmenowané také wes *Čenow* neb *Činow* (Schinau), nedaleko řeky Ohře, původní sídlo slawně známého staročeského wojewody a reka Wáclawa Wlčka z Čenowa.

Dostawše se tak opět k řece Ohři, prohledejme ještě ostatní místa na prawém čili jižním břehu jejím ležící, počnauce opět od západu, od panstwí *Kláštereckého* (Klösterle), nejstarším w Čechách majetku hrabat Thunůw, co ho na tomto břehu stáwá. Známe tu předně starau farní wes *Okúnow* (Okenau), pak *Oslowice* (Woselwitz), *Kruptice* (Grubitz), *Horu* (Horn), *Telcow* (Töltsch), *Tunkow* (Tunkau), *Mělník* (Melk), *Humnice* (Hunitz), *Hůrku* (Horkau), *Ostré* (Westrum), *Radnici* (Rödenitz), *Brodec* (Predlas), *Lestkow* (Leschkau), *Kotwín* (Kettwa), *Rošowice* (Reschwitz) a *Suchý-důl* (Dörnthal), kteréž větším dílem někdy ke hradu Egerberku, nyní pustému, počítány byly s jinými, jichžto jmena česká nás nedošla. Dále jmenowati budeme wsi blízké, na větším díle městu *Kadani* (Kaaden) náležité, jakožto starodáwné *Uhošťany*, později *Ohačany* (nyní Atschau) řečené, *Želinu* (Seelau), *Zásadu* (Sosau) a *Pokutice* (Pokoditz). Pak obrátíce se ku panstwí *Wintířowu* (Winteritz), wyčítejme nejprw wsi, které známe: *Blow* (Flahe), proslulý powídkau o upíru Blowském, od kronikáře našeho Neplacha k r. 1336 wyprawowanou, *Widolice* (Wiedelitz), *Winaře* (Weinern), *Míretice* (Meretitz), *Kojetín* (Kojetitz), *Ratiboř* (Rodbern), *Radechow* (Radigau) a *Wojnín* (Wohnung), staré sídlo někdy

rytířův Chotkův z Wojnína, jichžto jeden z posledních Petr, prokurator královský w Čechách, teprw r. 1545 twrze Wojnínu s příslušenstwím postaupil hraběti Albrechtowi Šlikowi. Pak o wesnicích „Gehau“, a „Gestob“ domýšlíme se toliko, že sluly někdy česky *Krbová* a *Ždow*, jelikož takowéto wsi w okolí tomto častěji we starých zápisech se jmenují, jakož i *Radišow*, *Litoltow*, *Krhowice*, *Wlhostice*, *Wolcow* a *Straupeč*, kterýchžto my již nyní najíti neumíme.

Mimochodem jmenujíce městečka *Radonice* i *Wilémice* (Willomitz), přejděme na panstwí Polácké a Pětipeské. Ku *Polákům* (Pohlig) počítají se na prawém břehu Ohře *Drahonice* (Drohnitz), *Lomazice* (Lametitz) a *Dolany* (Dehlau); ku *Pětipsům* (Fünfhunden) *Minice* a *Radčedice* (Ratschitz), mimo jiné wsi, kterých ještě s jistotau jmenowati neumíme. Pak jsau tu statky: *Široké* neb *Rozlezlé Třebčice* (Weitentrebetitsch), k nimž i *Letow* (Ledau) u Podbořan se počítá; *Mory* (Mohr) s *Přeskaky* (Przesau), *Chbany* (Quon) a *Knéžicemi* (Knöschitz); pak *Oploty* (Oblatt) a *Kaštice* (Kaschitz). I zbývá nám ještě připomenauti *Soběsuky* (Sobiesack), *Roztyly* (Rostial), *Chudeřín* (Kotterschin), *Wikletice*, *Wadkowice* (Wakowitz), *Brusy* (Pruss), *Libědice* (Liebetitz), *Neprobylice* (Neprowitz), a wrátiti se opět dolův k *Nowému Sedlu* (Neusattel), k *Hůrce* (Horka), k *Libočanům*, Hájkowské paměti, — a tu již jsme s té strany před branau Žateckau.

Jihowýchodní částka kraje Žateckého, od krajského města *Žatce* (Saatz) nahoru k *Blšanům* (Flöhau), a od města *Laun* k *Domausicům* (Domauschitz) a *Winařicům*, obsahuje mnohé drobné statky a panstwí; pročež ji ne dle panstwí, ale dle přirozené polohy popisowati budeme, opustíce pomezí Rakownicka, posawad české. Potok od Blšan tekaucí míjí na obou březích tato místa: *Syření* (Zyrau),

Sárku neb *Cárku* (Zarch), *Liběšowice* (Lischwitz), *Libořice* (Liboritz), *Železnau* (Schöllesen), *Měcholupy* (Micholup), *Holedeč* a *Holedeček* (Gross und Klein Holletiz), *Stránky* (Thronitz), *Weletice* a *Trnowany*. Na wýchodu čáry této jsau: *Želeč* (Seltsch), *Deštnice* (Döschnitz), *Sádek* (Satkau), *Nečemice* (Netschenitz), *Pnětluky* (Netluck); doleji *Třeskowice*, powěstný někdy zámek *Ličkow* (Litschkau), *Kluček* (Klutschkau), *Libčice* (Liebeschitz), *Dobřičany*, *Dubčany*, *Tuchořice*, *Markwarec*, *Lipno* (Gross-Lippen), *Drahomyšl*, (Drei Amscheln), *Lipenec*, *Opočno*, *Jimlín* (Imling), *Nowý hrad* (Neuschloss), sídlo někdy pánůw Nowohradských z Kolowrat, *Zeměchy* (Semich); konečně u Ohře *Steklník* (Stecknitz), *Hradiště* (Hraidisch), *Strkowice* (Sterkowitz), *Mradice* (Mraiditz) atd.

Tlumočení naše na sewerním břehu Ohře, zwláště pak w Horách Krušných, bude ze mnohých příčin mnohem méně auplné. Přední jest ta, že teprw zwelebowáním hornictwí skrze hrabata Šliky a pány Hasišteinské z Lobkowic ku konci XV a s počátku XVI století hory tyto, již tehdáž nejwíce poněmčené, znowu zalidněny, a množstwí městeček horních, ku př. Kupferberg, Schmiedeberg, Sonnenberg, Sebastiansberg, Katharinaberg atd. teprw, a to již od Němcůw, založeno jest; tak že původních jmen českých tu hledati nesluší. A nejen městečka ta, ale i mnohé nowé wesnice, ku potřebě raudnictwí, tu saučasně powstati musily a powstaly. Druhá příčina jest ta, že okolí tato rozlehlá, náležewší wždy rodům mocným, málo měnila majitele swé, pročež také málo zápisůw o nich w deskách zemských i dworských se nachází, a panští archiwowé staří buďto zhořeli docela, jako Klášterecký, buďto aspoň nám dosawad nepřístupni a neznámi zůstali. Předce wšak wíme toho dosti, čeho potřebí ku prowedení wěty nahoře postawené. Nejstarší a jediné již za Karla IV w okolí tom známé

horní město *) byla *Přísečnice* (Presnitz). Mezi Přísečnicí, Klášterem, *Prunéřowem* (Brunnersdorf) a *Kralupy*, w horách zachowaly se wesnice, jichžto jména sama, jako *Domašín* (Tomitschan), *Podmýlesy* (Pölma), *Wolyné* (Wohlau), *Sobětice* (Zobieditz), *Blahunow* (Plasdorf) atd. ručí za wysoké jejich stáří. Mnohých jiných jmena patrně česká udáwati nechceme, poněwadž se nám posawad ještě nenaskytla we swé původní a přesné formě; i zůstawujeme to k dalšímu skaumání.

Proběhněme nyní osady na seweru Ohře mezi *Kadaní*, *Žatcem* a *Chomautowem* ležící, pokud je dobře jmenowati umíme. Jsaut tam *Bystřice* (Wüstritz), *Řečice* (Redschitz), *Chrbice* (Körbitz), *Drúžkowice*, *Wšehrdy* (Tschern), *Březno* (Priesen), *Střezewo* (Ströhsau), *Tušimice* (Tuschmitz), *Libauš* (Liebisch), *Čachowice* (Czachwitz), *Chotěnice* (Kudenitz), *Čermníky* (Tschirmig), *Nechranice* (Negranitz), *Holetice*, *Denetice*, *Hrušowany*, *Lažany* (Losan), *Wysočany* (Wischezahn), *Hořetice*, *Přewlaky* (Pröhlig), *Straupeč* weliký i malý (Straupitz), *Žíželice* (Schiselitz) a *Welichow*. Odtud ku *Postoloprtům* (Postelberg) dále jmenujeme *Staňkowice*, *Twršice* (Twerschitz), *Selibice* (Sellowitz), *Rybňany* a *Hůrku* dolejší. Na potoku od Chomautowa k Postoloprtům tekaucím jsau: nejprw městečko *Audlice* (Eidlitz), potom wsi *Přečaply*, *Nezabylice* (Neosablitz), *Hořenice*, *Bílence*, *Wodérady*, *Škrle* (Skyrl), *Zálezly*, *Welemyšlowes* (Welmschloss), *Truzenice*, *Minice*, *Nehasice*, *Tatinná*, *Bytozewes* (Wittoses), *Semenkowice*, *Seletice* a *Rwenice*, později *Werwenice* (Ferbenz). Na blízku jsau *Wrbka* (Ferbka), *Widowle* (Wiedobel), pak *Blažim* neb *Dlažim* (Ploscha), *Wýškow*, *Brzwany* (Weberschan), *Tříškolupy* (Schiesglock), *Morawěwes* (Marowes), *Kopořeč* (Koppertsch), *Polirady*,

*) Srown. Umrisse einer Geschichte der böhmischen Bergwerke, von Grafen Kaspar Sternberg, Bd. I, str. 450 sld.

Kamenná woda (Steinwasser), *Nemilkow* (Nemelka), *Hawraň*, *Saběnicc* (Sabnitz), *Sušany* (Czuscha), *Wšestudy* (Schössel), *Okořín* (Ukra), *Straupčice*, *Březno*, *Bylany* (Pilna) pro hořkau wodu Bylanskau (Pilnaer Bitterwasser) we světě proslulé, *Wršany* (Würschen), *Slatinice* (Deutsch Zladnig), *Čepirohy* (Czöppern), *Welebudice* (Welbutitz), *Skyřice*, *Wtelno*, *Chanow* (Khan), *Kolozruky* (Kollosoruk) a nedaleko statek *Chrámce* (Kramitz), k Žatecku počítaný, ač již w Litoměřicku ležící.

Wraťme se nyní k Chomautowu, a prohlídejme zwláště pořící Bílinské, kterým se potom do Litoměřicka dostaneme. Nedaleko Chomautowa k wýchodu počíná řada wesnic: *Otwice* (Udwitz), *Zaječice* (Satschitz), *Wrskmany* (Wurzmes), *Pohlody* (Pahlet), *Holešice* (Holtschitz), *Hořany* (Haareth), *Třebušice* (Triebschitz) a *Komořany* (Kommern). Nedaleko městečka *Borku* neb *Jirkowa* (Görkau), náležejícího ku panstwí *Červeného Hrádku* (Rothenhaus), obrátíce se k horám, pozorujme nejprw *Winary* neb *Winařice* (Weingarten), pak *Březenec* (Birken), dále w horách *Blatnau* (Platten), odtud k sewerowýchodu *Orasín* (Uhrissen) a *Boleboř* (Göttersdorf, Gotfridivilla), i nejzáze k Litoměřicku a Sasku *Křižátky* (Kreuzweg), *Kliny* (Gern, Mons S. Wenceslai) a *Mníšek* (Böhm. Einsiedel). Potom sestaupíce opět dolůw k Borku, znamenejme nejprw *Drmaly* (Türmel), pak pod Borkem *Aujezdec*, *Kyjice* (Kaitz), *Nowosedly* (Neundorf, Novasella), městečko *Erwěnice* neb *Rwenice* (Seestadtl, za starodáwna již také jen See), dále *Dřínow* (Barthelsdorf) etc. U královského města *Mostu* (Brüx, Pons), někdy „*Hněwin Most*“ zwaného, jmenujeme ještě wsi *Zahražany* (Saras), *Čauš* (Tschausch *), *Paředly* (Paredel), *Kopisty*

*) *Čauš*, jakkoli tureckau formu míti se zdá, jest práwě české jmeno, někdy *Čúš* wyslowowané a pochodící od staročeského jmena osobního *Čúch* neb *Čauch* tak, jako Oldříš od Oldřicha, Libiš od Libicha etc. Později wšak nazýwáno to místo *Sauše*.

(Kopitz) a *Konobrže* (Kummerbursch), nežli konečně wejdeme do kraje Litoměřického.

W *Litoměřicku* ohledáme nejprw osady na prawém břehu řeky Bíliny, a sice k západu od silnice Launské a Bílinské ležící. Počnauce od jihu najdeme tyto wesnice: *Hrádek*, *Milá* neb *Milé* (Millay), *Wodolice*, *Bělušice* (Bieloschitz), *Kozly* (Kosel), *Swětec Bedřichův* (Schwetz), od kterého rytíři Světečtí z Černčic své jmeno brali, *Wolewčice* (Wolepschitz), *Bečow* (Hoch Petsch), *Zaječice* (Seidschitz) hořkau wodau pověstné, pak za *Chrámci* (Kramitz), k Žatecku počítanými, *Dobrčice* (Dobschitz) a *Žichow* (Schichhof); dále *Lužice* (Luschitz), *Swinčice*, *Kauč*, za starodáwna i *Chauč* neb *Chúč*, nyní Kautz nazýwanau, *Patokryje* (Pattogrö), *Zlatníky* (Böhmisch Zladnig*), *Liběšice* (Liebschitz) a *Aujezd* nad Bílinau. S druhé strany, držíce se silnice z *Libčewsi* (Liebshausen) do Lowosic wedaucí skrze pokrají ještě polaučeské, jmenowati budeme s obau stran jen místa, kterýchžto jmena w obau jazycích značně se liší aneb kde původní formy české domysliti se nesnadno: nejprw *Simnutce* (Sinutz), pak *Šepetely* (Schöppenthal), *Třebiwlice* (Trziblitz), *Semeč* (Sembsch), *Děčany* (Jetschan), *Lukohořany* (Laukorzan), *Dřemčice* (Trzembschitz), *Pněthluky* (Netluk), *Mrsklesy* (Merzkles), *Chrastná* (Chrasney), *Obřit* (Wobrzitz), *Kowelec* (Kollolecz), *Třebenice*, *Upohlawy* (Opolau), *Siřejowice* (Schirzowitz), *Sulejowice* neb *Sulewice* původní sídlo pánův Kaplířův ze Sulewic, *Lukowec* (Lukawitz) nad Lowosicemi, a na blízku *Chynice* neb *Wchynice*, původní sídlo někdy pánův, nyní knížat a hrabat Kinských (wlastně Chynských neb Wchynských) ze Wchynic. Z Lowosic silnice wede přes *Bílenu*, *Welemín*, *Bořislaw*, *Starosedly*

*) Opakujeme pro nedorozumění, že Deutsch Zladnig w Žatecku sluly někdy *Slatinice*, Böhm. Zladnig w Litoměřicku *Zlatníky*.

a *Zalužany* (Schallan) k řece Bílině nedaleko *Welwet* (Welboth). Mezi tau silnicí, Labem a *Austím na Labi* (Aussig) jsau následující osady: na řece Bílině pod Welwety nejprw *Sezemice* (Sensomitz), pak *Rtín* (Hrtina), *Brozánky* (Prosanken), *Hliňany* (Linay), *Stadice* staroslawné, konečně *Koštow* (Kosten) a *Trmice* (Türmitz). Podál řeky leží *Wrahožily* (Frauschille), panstwí *Řehlowice*, někdy *Hřelowice* (Tschochau), *Aujezd*, *Hoštěwice* (Huttowies), *Milbohow* (Elbogen), *Suchá*, *Stebno*, *Podlešín* (Padloschin), *Wanow* na Labi; dále Labem nahoru *Chwalow* (Qualen), pak stranau *Zálezly*, *Morawany*, *Habrowany*, *Dubice*, *Radýčín* neb *Radejčín* (Radzeine), *Žím* (Schima), *Záhořice* (Zahorz), *Kletičná* (Kletschen), *Zbožná* (Boschnay), *Hrušowka* (Roscholka), *Chotimíř* (Kuttomirz), *Oparno* (Woparn), wes a hrad, starodáwné sídlo pánůw Wchynských, *Dobkowice* (Dubkowitz); konečně na Labi *Prackowice* (Praskowitz), *Litěchowice* (Lichtowitz) a malé *Žernoseky* (Klein Tschernosek). Zbýwá nám na břehu tomto wyčítati ještě některá místa panstwí Swěteckého, Kostomlatského a Milešowského. K *Swětci* (Schwatz) na této straně náležejí *Chotějowice* neb *Chotějice*, později *Chotiowice* řečené (Kottowitz), *Krupá*, *Aupoř*, *Pohradice* (Poratsch), *Štrbice* (Stürbitz), *Chotyně* neb *Chotowenky* (Kuttowenka) a *Lískowice*; ku *Kostomlatům* (Kostenblatt), *Ohníč* (Wohontsch), *Němečky*, *Bukowice*, *Mošňow* (Moschen), *Lince* (Lintschen) a *Černčice* (Czenczitz); *Mlýnec* (Leinitz), *Palič*, *Kocaurow* (Koczauer) a *Nedwědice* náležejí ku panstwí *Milešowskému* (Milleschau), *Hradiště* (Ratsch), *Bžany* neb *Webžany* (Weboschan), *Lelow* a *Bílka* ku panstwí Teplickému.

Nyní tlumočme místa w Litoměřicku mezi horami Krušnými a řekami Bílinau i Labem ležící, počnauce od obau *Jiřetínůw* (Georgenthal) a *Litwinowůw* (Leitensdorf), městeček ku panstwí Duchcowskému náležejících. Umíme

tu jen ještě jmenowati *Lipětín* (Lindau), *Lauku* (Wiese), *Radčice* (Ratschitz), *Libkowice* (Likwitz), pak nedaleko Mostu *Rudolice* (Rudelsdorf), *Obrnice* (Obernitz) a *Želenice*, (Sellnitz); neboť Osečtí klášterníci, kterýmž weliká částka wesnic těchto již od wěkůw patří, byli hned od počátku swého Němci a wedli zápisy swé již od XII století wždy po německu. *) Někdejší hrad *Riesenburg*, nad klášterem w horách postawený, jmenowáwali Čechowé *Osekem*, a páni Boršowé i Slawkowé z Risenburka sluli jim wlastně „páni z Oseka." U *Duchcowa* (Dux) jsau wsi *Liptice* a *Ledwice* (Ladowitz); dále na řece Bílině leží *Hostomnice*; odtud měříce k městu *Teplici*, počítáme s jedné strany *Želenky* (Schellenken), *Zabrušany* (Sobrusan), *Wšechlapy*, *Skrběnu* (Sterbina), *Straky*, *Kladruby* (Kradrop), s druhé strany *Pňowičky* (Kniebitschken), *Křemyž*, *Lbín* (Welbina) a *Aupeřiny*.

Jedaucímu silnicí z Duchcowa do Teplice jewí se w prawo *Hudcow* (Hundorf, Hohndorf), w lewo *Jeníkow* (Janig) a malý *Aujezd*. Dále mezi silnicí z Teplice do *Chlumce* (Kulm) a *Warwažowa* (Arbesau) wedaucí a mezi horami leží: *Mstišow* (Tischau), *Bystřice*, **) *Dubí* (Eichwald), *Běhánky*, *Drahenky* (Dreihunken), *Proboštow* (Probstau), *Sobědruhy* (Soborten), *Wrchoslaw* (Rosenthal), *Krupka* (Graupen), *Maršow* (Marschen), *Hunčín* (Hohenstein), *Přestanow* (Pristen), *Stradow* (Straden); dále w ho-

*) Ba když i w nejstarší Osecké listině od 20 Juni 1196, o powstání téhož kláštera jednající, čteme místa: „Mastowa" (Maštow), „Mladiju" (Mladějow), „Gotibodic" (Chotěbudice), „Hunschan" (bezpochyby Němčany) atd. netřeba nám dalšího důkazu, že listinu tu psal notar nečeský, ale německý, jazyka českého nepowědomý.

**) Pod Bystřicí jest farní wes „Weiskirchlitz", jížto Čechowé říkali *Nowosedly* aneb *Nowosedlice;* powěstné Nollendorf slulo jim *Nakleřowem*. Turn u Teplice jsau také české *Trnowany*.

rách jsau *Habartice* (Ebersdorf). Na silnici samé wes a statek *Soběchleby* (též Soběchlapy, Sobochleben) se naskytuje.

We čtwerohranu tom, jenž silnicemi z Austí k Warwažowu, z Warwažowa k Teplici, z Teplice k řece Bílině, a odtud řekau až zase k Austí se twoří, jmenowati můžeme, počínajíce u Teplice: wsi *Šanow* (Schönau) a *Prasetice*, zámek *Daubrawskau horu* (Schlossberg), *Bystřany* (Wisterschan), *Nechwalice*, *Malhostice*, *Žichlice*, *Kwítkow* (Quickau), *Modlany*, *Wyklice*, *Tuchomyšl* (Schönfeld), *Předlici*, *Hrbowice* (Herbitz), městečko *Chabařowice* (Karbitz), *Střízowice*, panstwí *Wšebořice* (Schöberitz), a dwoje *Nowé wsi*. Nedaleko Warwažowa jmenujeme *Raudné*, *Aužín*; pak dále k horám *Žandow* (Schanda) a *Liboňow* neb *Libňow* (Liesdorf). Na blízku silnice z Warwažowa do Austí wedaucí počítáme: *Kamenici* (Kamitz), *Dělauš* (Tillisch), *Skorotice* (Gartitz), *Božtěšice* (Postitz), *Bukow* (Pokau).

Nyní lewým Polabím pusťme se dolůw k Děčínu, a znamenejme na blízku panstwí *Březnici* (Priessnitz), dále w horách *Dobětice* (Dopitz), *Chuderow* a *Chuderowec* (Gross und Klein Kaudern), *Strážky* (Troschig), *Sowolusky* (Soblitz), *Zezice* (Seesitz), *Ryjice* (Reindlitz), *Neštěmice* (Nestomitz), *Mojžíř* (Mosern), *Mírkow* (Mörkau), *Meyšlowice*, *Weselí* (Wesseln), *Neštědice* (Nesterzitz), *Powrly* (Pömmerle), *Roztoky* (Rongstock), *Daubkowice* (Topkowitz), *Prosemín* (Prosseln), *Šachow* (Schochau, Tschogau), *Chorotice* (Kartitz), *Borek* (Barken), *Malšowice* (Malschwitz), dále w horách *Jawory* (Ohren), *Bohyní* (Bohmen), *Rozbělesy* (Rosawitz), *Chmelnici* (Hopfengarten), *Chrochwici* (Krachwitz), a u samého Děčína *Podmokly* (Bodenbach). Odtud opět měříce k Warwažowu nazpět, jmenujeme jen *Jílowé* (Eulau), *Libauchec* (Königswald), *Čermnau* (Leukersdorf), *Chwojno*, později *Chojnín* (Böhmisch Kahn), *Knínice*, *Žďár* (Saara),

Lipowá (Spansdorf), *Mnichow* (München) a *Slawošow* (Schlawiesen). O wsi „Deutsch Kahn“ mezi horami ležící domýšlíme se, že jest starý *Kamonín* neb *Komonín*, w XVI století také *Komauň* řečený; awšak to dalšímu skaumání zůstaweno buď. Komonín ten náležel r. 1400 rytíři Karasowi; 1413 Mikuláši Dobrušowi z Mojžíře, 1417 Bohušowi ze Zwěřince seděním na Blankšteině; k Děčínu teprw w XVI století počítán byl.

S lewého Polabí přesaďme se u hostinného *Děčína* (Tetschen) na prawé, a prohleďněme i tam w rychlosti, co českého w běhu wěkůw poněmčilo se. Z Děčína silnicí berauce se k *České Kamenici* (Böhmisch Kamnitz), znamenejme na prawé straně nejprw dwůr *Kumpoltice* (Gomplitz), potom wsi *Folknáře* (Falkendorf), *Dobrná* (Dobern), *Brlozec* (Parlosa), *Habartice* (Ebersdorf), *Markwartice* (Markersdorf); na silnici samé jest *Huntířow* (Güntersdorf); na lewé straně *Ludwíkowice* (Loosdorf), pak *Oleška* Nowá i Stará (Neu- und Alt- Ohlisch). Z České Kamenice do města *Křibské* neb *Chřibské* (Kreibitz) nemáme čeho tlumočiti; okolo města jsau wsi Hořejní a Dolejní i Nowá *Křibská*. Odtud potůčkem Křibským pustíce se dolůw k Labi, projdeme *Wšemily* (Schemmel), než se dostaneme k říčce Kamenici, tekaucí od *Srbské* neb *Slowanské Kamenice* (Windisch- Kamnitz) a wnímající do sebe i potůček od *Dětřichowic* (Dittersbach) pocházející. Kamenice wlévá se do Labe u známého tam *Hřenska* (Herrenskretschen). Mezi Hřenskem a Děčínem na panstwí Binsdorfu znamenáme ještě wes *Arnoltice* (Arnsdorf).

Nyní beřme se řekau *Plaužnicí* (Polzen, Pulsnitz) nad Děčínem do Labe wtékající, nahoru až ku pomezí kraje Boleslawského, jmenujíce místa na obojím pořičí jejím. Mezi Děčínem a městem *Benešowem* (Bensen) jsau s jedné strany *Březiny* (Birkigt), *Sautěsky* (Zautig), *Jedlka* (Höflitz);

s druhé strany *Bechlejowice* (Bachelsdorf), *Chlum* (Kulm), *Weleň* obojí (Wehlen). Mezi Benešowem a *Lipau* (Böhmisch Leipa) jsau městečka *Jezwé* (Neustadtl) a *Żandow* (Sandau), pak na sewerní straně, pokud je jmenowati umíme, *Bukowiny* dwoje (Gross und Klein Bocken), *Radeč* (Schossendorf), *Wolfartice* (Wolfersdorf), *Libchawa* hořejší, někdy také *Chotohošt* nazýwaná (Ober Liebich), i dolejší (Nieder Liebich) a *Manušice* (Manisch). Na jižní straně pozorujme *Blankartice* (Blankersdorf), *Erkeřice* (Algersdorf), *Martinowice* (Märtendorf), *Walteřice* (Waltersdorf), *Strúžnici* (Straussnitz) a *Robeč* (Robitz). Okolo města *Lipé* (Böhm. Leipa) zahynulo množstwí staročeských wesnic, které jindy počítati budeme; z nynějších neumíme jmenowati než *Swárow* (Schwara) a *Žiznikow* (Schisnig).

Wrátiwše se konečně ještě jednau k Děčínu, wystupujme nyní prawým břehem Labským až k Litoměřicům. Nejprw naskytuje se nám wes *Staré Město* (Altstadt), potom *Křesice* (Krieschwitz), *Boletice* (Stein Politz), starodáwné *Nabočady* neb *Nabočany* (Neschwitz), *Hostice*, *Harta*, (Hortau), *Humprasky* (Humpreschka), *Wšeraz* (Scheras), *Babětín* pod hradem *Wrabincem* (Sperlingstein), potokem nahoře městečko *Rychnow* (Reichen), dále dolůw *Rytířow* (Rittersdorf), *Těchlowice* (Tichlowitz), Zadní a Přední *Lhotka* (Ober und Nieder Wellhoten), *Přerow* (Pschüra), Malé a Welké *Březno* (Klein und Gross Priesen), *Waltířow*, *Swádow* (Schwaden); na blízku w horách *Welichow* (Welchen), *Witow* (Wittal), *Warta*, *Březí* (Presay), *Budow* (Pudowe), *Kojetice* (Gojeditz), *Nowá wes* (Neudörfel), pak u Labe *Nowosedlice* (Ober Sedlitz) a *Kramola* (Krammel) naproti Austí na Labi. Dále nad Labem jest dáwný hrad *Skřekow*, později *Střekow* zwaný (Schreckenstein); potom wes *Brná* (Pirnay) a nad ní *Němčí* (Nembschen); dále *Čeřeniště* (Tschersing) a *Kolebow* (Kolleben); pak *Sebuzín*

(Sebusein), k němuž potok od *Hlinného* (Hlinney), *Tlučné* (Klotzen) a *Kundratce* (Kondratitz) stéká; wes farní *Církwice* (Zirkowitz); *Libochowany* a *Řepnice*; winem samým proslulé *Žernoseky* (Tschernosek); konečně *Píšťany* a *Žalostice* neb *Žalhostice* (Czalositz) pod Litoměřicemi.

Z Litoměřic nyní jedme silnicí přes *Trnowany*, wedle *Aujezdůw* a *Řepčic* obojích, přes *Liběšice* (Liebeschitz) a *Zimoř* (Simmern) do *Auště* (Auscha). Na prawé neb jižní straně silnice té nebudeme jmenowati než *Chotiněwes* (Kuttendorf), *Břehoryje* (Przehor), *Jištěrpy* (Giessdorf), *Strážiště* (Strasnitz), *Rochow* neb *Hrochow* (Roche) a *Tečiněwes* (Tetschendorf). *Hrádek* nedaleko Auště ležící nowějším skaumáním wykázal se býti starý hrad Helfenburk arcibiskupůw Pražských, jehož jmeno sami Němci potom na Affenburg (opičí hrádek) zpotwořili. Na lewé čili sewerní straně oné silnice leží *Žitenice* (Schüttenitz), *Podwiní* (Podiwin), *Ploskowice* (Ploschkowitz), *Býčkowice* (Pitschkowitz), *Nezly* obojí (Nessel), *Těchobuzice*, *Myštěwes* (Michzen), *Chudoslawice* (Kutteslawitz), *Winná* (Winay), *Mlýnce* obojí (Lenzel), *Chotělice* (Kuttlitz), *Sowinice* (Sobenitz), a *Chobolice* obojí (Koblitz).

We čtwerohranu, jehožto uhly jsau městečka *Lewín*, *Werneřice* (Wernstadtel), *Rychnow* (Reichen) a wes farní *Proboštow* (Proboscht), jmenujeme, počnauce u Rychnowa, wsi *Příbram* (Bibersdorf), *Laučku* pod Werneřicemi (Schönau), *Mukařow* (Munker), *Kostelec* (Weisskirchen), *Bukowinu* (Gügel), *Petrowice*, *Lowečkowice* (Loschwitz), *Načkowice* (Naschwitz), *Tauchořiny*, *Zubrnice* (Saubernitz), *Týniště* (Tinscht), *Blahow*, *Hlupice* (Luppitz), *Zababeč* (Sababsch), *Týnec* obojí (Tenzel), *Třebušín* (Triebsch), *Wšeradiště* (Czeratsch), *Wřetauň* (Rzetaun), a u Proboštowa *Tasow* (Taschow), *Pokořice* (Pohorz), *Malečow* (Malschen), *Zálezly* a *Suletice* (Sulz).

Aby se čtenáři s námi déle nestýskalo, pustíme již od dalšího tlumočení: awšak zdržeti se nemůžeme, abychom ho neuwedli ještě aspoň z Aušti silnicí přes *Lukow* (Luka), *Radaušow neb Krawaře* (Grabern), *Sezimky* (Zesnitz), *Stolinky* neb *Drmy* (Drum), *Bor* (Haide), *Hostikowice* (Hospitz) a *Oslowice* (Waslowitz) do panstwí *Nowého Zámku* (Neuschloss), nyní sídla hrabat Kaunicůw, někdy klassické a rodné krajiny slawných pánůw z Lipé a Berkůw z Dubé. Tu mezi městečkem *Dubau* w Boleslawsku (Dauba) a mezi *Lipau* již jmenowanau byli wšickni jejich přední zámkowé, z nichž některé, jakožto *Fridlant*, *Witkowec*, *Milčany*, již ani hledati neumíme, jiné pak známe, jmenowitě památné *Jestřebí* (Habichtstein), hrad *Wřísek* (z něhož Němci nejprw „Rzischkenschloss," potom konečně Žižkenschloss utwořili, a již tam o Žižkowi ledacos bají) a *Chudý Hrádek*, ležící mezi *Pawlowicemi*, *Dřewčicemi* (Seebitsch) a *Sušicí* (Oschitz), nad potokem od *Drchlawy* (Dürchel) a *Hradiště* (Radisch) tekaucím. Nedaleko Sušice a Dřewčic jsau dwojí *Heřmánky* (Hirschmantel), — awšak buď toho již konečně dosti.

Připojme jen ještě některá rozjímání, owšem neweselá, ku kterým nás naše studium, a bedliwého čtenáře snad již také i čtení toto wedlo. Hlawní doba poněmčení krajin těchto bylať arci wálka třidcetiletá, we kteréžto wlast naše celá popleněna i wíce než dwě třetiny národu Českého zahynuly. Po ní do země z větší části pusté uwedeno jest od panstwa českého množstwí nowých osadníkůw německých, z nichžto wšak i někteří, hlauběji do země wnikší, od té doby počeštili se. A kterak i jinými ještě spůsoby tehdáž Němectwí w zemi walně šířeno, to nám wlastenského Jesuity Bohuslawa Balbina (1688) hlas pohrobní *)

*) Bohuslai Balbini Dissertatio apologetica pro lingua Slavonica, praecipue Bohemica. Opus posthumum. Pragae, 1775 in 8.

světle a zřejmě líčí. Netřeba nám konečně mluwiti o známých nowotách, zwláště císařem Josefem II k ujmě národnosti naší do země uwedených, jichžto brzké nawrácení k nějaké rownější míře od samého uznání sprawedliwé wlády naší s důwěrau očekáwáme. Pročež to arci bezpochybné jest, že náwal Němectwa u nás teprw ode dwau století stal se silným a téměř neodolatelným, jelikož i školy i auřadowé duchowní neméně nežli světští jej téměř bez wýminky podporují: ale tajiti se tím nesmíme, že i dříwe již, a to také we století XV a XVI, kdežto sme měli wládu národní a školy i auřady české, počtu Němcůw w Čechách přibýwalo, a wesnice i krajiny celé, pomalu sice ale dost hojně, se němčily. Podrobných na to důwodůw množstwí podáme w budaucí swé staré topografii. Z toho pak nám plyne prawda nemilá i kormutliwá, že jest něco w powaze obojího národu, českého i německého, co pojišťuje tomuto nad onym, i bez ohledu na politické okolnosti, moc wětší k šíření se a přewahu dlauhowěkau; že máme wadu jakausi, a to hluboce wkořeněnau, do sebe, která co tajný jed zžírá i samé takořka jádro bytu našeho, a protož musí odhodlanau a trwanliwau snahau z těla našeho wybyta i wyhlazena býti, nemáme-li, co národ zwláštní, dříweji neb později konečně zahynauti. Zapírati a zakrýwati toto nebezpečí, na nás oprawdu a skutečně se walící, aneb swáděti příčiny jeho s nás samých a uwalowati je pauze na protiwníky naše, byla by swrchowaná zpozdilost a hříšná přewrácenost. Awšak my na tomto místě wěci této tak wážné můžeme jen powrchně se dotknauti, širší její rozjímání jinam odkládajíce.

W čem pak tedy záleží ta naše wada i našich sausedůw wýtečnost? Zeptáme-li se jich samých, dostaneme za odpowěd, že to pochází od jakési praeadamitské přednosti plemene jejich, od krwe, která z přirození swého jest

ušlechtilejší, a tudíž i od ducha i rozumu wyššího, jenž mnohem dále sahá, nežli duch a rozum Slowanský. Chwastání takowé, s kterým potkáwáme se we spisech německých každodenně, můžeme snášeti trpěliwě, ano pochází obyčejně od lidí, kteří newědí, co mluwí. I jest se w prawdě čemu podiwiti, že oni, majíce tak hluboké o tom přeswědčení, předce nepřestáwají ukládati o poněmčení našem, aniž pak se bojí, že plémě jejich smíšením se s plemenem řádu nižšího, s krwí podlejší, ujmu swé ušlechtilosti newyhnutelně utrpěti musí. Wždyť by raději naopak usilowati měli, a zákony dáwati, aby ani jeden Slowan neopowážil se k Němcům se plichtiti a tím plémě jejich zprzňowati!

Ale nechme ausměškůw we wěci wážné, a hleďme raději dorozuměti sobě sami. Mají jistě Němci swé zwláštní chwalitebné powahy, kterými my se Slowané w té míře chlubiti nemůžeme; máme i my swé ctnosti a přednosti, kterých se Němcům w té míře nedostáwá; má také obojí národ swé zwláštní a rozdílné wady a auhony. Do moře toho domněnek a sporůw nekonečných nesmíme se zde zabírati hlauběji: jen jedním slowem proneseme přeswědčení swé o tom rozdílu, že totiž Němcům wady jejich slauží wíce k necti, nám naše wíce ke škodě.

Auhony a wady mrawní národu našeho jsau rozličné: ale jedna z nejpřednějších a nejškodnějších jest jistě ta, které po česku téměř ani jmenowati neumíme, ačkoli ona zžírá již od wěkůw samé kořeny pospolitého žiwota našeho: mníme *luxus*, w nejširšim toho slowa smyslu.*) Čech a Slowan wůbec umí mnohem lépe chowati se w neštěstí nežli we štěstí. Jest jemný a schopný, přičinliwý a důmyslný, horliwý a neustupný: ale také smyslný a marný, nepečliwý o budaucnost a nestálý, bujný a bažný. Mnohem

*) Slowo *přepych* podáwá jen částečnau stránku ponětí toho, které značí se slowem *luxus*.

snáze podaří se jemu nabyti jmění a zboží, nežli nabyté při sobě držeti a uchrániti. Dnešní wýdělek ještě dnes se promrhá; a ne-li dnes, tedy zítra. Český prumyslník umí wydělawati, ale neumí při tom šetřiti počtu a míry; sotwa že stal se majetníkem newelikého jmění, hned na pána si hraje, po lahodách se žedí, nádhery strojí, k wyšším stawům podlézá, aniž wíce myslí na nehody, které snad na něho již číhají, a jej třeba hned zítra do lauže opět uwrhau. Zwláště pak naše krásná pleť neumí pojímati w uzdu marné šperkownosti swé; není snad na širém světě krajiny, kde by bohyni Modě tak horliwá modloslužba se konala, tolik obětí se přinášelo, jako w Čechách; kdokoli otewřenýma očima po Europě cestowal, nemohl toho nespozorowati. A netoliko za našeho wěku dějí se tyto wěci: hned od té doby, kde historie česká, nabywši smyslu a hlasu samostatného, k lidu našemu blíže přihlédati se naučila, slyšeti jest její o tom naříkání. Prwní Dalemil, poslední Komenský powodili pád swého národu od marnosti a bujnosti té; král Jiří zákony wlastními, jiní otcowé wlasti horlením a napomínáním nadarmo proti ní se zasazowali. Důkaz na to jest i sám náš nedostatek národního českého kroje, kterého ještě ani nejbedliwějším skaumáním we starožitnosti odkrýti a zjewně wytknauti se nezdařilo, jelikož Čechowé již před šesti stoletími počali dobýwati a pohříchu zasluhowati příjmí „opičího národu“, an prý wšeho se chytá i wše napodobuje, co widí u sausedůw swých. Ne tak jest to u Němcůw mnohem chladnějších, poważnějších, opatrnějších; Němec umí nejen jmění dobýwati, ale i s dobytým hospodařiti; nestydí se po náwratu z ciziny do Čech sedlačiti doma opět, třeba byl sobě w Kadixu i panského jmění nashromáždil; ačkoli rád dobře jí a pije, wšak po lahůdkách, po nádheře a šperku méně baží, a prohlédá wíce k budaucnosti. Protož maje wždy něco peněz pohromadě, snadno

wkupuje se w dědinu zadlužilého Čecha; i jelikož mu i těžší a neohebný smysl, i hrdost národní brání přiwyknauti jazyku českému, potahuje za sebau krajany swé, aby se mu nestýskalo, až konečně přewaha we wsi na jeho straně bude — a tu již wes je poněmčena. Tentotě hlawní a bohužel přirozený klíč tajemstwí nahoře zmíněného. Wýminky arci s obau stran se nacházejí; ale ty, jak známo, prawidla neruší.

Wíme to dobře, že i Němci ne wšude jsau stejné powahy, a že proto i poměr náš jiný jest ku př. k Rakušanům nežli k Sasikům a Prušákům; wyznáwáme to sami, že jsau i jiné ještě příčiny neprospěchu našeho, jako udušený ode dáwna mezi námi cit národní; slepé lpění na půdě wlastenské a spojená s ním nepodnikawost do ciziny; bažení po nowotách wíce trpné nežli činné, tudíž nesaucí wíce ku požíwání nežli ke twoření; až i sama ta mírnost a snášeliwost naše, která wšeho násilí naproti bližnímu se wzdaluje, a tudíž i křiwdu raději trpí nežli činí. Dopauštíme konečně, že i o těchto wěcech, zakládajících se na nesčislné rozmanitosti dat, dá se hádati we wšelikém smyslu: ale přeswědčeni jsme také, že w tom, co udali sme za hlawní příčinu, nechybili sme se s prawdou, a že wšecko naše tím se tajení a zastírání bylo by jen nám samým na škodu. Kdo neduhu zastaralého zbawiti se chce, musí ho předewším znáti a uznati, zwláště když mu již o žiwot běží; pak teprw možná mu bude chápati se prostředkůw prawých k uchránění swého žiwota. K obému potřebí energické wůle, ale takowé, která ne tolik ohněm jako raději pewností a trwalostí se wyznamenáwá. Hřmotem a hlukem ničeho tu nedowedeme, ale jen tichým, wěrným a upřímným i stálým usilowáním, které se ani lahodami odwrátiti, ani hrůzami odstrašiti nedá. Rozumná mrawní wzdělanost musí u národu našeho uwedena býti na wyšší

stupeň, aby předewším sám sobě srozuměl, a dle toho budaucnost swau opatřil. Wšecky jiné prostředky byly by pauhé chudé palliativy.

Duchowenstwo wenkowské, jakožto přední slaup národnosti naší, učitelé a auředníci na panstwích, kteří ještě národu swému wěrni zůstáwají, ti musejí wlastenský smysl swůj tím dokazowati, když lidu našemu ke spamatowání a usmyslení sobě w této wěci poslauží. Wy pak wlastenci wšickni, hleďte krajanům swým naskytowati a množiti předewším zážiwnau potrawu duchowní i mrawní: oni pak mají tolik dobrého smyslu do sebe, že napotom sami warowati se budau nákazy jedowaté.

IV.

O jazyku českém.

1. *Příspěwky ku glossarium řeči české. 1827* *)

Řeč národní jest nejwěrnější obraz žiwota národůw: jaké tento proměny podniká, takowéž uwodí ustawičně do mluwy obecné. Starožitné řády, staré zwyklosti a potřeby časem pomijejí, nowé okolnosti budí nowé myšlenky, nowé známosti a tužby. Tím zastaralá slowa buď dokonce padají w zapomenutí, buď nowého smyslu nabywše, mění se w podstatě swé; a nowé názwy, nowé spůsoby mluwení plodí se samy přirozeně za nowými známostmi, nowými obyčeji. Kdyby as stařící naši z patnáctého století octli se nyní mezi námi, měliby nemenší nesnázi porozuměti mluwě naší, ač pauze české, nežli my ji míwáme, čítajíce písemné památky wěku jejich. Potřebí byloby jim dříwe poznati spůsob žiwota našeho, w čem se dělí od žiwota jejich, aby mohli pojímati slowa naše w témže smyslu, we kterémž my je nyní béřeme. Též naopak i nám potřebí se oznámiti se zwláštnostmi žiwota minulých wěkůw, chcemeli řeči jejich nepřikládati smysln ciziho, o kterémž oni sami snad ani netušili. Neboť ne wše, co po wěky stejně zní, míwá také po wěky stejnau platnost.

*) Z Časopisu česk. Museum, 1827, I, 68—79.

I poněwadž we časopisu musejním starožitné písemnosti české buď obsahem buď i slohem swým důležité, mají wlastencům podáwány býti: za dobré widělo se předložiti nejprw nějaké wyswětlení takowých slow a spůsobůw mluwení, které we starožitnosti zhusta užíwané, míwaly smysl od nynějšího rozdílný. Tím spolu wyjewí se mnohá stránka žiwota pospolitého w Čechách, jaký byl před wěky. A budeť to také za důkaz, jak potřebné nám jest glossarium zastaralé řeči naší, a jak málo k tomu pomůcek dosawad na hotowě bylo.

Aurok, *úrok*, census, Zins, znamenal u starých jistý poplatek čili určitau daň s pole, s domu, potom též i s jistiny; zwláště ale tu daň, kterau poddaní w celém králowstwí platíwali s polí pánům a držitelům statku dwakráte do roka, totiž o sw. Jiří a o sw. Hawle (aurok swatojirský a swatohawelský). Daň tato byla od starodáwna po celém králowstwí zákonně určena, a z rejstr chowaných u desk zemských wůbec známa, poněwadž weškeren statek králowstwí Českého zjištěn byl deskami zemskými. Stawowé na sněmích swolujíce weřejné poplatky, swolowali je obyčejně po *auroku* t. j. po *pololetním příjmu* se wšech dědičných statkůw swých nemowitých; což, když se z celého králowstwí sebralo, wzešlo na nemalau summu. „K tomu sme se swolili, že jeden úrok každý z nás, jenž platy na zemi jakéžkoli máme, chceme dáti, i dědinníci mají se k témuž přičiniti, . . . ježto summa toho každý rozuměti muož nemalá bude sebrána.“ Sněm Pražský l. 1450. „*Po puol úroku swatohawelském* s lidí wašich králi Ludwíkowi přiřkli ste dáti.“ Král Wladislaw l. 1509.

Berně, die Steuer, berna regalis, daň obyčejná ročně od statkářůw králi placená. Od *auroku* rozdílna byla tím, že aurokowé placeni od poddaných statkářům, a to sice s určitých zboží nemowitých: *berně* pak byla plat

od statkářůw králi dáwaný z powinnosti poddanstwí wůbec ꝛc.

Čeleď u starých znamenala *wojsko* domácí, poddanę čili přikázané. Když tedy pan Jan z Lomnice l. 1449 psal: wyprawil sem syna swého s *čeledí do pole*, tomu tak rozuměti se má, že jej s *wojskem* swým hradním, čili jemu přikázaným, do *boje* wyslal.

Člowěk, často totéž co *poddaný*; *člowěčenstwí* tolik co *poddanost*, podrobenost, služebnost, homagium. „Wratislawští nám sú wěrnost a člowěčenstwie prawé slibowali; a potom sú toho wšeho nezdrželi", psal král Jiří l. 1465. *Člowěk úroční*, homo censualis, t. j. poddaný, který pánu swému auroky platiti powinen jest.

Dobrý, často tolik co *urozený*, *zeman*. „Pan Lew bude obsielati pány i jiné *dobré lidi* k tomu sjezdu těch tří krajów." Jan z Šwamberka, l. 1477. „Já jsem *lepší* než ty", prawíwali staří Čechowé, a dokazowali toho w saudu zemském *slowútností* a *starožitností rodu* swého; jakož toho příkladowé mnozí we dskách zemských starých se nacházejí. Jindy *dobrý* znamená to co franské brave; „budiž dobrý, muožešli, milý pane!" Wilém z Rabí l. 1472.

Dobrá družina bylo wojsko rytířské, dobrowolně slaužící we wálce, nejsauc „přikázané", čímž od tak nazwané „čeledi" se dělilo. „Zasluhowati toho mienim zwláště Twé Milosti, jako milostiwému pánu, že Waše Miłost takú wieru a lásku ráčili ke mně ukázati, a swú *dobrú družinu*, rytieře i panoše, k mé potřebě wyslati. A té *dobré družině* welmi děkuji, že sú mne na wšem poslušni byli." Hynek z Poděbrad, l. 1425.

Držeti zboží a *wládnauti* zbožím bylo někdy rozdílného smyslu; *wládnauti* mohl každý jen swým wlastním dědičným zbožím, *držeti* pak i cizí, k. př. zboží králowské w zápisu až do wýplaty.

Duška, zwláštní cedule wložená do psaní, der Einschluss; obyčejně obsahu dowěrnějšího nežli ostatní psaní.

Dwojiti se, na dwé se děliti, rozdwojowati se. „Slyšíme, že se duchowní i swětští, preláti i páni, w Čechách i w Morawě, welmi *dwojie*, strany činie, a také že se proti sobě wálkami strojie.“ Cís. Sigmund l. 1416. *Dwojice*, roztržky, Zwietracht. „Wystřiehajíce se, by skrze ty *dwojice* obecné dobré se nedlilo.“ Sněm Pelhřimowský l. 1446.

Dworný (někdy také *tewerný*), curiosus, od dworu, curia, t. j. zwláštní, neobyčejný, diwný.

Jazyk, linguagium, často místo *národu* wůbec se užiwá. „Abychom což muožem najspieš w hromadu se strhli proti takowým nepřátelóm a zhúbciem *jazyka* našeho.“ Burian z Gutšteina l. 1450. „Z německých zemí mnoho zámków držie koruny české, nejsúce *jazyka Českého*.“ Sněm Pražský l. 1492.

Jednota u starých tolik co *spolek*, Bund, factio; *jednotníci* jsau ti, kteří spolu w jednotě stojí, zapsawše se pomáhati sobě wespolek a sebe w ničem neopauštěti. „Chcme a jmáme wšickni my w *jednotu* býti, zemského dobrého hledati a prawdu w zemi ploditi a činiti, wěrně bezelsti sobě pomáhajíc podlé wšie swé wiery a podlé swé cti.“ Páni Čeští l. 1394. „A tato naše *jednota* mezi námi státi a trwati má až do deseti let pořád zběhlých.“ Páni Čeští l. 1505. Mieníme napomínati těmi záwazky každého *jednotníka* našeho, tak aby mi držáno bylo.“ Jindřich z Kolowrat l. 1450.

Jízda rozumíwá se obyčejně *wytažení do pole*, t. j. do boje proti nepříteli, buďto walné k wálce, buď skrowné ku potržkám. O tažení Čechůw do Němec l. 1430 prawí kronikář: „ta *jiezda* byla jest tak spanilá, že nepomní nikdy žádný takéž od Čechuow.“ — „Já rozuměje tomu, že Budějowští se mnú příměří držeti nemienú, i poslal jsem w *jízdu*

na jich škodu; a hned w týž pátek w samý večer teprw mi Pešík list poslal, že již se mnú příměří chtie držeti: a moji již byli *w jízdě*, a w tom se jim škoda stala.“ Václaw Wlček z Čenowa l. 1478.

Hlas, řeč, pověst: „Po wšech okolních zemiech *hlasowé* jdú.“ Páni Čeští l. 1415. „Slyšíme, že *hlas* w Čechách běží, žeby to concilium nemělo předse jíti, a že se lidé tiem rozpačejí.“ Cís. Sigmund l. 1432.

Hotowost, wojsko zbrojné, zřízené k táhnutí do boje.

Hold, plat we válce nepříteli dáwaný, aby na nepřátelském zboží škod nečinil, Brandschatzung; *holdowati se*, ku placení *holdu* se podáwati; *oholdowané* zboží, kteréž we válce holdy platiti musí.

Koláč, někdy tolik co *dar* wůbec, praemium. „Těch nowin jsme od tebe přieliš welmi wděčni, a bohdá chcem za ně dobrý *koláč* dáti, ješto nám poděkuješ. Cís. Sigmund l. 1429.

Koruna Česká obyčejně u starých znamenala celé mocnářstwí České, čili wšecky země spolu, které ku koruně náležely, totiž Čechy, Morawu, Slezsko, Lužice a Lucembursko. „W koruně České“, a „w králowstwí Českém“ mělo rozdílný smysl; toto znamenalo jen Čechy samy, kromě Morawy, Slezska ɔc.; onno ale wšecky země k Čechám někdy náležející.

Kořist, zisk, Gewinn, Vortheil. „Sami znamenati muožete, žeť my tuto wlastnie ižádné *kořisti* nehledíme, než toliko obecného a zemského dobrého.“ Cís. Sigmund l. 1437.

Kostel swatý, někdy tolik co *cierkew swatá* wůbec, ecclesia. „Ta wěc o to slyšení na nás neslušie, ale na papeže a na swatý Římský *kostel.*“ Cís. Sigmund l. 1426.

Kříž, někdy kruciata, Kreuzzug, expeditio cruciata. „Nebudeteli poslušni, snad na se *kříž* obdržíte.“ Cís. Sigmund l. 1416.

Lantfrid, mír zemský, Landfriede, bylo weřejné zřízení pokoje a řádu po krajích, k ochránění bezpečnosti obecné a zastawení saukromých *záští* (wiz dole). K takowému lantfridu zawazowali se obyčejně wšickni páni, rytíři, panoše a města každého kraje zwláště, woliwše z prostředku swého hejtmana (krajského) s několika jemu přidanými radami, kteříž by zprawu wedli we wšech obecných záležitostech kraje. Někdy také *lantfrid* béře se za celé zemanstwo kraje jednoho, k. př. *lantfrid Plzenský* znamená wšecky pány, rytíře, panoše a města kraje Plzenského, pod zprawau hejtmana jednoho postawené.

Lawice, *sedání w lawicích*, jest sedání w saudu zemském, aneb práwo u nejwyššího saudu zemského w potazy wcházeti a nálezy wynášeti, čili pře zemské rozsuzowati. O to práwo mnohé byly hádky mezi stawem panským a rytířským w XV století.

Litowati u starých nebralo se toliko we smyslu trpném (passive), jako nyní, ale častěji ještě w činném (active), t. j. hleděti pomsty za křiwdu. „Wěřímť, že mi toho litowatî pomůžeš“, bylo tolik jakoby řekl „že wytáhneš se mnau do boje, ku pomstění křiwdy mně učiněné“. Města králowstwí Českého w zápisu swém l. 1502 prawí: „Máme a slibujem wšickni toho litowati společně, a moci takowé mocí odepříti zase.“

Majestát původně u starých znamenalo *důstojenstwí císařské*; potom také wšecka znamení (insignia) důstojenstwí císařského wůbec. „Císař seděl w majestátu“, t. j. na trůnu, pod korunau, se sceptrum, wůbec w celém ornátě říšském. A poněwadž na welikých pečetech, kterýchž we wšech welikých záležitostech užíwáno, wždy císařowé w majestátu sedící wyobrazeni bywali, tehdy i *pečeti* takowé nazýwány jsau majestáty; „list s majestátem“ jest tedy list s welikau

pečetí říšskau. Posléze i sami *listowé* ti, kterýmž takowá pečet přiwěšena byla, *majestátowé* wůbec nazýwáni byli.

W této mieře, jest zastaralý spůsob mluwení místo *na ten čas*, *této chwíle*, *tenkráte*; k př. „Posielám k wám Rybku z Lužnice, i žádámť aby ste jemu wěřili což bude s wámi mluwiti nenie (nynie) w *tejto mieře*, jakobych já sám s wámi mluwil osobně.“ Jan Žižka z Kalichu l. 1422. W *této mieře* při sobě lidí nemáme: ale kdyžť k nám přijedú, nezapomenemť tebe.“ Král Jiří. „Lidmi wojensky w *té mieře* nehýbaj, jedno ať by hotowi byli k každé chwíli do dalšieho rozkázanie.“ Týž l. 1462.

Nadleh (*nadlech*) t. j. w postupu času, nach und nach.

Nakládati, nákladnu býti někomu, t. j. pomáhati, pomocnu býti, fedrowati. „Kdožby takowého zastáwal, chowal, krmil, aneb kterakkoliwěk jinak slowem nebo skutkem *nakládal*“. — „Kteříž by těm nebo jiným bludóm, anebo kterým wšetečnostem nakládali.“ Wýnos obce Pražské l. 1421.

Odpowěd, odpowědíti, we zwláštním smyslu znamená *wypowězení pokoje* a opowězení *záští* (Fehde); list *odpowědný*, Absagebrief, Fehdebrief. Chtělli kdo s kým začíti válku, powinen byl jemu dříwe „odpowědíti,“ t. j. oznámiti, že s ním válku začíná, aby na sebe „péči měl,“ t. j. ostříhal sebe a wšecko zboží swé wojensky; neboť po takowém odpowědění *odpowědník* nepříteli swému ničímž *winen nebyl*, t. j. práwa válečného užíwaje, wšemožně jemu na lidech i na statcích škoditi směl, aniž za to k saudu pohnán býti mohl. Za bezectné ale držáno, když kdo na nepřítele swého sáhl, *neodpowěděw* jemu, aneb jakož staří prawili, *cti swé proti němu neohradiw*. Oldřich ze Hradce swéwolně mně jest *odpowěděl* a nepotřebně válku proti mně začal.“ Jiří z Poděbrad l. 1450. „Míšenský od drahné chwíle náš a jednoty našie zjewný a *odpowědný* nepřietel jest.“ Týž. „Budemeli

chtíti komu nepřátelé býti, na to pamatujem, jako na ctné a dobré pány a rytieře a wládyky slušie, že *swú čest chtěli-bychom ohraditi* proti tomu anebo těm, komubychme chtěli nepřátelé býti.“ Páni na sjezdu Kolínském l. 1513. Obyčejná forma listu odpowědního byla tato: „Já N. wystříhám se se wšemi služebníky a pomocníky swými proti tobě N. i wšem twým služebníkům a pomocníkům etc., protože ꝛc., a tímto listem čest swú ohražuji, žeť twůj nepřítel chci býti, a tobě i twým dále ničímž nechci winen býti, což w této míře počínati budu.“ We formě odpowědní pomocníkůw ještě to přidáno bywalo, že čest swau ohražují wedle pána N., a wedle něho chtějí w míru i w nemíru státi, aneb že „tíhnau se w jeho mír i nemír“, pokudž we službě jeho zůstanau.

Oprawce, *rozdielce*, *ubrman*, *umluwce*. W bauřliwých wálkách XV století, když práwo w Čechách průchodu nemělo, aniž saudowé zeměští osazeni byli, wšecky téměř rozepře musely urownány býti skrze obapolně wolené *rozsudí* (Schiedsrichter, arbitri). Tito rozsudí podlé spůsobu rozepří wšelijak jmenowáni bywali. Nejčastěji užíwáno slowa *ubrman*, z něm. Obmann, Obermann, t. j. mocný rozsudce, na kterémž odporníci mocně *přestati* museli, t. j. zawázati se, že nálezu jejich se podrobí, a kdyby toho neučinili, že mocí k tomu donuceni býti mají. Místo *ubrman* říkalo se také *mocný umluwce*; tak píše pan Jakub ze Wřesowic l. 1444 „my máme těch wšech nesnází mezi nimi *mocní umluwce* býti.“ *Oprawcůw* potřebowalo se zwláště tehdáž, když po smluweném příměří stranám obapolně křiwdy se dály, kteréž *oprawy* skrze rozsudí s obau stran wolené žádaly; *rozdielcůw* pak tehdáž, když s obau stran mnohonásobné žaloby a pohledáwání se činily.

Péči míti, t. j. wojensky ostříhati se před nepřátely, po jich odpowědi: „Nehodné jest mi seděti w tom abšachu,

bych měl *na ně péči míti* a oni na mě nic." Václav Wlček z Čenowa, l. 1478. „Abyste nám bez prodlenie oznámili, chceteli nám pomáhati aneb překážeti, mámeli na vás *péči míti* čili nemáme, upřímo, za nepřátelyli čili za přátely vás mieti máme." Kníže Bartoloměj l. 1513.

Pole we zwláštním smyslu znamená tolik co *válka*: *pole sbírati*, *pole dělati*, t. j. wojsko k válce sbírati; *pole míti*, t. j. wojsko polem míti.

Poprawa, práwo útrpné, jus gladii; *poprawce*, pán kterémuž poprawa náleží. „Pak podáwám toho na tě, milý přieteli, daj mi tomu rozuměti, odpierášli nám té *poprawy*, kteráž nám přislušie w zemi nad neřádnými lidmi? Nebť já jiného newiem, než že mně i synu mému též jako i jiným pánuom *poprawa* nad neřádnými lidmi přísluše." Aleš ze Šternberka l. 1449.

Prawda, to což sprawedliwého jest, práwo a sprawedliwost. „Ažbychom zemi ku práwu a ku *prawdě* postawili, jakož jest dřéwe za našich předków we prawdě stála." Páni Čeští l. 1394.

Příčina často znamená tolik co *přičinění se*, *snažnost*; někdy tolik co *pomoc*, adjumentum. „Kompaktata jsú zemi našie *příčina* weliká a pomoc k dojití pokoje." Páni Čeští l. 1445. „Pro buoh pane, rač wésti k některakému konci dobrému: nebť jest w této zemi nynie pohřiechu welmi zle, nebude-li napřed božie pomoci a wašie *příčiny*." Hanuš z Kolowrat l. 1450.

Přikázati se, w něčí *kázeň*, čili w službu a poddanost se dáti. „Po smrti Raubíka nebožtíka, jeho otec nám se *přikázal* i s tím zámkem Netolickým." Král Matiáš l. 1477. „Jakž jsem žiw, wašim služebníkem *přikázaným* sem nebyl." Zdeněk ze Šternberka, l. 1467. „Zemany okolní tobě přísedící, kteříž twoji nejsú *přikázaní*, jmenem našim

obešli, aby k žádosti naší wedle tebe wzhuoru byli." Král Jiří l. 1458.

Rok znamená wůbec *jistý určený čas*; pak *termin* čili *lhůtu*; posléze *shromáždění lidí w určitý* čas k jednání o společné záležitosti. *Rok dáti* (wězni) jest propustiti jej z wězení na postawení se zase k určitému času. „Dobří lidé, jichž příčinú panu Menhartowi *rok* dán, kteří sú přitom byli, wědie, kterakúť jest nemoc měl, od niež jest z dopuštěnie božieho umřel." Jiří z Poděbrad l. 1449.

Rowné, slušné, aequum, billig. „Budeliť mne moci *rowné* potkati, chciť rád přijieti." Jakub ze Wřesowic l. 1445. „Pakliby která strana na *rowném* a na práwě nechtěli dosti mieti." Císař Sigmund l. 1416.

Rozum často tolik co *mínění*, *smysl*, Ansicht. „Kdež ste mi wzkázati ráčili, abych wám dal odpowěd na některé kusy, což se Slezákuow a Mělnických dotýče: já wám swuoj *rozum* píši, wšak proto lepšiemu *rozumu* místo dáwám." Wilém z Pernšteina l. 1513.

Slowo, někdy tolik co *powěst*. Ostawíš po sobě *slowo* neužitečné a takowúto památku, žes rád chtěl zemi roztrženie zjednati." Aleš ze Šternberka l. 1445. *Dobré slowo* jest *chwála*, dobrá powěst o někom. „Tu sú dáwali *dobré slowo* Janowi Zmrzlíkowi, že jest statečně na ty Němce udeřil, a jiných ponukl." Kronikář l. 1430.

Sněm, *sjezd*, *rok*, *sbor*, *sňatek*. Rozdílu mezi těmito slowy šetříno již we starých práwích a obyčejích země české. *Sněm* bylo sebrání wšech stawůw weškerého králowstwí; nález sněmowní byl zákonem we wlasti wšeobecným. *Sjezd* bylo sebrání jen některého stawu, některé jednoty aneb některého kraje zwlášť; co na něm zawřeno bylo, memíwalo moci zákonné w králowstwí. *Rok* bylo sebrání jistých osob jakéhokoli stawu ke dni uloženému wůbec, buď že na něm co zjednáno neb nezjednáno. *Sbor* jmenowáno

sebrání osob duchownich, synodus. *Sňatek* posléze, ač jen pořídku, užíwáno bylo zwláště, když se za potřebné widělo, nedotýkati rozdílu mezi slowy *sněm* a *sjezd*; neboť mnohý sjezd od těch, kteříž na něm byli, wydáwán za sněm, ač od země za takowý přijat nebyl. „Obsílali sme Twú Milost i jiné pány na *sněm* do Prahy, i na jiné *sňatky*, kteréž miewali po krajích w zemi Českej. Páni Morawští 1446.

Strahowati, t. j. podtají zbrojně se chystati a příležitosti hleděti ku přepadnutí nepřítele. „Abych mu odpustil, že jest na mne byl *strahowal*, a já žádné péče naň nemám." Kašpar Šlik l. 1448.

Strašliwý u starých znamenalo tolik co bázliwý, lekawý, který se strachuje. „Kto má přátely za mauchy, jest rozpačný, a kto nepřátely za lwy, jest strašliwý." Jošt z Rosenberka l. 1465.

Středokraty. Nelze určiti wlastního smyslu slowa tohoto: zdá se býti jisté *položení wojenské*, čili jisté *místo* we zřízeném wojště ležícím polem. Užíwá se ho 1) w zápisu stawůw králowstwí českého obojí strany, kteřížto po válce l. 1423 „sněm obecní na středokraty we Zdicích mezi Berúnem a Žebrákem učiniwše, wšichni we spolek w takowúto umluwu wnikli sme" ɔc. 2) We gleitu daném od pánůw strany Táborské pánům strany krále Albrechtowy l. 1438, „aby s námi mohli se na *středokraty* wojsk našich dnes a zajtra ta dwa dni celá bezpečně sjeti, a s námi rozmluwiti" ɔc. Domýšlíme se tedy, že se tu rozumí položení neboli místo neutrální mezi dwěma wojsky neb sbory nepřátelskými.

Swědomie u starých tolik co *swědectwí*, Zeugniss. „Aby mi račili dáti toho sprawedliwé *swědomie*, že sem se k tomu podáwal." M. Jan Hus l. 1414. „Podpierášli se na sliby, kto tobě uwěří? budeť třeba *swědomie*." Pan z Postupic l. 1502.

Taidinkowati (ze staroněmeckého theidigen), t. j. jednati, rokowati. *Taidink*, jednání, rokowání. „Ty sám muožeš wěděti, že jest těch podáwaní mnoho i rokuow bylo, a na *taidincích* počali, též na *taidincích* nechali, a přietel náš wždy jest bez swého." Aleš ze Šternberka l. 1448.

Weřejnost, weřejná čili wšeobecná hotowost po krajích, allgemeines Aufgebot, když se po zemi rozhlášení stalo, aby wšickni *wzhůru byli* t. j. hotowi k wytáhnutí do boje.

Wýplata, *wýprosa*, *wýsluha*, *zástawa*. Statkowé, kterýmiž králowé Čeští we starožitnosti wládli a s kterýmiž podlé wůle swé nakládati mohli, byli rozličného spůsobu: buďto zajisté náleželi ku komoře králowské, buďto byli léna čili manstwí *odumřelá* (odúmrtí), t. j. kterýchž dosawadní držitelé umřewše, dědice přirozeného po sobě nezůstawili a j. Statkowé komory králowské často od králůw za půjčky peněz hotowých zastaweni bywali wěřitelům, a za tau příčinau jmenowáni jsau jen zkrátka *zástawy*; ty obyčejně jen komora králowská, wyplatiwši jistinu na takowé zástawě zapsanau, zase k sobě potáhnauti mohla. Když ale králowé komu tu moc propůjčili, aby na místě komory králowské zástawu k ruce swé wlastní wyplatiti mohl, říkáno, že mu dána *wýplata* na zástawu. Statky manské odumřelé když kdo na králi wyprosil, že mu do desk dworských wepsáni byli, nazýwáno zkrátka *wýprosy*; *wýsluhy* ale, když komu za jeho wěrné služby dáni byli.

Zajíti znamenalo u starých *dáti se w nepřátelstwí* s někým, sich in eine Fehde einlassen. Tak psal pan Jan Kolda z Žampachu pánům jednoty Strakonické l. 1449: „Wiete, žeť sem pro wás a wedlé wás *zašel*, ačbychkoli mohl byl pokoje požiti." Odtud slowo *záští* (od zajíti, jako, *příští* od přijíti) znamená u starých wlastně eine Fehde, jakož nahoře (w. *odpowěd*) již dotčeno.

Zápisník jest totéž co *jednotník*, kterýž se komu

w *jednotu zapsal*, t. j. jemu pomáhati a jeho w. ničemž neopauštěti zápisem swým se zawázal.

Žádný w nejstarších písmích znamená tolik co *žádauci*, t. j. dobrý, laskawý, milostiwý. Místo našeho *žádný* staří weskrz užiwali *ižádný*, z čehož později *nižádný*, *žádný* učiněno. Proměna ta stala se asi w polowici XV století. Ještě l. 1410 psal p. Jindřich z Rosenberka králi Wáclawowi: „Králi *žádný* a pane milostiwý!“

---

2) *Český Kazimluw. 1837.**)

We wšenaučném Kroku počal byl r. 1823 a 1827 nejmenowaný wlastenský „*Lowec*“ stíhati prohřešky, kterýchžto nejmenowaní přátelé jeho, píšíce po česku, nepřestáwali dopauštěti se proti duchu mluwy swé. Wytýkaltě tam chyby jen „k wýstraze, nic k aurazu“, sám uznáwaje, že „chyba každým wládne, kdokoli chodí pod sluncem“. Aumysl jeho byl právě wlastenský, duch dobromyslný, slowa tytýž sice důrazná, wšak nikdež urážliwá, nikde owšem osob se nedotýkající: a předce počínání jeho potkalo se s tau největší nehodau, která mu kdy hroziti mohla; s tau totiž, že aučinek slow jeho šel právě naopak, nežli kam spisowatel byl směřowal. Bratřím jeho, kteří tuším we chybách káraných k saucitu a ku poznání křehkosti lidské wedeni byli, zželilo se jich jako newinňátek; a protož napotom mnozí tím ochotněji s nimi se pěstowali, ne již opraw, ale chyb samých bedliwě si wážíce. Takž milý Lowec, nemaje prospěchu, anobrž i sám se mnohých

---

*) Z Časopisu česk. Museum, 1837.

stran stíhán jsa, odložil zbraň swau a odebral se na odpočinutí.

Od té doby slyšeli sme sice, že se wlastenci našli, kteříž i litowali umlknutí jeho, ba že jej i často nabízeli, aby powstana opět, nowý boj začal s cizotau, ježto neduhy a wředy swými nepřestáwá hyzditi přirozenau krásnau postawu mateřčiny naší; nedbajíce prý, třebasby šípowé jeho dotýkali se někdy i jich samých. Byli to tuším diwní páni, kteří snad ještě wíce stáli o wšeobecný prospěch literatury naší, nežli o sláwu swau osobní, a kterýmž tedy také wíce záleželo na přirozené lepotě naší milé češtiny, nežli na bezauhonnosti dosawadního péra jejich. Ujišťujíce, že nejen časowé, ale i lidé se mění, chtěli oni činiti Lowci naději, že kdyby powstal nyní znowu, potkal by se s mnohem lepším nežli onehdy prospěchem. On ale wěda, že hlawa i smysl sice každého člowěka rozdílný jest, srdce wšak synůw Ewiných zůstáwá po wěky stejné, umyslil sobě jinau poněkud nastaupiti stezku, a ukazowati raději spisowatelům mladým, jak sobě počínati mají, aby z té staré češtiny konečně se wyzuli, a napotom hezky po německočesku i myslili, i mluwili a psali.

Oprawdu, k čemu jest nám ta staročeská prostota i čistota jazyka našeho? Spisowatel náš o nic wíce pečowati nemá, nežli aby u nejpřednějších myslitelůw a nejšpatnějších stylistůw wěku našeho, t. u Němcůw, naučil se mysliti a psáti; ostatně samo sebau se rozumí, že cokoli po německu zprawně položeno bude, do češtiny wěrně a literně obrácené, nikoli nezprawným se státi nemůže. Protož také slušně jednau pokusiti se můžeme, abychom ukázali, kterak bez mnohého w řeči namáhání učeně česky psáti se dá.

1) Předewším radíme nebrati do rukau owšem žádné staré české knihy, a zawadí-li kdo předce kdy do některé, aspoň nestudowati w ní, nečísti jí s pérem w rukau, zwláště

w jazykowém ohledu. Nač by to bylo? Cokoli tam ušlechtilých wlastností jazyka českého se nachází, ty krom toho wšecky již newyrownaný náš Jungmann do Slowníka swého wepsal a pod artikule swé rozložil. Kdoby se maudrý dále o ně staral a čas jimi mařil? — dosti jest, že jsau we Slowníku.

2) Z téže příčiny také ani raditi nemůžeme, aby kdo mnohým téhož Slowníka studowáním se obíral. Práwě ty články, kde wykládá se nejwíce pauze českých wlastností, tak jsau obšírně psány, že často dá se spíše celá báseň aneb powídka složiti, nežli takowý ten článek s rozmyslem jen přečísti. Podíwejme se jen ku př. na ohromný článek „dám, dáti," jenž zaujímá w tisku sám wýše desíti kwartowých slaupcůw! Kolikero set staročeských jadrných a rázných spůsobůw mluwení nachází se tam? — Kdož by si jimi hlawu lámal!

3) Daloby se prowésti, že náš nynější spůsob mluwení, kde od starého se odchyluje, bývá obyčejně lepší a prospěšnější. Tak ku př. staří Čechowé „*dáwali* sobě kabáty dělati:" my již je sobě „šíti *nechámeˇ*", t. j. nebráníme, nýbrž powolujeme dotírawému krejčímu z milosti, že nám je šíti smí a může. Proto ale také jen staří Čechowé platíwali jim za swé kabáty: od nás pak žádati, abychom krejčím swým, nad to milostiwé se jim propůjčowání, ještě i peníze dáwali, byloby příliš nesprawedliwé.

4) „Zde jsau *k dostání* swíčky, wejce" atd. I w tomto již naskrze zobecnělém mluwení spůsobu wyniká wěk a národ náš nad ubohé předky i nad jiné slowanské kmeny důwtipem. Tito mysliliby, že tím říci chceme, jakoby swíčky, wejce a t. d. tam dostáti neb wyležeti se měly: a wšak již to každé dítě u nás wí, že ta slowa nic jiného neprawí než „hier sind zu haben" a t. d. jakož nápodobně také říkáme: „das ist nicht auszuhalten, to není k wystání", „es

ist nicht zu begreifen, není k pochopení“ a t. d. Staří Čechowé byli by tam prawili a psali: zde prodáwají se, aneb jsau na prodej, anebo zde dostati jest swíčky (cum accusat.), toto pak byliby wyhlásili za nesnésitelné a nepochopitelné. Také předkowé naši, když jaké nowiny měli, ty sobě „wěděti dáwali“; my pak štítíce se tohoto infinitivu, radši je přátelům swým oznamujeme, známy činíme, aneb aspoň jen „na wědomí dáwáme.“ Takž nadíti se jest, že konečně i na místě dosawadního: „již ho newiděti, nebylo Wás slyšeti“ a t. d. psáti budeme: již není k widění, nebyl ste k slyšení“, jelikož to doslowněji zní „er ist nicht mehr zu sehen, Sie waren nicht zu hören.“

Krom toho již nikdo wíce neprawí po česku „bylo se čemu podiwiti“, ale po německu: „es war zu verwundern bylotě k podiwení.“

5) *Dozwědĕti* se něco — také již zobecnělo, snad nejwíce proto, že nowé jest a u starých Čechůw neslýchané; tito zajisté říkáwali aneb „dowěděti se něčeho“, anebo „zwěděti něco“. Toto (zwěděti) jest aktivum, a požaduje pauhý akkusativ po sobě; onno (dowěděti se), jako každé reciprocum, genitivu hledá (ku př. doptati se někoho, doprositi se milosti, dožádati se swědkůw, dowolati se sausedůw swých a t. d.) „Dozwěděti“ se náleží mezi hybrida — wšak potichu, páni, „at se to jen žádný nedozwí!“ —

6) *Podíl* na něčem bráti, Theil nehmen an etwas, — wýborně jest přeloženo. Staří Čechowé také díly nebo podíly brali, když o dědictwí se dělili, a wšak ne na dědictwí (t. j. jako by na wrchu dědictwí anebo w powětří), ale w dědictwí, a to skutečně; když pak radost aneb žalost potkala přátely jejich, té oni wždy také *aučastni* bywali, aučastny se činíwali, míwali w ní aučastenstwí, ba míwali také w ní swůj díl, bywali jí citelni a t. d., ale podílu na ní jak živi nebrali.

7) Nowí Čechowé nepíší již wíce pro „čtenáře“, ale jen pro „čítatele“, a učené plody péra swého nepodáwají, nekladau, ale „umístují“ do časopisůw, nepochybujíce *na* tom, že wšickni Čechowé, Morawané a Slowáci *je* rozuměti a *na* nich zalíbení swé míti budau, jelikož oni *na* tom winni nejsau, — ještěli kdo mezi námi němčině se nedoučil! — My pak také *o* tom nepochybujeme, že jestliže kdo spisům a řečem takowýmto neporozumí, a *w* nich žádného zalíbení nenalezá, *tím* jen ta stará čeština winna jest, jejížto duch ještě námi někdy lomcuje, a wší učeností wypuditi se dáti nechce!

V.

Prawopisné hádky r. 1846.

1) Máli prawopis český čím dále tím více se dokonaliti ? *)*

Není Wás tajno, pánowé moji a přátelé milí! kteraká nedorozumění ohledem na grammatiku a prawopis řeči české od několika let *opět* se zmáhají, a literaturu naši we zmatek čím dále tím horší uwesti hrozí; přijawše s powoláním do sboru tohoto hned i péči na sebe o zachowání staré přesnoty a čistoty ušlechtilého jazyka našeho, nemohli ste než s žalostí pozorowati, kterak nowým nerozwážlivým úsilím práwě to nám swéwolně rušiti a kaziti se počíná, začež bychom předkům swým nejwíce děkowati měli: jednota totiž i grammatická pewnost a ukončenost jazyka spisowného. Zdá se již býti swrchowané potřebí, abychom widauce nebezpečí takowé, nemlčeli déle, ale pozdwihli opět hlasu swého, jako nedáwno, **) a dle powinnosti swé postawili se na odpor počínání zhaubnému, nejen tomu, které ničí zewnitřní jednotu národu našeho, ale i tomu, které podkopáwá wnitřní její základy a wýminky. K tomu

*) Čteno w posezení sboru musejního pro řeč a literaturu českau, dne 17 září 1846, a tištěno w Časopisu 1846, VI, 785—803.

**) Wydáním spisu: „Hlasowé o potřebě jednoty spisowného jazyka pro Čechy, Morawany a Slowáky", w Praze, 1846, str. 240 w 8.

cíli já umínil sem předložiti saudu Wašemu napřed některé úwahy swé, které k auplnému w této wěci dorozumění nejwíce potřebny býti se zdály; Wy pak sami potom ustanowte, co dále činiti jest.

U mnohých krajanůw našich, a zwláště u mladších, panuje nyní domnění to, že grammatické formy a prawopis jazyka našeho mají, zároweň wšem wědám a umám lidským, prospíwati wždy k větší dokonalosti, a tudíž i podléhati proměnám a oprawám nekonečným, jakž jich kdy rozum žádati bude. Domníwajíť se, že i w tom záleží prospěch národu a wlasti, když jazyk, jim tak milý, s pokrokem wěkůw béře na se wždy nowé bohdá sličnější formy, a nelibě to nesau, jestliže kdo ze starších je w tom mýliti a na uzdě držeti usiluje. Zatracujíce tedy prawidla správnosti, která nás došla z nejskwělejší doby jazyka našeho, chwátají jedni mimo druhé nawrhowati, kterakby dle zdání jejich lépe než posawad psáti se mělo; wymýšlejí netoliko nowé skladby slow, ale také nowé (aspoň w písmě nebýwalé) spůsoby deklinací a konjugací, a zamítají konečně tu jednotliwé litery písma českého, tam znaky a wazby jejich.

Schwalujíce my z té duše snahu o zwelebení a zdokonalení řeči a literatury naší wůbec, — kterážto jest nejen heslo, ale i srdečná tauha i swatá powinnost naše, — nesmíme předce před krajany swými tajiti, co zkušenost wšech wěkůw a národůw hlásá, že totiž *zásada powélých oprau a pokrokůw* nalezá we wšech jiných záležitostech národních pole přiměřenější a širší, nežli w prawopisu a w tom, co dotýče se grammatické správnosti wůbec. Tato zajisté newzniká i netwoří se nikde důmyslem a důwtipem muže aneb sboru jakéhokoli, alebrž *umluwitostí* celého národu, kterážto přírodau swau zase spoléhati může ne na rozumowém, ale jen na positivném základu. Ku porozumění tomu postačí samo krátké uwážení té wěci.

Každý živý jazyk jakéhokoli na světě národu mluwíwá se w obecném životě, co do jednotliwých slow a forem, nejednostejně, ale dle rozličnosti krajin, krajůw, míst i osob, s nesčíslnými rozlikami, zwláštnostmi a uchylkami, ježto w auhrnek pojaté zakládají rozdíly nářečí, podřečí, různořečí a t. d. Nepauštějíce se do podrobného wýkladu wěci dosti patrné, wezměme jen jedno u nás slowo, na př slowo *chci*, *chtíti*, a ptejme se, kolikeronásobným spůsobem ono, podlé auplné konjugace swé, pronáší se w ústech obecného lidu na Wltawě, Labi, Morawě, Bečwě, Wáhu a Hronu! Jděme dále, a dejme člowéku, neznajícímu weskrze žádného prawopisného naučení aneb obyčeje, psáti řeč swau dle pauhého zdání swého: jak nesčíslné wyskytnau se rozličnosti we psaní jedné a téže průpowědi nejen u wšech krajanů krajůw rozdílných, ale i u wšech sausedůw jednoho a téhož místa! Rozmanitost tedy, nesauhlasnost a různotwárnost nekonečná jsau přirozený charakter každého jazyka, pokud národ nachází se w newzdělanosti, literatura pak jeho ještě w kolébce. Podobá se tomu i w politickém stawu domnělá původní rozdrobenost, neważanost a swézákonnost jednotliwých osob i obcí, pokud u národůw trwá wěk tak řečeného přirozeného práwa. W této wšak původní neważanosti a newládě žádný národ i žádná literatura nemůže udržeti se, owšem pak zkwétati a zmáhati se. Nemáli zahynauti w neuchranném sporu s cizotau, musí wýhost dáti různosti, neswornosti a bezwládí, a jednotiti se mezi sebau wždy hojněji a walněji, až konečně dojde se té nejwyšší jednoty, která i možná i whodná jest. Činnost rozumu sama o sobě wůbec jewí se w tom, že podhrnuje nekonečnau rozmanitost předmětenstwa pode známky jednotné, pojí srodné, nesrodné wylučuje; směr k jednotě a k jednocení jest tedy rozumu wrozen. Každý také pokrok we wzdělanosti sám o sobě bývá krokem od různosti k jed-

notě, rušíwaje přirozenau neważanost lidskau, a množe auwazky ty, kterými společnost se zwelebuje a síla austřední, k zachowání celku newyhnutelně potřebná, se twoří a zdokonaluje. A wědomo jest, že jako wšecky lidské wěci, tak i byt národní záleží na *zápasu*, ku kterémužto předewším sil *swornýchpotřebí jest. Čemu zajisté jeden sám neodolá, odolají mnozí, když dle úmluwy sworně jednati budau: budeli se každý swéhlawiti, zahynau jeden po druhém wšichni. We swornosti a jednotě jest tedy žiwot, w rozdrobení smrt. To platí w politickém i literárním ohledu zároweň.

I která jest pak ta cesta, jenž wede k jednotě w jazyku a literatuře? kterak powstáwá a čím uskutečňuje se ona umluwitost, která sama jediná dáwá zákony o jazykowé prawdě a správnosti? Potřebíli swolati národ celý dohromady a ptáti se každého jednotliwce o hlas jeho? aneb máli nějaké kollegium swoláno býti, jenžby ze wšech oněch rozmanitostí wybíralo to, což nejdokonalejšího jest, a wyhlásilo wýbor swůj za zákon? I jedno i druhé byloby nepraktické a fantastické; přirozený a obyčejný wěcí běh mnohem jest kratší. Komu nejprwé podařilo se psáti tak, aby we spůsobu jeho psaní celý národ si zalíbil, jej chwálil i následowal: tomu podařilo se také stwořiti a ustanowiti jednotu jazykowau a literární w národu wůbec, a přilnutí celého národu k jednotě této jest onen skutek umluwitosti, který ke správě jazyka i literatury wšude se požaduje. Nápodobně i konečné spojení národu w jeden stát stáwá se obyčejně ne hlasowáním a swolowáním wšech obcí a jednotliwých audůw jejich, ale skutečnau přewahau moci a síly jednoho nade wšemi jinými; s tím toliko rozdílem, že státní jednota i celek někdy také proti wůli jednotliwých částek se ustanowuje, literarní pak, takowéto bezděčnosti neznajíc, wždy a wšude jen dobrowolně se plodí. Že pak

jednota jazykowá i literarní bývá i širší a vyšší, nežli jednota státní, a že tedy jednota národní od oné, nikoli pak od této wůbec záwisí, to kdyby samo sebau na jewě nebylo, příkladem Italie a Němec dokázati by se dalo.

Nechci zde opakowati, co již na jiném místě, ale w podobném směru, pronesl sem o neoblomné moci a wládě jistých grammatických forem, která u každého wzdělaného národu nastupuje na místo předešlé proměnliwosti, jak mile jazyk a literatura wystaupí na stupeň tak řečené *klassičnosti* t. j. konečné umluwitosti w jazyku. *) Wědomo jest, že i my měli sme a máme takowauto epochu klassičnosti jazykowé, takowýto skutek umluwitosti konečné co do jazyka i literatury, a to sice z té doby, když i Čechowé, i Morawané, i Slowáci a Slezáci wšech krajůw, stran a církwí, k onomu spůsobu psaní, který we wydání šestidílné biblí Kralické (r. 1579—1593) ponejprw w auplné čistotě a ukončenosti swé se zjewil, skutečně přilnuli, jej jednohlasně schwalujíce, jeho užíwajíce a sobě i swým za wzor jazykowé správnosti předstawujíce. Skutkem tímto důležitým zjewila se spolu i prohlásila nawždy auplná jednota národu našeho; jest on nám takořka základním kamenem bytu národního, jejž již přesaditi a přejinačiti nelze, ledaby celé stawení opět rozbořeno bylo; nelze také ani w něm pokračowati, ani jej opakowati, jelikož to, co již jedno jest, nemůže ještě jednějším se státi. Potomstwu nic nezbývá, nežli státi k umluwě té a hájiti jí, aby jednota šťastně nabytá nezrušila se opět, a na místo pořádku, síly a žiwota nenastaupilo bezwládí, rozdrobení a smrt.

I jestliže tedy na jewě jest, že jednota i správnost jazykowá pochází a základy swé béře ne z přírody samé w sobě, ani z pauhého důmyslu lidského, ale z positivného

*) Wiz nahoře na str. 45—50.

skutku, ze wšeobecné totiž a dobrowolné umluwitosti celého národu i z jejího podání od předkůw ku potomkům: nebude již leda nemaudrý zapírati, že celá její zákonnost wůbec jest faktická, positivná i tradicionalní, a že jako w každém positivném zákonodárstwí, tak i w grammatice jazyka našeho rozum a důmysl lidský jen průwodčím a wykladačem, nikoli pak wůdcem a pánem jest a býti má. Služby jeho rády a wděčně se přijmau, kdekoli směřují k wyjasnění a ozračení celku budowy mnohočlánkowé, k wymezení záwad a příček snad nepotřebných a owšem nepodstatných; i té moci se mu popřeje, že wše, co se naskrze protiwí žiwotu a působení jeho, s čímž on obstáti a sbydliti se naprosto nemůže, odstraní a wyhostí se z domu: ale jak mile chtělby ještě dále sahati a již i stawení samé ze základu podwraceti, bořiti a přestawowati, — tu již ne co pomocník a rádce, ale co wýtržník a zhaubce muselby považowán a w uzdu pojímán býti.

Z celého pak dosawadního wýkladu a líčení plyne bez odporu wěta ta, že i grammatika jazyka našeho, co úhrnek wůbec, i nauka o prawopisu, co částka její zwláště, powinna jest čerpati zákony swé ne z domyslu, ale z umluwitosti, ze wzoru nám od biblí Kralické zůstaweného. Nic newadí, že i wzor ten sám má tu i tam swé maličké nedokonalosti: to zajisté každý rozumný wí, že dokonalost naprostá, jakož we skutcích lidských wůbec, tak i we prawopisu jazyka našeho zwláště, zhola nemožná jest. Dokonalost naše prawopisná jest a bude wždy jen poměrná neboli relativní; čiňme my co čiňme, zůstane w písmě českém wždy něco dle saudu hlubších zpytatelůw neshodného a nedokonalého, jehožto neustálé oprawowání, rušíc positivný základ jazyka, museloby konečně nejináče než k anarchii a k záhubě wésti, kdyby mu přítrž záhy činěna nebyla. Protož newyhnutelně potřebí jest, určiti a usta-

nowiti positivně čáru, pokud w oprawowání takowém jíti se může a má. Wšickni ale ti, kteří nyní jen na psaní *ou* místo *au*, *v* místo *w*, *ó* místo *ů*, *z*, *s*, *ž* místo *č*, *š*, *ž* atd. nastupují a důwody na domnění swé kladau, zdá se že newidí, owšem pak neuważují prawdy té, že proměny takowé, jak mile jednau z mezí positivnosti wykročíme, nepostačí ještě, ale potáhnau za sebau nutně nekonečné pásmo jiných, — že z důwodůw jejich wyplýwá mnohem wíce, nežli oni sami z nich powoditi chtějí, že tedy nauka jejich wede dále, nežli původowé její sami zaměřují, a že proto nebezpečno jest, pustiti se po náwodu jejím.

Důwodowé wšickni, které sme posawad u nás přednášeti slyšeli o potřebě dalších obnow prawopisných, dají se w tyto dwě hlawní wěty zahrnauti:

1) „písmo naše, kdekoli nesličné, nepohodlné aneb nenárodní jest, má proměněno býti we sličnější, pohodlnější a národnější“, a

2) „kdekoli mluwa národní s písmem nesauhlasí, tam písmo dle mluwy opraweno býti má.“

Jest sice prawda, že ani původowé neb čelní hlásatelé tří předních nyní do weřejnosti podaných prawopisných saustaw, ani staupenci jejich nepronesli těchto wět slowy zde postawenými; a sám ten odpor, že jedni jdau w oprawowání dále nežli druzí, swědčí, že ne wšickni oni za ně za celé státi a odpowídati chtějí: ale počínání jejich wšech předce wždy buďto na jedné, buďto na obau těchto zásadách se zakládá, i má to wina není, jestliže oni, neoswědomiwše sobě náležitě wšecky logické podklady, spony a ohrady saustaw swých, aniž pomysliwše, jak daleko ony wlastně nesau, odhodlali se postawiti je do weřejnosti. Nechci zajisté o nich, co mužích rozumných, domníwati se, žeby chtěli té logické nedůslednosti dopauštěti se a

twrditi něco w náwěsti dolejší i w úsudku, čemužby odporowali w náwěsti hořejší.

Prawí ti páni, kteří w počínaní swém nejskromnější a nejpowážliwější jsau, že we prawopisu r. 1842 jak od král. České společnosti nauk, tak i od sboru musejního pro matici českau přijatém a schwáleném nežádají nižádné další proměny, než toliko aby dosawadní dwojhláska *au* psala se raději *ou*, jelikož národ tak ji prý čte i wyslowuje. Kdyby důwod tento skutečně prawdiwým byl, mělbych proti němu arci méně co namítati. Ale neprawda jest to, že národ náš ono *au* naprosto jen jako *ou* čte a wyslowuje; nečiní toho *národ*, alebrž jen jedna *polowice* jeho, bydlející w Čechách a w západní částce Morawy; druhá polowice, we wýchodní Morawě a po celém Slowensku, čte zwuk ten slowanštěji ještě wždy jako prosté dlauhé *ú*, jakož i staří Čechowé původně tak činíwali. Dwojhláska *ou* místo slowanského *ú* jest tedy pauhý *provincialismus* český, jenž nestojí we mluwě české osamotělý, ana jemu i dwojhláska *ey* místo *ý* w bok se stawí; Slowáci wšickni a Morawané wýchodní nejen obau těch dwojhlásek nemají a neoblibují, ale i naprosto je u sebe zamítají. Kdo z Čechůw nikdy mezi nimi nebydlil, ani představiti si nemůže, kterak nemile ba protiwně ony tam dorážejí na sluch a zrak nejen obecného lidu, ale i wzdělancůw samých, a jakau nechuť proti sobě wzbuzují. Když před stoletími Slowáci k jazyku a prawopisu našemu biblickému přilnuli, učinili to s tau mlčenau wýminkau, že o pauhých provincialismech českých jakoby newěděli a je ignorowati chtěli, čtauce *ř* a *au* i napotom jako *r* a *ú*; a *ey*, w biblickém jazyku krom toho neobyčejné, w ústech swých také raději při pauhém *ý* necháwajíce. Za našeho wěku pak, kdežto ani Čechowé nemluwí wíce dl*au*hý br*au*k atd., ono *au* nejsauc již wlastně ani českým ani slowenským, zůstalo

jen jako památka dávní úmluwy w písmě našem a takořka jako neutralní dno mezi různými dwěma stranami. I slušíli nyní jedné straně zrušiti úmluwu, a postawiti libost swau za zákon i straně druhé? Máli Čech sám to práwo, strkati Slowákowi, co se tomuto protiwí, a k čemuž ani swolení swého nedal? Jeli to skutek opatrnosti a maudrosti, w době té, kde již i jiné bohužel roztržky Slowáky méně powážliwé do wíru swého zachwacují, množiti rozdíly a mezery mezi námi a jimi se wyskytující, ale nepamětí od dáwna zakryté? Myslím aspoň, že kdokoli na zřeteli má pokoj, swornost a jednôtu celého národu, nebude k tomu raditi, ani nám práwa takowého připisowati, ale raději k tomu přiswědčí, že z dwojího zlého woliti sluší to, které menší jest, a držeti se tudíž úmluwy starodáwné a nikomu neškodné.

Než uwedemeli *ou* za zákon, potkáme se netoliko u Slowákûw, alebrž i w samých Čechách s odpory a neshodami, kterýchžto přemoci síly naše tuším nestačí. Že tím zase jeden z těch auwazkûw sami protrhneme, kteří nás ke skwělé minulosti jako dědičně wíží, — na tom snad tak mnoho ani nezáleží. Ale zdali jest nám naděje, že přesadímeli my ku př. wlastní jména tolikerých *Au*jezdů, *Aus*tí ꝛc. aneb pánûw *Au*jezdských, *Au*drckých ꝛc. z litery *A* do *O*, aufradowé zeměstí, wláda i národ celý nás w tom následowati budau? aneb potřebíli ještě množiti a wětšiti neshody, příhrady a mezery mezi nimi a námi, kterýchž již krom toho bohužel! až příliš jest? Příklad podařilé nedáwno přesady z *g* do *j* není zde dopadný: tam zajisté zrušena byla jen *nedůslednost* w obyčeji bywší*), a zde

*) Předtím psáwali sme ku př. *g*aro i Jaromír, *gá* i Jan, činice rozdíly, kde jich potřebí nebylo; naproti tomu kladli sme d*e*yme i imperativ od *dáti*, i vokativ od *dým*u (dejmu); tyto nedůslednosti přestaly oprawau r. 1842.

byloby zrušiti zwyk *důsledný* a w národu celém od mnoha století hluboce wkořeněný. Nawrhují někteří, abychom na počátku slow nawrátili se ke staročeským *Újezdům*, *Údrckým* a t. d. Ale jakž pak? budemeli starořečiti jen na počátku, a ne také we středku a na konci slow? jakáby to teprw byla nedůslednost!

Také na to pamatowati sluší, čeho parallelismus zwuků *au* a *ey* požaduje. Powýšímeli, proti dosawadnímu obyčeji, obecný provincialismus český při *au* na zákon, musímet potom důsledně téhož i při *ey* šetřiti. Ohledem na toto *ey* wěk Rudolfa II byl neshodný. Kraličtí s wýminkau jediného slowa *weyr*, kladli wšude staré pauhé *ý*: *býk*, *mlýn*, *pýcha* ꝛc. Weleslawína i Komenský dowolili sobě tytýž i *weytah*, *weyklad* ꝛc., ačkoli sice také u nich *ý* ještě přewahu má. Nynější ale wěk tímto bohemismem již naskrze pl*ey*twá, čili raději pl*ej*twá, nečině již ani rozdílu mezi dwojhláskau původní a wšeslowanskau, která we formách n*ej*mil*ej*ší, d*ej*, newýsk*ej*, nestýsk*ej* ꝛc. se wyskytuje, a mezi dwojhláskau lichau, jen we krajemluwu českém známau.

I postawíce provincialismus český jednau za zákon, budemeli ho potom wšude a weskrze následowati, a psáti tedy důsledně také ku př. bíl*ej*, ml*ej*n, tučn*ej* b*ej*k, dobr*ej* s*ej*r ꝛc. aneboli zůstaneme jen w půlcestí a budeme ho šetřiti w některých sice pádech, ale w jiných nic? i kdo bude onen rozdílce mezi námi, jemuž dána ta moc, wyměřiti nálezem, pokud se jíti má? A pak jest i jiných bohemismůw wíce (jako těžk*ý* *w*olowo, kysel*ý* mlíko ꝛc.), kteří stejným právem budau chtíti slaužiti za zákon. Nepochybuji arci, že přední hájitelé této saustawy nechtějí nyní tak daleko jíti, alebrž jen pokud se sami oswědčují: ale i to wím, že za štítem jejich najdau se dříwe nebo později mnozí, kteří nedají sobě brániti, aby neměli za prwním krokem učiniti i druhý, třetí a t. d. Každý zajisté roz-

umný musí to na své oči spatřiti, že wyšinemeli se jednau ze staré koleje, samau důsledností potom zawedeni budeme i kambychom nerádi. Pročež rada má jest, neměniti w tom starého zwyku, ale zůstati i dále na základu bratří Kralických.

Žádosti p. *Frantowy* a staupencůw jeho dělí se od předešlých tím, že jdau o jeden krok dále, a chtějí ještě tomu, aby se nepsalo nikde wíce *w*, (kteréž se jim naskrze nelíbí, jelikož prý nenárodní a *německé* jest,) ale wšude jen prostější *v*. Čta před některým časem tuto stížnost na literu *w*, sotwa očím swým důwěřowal sem. Jakž pak, wy prawíte, že *w* jest německé? a Němci (Jak. Grimm) zase řeknau, že ono není ani německé, ani anglické, ani polské, alebrž původně české, jako prý též písmo frakturní a šwabaské wůbec. Oprawdu, již od šesti století Čechowé wšichni užiwají té litery, počnauce od nejčeštějšího rukopisu Kralodworského až do českého Husa, od Husa do Weleslawíny a Komenského, a od těch opět až do mistrůw Dobrowského i Jungmanna. Ti pak wšickni tedy w bludu bywše, newědomky hřešili a němčili: nyní teprw dowídáme se, co wlastně českého a co německého jest! Ba wěru! co auplná řada nejslawnějších předkůw našich jednosworně přijala, co weškeren národ po wšech krajích skrze wšecka století sláwy swé a kwětu swého pěstowal a nám dědicům swým pozůstawil, to jest *naše*, za to se nestyďme! Mne aspoň, zwyklého we staročeských písemnostech nad jiné mnohé krajany naše, toto newhodné *v* prawě tak dojímá i uráží, jako každá nepřírodná titwornost čili affektace, aneb jako líčidlo, kterýmž prawě ti, co mezi námi neduhem germanismu w řeči nejwíce sklíčeni jsau, na licho přelíčiti by se chtěli. Krom toho také weliká částka národu neodwykla ještě posawad čísti *v* za *u*: nač jí opět nowé obtížnosti ploditi, kde jich potřebí není?

Počínaní našeho wzácného auda, p. *Hanky*, staré naše litery *ċ*, *ṡ*, *ż* nahraditi nowými písmenami c, s, z, jest dle jeho wlastního seznání skutek jen saukromý, jen jako na okus předsewzatý, zdaliby se národu zalíbiti chtěl; že my jiní žádného w něm aučastenstwí nemáme, jest wůbec wědomo. Anižbych já uznal byl za potřebí, dotýkati se ho zde obzwláštně, kdyby přítel náš jen byl se také zdržel weřejného zlehčowání a tupení zwyku našeho dosawadního; nyní ale sama wážnost osoby a příkladu jeho nutí postawiti se mu w odpor, aby nedospělým nedala se mlčením příčina ku poblauzení. Pan Hanka, ošklíwě sobě čárkowání písma wůbec, a chtěje wyhnauti se jemu přimíchaním do abecedy latinské liter nowých a newídaných, zdá se mi, abych prawdu wyznal, podoben býti muži w evangelium, jenž widěl sice mrwu w oku bližního swého, ale břewna we swém wlastním newiděl. Abeceda latinská wěru sama w sobě tak ukončena jest, že míchaní do ní žiwlůw cizích uráží cit a chuť každého wzdělance mnohem wíce, nežli přiwěšowání jakýchkoli příznakůw. Důkazem toho jsau s jedné strany knihy nordické, které cizími literami w latinském písmě oplýwají, a s druhé strany písma i tisky wšech národůw půwodu romanského, jenž od dáwna užíwají příznakůw diakritických we znamenité hojnosti a rozmanitosti. Že akcenty samy w sobě písma nešpatí, toho důkazem jest i řečtina. A když i slawný filolog Rask nedáwno náš spůsob psáti *č*, *š*, *ž* chwálil a poraučel wšem filologům za wzor, newíme, pročby chom práwě my si jej ošklíwiti měli. Mlčím, že k důslednému prowedení myšlenky přítele našeho mnohem wíce proměn byloby potřebí, nežli on jich nawrhuje: a pak to wše přijímati bylo by tolik, jako wůbec wýhost dáwati dosawadnímu písmu českému. K tomu ale wésti nemá nikdo ani moci ani práwa.

Ostatně každý sprawedliwý saudce uzná, že když

požadawek strany mírnější wyplynul ještě z citu potřeby aspoň jedné částky národu našeho, náwrhowé pp. Franty a Hanky proti tomu již ne z potřeby, ale z pauhé toliko libosti a fantasie pocházejí. Onino chtějí jen reformě, dle smyslu mylného sice protože jednostranného, ale přitom předce upřímého: pp. Franta a Hanka hrozí nám, bezpochyby mimo wědomí a wůli, již auplnau revolucí; aspoň jsau na přímé cestě k ní. Kdo zajisté wytrhuje se z obyčeje a zákonu jen za příčinau nelibosti, nepohodlí aneb domnělé nedokonalosti jeho, najde brzy wíce následowníkůw nežli mu samému milo bude. Ano na cestě libosti, pohodlí a fantasie naskytují se nám již nyní se mnohých stran hejna žádostí (ku př. abychom *ů* z prawopisu swého dokonce wymezili, *i* a *j* wíce nepuntíkowali, mezi *i* a *y* rozdílu owšem nešetřili, abychom psali *ňeco ďelati*, *přetpis* a *roskaz*, *lický strášce*, *gdo*, *gde* ꝛc.) — a naskytne se jich čím dále tím wíce. Powolímeli tomu wšemu, pak arci potom již prawopis český bude jen sama libost, pohodlí a fantasie; pak budeme wšickni psáti, jak komu tane na mysli, a o newhodné grammatice, správnosti, jednotě w řeči a literatuře, ba jednotě národní, nebude se nám ani sníti wíce. Octneme se konečně zase tam, kde sme před tisíciletím byli: u kolébky jazyka i literatury. A že to mluwím ne z nějaké též fantasie, ale ze skutečného skutku a z oprawdowé bohužel zkušenosti, dokazují počátkowé grammatické anarchie, kteří we spůsobu psaní pp. Franty a Hanky již skutečně se wyskytují. P. Hankowi již nelíbí se psáti *wůkol*, *důwodůw*, ale *wókol*, *dówodów*; následowně musí také psáti *bóh*, *nóž*, *stól*, *wól* ꝛc. A pak archaismus tento w nowém jazyku, mé aspoň chuti newhodný, dlauholi bude státi osamotělý w písmě jeho? Pan Franta zase učí již psáti *píšu*, *piju*, *píšou*, *pijou* ꝛc. následowně bude brzy také skloňowati *dušu*, *dušou*, *naděju*, *nadějou* ꝛc. A poněwadž

co muž rozumný nemůže w nedůslednostech wědomě a dlauho se bawiti *), musí pořádkem také w jiných slowích a pádech na místo hlásek nynějších užších *e i* nawracowati starodáwné a původní hlásky širší *a o u*, až konečně samau tauto libostí bohdá i swoj*o* i naš*o* srdc*o* přesytí.

Nechtěl sem šprymowati we wěci wážné, ani komu nadsazowáním křiw býti: ale wida, kterak wlastenci jináče hodní a mně milí pauštějí se bez náležité rozwahy do nowých rozcestí, nemohl a nesměl sem se zdržeti, abych neukázal aspoň těm, kteří prohlednauti chtějí, k jakému konečnému cíli wedau rozcestí takowá. Wímť arci, že pomoc a starost má ne každému krajanu whod a wděk bude; předwídám, že najdau se nejen urputní zastawatelé nowých cest swých, kteříž nepauštějíce se do podstatných zásad při sporu tomto, budau hájiti se na licho ledajakými námítkami strannými a nepodstatnými, ale pohříchu! i takowí,

---

*) P. Franta řekne bezpochyby, že w tom jen následuje obyčeje národu, anebo jakož sám skromněji mluwí, lidu českého, u kteréhož bychom se prý „ještě mnoho (mnohému?) naučiti mohli" (Kwěty 1846, str. 421.) Nezapíraje té wěty, ačkoli poněkud w jiném smyslu jí rozumím, (an jistě ani p. Franta swému *v* = *w* od lidu se nenaučil,) ptám se předce, kdo a kde jest tento národ aneb lid, jenž nám naučení toto dáwá? Že to není celý náš národ, alebrž jen snad některé kraje w Čechách, toho jistě ani p. Fr. zapírati nebude. I odkudž tedy wzala ta částka lidu právo, stawiti makawau nedůslednost swau celku za wzor a za zákon? Když před několika stoletími hlásky užší w jazyku našem *(e i)* nad širší *(a o u)* nabyly konečné přewahy, stalo se to, jako při každém přirozeném skutku, důsledně a takořka organicky, tak že proměna ta pronikla stejným časem wšecky jazykowé formy a články. Tato síla takořka organická we starých proměnách jazyka našeho zdá se pro naše reformatory ještě býti tajemstwím; sice byloby naprosto nepochopitelné, kterak sobě nedůslednosti w takowé míře oblibowati mohau, že je i na místo již panující důslednosti poraučejí.

kteří právě proto, že my jedni w prawo jíti nabízíme, budau w lewo pospíchati a jiné za sebau wábiti. S těmito posledními nám arci ani hádati se nesluší; drzost bylaby, skromným světlem oswěcowati chtíti weliké duchy, kteří bez práce a lopotowání, pauhým genialním skokem již we mládí do té výše se wypnuli, kam pracná studia nedowedau jiných smrtelníkůw ani we stáří. Proti swéhlawosti rozum ani božský neodolá. Oněm wšak, kteřížby wždy ještě aspoň se hádati, a ochranu nějakau snad i z té příčiny sobě bráti chtěli, že zásada oprawy u samého také sboru našeho našla r. 1842 přístup, — těm wšem, kteří takto rozumowati chtějí, ku powážení dáti sluší ještě následující články:

Wšickni bohdá se w tom snášíme, že proměňowání prawopisu a jazyka nemá býti nekonečné a naprosté, ale že pro ně jisté meze wytknauti se musejí, a to sice ze společné umluwitosti, protože z domyslu nelze. Tyto pak meze sbor musejní we srozumění s král. Českau společností nauk r. 1842 postawil tak daleko a potud, pokud i důslednost jíti žádala, i sprawedliwost jíti dowolowala. Měloli se jíti ještě dále? A že tomu tak jest, potwrzují úwahy následující:

1) Proměna r. 1842 oblíbená, nestwořiwši nowých a nezrušiwši starých prawidel wůbec, spokojila se odstraněním nepewnosti a nedůslednosti makawé w prawopisu předešlém, za kteraužto jeden a týž zwuk trojím znamením, a to beze wší etymologické příčiny, psán bywal: naproti tomu skrze uwedení *ou* nowým zase nedůslednostem, jakož sem již nahoře wyložil, wznik a půwod se dáwá.

2) Roku 1842 proměněna jen znamení zwukůw, kteraužto proměnau nikdo we čtení másti se nemůže: nyní žádá se proměna i zwukůw samých, která Slowáky a přísedící jim Morawany we čtení mate.

3) Ohledem na jediný sporný mezi Čechy a Slowáky spůsob čtení proměna r. 1842 šetřila pole neutralního, kterýmž udržena byla swornost obau částek národu: nyní zrowna to pole se wyzdwihuje a ke sporu nowému příčina se dáwá, a to w době té, kde nám swornosti wíce než kdy jindy potřebí.

4) Proto proměna r. 1842, nezrušiwši dáwné umluwitosti w ničemž podstatně, nepotkala se nikde s oprawdowým odporem: tato pak nachází jej kojně, ana plodí hádky, mrzutosti a wášně na mnohých místech, a ruší staré úmluwy jednostranně. A práwě proto, že budí tolikerý odpor, měliby ti, kteří dbají wíce o swornost a prospěch národu celého, nežli o prowedení wůle swé, pustiti od ní bez dalších rozmyslůw; jináče winni budau roztržkami a různicemi, které byťby i hned nedowedly k záhubě, wždy předce síly národu rozdrobují, od jiných potřebných podnikání odwozují a rychlejšímu rozkwětu národní literatury překážejí. Nesluší ani předsebráti, čeho beze škod a různic prowesti nelže, zwláště kde užitek z proměny jest nepatrný.

Jest se w skutku čemu podiwiti, že my, majíce w plné míře to, čeho jiní mnozí národowé sobě wždy teprw ještě žádají, neumíme a nechceme si toho wážiti, alebrž lehkomyslně sami to rušíme a ničíme. Za našeho wěku jen přední w oswětě národowé, Francauzowé, Angličané a Italiani znají ukončenau správnost mluwnickau w jazycích swých, a umějí také mezi sebau we cti ji míti; kdoby u nich z obecného prawidla se wytrhowal, pokládán bylby jestli ne za pošetilce, aspoň za newzdělance a surowce: a předce wědomo jest celému světu, že i prawopisy i mluwnice jejich nejsau zřízeny zrowna dle rozumowých zákonůw o dokonalosti. Němci, ačkoli wysoce wyspělí w oswětě wůbec, naříkají sami na některé posawadní grammatické neurčitosti w jazyku swém, a rádiby jim konec učinili, ne

theoriemi o dokonalosti, ale wzory a příklady nejlepších swých spisowatelůw; než známo jest i u nás wůbec, s jakým neprospěchem potkaly se některé od nejhlubšího zpytatele Jak. Grimma z důmyslu nawrhowané oprawy prawopisu německého. Česká pak správnost mluwnická we swém základu počala se již takořka s literaturau samau. Jest to jistě ku podiwu, že nejen staří spisowé naši wesměs, ale i ku př. celé to množstwí wydaných ode mne posawad w Archivu Českém starých písemností weřejných i saukromých ze XIV, XV i XVI století neliší se, co do grammatických forem, w ničem od sebe, že i nepatrné uchylky od obyčejných spůsobůw welmi pořídku se jewí, a jen málo listin zwláště z XV století se wyskytuje, kteréby ohledem na čistotu a správnost jazyka nemohly slaužiti za wzor. Kraličtí tedy bratří newymyslili owšem nowého spůsobu we psaní, ale jen tím stanowili epochu we správnosti jazyka našeho, že ponejprw oni weskrz čistě a prawidelně následowali jen toho, co w národu již od jakžiwa citem uznáno bylo za prawé. Stali se tedy zákonodárci w jazyku, protože chuti a wůli národní nejlépe wyhowěti uměwše, z nich zákony swé čerpali. Z příkladu od nich daného potom učení grammatikowé naši odtáhli theorii swau, chtějíce, jakož na grammatiky sluší, nebýti stanowitelé, alebrž jen tlumači a zwěstowatelé zákonůw jazykowých wůbec. Učinil to zwláště Dobrowský nad jiné důkladněji, určitěji a wšestranněji, a zůstawil nám saustawu správnosti jazykowé tak pewnau, jasnau a ukončenau, jakowau málo i dospělejších národůw honositi se může. Co wšeslowanský filolog zpozorowal sice i maličké nedůslednosti prawopisu bratrského a k odstranění jejich wíce swolowal, nežli nabízel: ale nikdy jemu nepadlo na um, aby měl odříkati se w čemkoli zákonůw we praxi bratrské zjewených. Tak i my r. 1842 šetřili sme wždy podstatných základůw i

prawidel správnosti a jednoty jazykowé, kterauž pokládáme sobě a národu swému za štěstí a za chlaubu.

Wyznám se, že kdykoli rozjímám úkaz ten, kterak mnozí mezi námi, zamítajíce z pauhé liché libosti již i správnost a jednotu jazyka našeho wůbec, hledají we wymýšlení nowot a obzwláštností, a tím we plození hádek a různic jakausi pro sebe chlaubu a sláwu, — mne pokaždé podjímá cit welmi kormutliwý. Nemohu zajisté nespatřiti w něm známky neduhu osudného, kterým národ náš nad jiné okolní národy walněji od jakžiwa stíhán a sklíčen jest, pro kterýž také nejwíce již od několika století hyne, a zahyne konečně, nebudemeli chtíti ještě záhy srozuměti sobě. Netřeba Wám, pánowé! doložiti, že tu míním dědičnau onu neswornost, pocházející ze swéhlawosti a urputnosti mezi námi obyčejné, čili z duchowního jakéhosi sobectwí. „Česká hlawa twrdá hlawa!“ říká dáwné přísloví. Račtež pak obrátiti se mnau pozor na weřejný žiwot národa a na weškero položení naše. Národnost, zakládající se na auplném owědomění se národu, spoléhá u nás již takořka jen na samých toliko wzdělawatelích a chowatelích národní literatury. Jiné obory weřejného působení a žiwota jsau nám téměř wšecky zawřeny. Nemáme auřadůw ani škol wyšších, nemáme sněmůw ani sborůw weřejných, nemáme kromě kazatelnic ani místa, kdeby k lidu řečniti se dalo; národ, pohřížený we spánku dwaustoletém, na mále o nás dbá, třídy wyšší nás namnoze i dokonce zapírají, průmyslníci bez nás se obcházejí, žiwel cizí, we kterémž konečně zahynauti máme, swírá nás se wšech stran wíce a wíce, aniž jest kde jaká čáka pomoci a spásy, leda w nás samých, w naší wlastní přičinliwosti, upřímosti, horliwosti a lásce, w našem setrwání, w našem zapíraní a obětowání sebe samých, w naší jednotě, swornosti a stálosti. My pak, nemajíce ani zraku ani tušení o nebezpečí na nás se wa-

lícím, počínáme sobě jako z omrzelosti věčného pokoje, a nemyslíce na tisícery swaté powinnosti swé a na potřeby se wšech wšudy stran w tak hojném počtu a s takowým důrazem na nás wolající, že síly naše sotwa stačiti mohau, — my prawím strojíme sobě jakoby pro kratochwíli nepotřebné půtky o grammatice a prawopisu, a libujeme sobě we prowozowání hry, na kterauž co pedantskau komedii protiwníci naši s chechtem a s opowržením se díwají, potomci pak, ač staneli jich ještě, s naříkaním spomínati budau. Jest to tuším, jakoby nenáwistný nám osud chtěl podati o nás nowý světu důkaz, že i když se nám wšecko wezme, my ani těmi drobty, kteří náhodau nám ještě zůstali, sworně a opatrně těžiti neumíme, ale nemajíce ničeho wíce k opatrowání, leda litery a slabiky, ještě o literách a slabikách mezi sebau hašteřiti se musíme; a protož že nemohauce naprosto zbawiti se swéwolností, různic a rozbrojůw, sami o sobě owšem neschopni jsme ke wšemu, co národy činí weliké a slawné.

Kéž pak již krajané naši usmyslí sobě, a zastawí se konečně na cestě, která ne ke spasení ale jen do záhuby wede! Kéž wolí sobě brzy stezky jiné, na kterýchž o záwod jíti s muži wšech wěkůw čelnými jest i prospěšno i čestno! Díla wšude jest mnoho, žeň nás čeká hojná, Teprw když k tomu wšickni jednau duší a jedním srdcem přilneme, zaswitne nám jasněji naděje, že národ náš neztratil ještě na wěky místa swého mezi národy se ctí připomínanými. Swornosti malé wěci rostau, nesworností i weliké se rozpadáwají!

---

2) *Odpověd na p. Hankowo tak řečené „Ospravedlnění“ ꝛc.* *)

Jest Wám, páni! wědomo, co pan Hanka, dáwaje zároweň Wám z auřadu hlas swůj o pojednání mém dne 17 září b. r. čteném, wlastní rukau (dne 28 září) napsal, že prý „w podstatných wěcech, zwláště we mluwnických, s radostí to přijímá“, w nepodstatných wšak že k tomu přistaupiti nemůže, alebrž wyhražuje sobě další o tom slowo zwláštní. Když pak o tři neděle později podal nám do oběhu to swé „votum separatum“ napsané, a přednesl zdání swé na plných třimecítma listech in fol., podiwili ste se jistě se mnau nemálo, kterak jeho smýšlení a hlas mohly náhle proměniti a téměř w opak obrátiti se, an tu již we wšech podstatných wěcech, a jmenowitě také we mluwnických, jen odpor, srozumění pak swé toliko w nepodstatných oswědčuje.

Amphora coepit
Institui: currente rotâ cur urceus exit?

A wšak neobáwejte se páni, žebych já wás tuto podrobným rozbíraním a wywracowáním obšírného jeho spisu nuditi chtěl; jakkoliby to snadné bylo, předce nedostáwá se mi k tomu ani času ani chuti. Dowolte mi jen předně wywesti se z nářkůw těch, které p. Hanka za dobré uznal, přednesti „čtenářům“ swým o mé osobě, mém smýšlení a chowání; potom pak dotknu se podstaty sporu našeho jen několika ještě slowy.

Wyprawujeť p. Hanka (na str. 11*a*) o mém se chowání

---

*) Podána ke sboru musejnímu dne 9 Nov. a čtena tam w posezení dne 13 Nov. 1846; posud netištěna.

k oprawě prawopisné r. 1842 w tato slowa: „Když se (prý) l. 1835 p. Jungmanna Slownik tisknauti měl, byla otázka, zdaliby se nemělo w tom nowém slowníku místo dotawade užíwaného *g* raději a pohodlněji *j* položiti? Wšak ale stály tomu tehdá neoblomně na odpor zwláště tři známé hlawy, jež wůbec tehdáž triumviratem nazýwáno, a ty swým odporem prorazily, že toho powolný p. Jungmann ještě při starém *g* nechal.“ Na to dáwá wšem wěděti, že tyto tři hlawy byly páni Čelakowský, Winařický a já. „Jedna (prý) z těch hlaw nedlauho potom byla prwní, jenž swé pěkné básně s *j* místo *g* wytisknauti dala, a nedáwno auplnau sbírku swých básní k Matici české k wydání poslala, žádajíc, aby s *j*, ale i s nejnowějším *ou* wytištěny byly. Že toho Matice dosawad přijíti nemohla, aby se sama w ústa nebila (*sic*), snadno se lze domysliti“ a t. d. Také p. Winařický nestál prý pořád urputně na swém, ale jak mile lepšího přeswědčení nabyl, hned se podal. Jen já třetí zůstal sem prý w odporu swém neoblomným ꝛc.

Celá tato historie, i s tím, co p. Hanka k ní dále přiwěsil, jest téměř od hlawy do paty pauhá smyšlenka. Jakož celému světu známo, wyšli prwní dwa swazkowé p. Jungmannowa Slowníka již před koncem léta 1834; a protož nemohlo se r. 1835 teprw o tom rokowati, w jakém prawopisu by se wydáwati měl, aniž o tom kdy rokowáno bylo. Bylat sice arci o prawopisné otázce, ale wšak s ohledem na mapy české, we schůzce 14 literatůw českých dne 6 máje 1835 u mne porada držána, jejížto také původní protokol náhodau až po dnes w rukau mých se zachowal; ti, kteří hlasowali hned tehdáž pro oprawu teprw r. 1842 we skutek uwedenau, podepsali se w něm každý zwláště, a ti, kteří jí odporowali, také zwláště; mezi prwními stojí napřed jmena Jan Sw. Presl, P. J. Šafařík, Palacký, Hawránek, Sláma, Winařický, Jungmann a t. d., mezi druhými

nenacházíme než jmeno nebožtíka Chmelenského a p. Čelakowského. Tu hle máte páni original protokolu toho, a suďte z něho sami, co o té triumviratní bájce smýšleti máte. Takéť p. Čelakowský nemohl „nedlauho potom“ prwní onym prawopisem básně swé wydati, an, jak wůbec wědomo, wydání ono již o pět let dříwe, jmenowitě léta 1830 byl učinil.

Pokračuje p. Hanka dále w tato slowa: „Zatím uběhla léta a nastal rok 1841. Tu se tiskl Wšehrd, i napsal sem tehdá k němu předmluwu w prawopisu, aby s wydáním textu samého sauhlasila, s *j*, a dal sem ji tak wytisknauti. Tato již tištěná předmluwa musela pro to *j* na jistý p. pojednawatele dobře známý rozkaz znowu přetištěna býti, aby se klassickému *g* dosti učinilo.“ Daufám, páni! že ještě w paměti máte, proč tehdáž (r. 1840, ne 1841) ona předmluwa změněna býti musela: totiž že ne pro prawopis, ale pro nedostatečnost a nespůsobnost swau, ana o nejpotřebnějších wěcech, jako k. p. netoliko o poměru spisowatele a díla jeho k wěku swému, ale také o poměru wydání samého k rukopisům, ani zmínky byla neučinila. Pamatujete se, že když p. Hanka i po obdrženém o tom napomenutí nic wíce podati neuměl, nežli pauhý toliko suchý wýčet rukopisůw, a když spolu poznalo se, že auplným od něho zanedbáním textu recense prwní, též neprawým čtením a nerozumnau interpunkcí na mnohých místech, wydání celé zbřizeno jest, *k žádosti waší* my dwa, p. Jungmann a já, odwážili sme se té práce, a já napsal nejprw pode jmenem úwodu předmluwu nowau, p. Jungmann pak postaral se o správnější wydání aspoň prwních a posledních díla toho archůw, kteří tudíž také přetištěni býti museli. Tedy powažte opět, mnoholi w tom od p. Hanky prawdy řečeno, a wizte spolu, k jakému šlechetnému cíli wšecky tyto smyšlenky směřují. Za ten kompliment, že

jsem já prý sice hlawa schopná, a wšak že předce „dlauho potřebuji, nežli mi co do mozku wejde“ (str. 11*b*), já p. Hankowi děkuji, a přijímám jej za to, co sám w sobě jest.

Lituji naproti tomu, že co do předmětu a podstaty sporu našeho, pan Hanka mně buďto skutečně neporozuměl, aneb aspoň tak si počínal, jakoby mi nerozuměl. Wěda já, dle prawidla logického, „inter discordantes de principiis nulla est disputatio“, že předewším o zásadách a základních prawidlech srozumění zjednati se musí, máli hádka naše wésti ku prospěšnému cíli, obrátil sem byl wšechnu péči swau k dokázaní a objasnění zásady té, že jako u wšech národůw, tak i u nás *w grammatice a w prawopisu wůbec panuje a panowati musí zákonnost ne rozumová čili rationalní, ale positivná i tradicionalní*; a že tudíž ne wšecko, co theorie za lepší uznáwá, hned do praxi uwozowati, alebrž že šetřiti se má raději *autority* a *tradice*, čili řádu a obyčeje wšeobecným swolením již jednau přijatého a wěkem zaswěceného, pokudkoli nečelí proti rozumu a sprawedliwosti; následowně že we wěcech týkajících se grammatiky a prawopisu (ne jazyka wůbec!) rozum nemá *votum constitutivum*, alebrž jen *negativum*. I myslím, že sem o tom dosti obšírně, důkladně a zřetelně mluwil, jak r. 1832, tak i létos, an i sám p. Hanka mně to za wadu pokládá, že zbytečně tuze daleko prý zabíhám a „něco owšem wážného a podstatného horliwě dokazuji, o čemž nikdo hrubě ani nepochybuje“ (str. 1*b*). O wywrácení tedy této mé základní zásady, na kteréžto wšecka podstata sporu spoléhá, od kteréžto wšecko další pře této líčení a wedení záwisí, pan Hanka nejen owšem se nepostaral, alebrž sám ji přijímá i schwaluje, a pak předce proti ní *de facto* neustále bojuje; mně pak podstrkuje něco za „hlawní myšlenku“ (str. 2*a*), co teprw we druhé řadě důkazůw se přednáší, jelikož s wládau zákonnosti positivné w jazyku našem buďto stojí

anebo klesá, t. že biblí Kralickau pokládám za „nepřekročitelný kanon“ jakési „skamenělé“ klassičnosti, a od ní nikomu ani za titlík se uchýliti žádnau mocí nedopauštím (str. 2*b*). Takž hned na počátku postawil hlawní otázku spornau ne tak jak sama w sobě stála, ale jak jemu se lépe hodila.

I poněwadž mu tak těžko bylo, rozeznati rozdíl a platnost *zákonnosti positivné* od *zákonnosti rationalní*, musím wyswětliti wěc tu ještě dále, a učiním to příklady nejwíce na snadě jsaucími, jelikož našeho skutečného žiwota se dotýkajícími. Stát náš císařskorakauský, tak jako i jiní státowé wšickni, a církew Římskokatolická řídí se také zákonností ne rationalní, ale positivnau a traditionalní, protože jen ona schopna jest udržeti *jednotu* státu i církwe wůbec; jmenowitě celé učení a wšecky obřady katolické zakládají se podstatně na autoritě církwe a na podání od swatých otcůw jejích přijatém; naproti tomu protestantismus, jenž do wyznání swého přimísil zásadu rationalismu, rozpadáwá se w tím wíce sekt, čím wíce howí u sebe zákonnosti pauze rationalní; a wezměte státu našemu jeho positivné auwazky, odepřete jemu autoritu, dejte we wšem wolný průchod tak řečenému přirozenému prawu, a uhlédáte brzy, kde se octne jednota státu i společnost naše občanská wůbec. Samo sebau se rozumí, že činnost rozumu i w positivné zákonnosti není a nesmí býti naprosto wylaučena, jakož owšem w nižádném oboru působení lidského; a já za to mám, že sem w pojednání swém wyměřil dosti zřetelně a prawdiwě, jaký auřad zastáwá rozum we wěcech positivných wůbec, a w jakém smyslu i w jaké míře w nich má platnost zásada powěkých opraw a pokroku. Kdyby p. Hanka náružiwostí proti mně byl se nedal zaslepiti, bylby z toho dobře porozuměti mohl, zdali a pokud já uznáwám oprawy grammatické a prawo-

pisné za možné a za slušné, a bylby mi tudíž ani té jakési prý ke „skamenělosti“ lásky křiwě nepodstrkowal, aniž mne z domnělých odporůw stíhal, kterých ani we smýšlení mém ani w řeči nebylo a není.

Naproti tomu nemohu než s politowáním znamenati, že celá saustawa spisu *jeho* nic není než pauhý odpor a protiwořečení sobě samému. On totiž theoreticky uznáwá platnost zákonnosti positivné w grammatice a prawopisu, a mně to, co sem k hájení jejímu pronesl, za zbytečnau horliwost wykládá: prakticky ale, jmenowitě také w celém rozumowání swém, stojí wšude na zásadě rationalismu čili zákonnosti rozumowé. Můželi kde odpor ještě podstatnější pomyšlen býti? A sice rationalismus jeho, (čemuž wěru diwiti se jest,) octnul se jedním skokem hned w těch nejdalších krajnostech, radikalismu totiž a revoluce. Dokazuje toho na mnohých místech wýslowně; ku př. (na str. 7*a*) prawí, o nawrhowání nowot we prawopisu mluwě: „Pročby to nesměl nikdo nawrhnauti? — neb jest to wěc swobodná, a de gustibus non est disputandum;“ (na str. 13*a*) dotýkaje známého přísloví „usus tyrannus“ we wěcech jazykowých, dokládá: „a tyranům slaužiti jest zajisté daleko těchto wolných časů, i budiž také daleko od nás“; pak (na str. 21*b*) prawí: „My ze srdce tomu powděčni jsme, že sme — těch několik prawopisných tyranů (usus tyrannus) šťastně jednau zbyli, uznáwáme za nehodno jim opět dobrowolně podléhati, — raději bychom chtěli se wynasnažiti, pakli co po nich ještě pozůstáwá, časem i příhodnau dobau do posledního zbytka wen wykliditi.“ — W těch a podobných slowích každý saudný člowěk pozná neobalené wyjádření se instinktu revolučního čili popudu zwláštního ku přewratu w jazyku, jenž, jakožto skutek přírodný, u p. Hanky we mnohem wětší důslednosti se jewí, nežli rozum jeho. Přečetše spis jeho, wíte pánowé! že

již w něm ne jen wšecko upřímě chwálí, cokoli w posledním wěku k odstranění a zničení jazykowé tradice, a tudíž i ke zrušení *národní jednoty* u nás předsebráno bylo; nejen že postawil se za obránce weškerého počínaní p. Frantowa w Čechách, neb. Trnky a p. Žáka na Morawě, Bernolakowcůw a Štúrowcůw we Slowensku, ale i sám se ještě přewýšil tím, že již i skutečně dále kráčí, nežli wšickni předchůdcowé jeho mezi námi, an w auplné oprawdowosti radí (str. 10*a*,) abychom již napotom psáwali *meju*, *meja*, *mejouc*, *píšu*, *píša*, *píšouc*, *miluju*, *miluja*, *milujouc* ꝛc. Kdyby celý spis jeho nehořel náružiwostí proti mně, bylbych se mohl domýšleti, že w aumyslu měl, dokázati a osprawedlniti příkladem wlastním wětu ode mne přednešenau, že totiž jak mile w jazyku swém opustíme půdu zákonnosti positivné, octneme se hned na poli náwrhůw, opraw a proměn nekonečných, a následkem toho w jazykowé i literární anarchii, w roztržkách a hádkách bez počtu a míry, a koncem wšeho w neuchranném pádu jazyka i národnosti wůbec. Neboť máli panowati w oboru grammatiky zákonnost rationalní, — toť bude rozum požadowati mnohem, ba *mnohem* wíce proměn a opraw, nežli sám p. Hanka se domýšlí, aneb i jen tušiti může; pak musíme ku př. wyhostiti hned wšecky wýminky (Ausnahmen von der Regel) z grammatiky, zmenšiti počet regulí přinejméně o $^9/_{10}$, wymýšleti prawidla nowá za příčinau bohatstwí, určitosti, zřetelnosti, libozwučnosti a jednoduchosti jazyka, chybující formy (ku př. slowes passivných) znowa twořiti a t. d.; slowem, uděláme sobě brzy jazyk z brusu nowý, w každém ohledu dokonalý, a wznášející se nad tau starau chudau swatowáclawčinau, jako orel nad husami, — jen že to bude jazyk bohužel nenárodní, od nikoho skutečně nemluwený, ani tuším ode twořitelůw jeho samých. Pak ale nejen proti otcům a předkům našim, alebrž i proti nám, ba proti

p. Hankowi samému, zdwihne se ten sprawedliwý porok, že sme dosawad powinnosti swé dosti neučinili, ano wše to, co k oprawě jazyka od nás i od p. Hanky předsewzato, nebylo než ubohé břidilstwí a prtáctwí. Ano i chwála ta, kterau p. H. (na str. 4*a*) Čechům dáwá, že totiž we změnách jazykowých „welmi střídmě" si počínali a počínají, obrátí se, jestli ne w hanu, aspoň we smysl opačný a komický, jakoby je za to chwáliti chtěl, že rozumu swého „welmi střídmě" užíwali.

Po tomto wyswětlení a objasnění toho, co se dotýče podstaty sporu našeho, musím se Wám, pánowé! již upřímě wyznati, že celá tato pedantická naše hádka znechutila se mi do duše, tak že pro oškliwost ani již do opětného čtení a podrobného wywracowání wšech křiwých odpůrce mého wět pauštěti se nechci a nemohu. Nudno zajisté jest potýkati se tam, kde disputant, nemaje žádné zřetelné a pewné zásady, ze kteréžby podrobné wěty swé wywozowal logickau nutností, nestawí na odpor leda pauhé kategorické „to jest tak, ono onak", neb rozmarné „tomu chci, onomu nechci", aneb dokonce dětské „sám's takowý!" Nadto pak p. H. nepřednáší ani w podrobnosti nic než wěci již známé a často přetřepáwané; i ty wtipy Kopytárowské o „muších trusích" dáwno již sme slýchali; nowých důwodůw sem já we spisu jeho nenašel, kromě wěty k zastání *ou* na místo *au* w ta slowa pronešené, že prý „obdoba latinsko-německá jest arci *a*, ale obdoba slowanská *o*: tak jest *abbas Abt* naše *opat*, *altare Alt*ar naše *oltář*" a t. d., při čemž se ale p. Hankowi ta nehoda stala, že na to, co naopak swědčí, (ku př. zl*a*to *G*old, kl*á*šter Kl*o*ster, *A*lbrechtice *O*lbersdorf ɔc.) do čista zapomenul. Wšak Wám, pánowé! ježto wšemu tomu i lépe než já rozumíte, dalšího líčení podáwati owšem nepotřebí; a jestli kdo jiný dosawad ještě neporozuměl, oč při této grammatické hádce wlastně se jedná *i oč tu běží*, tomu já

jeho hlawy oprawowati powinen nejsem. Tedy jen abych wrchowatě dostál slowu swému, co do připomenutých již odporůw a nedowěcností we spisu p. Hankowě, dowolte mi ještě aspoň některých běžně se dotknauti.

Dáwát on prawopisu českému chwálu zaslauženau a dosti pěkně psanau w tato slowa: „Jestit to skutečně nemalá wýhoda, i jest to dobrodiní, za kteréž ne lidem toliko, ale i bohu powinni jsme díky wzdáwati, že tak prawidelný i nezmatný, tak jednoduchý i jasný, každému domácímu i cizímu, welikému i malému, učenému též i neučenému snadno pochopitelný spůsob psaní i čtení, a tedy i snadný přístup k potřebnému wzdělání máme i míti můžeme. Coby za to jiní národowé, Angličané, Francausi i Němci dali, a jakby si to wysoce cenili, kdyby takowý jednoduchý prawopis měli i míti mohli?*) A toho welikého dobra bychom si neměli wážiti a jeho se pewně držeti? tohobychom se měli opět spauštěti a je si dáti zrazowati, překážeti i hyzditi a o ně se mužně nezastati? I toť by byla k lidem i k bohu neslýchaná newděčnost i swrchowaná tupost!“ — Wýborně, wěru! — Ale rozumějme si dobře: ta chwála nenáleží než tomu prawopisu, který *ou* píše; neboť ten co píše *au* není nic jiného než — „staré škwáry“! (str. 21*b*) — O ty blahoslawené, zázračné *o*!

Péče p. Hankowa, aby čtenáři naši *autora* (knihy) někdy na *autor* (u bečky) nerozuměli, a také aby rozumu swého čtením cizích slow a jmen dle prawidel cizojazyčných tuze namáhati nemuseli, — jest welmi tkliwá, i najde bez-

*) Mimochodem, poznamenáníčko! Poněwadž národowé tito s nemotornými prawopisy tak dlauho trápiti a mořiti se musejí, nedá se jinak zawírati, než že k oprawowání jich *rozumu* dosti nemají. I proč pak tedy nehledají u nás pomoci? U nás rozum takowý welmi laciný jest; mámet ho až nazbyt!

pochyby wděčného uznání dosti, až on jim jen jednau o proslulých w cizině jmenech ku př. Valt'r fon d'r Foglvajde, Érnbrajtstajn, Rosfukó, Satobrią, Bryzuatr, Söthrk ɔc. — ne powídati ale *psáti* počne. Neboť wěda, že by we *slowích* a *jmenech cizích* ponechání *orthografie cizí* čtenáře českého másti mohlo, bude jistě zde také důsledně následowati prawidla swého: piš jak mluwíš.

Přijmutí písma latinského w literatuře české powažuje p. H. za proměnu tak welikau, že skrze ni prý wěk náš od minulosti docela se odsekl a odřezal; ačkoli jemu tak dobře jako mně powědomo jest a býti musí, že oboje písmo, latinské totiž i německé, (antiqua i fraktura,) původem i podstatau jedno jest, jen že podobau swau ono původnější a sličnější nežli toto. On ale prawí, (čemuž já w té míře přiswědčiti nesmím a nemohu) že „Latinským (prý) písmem roztrhla se dosawadní literatura jednímkrátem na dwa kusy, a wzdělanější část národa oddělila se jím od ostatních oswety a poučení potřebnějších krajanů“ (str. 6*a*); a jinde (na str. 13*b*) klade dobu tu „až lid náš tak daleko dojde, že knihy latinkau tištěné čísti bude“, do daleké budaucnosti. Uznáwá tedy wýslowně, že nynější spůsob literatury naší pro většinu národu se nehodí; ale (na str. 19*a*) wyznáwá také, že jazyk náš ani šlechtický není, ani auřední; ale že „páni i úřadowé chodí cestau swau, a my také swau“ (str. 18*b*), což prý aspoň to „pohodlí“ poskytuje, „že nám swůj jazyk i swé písmo jak za nejlépe uznáwáme i mníme, zdokonalowati lze, (ibid.) — Slowem, uznáwá se, že řeč a literatura naše nemá již podstatné podpory a živého kořene ani w národu, ani we šlechtě, ani w auřadech a školách: ale proto předce jest prý „patrno, že česká národnost we wšem ohledu na širším, powšechnějším základu spoléhá. A duchem této na širším powšechnějším základě spoléhající národnosti uwolňuje si (prý) také náš jazyk

pokud možná, a rozprostírá se do šíra a powšechna“ (str. 6*a*) — Ano, ano! Ztratiw weškeru positivnau půdu pod sebau, prostírá se již jen do šíra i powšechna, t. j. do prázdného wzduchu, aby tam konečně, jako Antaeus w žiwlu cizím, tím snáze udušen a umořen býti mohl!

Na listu 22 chwálí p. Hanka obšírně rájskau jakausi newinnost a beránkowau tichost „strany oprawní“: nás pak jiné nešťastníky obauzí jako lidi nepokojné, obzwláště ale mne líčí co wtěleného běsa, jehožto wášniwost a nesnášeliwost sama jediná příčinau jest wšech mrzutostí, hádek, nesworností a rozbrojůw mezi námi. Co se skutkůw od něho při tom wyprawowaných a mně přičítaných dotýče, ty — bůh mi swědek! — náležejí do kategorie oněch powídek, kterýchžto prawdiwost sem hned na počátku této řeči Wám objewil; a co do newášniwosti od něho tolik wychwalowané, o té tuším spis jeho sám podáwá to nejswětlejší swědectwí. Wšak já mu toho wšeho ani tak hrubě za zlé nepočítám, wěda dobře, že když to psal, newěděl a nepomyslil co činí. Ale mlčením cele pominauti nemohu theorie té nowé, která se tu přednáší: kdekoli totiž za příčinau nějakých nowot wznikají mrzutosti a hádky, wina (prý) wždy padá ne na ty, kdo takowé nowoty wymýšlejíce jiným předkládají a poraučejí, ale na ty, kdo jich sobě neoblibují; a buřičem jest, ne kdo různice tropí, ale kdo je kárá i zameziti hledá!

W jazykowé anarchii, ku které p. H. nás wede, on dokonce nic zlého newidí, aniž pak jakého nebezpečenstwí do ní domysliti se umí, alebrž duchem prawě evangelickým napomíná mne, jako „wážný, mírný a pokoje milowný Gamaliel nadutého Farizea“ slowy následujícími: „Protož nyní prawím wám, dejte pokoj těmto lidem a nechte jich; nebo jestližeť jest z lidí rada tato anebo dílo toto, rozprchne se; pakliť jest z boha, nebudete moci toho zkaziti, abyste

snad i bohu odporní nalezeni nebyli“ (str. 23*b*). S těmito slowy já dokonale se snáším, a p. *Hanka i příwrženci jeho buďte bezpečni, že s nimi ani s kýmkoli jak žiw wíce o wěci této hádati se nebudu.* Ale poněwadž on tak pobožně skončil spis swůj, ať mně také dowolí nebýti jeho horším, ale odwolati se ku komusi, jenž i dle jeho wlastního seznání byl ještě maudřejší a ctihodnější, nežli Gamaliel. On mu powí, zdali to dobré jest, pauštěti se jako na zdařbůh do anarchie, rozséwati různice a čekati na žeň pokoje. „Tedy pojal ďábel Ježíše do swatého města a postawil ho na wrchu chrámu, a řekl mu: Jsili syn boží, spustiž se dolů; nebo psánoť jest, že andělům swým přikázal o tobě, a na ruce uchopí tebe, aby někde o kámen nohy swé neurazil. I řekl mu Ježíš: Zase psáno jest, „„*nebudeš pokaušeti pána boha swého.*““ (Mat. 4, 5—7.)

Jen ještě jedno, a to konečně poslední slowo. Spatřiw já počátky jazykowé anarchie mezi námi rok co rok bujněji se rozwíjející, a předwídaje dle obecného lidských wěcí běhu zřetelně, kam nás to konečně zawede a zawesti musí, pocítil a poznal sem potřebu, za příčinau té lásky a péče, kterau o prospěch národní dbáti zawázán jsem, abych dle možnosti, *pokud ještě čas jest*, wkročil tomu zlému wstříc, a wlastence jiné, kteří sice také dobře smýšlejí, ale té zkušenosti nemají, aby z powahy jádra uměli hned sauditi o powaze budaucího stromu, ty a takowé prawím abych záhy na to pozorny učinil, jaký z počátkůw oněch konec wyplyne a wyplynauti musí. Učinil sem to, jakž každý rozumný uzná, s ušetřením mrawního charakteru wšech osob, prohlédaje, pokud nejwíce možná bylo, jen k wěci samé. Předwídalť sem arci také, že se ta má péče nejednoho českého literáta nemile dotkne, tak že pak proto na mne

sočiti, mne haněti, mně weřejně i saukromí pedantůw, starých pošetilcůw, diktatorůw, Nejedlých, tmiradůw, a jakž dále hrdlo ráčí, nadáwati budau, — jakož to i skutek sám již učí: a wšak sem se tím odstrašiti nedal, wěda, že cokoli z nerozumu a z wášně se rodí, nemůže nikoli zasahowati do oboru prawé cti. A třebasby těch příkoří ještě wíce mne očekáwalo: jižť sem já dáwno s dobrým rozmyslem přinesl w obět národu swému wšecky síly a snahy swé, jmění a naděje, pohodlí a pokoj, přízeň u wysokých i nízkých, domácích i cizozemcůw; odwážím se ještě i toho, co nade wše trpčejšího jest: newděku totiž a pohanění od nezdárných potomkůw wlastního kmene swého. Protož jsem sobě auplně powědom, že sem neučinil w této wěci ani wíce ani méně, nežli co swatá powinnost mi kázala. Co dále činiti neb nechati se má, to rozwážiti a k tomu dostáti powinnost jest ostatních wlastencůw.

Dixi et salvavi animam meam!

W Praze dne 5 Nov. 1846.

VI.

O českém slowníku naučném.

1) První náwrh podaný ke sboru matičnému r. 1850.

(Posud netištěný.)

Slawný sbore! Nebude snad ani potřebí šířiti slowa o potřebě českého konversačního slowníka, kterým by se wyplnila welmi citelná mezera w naší národní literatuře. Takowéto dílo z dobrých pramenůw pilně sestawené mohloby slaužiti zwláště u nás za základ národního wzdělání; příruční kniha takowá, za našich časůw newyhnutelně potřebná pro každého wzdělance, jistě přispíwala by welice ke zdárnému wykwětu národního žiwota, který až po naši dobu w tuhém boji zápasiti musí s cizími žiwly, s duchem nenárodním i národnosti naší nepřízniwým a odporným.

Nížepsaní chtěli by uwázati se w sestawování takowého díla, kdyby Matice česká uwolila se podporowati materialními prostředky swými podniknutí jejich, a předkládají zde Slawnému sboru plán, podlé kterého český konversační slowník sepsati zamýšlejí.

Dílo takowé mělo by dle našeho úmyslu býti wíce konversační nežli pauze realní slowník, totiž wíce kniha

wábící ke čtení, nežli suchá rukověť k pauhému wykládání pojmůw a wyjasnění smyslu slow cizích neb méně známých.

Ačkoliwby dílo toto zasahowati mělo do wšech oborůw wědeckých a naučných, neobsahowalo by wšak je wšechny we stejném rozměru. Exaktné wědy podáwaly by se toliko we stručném přehledu, kdežtoby se historickým a mrawním wědám w nejširším smyslu wykázalo pole mnohem rozsáhlejší.

Hwězdářstwí, mathematika, silozpyt podáwaly by se stručněji nežli dějepis, literatura i žiwotopisy slawných mužůw. Zároweňby politické a státní wědy zaujímaly w dílu tomto místo potřebám a žádostem našeho času přiměřené. Zde wšak také podotknauti chceme, že dílo naše nemá býti nikterak spis stranný neb tendenční, nýbrž wíce objektiwné sestawowání oněch resultatůw, kterých duch lidský na poli swobodného bádání až posud dobyl, co obecného jmění lidského pokolení.

Hlawní zřetel obrácen má býti k tomu, aby dílo naše bylo *česko-slowanským*, netoliko co do řeči a formy wnější, ale také obsahem a wnitřním jádrem swým. Mát ono wyhowiwati pokud možná předewším těm duchownim potřebám, které na národ náš po Čechách, Morawě, Slezsku a Slowensku rozlehlý nejwíce doléhají, a tudíž obírati se nejpilněji wšemi poměry wlastí našich a říše Rakauské wůbec. Takét wýchodní Ewropa, jsauc u většině slowanská, najde w něm většího powšimnutí nežli w podobných dílách německých a jiných. Míníme postarati se, aby mužowé znalí w oborech dotčených a zwláště w zemích slowanských připojili se k nám a podporowali nás pomocí swau. Netřeba ani dokládati, že dílo naše nemá býti překladem aneb pauhau kompilací z knih jinojazyčných, ale dílem, co nejwíce možná, původním a národním.

Předběžně sestaupili se pánowé Dr. Čejka, Erben,

Gabler, Nebeský a Springer pod předsedáním pana Palackého we wýbor, který uwázati se má w redakci díla celého. Pánowé Rieger a Tomek požádáni budau, aby, až se do Prahy nawrátí, také wstaupili do užšího wýboru tohoto. Hlawní střed prací a dopisůw bude u pana Gablera.

Žádost naše jest, aby pánowé Čelakowský, Fabian, Palacký, Petřina, Purkyně, Šafařík, Strobach a Wocel netoliko napomáhali k dílu pracemi swými, ale také aby přijali na sebe auřad *censorůw wědeckých* pro jednotliwé obory, což s wětší částky již i učiniti přislíbili.

Co pomocníci pozwáni budau wšickni spisowatelé československí, do kterých bude čáka nějaké platné pomoci. Popis jejich nyní ještě podati nelze, aby nebyl pauze idealním.

Objem celého díla wyměřujeme předběžně na 4—500 archů, tedy na 8—10 dílůw asi 50archowých. Formát byl by weliký oktáv, a každá stránka o dwau slaupcích. Každý arch dle počtu *n* obsahowal by dwojnásob tolik co arch časopisu musejního. Budeli se tisknauti 4000 exemplárůw, sazba i tisk jednoho takowého archu dle uptání našeho státi bude asi 30 zl. střib. Myslíme, že bude možná wydati za rok až k 70 archům, po čemž by celé dilo w 6 létech dokončeno býti mohlo.

Budemeli počítati honoráry při jednom archu wesměs na 40 zl. stř., a tudíž náklad weškeren pro jeden arch až na 100 zl. stř., potřebí bude pro celé 500 archowé dílo nákladu 50,000 zl. stř. Budeli Matice k tomu po šest let podáwati každoročně 5000 zl. stř., tedy w summě 30,000 zl., a připlatíli zakladatelůw jen 2000 ku každému dílu po 1 zl. stř., wzroste z příplatkůw těch zase summa 20,000 zl. stř. Tudíž zaplacen byl by weškeren náklad, a zbýwalo by Matici ku prodeji ještě 2000 exemplárůw.

Nezdá se, žeby potřebí bylo čekati s wydáwáním, ažby zásoba rukopisu pro několik dílůw byla pohotowě. Před-

běžný rozwrh a rejstřík wšech aspoň důležitějších článkůw weškerého díla jest arci newyhnutelně potřebný, a zhotowení jeho samo žádati bude práci několika měsícůw. Jak mile ale rejstřík takowý dohotowen bude, může tím spíše přikročiti se ke spisowání, any ku př. litery *A* i *B* většim dílem jmena i slowa cizojazyčná obsahowati budau. Dokonalý rozměr wšech článkůw we prwním wydání bude arci, čiňme my co čiňme, wždy nad míru nesnadným; ale mníme, že stránka tato ani nemá tak rozhodné důležitosti do sebe, aby jiné potřeby pro ni upozaděny býti měly.

Nadějeme se, že w měsíci říjnu 1851 prwní swazek již do tisku bude moci dán býti a tudíž po nowém roku 1852 wstaupiti do weřejnosti. Do té doby ale, totiž do měsíce října 1851 inclusive potřebí bude, aby na přípravní práce wycházel z Matice honorár měsíčný asi 100 zl. stř., který by předsedowi wýboru panu Palackému měsíčně napřed z kasy matičné wydáwati se měl k dalšímu mezi pracowniky rozwržení a podělowání.

W Praze dne 14 prosince 1850.

Frant. Palacký m. p. Dr. Gabler m. p. Ant. Springer m. p.
W. Nebeský m. p. Dr. Čejka m. p. K. J. Erben m. p.

---

2) *Zpráwa o připrawowání naučného slowníka pro Čechy, Morawany a Slowáky r. 1852.* *)

Podali sme Wám, pánowé, do posezení Wašeho dne 14 prosince 1850 náwrh, že jsme hotowi, přátelé moji a já, uwázati se we wzděláwaní a wydáwaní českého konwersačního slowníka, uwolíli se matice česká podporowati nás

*) Podaná ke sboru českého Museum pro wědecké wzděláwaní řeči a literatury české, dne 7 února 1852, a posud netištěná.

w tom díle materialními swými prostředky. Předložili sme již tehdáž k tomu cíli krátce zdání své jak o ideí, obsahu, wnitřním ústrojí a směru díla takowého, tak i o možnosti a spůsobu wydáwání jeho. Na to dána nám dne 16 prosince téhož léta odpowěd, že sbor Wáš, „wzaw podání to w bedliwé uwážení, i uznáwaje důležitost a welikau potřebu spisu takowého k národnímu wzdělání, kteréžto jemu již dle zřízení matice České za hlawní úkol položeno jest, a protož náwrh ten w tom spůsobu, jakož podán byl, přijal, a k nákladům, jichž toto dílo dle podaného rozwrhu bude wyhledáwati, se podwolil, žádaje přitom chwalitebnému podniknutí tomu dobrého zdaru a prospěchu.“ Doloženo k tomu, že „honorár za práce příprawné, na každý měsíc po 100 zl. stř. wyměřený, wycházeti bude z pokladnice matiční od 1ho ledna 1851.“

Dle toho my, měwše w běhu r. 1851 několikero porad saukromých mezi sebau, jali sme se činiti potřebné k welikému dílu přípravy. Prwní a největší práce bylo sestawení *předchozího rejstříku* wšech článkůw welikých i malých, jež dílo celé w abecedním pořádku wykládati má. Úkol ten přičinliwostí zwláště Dr. Gablera wykonán jest, a rejstřík celý, obsahující asi 50.000 hesel od *a* do *ž*, leží we 17ti swazcích tuto před Wámi. Za základ slauží jemu známý slownik Brokhausůw, jehožto hesla přeložena i spořádána jsau dle abecedy české prozatím wšechna, jelikož wylaučení článkůw nám nepotřebných a doplnění jiných zůstaweno jest redaktorům wědeckých oddílůw jednotliwých. Nicméně rozmnožen jest již nyní rejstřík ten přibráním do něho chybících u Brokhausa článkůw: 1) z Rakauské národní encyklopedie, 2) z p. Šafaříkowy historie slowanské literatury, a z Pelclowých, Dlabačowých, Kollárowých i jiných wíce podobných spisůw; 3) z rejstříku k p. Zapowě zeměpisu a k p. Šafaříkowě národopisu;

4) z juridicko-politické terminologie ode wládní kommisse r. 1850 pro Čechy wydané; 5) články z Majláthowy Geschichte des österr. Kaiserstaates, a 6) konečně hesly wypsanými ze Slowanských starožitností p. Šafaříkowých a z Jungmannowa slowníka českého. Každý článek čili raději každé heslo tohoto rejstříku obdrželo nad to zwláštní lístek; po čemž dle oboru jednotliwých nauk článkowé aneb lístkowé stejnorodí dodáwají se oddílným redaktorům, kteříž to majíce zřetel k celku, je teprw definitivně buď wyměšují aneb doplňují a nahražují. Dle toho rozumí se samo sebau, že rejstřík ten jest dílo předchozí a nikoli konečné, a wšak nicméně newyhnutelně potřebné, zwláště w nedostatku wšech tohoto rodu spisůw w literatuře naší, co kompass na moři ještě neznámém.

Druhá naše péče byla ustrojiti se předběžně aspoň poněkud k samému wedení díla welikého, t. j. rozděliti jak jednotliwé články zwláště, tak i obory nauk wůbec, mezi ty a takowé spisowatele w Praze žijící, kteří k wedení jich i spůsobnými i nad jiné ochotnými se býti ukázali. Takto wzali na se zejmena páni: *Erben* nauky právní, Dr. *Gabler* články historické a smíšené, *Hanuš* filosofii, Dr. Wilém *Lambl* přírodopis wůbec, *Nebeský* filologii a literaturu staroklassickau i německau, *já* Bohemica wůbec, syn můj *Jan* zeměpis powšechný a cizí, pan *Řezáč* nauky theologické, Dr. *Rieger* národní oekonomii, Dr. *Springer* krásoumu a dějiny nowowěké, p. Wojtěch *Šafařík* chemii, fysiku, astronomii a geologii. Kromě Prahy dosawad jen pan *Kuzmany* we Wídni poprošen jest o články uherskoslowenské a p. Karel *Lambl* w Děčíně o hospodářské, kteříž oba úkol takowý wolně přijali; p. *Krejčí* podal také žádané na něm články mineralogické. Z wýčtu tohoto patrno Wám bude, pánowé! že ústrojí naše jest až posawad ještě neauplné a nedostatečné, ba téměř jen polo-

wičné: nicméně z příčin, o kterýchžto hned šířeji promluwím, odložili sme doplněk jeho k času dalšímu. Jen co do článkůw církewních a theologických wůbec slíbili nám již páni *Daneš*, *Daucha*, *Frost*, *Hušek*, *Kratochwil*, *Krbec*, *Kröpfel*, *Mudra*, *Náhlowští* oba, *Pokorný*, *Schneider*, *Spachta*, *Stangler* a *Wewerka* pomoc swau, a prof. Dr. *Fabian* uwolil se nad to ku přehlídaní článkůw církwe katolické se týkajících, aby podáno bylo tím wětší rukojemstwí, že w tom nižádné uchýlení ani ublížení se nestane. Wýklad článkůw evangelické církwe zwláště, pokud nám potřebný jest, wzal na se prof. *Kuzmány* we Widni. Polemika pak wůbec z díla našeho přísně wylaučena bude.

Po třetí, dali sme se konečně také do spisowání článkůw jednotliwých, počawše literau *A*. Wědomo jest, že jazyk český nemá téměř ani jednoho slowa počínajícího tauto literau, i že tudíž článkowé naši w ní wšickni jsau půwodu i obsahu cizího, jakkoli mnozí u nás zdomácněli. Následuje z toho, že spisowání slowníku naučného w liteře *A* mnohem snadnější jest, nežli w literách jiných, jelikož tu ze pramenůw cizích, jichžto dostatek jest na snadě, čerpati lze. Proto zdálo se nám, že jakkoli malý počet nás byl a jest až posawad, přece netoliko dostatečni sme byli ku prowedení počátku díla swého dle umluw wzájemných, které wždy jen w menším počtu díti se mohly, ale že i potřebí bylo a jest, abychom předešli příkladem a ukázali skutkem, kteraký té wěci spůsob býti má, dříwe nežli spisowatelstwo wůbec ku pomoci a k aučastenstwí zwáti budeme. Sepsáno tudíž již asi 700 článkůw wětších i menších z litery *A*, a podáno mně, tak že počna od prostého *A* až po *Al* netoliko wše složeno, (s wýminkau několika málo drobnůstek), ale také od mne již přehlídnuto a takořka na čisto postaweno jest, — jakož pak je Wám zde předkládám, — tak žeby již bez odkladu k tisku přikročiti

... teprw až prwní asi 6archowý swazek tiskem ... k tomu potřebná zásoba rukopisu jest již pohro... tudo možná organisowati redakci celého díla au... wětším prospěchem. Chceme sice, aby budaucí swaz... byli mnohem větší, a wydáwali se čtwrtletně: ale ... prwní, jenž co ukážka musí u hojnějším počtu ... a rozesílán býti, může pro ušetření nákladu wyjíti w obmezenějším objemu.

Připojím ke zprávě této také hned počet materialní s peněz, kteréž mně dle uzawření dne 14 prosince 1850 z matice jmenem honoráru na práce příprawné odwedeny jsau. Příjmu bylo po 100 zl. na každý měsíc minulého léta, tedy wesměs 1200 zl. Wydání pak: 1) náklad při zhotowování rejstříka i za přepisowání wšeliká = 620 zl. 14 kr. 2) Za nakaupené pomocné knihy (mezi nimiž také zwláště Encyklopaedie Ersch a Grubrowa, 106 dílů in 4) wydáno posud = 129 zl. 27 kr., ale počet letošní (1852) u Calve ještě nezaprawen. 3) Na aučet honoráru za články wydáno posawad předběžně teprw 150 zl. Summa tohoto wydání činí 899 zl. 41 kr. stř. Ostatek, 300 zl. 19 kr., leží u mne ještě newydaný. Podrobnější o tom počet wydám později. Na rok 1852 newybráno posawad z matice nicčeho, aniž toho ještě potřeba byla.

Že pak sme posawad we swém díle nepokročili ještě dále, nežli se stalo, toho příčiny musejí se hledati netoliko w úwahách již uwedených, ale i we změnách, které čas nowějši s sebau přinesl. Roku 1850 byli sme ještě občané státu konstitučního, ačkoli we stawu wýminečném, a zákonný byt náš sakládal se na jiných zásadách, nežli nyní; tudíž také jiné měli sme ohrady a wýminky při wedení díla swého, nežli se nám nyni naskytují; a poněwadž proměny takowé nehned w celém obsahu a dosahu swém se zrodily, bylať přirozená wěc, že sme poněkud čekali, ažby-

chom uwiděli, kde se konečně octneme. Arci že dílo naše samo w sobě nezáwisí nikoli od zásad politických, any prawdy naučné w každé formě státní wždy tytéž zůstáwají: ale hlásání těchto wázáno bywá wýminkami, které w celku swém zase wisejí wíce méně od ústrojí státního. My z úwahy okolností časowých wzali sme sobě aumysl a uzawření, že nauky politické, ač newylaučíme naprosto, ale wšak co nejskromněji, a to beze článkůw doktrinárních i beze wší polemiky, w takowém spůsobu přednášeti budeme, jakobychom živi byli w časích předbřeznowých, hotowi jsauce i k censuře je podáwati, budeli potřebí. Uzawření toto mělo ten následek, že obmýšlený dříwe slowník konwersační proměnil se nám we *slowník pauze naučný*, t. j. takowý, we kterémž tak řečené „sciences exactes," čili přírodopis, fysika, technologie a t. d. stejnau pilností jako nauky mrawní a historické mají šetřeny býti.

Ale ještě wážnější příčina, proč sme dosawad nepokročili dále, naskytla se w tom, co již od několika měsícůw pobuřuje mysli naše, že totiž někteří audowé slawného sboru tohoto, nepamatujíce na uzawření dne 14 prosince 1850, usilowali prý a ještě usilují, aby předsewzetí naše nedošlo k místu a konci swému. Nemohu a nechci opakowati, čeho sme w té wěci doslýchali: ale dle řečí nás došlých podobalo se, jakoby počínaní naše již netoliko matici, nýbrž i literatuře, ba národnosti české hrozilo záhuba. I zdá se mi býti newyhnutelné potřebí, jak pro důležitost předmětu, tak i pro důstojenstwí osob a sboru samého, abychom nechajíce řečí a donášek pokautních, hleděli především upřímě porozuměti sobě s obau stran; abychom postawili slowo proti slowu, důwod proti důwodu, jasně, určitě a weřejně, i wážili jich potom obapolně. Tak dojdeme bohdá konečně usnešení, které důwodností swau upokojí netoliko nás, ale i wšecky upřímné přátely národu

a osvěty. Není nikoho we Sboru tomto, jemužby prospěch národu a člowěčenstwa nebyl zřetelem a prawidlem swatým. Majíce tedy společnau zásadu a takořka neutralní půdu, na kteréžto wšichni bez rozdílu se snášíme, muselotby to býti s welikým podiwením, kdybychom při obapolném dobrowolenstwí neměli srozuměti sobě a sjednati se konečně. Dowolte tedy, abych já, kterýž sem dal byl ku podnikání díla našeho prwní příčinu, předložil Wám ještě jednau krátce důwody a pohnutky své, pro kteréž mi na něm tak mnoho záleží.

Již roku 1829, když sem poprwé usilowal o založení spolku encyklopedického ke spisowání slowníka naučného, — z čehož potom, jakož wíte, Sbor tento sám nepostředně wzal wznik a původ swůj, — nečinil sem toho z marné myšlenky té, poněwadž jiní národowé honosí se dílami podobnými, že proto potřebí jest, abychom i my je měli. Dohánělа mne k tomu zwláště úwaha potřeby newyhnutelné, aby počaté tehdáž wzděláwaní wšelikých nauk jazykem naším mateřským dálo se w dorozumění, jednotě a swornosti wšech ochotníkůw jak wůbec, tak i zwláště co do wědecké terminologie, aby nezralé chautky a libůstky, pocházewší wíce z neumění nežli ze swéhlawosti, odstraněny byly pomocí wětšího počtu zkušenějších mužůw, aby toho, co jedni stawili, jiní nebořili zase a nejali se ploditi zmatky we čtenářstwu, kteréžby konečně celau nowězrozenau literaturu naši byly w nechut uwesti musily. Od té doby, založením slawného Sboru tohoto, utwořilo se jakéž takéž centrum, kterýmž aspoň udržena jednota w pokroku wědecké mluwy české; náwodem také Sboru zabíráno se jest již téměř do wšech oborůw naučných, a terminologie wědecká dosti hojná i prostranná počala wcházeti w oběh u národu. Nejnowěji, přičiněním wysoké wlády, stal se nowý rozhodný krok na dráze této, skrze známau kom-

missí pro wědeckau terminologii českau. Tím důwodnost a potřeba dáwných snah našich obdržela konečně i s hůry sankci swau. Nyní ale nastala nám nowá potřeba díla takowého, kteréžby, wděk a whod přijdauc welikému počtu čtenářstwa, uwedlo nabyté a ustálené resultaty snah oněch rychle a wšestranně w žiwot národu. K tomu nepostačují ani terminologické rejstříky, ani systematické knihy naučné jakkoli wýborné, protože walné ono publikum, o jehožto powzbuzení a wzdělání nám především činiti jest, knihy takowé, i když se mu darmo podáwají, na větším díle nečtené do polic ukládá, nechtějíc zawoditi se do studií oprawdowých a newšímajíc sobě leč toho, čeho k materialnímu prospěchu swému nepostředně potřebuje. Jen slownik wšenaučný, kladaucí každému to na snad, čeho požaduje k rychlému orientowání se na poli wědeckém, mocen jest přiwábiti a přiwnaditi čtenářowu zwědawost i k takowým wěcem, kterých newyhledáwal sice, ale wždy s prospěchem swého wzdělání čísti bude.

Jednáť se tu, jakož widíte, pánowé! wlastně o welikau onu otázku, která od wěkůw již tolikrát snažně přemítána byla, majíli nauky wůbec zprostonárodniti se, máli oswěta býti wýhradným jměním školy a tak řečených tříd wzdělaných, aneb máli rozšířiti se, pokud možná, do wšech wrstew a žil národu našeho. Nechci se tu zawoditi do nowého rozjímaní wěci té; známo jest Wám samým, jak rozdílné smysly panowaly o ní we wlasti naší ode dnůw šlechetného Tomáše Štítného až do nejnowější doby; k otázce té wztahují se dějiny národu českého wíce méně upřímo skrze wšecka poslední století. Prawím jen, že jestliže kdy cítěna i uznána potřeba wzdělanosti a oswěty pro národy wůbec, nyní od té doby, co žiwot celého pokolení lidského wynalezením a užíwaním parostrojůw a parochodůw nowé twárnosti nabýwá, stala se konečné *žiwotní otázkau národu*

našeho. Zázračnau mocí páry a električiny dána poměrům světowým nowá míra, staré hráze mezi zeměmi a národy mizejí wždy wíce, wšecky čeledi, wšecka plemena pokolení lidského sblížily se k sobě, dotýkají a otírají se o sebe wzájemně, a samožilowé každého rodu náležejí napotom do říše bájek. Tím wzbudila se řewniwost mezi národy w míře předtím nikdy neznámé, a roste již i bude wzrůstati čím dále tím wíce; kdo nepoběží napotom o záwod se sausedy swými, zakrsá i zahyne konečně a neuchranně. I ptám se, máli práwě náš národ, spanilými dary ducha od boha nad jiné hojněji nadaný, nedbau a nedomyslnosti wůdcůw swých straniti a neaučastniti se w záwodu, který jediný může zaručiti žiwot jeho do budaucnosti?

Než sestupme s říše ideí a obrazůw powšechných do holé konkretní skutečnosti: smysl řečí našich nabude tím snad wíce světla i jasnosti. Čas jest, aby powzbudil se znowa národ náš a orientowal se w duchu wěku nowého; aby powznesl zrak swůj nad auzké meze swé otčiny, a nepřestáwaje býti wlastencem wěrným, aby spolu stal se světaobčanem bedliwým a opatrným. Musímeť i my aučastniti se w obchodu světowém a kořistiti pro sebe z pokroku wšeobecného; musímeť opustiti, ne starau wíru a poctiwost swau, ale starý a zarytý onen zwyk šlendriansky, onu dáwnau ochabělost a zahálku, která jest příčinau chudoby a malomyslnosti naší; musíme nastaupiti cesty nowé a zotawiti se průmyslem wšichni, netoliko fabrikanti, kupci a řemeslníci, ale i selští hospodáři, učenci a auřednici. Někdejší pohodlná láce wzala wýhost od nás nawždy spolu se surowostí a s neznámostí potřeb i lahod wěku civilisowaného; ani daní weřejných nemůže a nebude napotom ubýwati, budiž wláda státu našeho jakákoliw. Nemámeli zakrsati a octnauti se na mizině, musíme ztrojnásobiti přičinliwost swau a stawiti se co nejwíce možná w roweň

s jinými národy, kteří podnikawostí swau opanowali kraje světa.

Wím, že proti tomu namítati se mi bude: „wšak proto máme školy a jiné učitelské ústawy, proto píší a podporují se knihy naučné i rozšiřují se w lidu; totě přirozená cesta k rozmnožení osvěty w národu; slowník twůj naučný nebude také činiti zázrakůw.“ Tak jest arci, aniž já prawdu toho zapírati, aniž o zázraky jakékoli pokaušeti se chci. Prawím ale, že prostředky a cesty ony, jakkoli dobré, potřebné a užitečné samy w sobě, nepostačují nám předce, zejmena w okolnostech našich zwláštních. Lid náš, jakkoli jemností a spůsobilostí, láskau i schopností k učení se nad jiné wyniká, předce co do myslné činnosti a obzoru duchowního wždy ještě obmezenější jest, nežli sausedé jeho. Trpít, abych tak řekl, především na chudobu a obmezenost látky myslné, na nedostatek materialu, kterýmžby myslnau moc swau živil, cwičil a welebil. Nemám tu na mysli ani bohatších tříd, které krom toho více méně národu se odcizily, ani robotného lidu, který nikde studiemi obírati se nemůže, ale samé tak řečené wzdělance a honoratiory, kněží, učitele, auředníky, správce, ředitele fabrik a živností, přední hospodáře a t. d., kterými teprw lid obecný se wzděláwá, wodí a uprawuje. Těm nedostáwá se s větší částky potřebného rozhledu w oboru naukowém a myslném, onoho wědomí o hojné zkušenosti wěkůw předešlých a národůw zahraničných, lečby jich byli dosáhli jazyky cizími, wedaucími bohužel až přečasto k odnárodnění. Když jim jich tedy naskytneme za lewný peníz we formě domácí a příručné, uwrhneme tím nejedno símě plodné do půdy jemné a aurodné, kdežto zakořeníc se, potom organickau mocí swau samo ponese owoce hojné a wydáwati bude užitek stonásobný. Spisy různými a specialními o naukách toho w té míře dosíci nelze, protože, jakož sem již řekl, málo

k sobě wábí, ba většim dílem nečítané se odkládají aneb ani do ruky neberau, lečby náležely do zwláštního kola oblíbeného, jakowéž každý čtenář míwá. Ku probuzení wšak a zúrodnění ducha potřebí jest wystupowati z kola onoho na šírší obor, a nabýwati známostí wšestrannějších: ku kterémužto cíli aspoň já neznám wnady pohodlnější a aučinnější nad slowník wšenaučný, jakowýž práwě zamýšlíme. W tom probíraje se mnohý čtenář, z pauhé náhody a těkawé zwědawosti zastawí se při článcích, do kterýchžby jinde třebas ani nepodíwal se, a z nedojípky uwolní tudíž i rozšíří obzor ducha swého; nowí zárodkowé pomyslůw potom powedau jeho wždy dále, až se mu konečně objewí nowý swět činnosti, kteréhoby snad jinak nikdy byl se nedopídil. Potomť arci nepostačí zwědawosti jeho již ani slowník náš, a spisowé jiní důkladnější budau museti wyhowěti žádostem se zmáhajícím. A wšak to samo sebau se rozumí, že slowník naučný nebude a nemá býti jedinau knihau českau; on dosti učiní, wzbudíli jen tauhu po dalším čtení a wšestrannějším wzděláwání se. Duch národa má jím jen u hojnější míře powzbuzen, na wyšší a širší rozhled powýšen i do jařejší činnosti uweden býti; dosáhnemli jen toho, budeť to podobno nebeskému králowstwí w ewangelium: wše zajisté ostatní, jako rozkwět průmyslu i literatury a blahobyt občanský i moc a wážnost mezi národy přidáno nám bude.

Řekne k tomu arci mnohý, že máli to wše se státi, potřebí bude pečowati spolu, aby národu našemu jen živné plody nowowěké oswěty podáwány byly, a abychom chránili jej jedowaté oné nákazy, která stawíc sebe na místě boha, moří wíru, lásku i naději, a jako čerw žžírá kořeny samy života křesťanského, socialního i státního. Snášíme se s tím dokonale i já i přátelé moji, a oswědčili sme se již we podání swém ode dne 14 prosince 1850 w tom

smyslu; zdá se, že někteří pánowé nám w tom dowěřiti nechtěli, na čež, jakožto na newlídnost, slušně naříkati bychom mohli. Protož opakujeme, že hotowi jsme dáti a podniknauti o tom wšeliké garantie, kterékoli mezi lidmi poctiwými a rozumnými žádati a dáwati se mohau; i již sem toho napřed něco dotekl, mluwiw o stránce theologické a politické díla našeho.

Zbýwá mi ještě krátkými několika slowy objasniti s mého stanowiště důwody ony, kteří předsewzetí našemu obyčejně na odpor se kladau. Prawilo se, jakož sme doslýchali, že dílo takowé, jakowéž sme příprawowati se jali, jest nejen nepotřebné, ale i škodliwé, že síly naše ani spisowatelské ani peněžné k němu nepostačují, a konečně že aspoň nynější doba není ku prowedení jeho příhodna. Rozeberem to trochu podrobněji, abychom uwiděli, jakau podstatu řeči takowé do sebe mají.

Prawí se nejprw, že slowník naučný není *potřebný*, že národ náš bez něho dobře obejíti se může. Nad ponětí wšak potřeby neb nepotřeby některé wěci nemůže w žiwotě lidském nic pomyšleno býti relativnějšího; čeho jeden nepotřebuje, bez toho často jinému ani žiwu býti nelze; míra subjektivná nehodí se tu naprosto. Mnozí řeknau, že nejen slowník naučný, ale ani knihy wědecké w českém jazyku, ba ni literatura česká wůbec nejsau potřebny, a že Čechowé jako posawad, tak i budaucně bez nich býti mohau, ano každému Čechu nejen wolno, ale i potřebno hledati wyššího poučení w němčině. Myslím, že rozumowání takowéto, kterémuž aspoň jistá důslednost odpírati se nedá, Wás pánowé předce nepřeswědčuje, i že nicméně w tom se snášíte, že národ náš má práwo bohem sobě dané, a tudíž i powinnost, i potřebu, wzděláwati se, jako jiní národowé, sám w sobě. Že ale dílo naše přispěje znamenitě ku powzbuzení ducha i k rozšíření wzdělanosti a oswety

mezi krajany našimi, o tom promluwiw již dříwe hojněji, šířiti se wíce nebudu. Koho to nepřeswědčí, ten možná že ani přeswědčen býti nechce. Ostatně ptám se, mnoholi Wás jest we Sboru tomto, kteřížby jaktěžiwi nikdy byli nepocítili potřeby, podíwati se do toho neb onoho slowníka encyklopedického? a předce o wyspělosti Waší na poli naučném pochybowati byloby prowinění. Jak tedy sauditi máme o welikém počtu těch, kteří ne tak wysoce dospěli, jako Wy pánowé?

Jiní páni jdau w řečech swých ještě dále, twrdíce, že slowník encyklopedický nejen zbytečný, ale i *škodný* jest, a to z ohledu dwojího: nejprw, že rozšiřuje prý známosti jen powrchné, nedůkladné, ledabylé, kteréžto newzděláwají, ale jen nadymují ducha; potom, že dle příkladu známé školy encyklopedistůw we Francii, wede upřímo ku podwrácení státu, církwe a společnosti wůbec. Pozorujete pánowé! že důwod tento směřuje ne proti našemu českému dílu toliko, ale proti každému dílu toho druhu, ba proti encyklopedickému wzdělání wůbec, a že to jest thema, o kterémž již hádky a spory bezčíslné dáwno wedeny jsau; tudíž bohdá shodnete se se mnau, žeby zbytečné bylo, dáti se zde do probírání obšírného té otázky. Podotknu jen, že i důkladnost nauk a wědomí lidského wůbec jest wěc nad míru relativná, a že wšestranná sběhlost na poli wědeckém pro jakaukoli osobu již dáwno naprosto nemožnau se stala; obor nauk šíří a uprostraňuje se každým dnem bez konce, a nikdo není wíce mocen, obsáhnauti myslí swau wše, co člowěku wěděti hodného jest. Wezměte sebe menší specialitu, ku př. botanika nynějšího wěku: již nenajdete nikoho, kterýby we wšech čeledech rostlinstwa stejnau důkladností znáti se mohl, aniž musel utíkati se tytýž ke slowníku botanickému o poradu a pomoc. Proto nezamítejme wšech powrchných wědomostí, nechcemeli zamítati nauky a wědo-

mosti lidské wůbec. Jináče muselibychom zrušiti předewšim wšecky školy, nejen elementární, ale i tak řečené wyšší a učené, poněwadž i tam nauky wšecky ne důkladně a takořka až do dna swého, ale jen powrchně, čili w základech a počátcích swých se přednášejí. Když tedy *wšecko* wěděti člowěku naprosto nemožné jest, nezbývá jiné wolení, nežli aneb newěděti *nic* a protož neučiti se *ničemu*, aneb spokojiti se wědomím *něčeho*, čili známostí neauplnau, ne we wšem důkladnau, tudíž i wíce méně powrchní. Nebudu se o tom dále šířiti: nebo kdybychom my we Sboru tomto nechtěli podporowati a šířiti wědomí relativné a známosti lidské třebas nedokonalé, muselibychom na místě rozejíti se a nescházeti se nikdy wíce w domě českého Museum.

Také w tom, co z příkladu někdy encyklopedistůw francauských proti nám se uwodí, nebudu se dlauho bawiti. Jestliže z díla Diderotowa i přátel jeho wyšlo něco zlého, to jistě newyplýwalo z formy jeho slowníkowé a encyklopedické, ale z obsahu materialního díla jejich. Nezapíral sem nikdy, aniž ještě zapírati chci, že od wěkůw, co literatury a učenosti stáwá, hlásáno we knihách newždy spasení, ale tytýž i zatracení, třebas někdy wíce z omylu nežli z aumyslu; to wšak nemělo s formau naučného slowníka nic zwláštního společného. Poněwadž některé knihy byly a jsau škodné, proto wšecky knihy wůbec zatracowati byloby nerozum a barbarstwí. My sme již oswědčili se, že aumysl náš nic nemá společného se školau Diderotowau, že dílo naše nemá w žádném ohledu býti tendenční ani strannické, a že hotowi jsme dáti o tom wšecky garantie, které se ctí naší obstojí. Proto mním, že i tento důwod w nicotu swau se rozpadá.

Došlo nás také projewené od některých pánůw obáwání, že síly spisowatelstwa českého nedostatečny jsau ku prowedení díla našeho, lečby tím wšecko další pokračowání

na jednotliwých polích wědeckých zastaweno, aneb aspoň ochromeno bylo. Já wšak, maje ode dáwných let hojnější w této wěci zkušenost, nežli mnozí jiní našinci, neshodowal sem se nikdy s řečí tauto; poslední pak doby přeswědčily mne ještě auplněji, že nedůwodna jest. Kéžbychom my we wlasti naší na wšecky potřebné wěci tak bohati byli, jako na síly spisowatelské! Plodnost naše w ohledu tomto jest již nyní téměř větší, nežli konsumce w národu, a dalaby se co nejsnadněji ještě zdesaternásobiti; nepotřebí k tomu než malého podnětu, příležitosti a odwahy. Chceli pak kdo zdrawý dojíti do kostela sw. Wíta, musí předewším sebrati sílu swau a odwážiti se k chůzi; jestliže z bázně, žeby nedošel, newydá se ani na cestu, toť arci nedosáhne nikoli cíle swého. Bylaby také owšem wěc krásná i žádaucí, kdyby w díle welikém a národním chtěli aučastniti se wšickni oswícení synowé wlasti a národu; takét máme aumysl, pozwati skutečně wšech, aneb aspoň welikého jich počtu k aučastenstwí takowému: nicméně odwrátíli se někteří od žádosti naší, oddadauce se na spisowání knih naučných systematických, my jim to nikoli we zlé wykládati, nýbrž jen těch nechwáliti budeme, kteří z pauhé zahálky aneb chaulostiwosti ani nám pomáhati, ani co jiného platného k dobrému národu swého wykonáwati nebudau; nadějemť se zajisté, že nás wždy ještě zůstane bohdá dosti, abychom w díle počatém setrwati a je s prospěchem pro národ ku konci dowesti mohli. Něco dokonalého a naskrze nechybného i dostatečného slibowati arci nemůžeme, jsauce, jak známo, jen lidé a ne bohowé.

Dále namítáno jest s některých stran, že peněžný staw Matice české nedowoluje tak welikého nákladu, jakowéhož tu potřebí bude, lečby celá činnost a síla pokladnice této wýhradně jen k dílu tomuto se obrátila, cožby na ujmu bylo pokroku a prospěchu wšestrannému. Ale i tato námítka

wywrácena jest již napřed podáním naším dne 14 prosince 1850, z něhož wyswítá, že matice jen asi třetinu ročních příjmůw swých wydajných na slownik náš nakládati, ostatní dwě třetiny ale jako posawad na jiná díla obraceti bude moci. Stanowili sme již tehdáž, že slownik naučný z příčin mnohých a podstatných, jichžto zde opakowati nechci, má wydáwán býti zakladatelům pod těmiže wýminkami, jako někdy slownik p. Jungmannůw a p. Šafaříkowy Slowanské starožitnosti, t. j. tak, aby zakladatelé, kteříž jej odebírati budau, powinni byli dopláceti naň aspoň čtwrtinu krámské ceny, tedy asi 1 zl. stř. na díl asi 50archowý. Položili sme za základ, že celé dílo záležeti bude asi z 500 archůw welikého formatu a hustého písma, tedy z desíti dílůw; že tiak 4000 exemplárůw každého archu celým swým nákladem wystaupí až na 100 zl., celé dílo tedy na 50,000 zl. Dejme tomu, že nežli celé dílo se skončí, počet wšech odběratelůw jeho při matici wystaupí na 3800, a že nesbude ku prodeji dalšímu nežli 200 exemplárůw: odběratelé oni přinesau do matice 38,000 zl. náhrady za náklad, a z prodeje utrží se ještě asi 8000 zl., tak že 46,000 zl. bylaby při celém tom wydání jen takořka zápůjčka (Vorschuss), která časem swým wrátí se matici zase, a skutečná ztráta, připočítajíce k ní také ještě provisi knihkupeckau aneb náklad na expedici zwláštní, bude na tak weliké podniknutí welmi nepatrná. Připomenuli sme již dáwno, že s powolením slawn. Wýboru společnosti musejní dají se wynalezti takowé spůsoby wěci této, že staw kassy matičné wydání toto nowé jen málo pocítí a zakladatelé také wždy s užitkem swým plně spokojeni býti moci budau.

Přistaupím konečně ještě k objasnění toho důwodu, ku kterémuž mnozí, nemohauce zniknauti jinak, obyčejně poslední swé autočiště bráwají: že totiž wšecko to byloby dobré a pěkné, ale že čas nynější nehodí se k tomu, a

protož že potřebí odložiti jeho až k době příznivější. Nebudu se zde zawoditi do přemítání wšeho toho, co kluzkého řečtato w sobě chová: prawím jen dle přeswědčení swého určitě a odhodlaně, že nikdy nebylo, aniž kdy bude doby příhodnější ku předsewzetí takowému, nežli jest nynější, ač budemeli jen chtíti sami. Odkládalo se tím od r. 1829 již často a dlauho dosti; mámeť dostatek síly, jakož sem již ukázal; prwní základ tohoto sboru od r. 1829 zawazuje nás k dílu tomu neméně, nežli statuta r. 1831 s powolením zemské wlády wydaná, jichžto §. 8 nese to wýslowně, že nákladem Matice české má se wydati časem swým „auplný a kriticky wyhotowený slownik českého jazyka, jakož i realní encyklopedie“; připomínám dále uzawření Waše ode dne 14 prosince 1850, kteréžto již tak málo může odestati se, jako i náklad tehdáž swolený a od té doby učiněný. Widíte tedy, pánowé, že jak prospěch národu a literatury, tak i dáwná powinnost Sboru tohoto, i čest a slowo Waše i naše toho wyhledáwají, aby již jednau rozpakům wšem učiněn byl konec, i abychom mužně a srdnatě přiložili ruce k dílu, kteréhož nesčislní wlastenečtí krajané naši tužebně a wším právem od nás očekáwají!

VII.

Život J. A. Komenského.

(1829.) *)

Jan Amos Komenský náleží mezi nejpamatnější muže wšech wěkůw a národůw. W chatrném místě zrozen a po celý život swůj mnohonásobným neštěstím diwně stíhán byw, tak wždy znamenitým sebe učinil, že u wšech wzdělaných národůw nejen za dnůw swých chwalně a zwučně na slowo wzat byl, ale i posawad mezi dobrodinci člowěčenstwa wděčně připomínán bywá; jakož pak i podnes jmeno jeho we školách nepřestalo tytýž zawítáwati k dětinskému wěku. Wedle tak rozšířené slowútnosti zdá se míti do sebe menší wáhu to, že byl posledním biskupem někdejší Jednoty bratří českých a morawských, a že w literatuře naší národní až posawad, co do jadrnosti a živosti slohu, nemá spisowatele sobě rowného; nám wšak již to samo, mimo jiné zásluhy jeho, pamatným ho činí.

Narodil se Komenský náš w Morawě, w městečku Niwnicích na panstwí Ostrowském **), nedaleko Uherského Brodu, l. 1592, dne 28 března. Rodičowé jeho přiznáwali

---

*) Z Časopisu česk. Museum, 1829, III, 19—55.

**) Obyčejně klade se wes *Komna* na panstwí Světlowském za místo narození jeho: ale J. H. *Rieger*, který měl mezi starými spisowateli nejlepší zprawy o Komenském, swědčí o Niwnicích,

se k Jednotě bratří českých, kteráž w okolí tomto mnoho wyznawačůw měwši, církwi swé a literatuře národní již nejednoho znamenitého muže, jako k. p. Jana Blahoslawa († 1571) byla podala. Otec Komenského, byw mlynářem, ještě za dětinstwí syna swého, jakož i manželka jeho, s swěta sešli; učinili wšak sirotka swého dědicem jmění, jak se zdá, owšem dostatečného k jeho dalšímu wychowání. K tomu i příroda udělila jemu hojně darůw swých nejušlechtilejších: mysl jemnau a jasnau, k učení chtiwau, cit živý a hluboký, srdce wraucí důwěrau a láskau k bohu i k lidem, a wůli jak snažnau a činnau, tak i stálau a neohroženau. Ale jakoby osudu líto bylo té štědroty jemu prokázané, tak již od dětinstwí swého wšelikými nehodami stíhán a zmítán byl, že celé živobytí jeho podobá se plawbě po moři bauřliwém, kteréžto ztroskotajíc každý koráb, na který se mu bylo uteci, posléze teprw w západních swěta končinách dopřálo jemu pokoje we hrobě.

Poručníci Komenského newedli nižádné péče o wychowání jeho. Sotwa počátkům literního umění doma se wyučiw, zrůstalť co pachole sobě sám zůstawený, jistého powolání před sebau nemaje, ale maní chápaje se wšelikého zaměstnání, od kteréhož wždy zase brzy upustil. Teprw w šestnáctém roce wěku swého (1608) procitši w něm žádost neodolatelná k naukám a wědomostem wyšším, pudila jej do škol latinských; ač nelze určiti, kde a we kterých školách tehdáž studowati počal. *) Opoždění takowé w nauce,

což mné i prawdě podobnější zdá se býti. Rodina jeho snad pošla byla z Komny. Ostrow bylo staré sídlo Bratří českých, kdež i tiskárnu měli. Komenský sám jmenowal se *„Hunnobrodensis Moravus“*, jelikož Niwnice jen hodinu wzdálí jsau od Uherského Brodu.

*) Komenský sám o sobě prawí: „Infelicitas mea mihi omnes pene adolescentiae meae annos eheu! eripuit. Admodum enim puer

zwláště w řeči latinské, která tehdáž, jako i podnes ještě, za nejpřednější pokládána, a wšak spůsobem dosti nerozumným, anobrž přírodě odporným, učíwána byla, wydařilo se později k neočekáwanému dobrému jejímu. Komenský podnikaw kázeň dětinskau we školách rozumem již dospělejším a probraušenějším, nemohl nepocítiti živě zpozdilost a nemotornost weškerého spůsobu, který tehdáž tu panowal; což jej potom učinilo welikým obnowitelem celé didaktiky.

Odhodlaw se k službě církewní w Jednotě bratrské, muselt pro nabytí širšího umění a zkušení, zwláště pak nauk theologických podlé smyslu církwe reformátské, (jejížto učení s bratrským nejwíce se srownáwalo), do ciziny se zabrati. Studowaltě tam nejprw w městě Herborně, we knížetstwí Nassowském, až do r. 1612; kdežto mezi učiteli jeho byl také J. H. Alstedius († 1638), slowutný wěku swého učenec. Z Herbornu obrátil se do akademie Heidelberské, kdežto wšak nedlauho se bawil; nebo dokonaw swé studie, zabral se na cestu do západních zemí pomorských, a snad i přes moře do Anglie; při čemž l. 1614, jinoch jsa dwamecítmaletý, ponejprw do Amstrdamu se dostal, nedomýšleje se bezpochyby, žeby toto slawné a hlučné město mělo jemu někdy, starci zewšad pronásledowanému, posledním útočištěm býti.

S neobyčejnau zásobau známostí w cizině nabytých, ale i s tauhau tím horliwější, doplniti a rozšířiti je doma, wrátil se Komenský ještě téhož léta (1614) do wlasti swé

---

parente utroque orbatus, tutorum supinitate ita fui neglectus, ut demum aetatis anno decimo sexto Latina elementa gustare contigerit" etc. (Opp. did. I. 442). Balbin píše o něm, že sice „Moravus natione fuit, sed apud nos in Bohemia educatus", což dobře se srownáwá se slowy Wengerského (Regenvolscia), přítele Komeniowa: „tum domi, tum extra patriam . . literis institutus" (p. 822).

do Morawy. Pro mladý věk swůj ještě nespůsoben jsa k wedení auřadu církewního w Jednotě bratrské, powolán byl od welikého mecenáta učených mužůw a předního Jednoty bratrské zástupce, pana Karla z Žerotína, tehdáž ještě nejwyššího hejtmana markrabstwí Morawského, do města jeho Přerowa, za správce školy bratrské, kterážto tam kwetla již od dáwního času. Tu na paměti maje wlastní příhody swé we školách, a chtěje mládeži sobě swěřené poslaužiti k něčemu lepšímu, obmýšleti počal spůsoby, kterakby žákům známosti širší a platnější s menší obtížností wštěpowány býti mohly; zarazil pak tu prwní jakýsi spůsob školy realní. Z pojednání jeho, kteréž k tomu cíli spisowati počal, podáno jedno l. 1616 k tisku w Praze, t. nowé a snadnější nawedení k řeči latinské, kteréžto ale sotwa kde wíce w bibliotekách nalezti jest, tak že mi o něm sauditi nelze. Mezitím Komenský l. 1616, dosáhnuw čtyrmecítma let wěku swého, na kněžství w Jednotě bratrské poswěcen, k auřadu kazatelskému, ač nelze říci do kterého místa, powolán, a tudíž od prací školských odweden jest. Brzy ale wrátil se k nim zase, když l. 1618 do sboru Fulneckého, hlawního a nejstaršího sídla bratří českých w Morawě, za kazatele a za dozorce škol tam nowě zřízených požádán byl. Tu Komenský požíwal posléze w žiwotě swém na krátký čas nezkaleného štěstí*), we stawu manželském byw a w oboru wážném i hodném aučinnosti swé prokazowaw lidem okolí toho wšeliká dobrodiní,

*) Za pacholetstwí mého, když sem we Fulneku byl, od obywatelůw tamějších ještě ukazowány mi někdejší Sbor bratrský a místo, kde Komenský bydlil; wyprawowány také, ze starého podání, mnohé powídky o žiwotě jeho domácím we Fulneku, kterýchž ale již dosti nepamatuji. Jen to mi ještě wědomo, že prý wčelařstwím rád se obíral, že byl welice nábožným a přiwětiwým, a že u lidí měl welikau wážnost etc. (Spisow.)

radau i pomocí, zwláště co do zlepšení živnosti a hospodárstwí.

Powědomým dějin we wlasti naší nepotřebí šířiti, jaké příhody a okolnosti podwrátily tehdáž dokořán a na wěky štěstí jak domácí tak i weřejné nejen Komenského, ale i nesčislného množstwí spolubratří jeho. Stawowé podobojí w Čechách a w Morawě pozdwihše se mocnau rukau proti králi swému Ferdinandowi II, zbauřili wálku domácí, která po bitwě bělohorské (1620, 8 listop.) krwawě na hlawy jejich se swedla. Ze wšech pánůw Morawských jen jediný wznešený Karel z Žerotína, hlawa Jednoty bratrské, zůstal byl wěren králi swému. Král swítěziw, náramnau přísností potrestal odboj stawůw podobojích; wšickni, bez wýminky, zakusili osudůw nejhořčejších.

Léta 1621 wojsko španielské, císaři Ferdinandowi ku pomoci poslané, wpadši nenadále do Fulneka, zlaupilo a wypálilo to město. Tau příhodau ztratil Komenský wšecken nábytek swůj, swé knihy, a což nad to bolestnějšího bylo, i rukopisy swé, kteréž potud k oprawě wychowání mládeže a za jinými příčinami byl zhotowil. To byl počátek jeho strastí a saužení. Brzy zajisté potom, a sice léta 1622, přinucen byl opustiti církew swau, protože kněžím bratrským swobody w náboženstwí wšude ponejprw a wždy přísněji se ujímalo. Jediný pan Karel z Žerotína požíwal w tom ještě předešlé swobody po wšech rozlehlých a hojných panstwích swých, takže kněží bratrští, odjinud wypuzeni jsauce, wšudy k němu se utíkali; kterýchž on do čtyrmecítma cizích u sebe ochotně přijaw, na swůj náklad po statcích swých laskawě a welikomyslně chowal. Komenský byl mezi nimi; kterýžto we strašných těch pohromách nad jiná neštěstí také manželku milau i dwé dítek swých byl ztratil.

Léta 1623, nemaje tudíž nic na práci, a wšak zaháleti

nechtěje, jal se spisowati ku potěšení swému knihu milostnau, wšem Čechům a Morawanům podnes známau: „*Labyrint swěta a ráj srdce*“, čili allegorický obraz žiwota lidského, kterak wšecko w něm marné jest, kromě prawé pobožnosti srdce; kdežto líčením jakéhosi putowání po swětě, běh a spůsob wšech wěcí na zemi žiwě se wypisuje. Prawí o tom spisowatel sám: „Milosrdenstwí boží buď pochwáleno, kteréž i mně mé oči otewřelo, abych mnohotwárnau nádherného toho swěta marnost, a mizernau pod zewnitřním bleskem wšudy se kryjící šalbu znamenati, pokoje pak a bezpečnosti mysli jinde hledati se naučil. Což místněji sobě sám před oči předestříti, i jiným poukázati chtěje, zamyslil sem sobě tuto pauť do swěta: kdež jaké sem potworné wěci buď spatřil, neb se s nimi potkal, a kde naposledy a jak, žádaného a we swětě nadarmo hledaného potěšení se doptal, wše to w přítomném traktatu sem jako wymalowal. Jak wtipně, nedbám; dejž bůh jen aby prospěšně, mně i bližním mým.“ Každému literatury naší milowníku známo jest, že my posawad w řeči swé knihy utěšenější a jadrnější prosau psané nad tento Labyrint swěta nemáme. Ale spis ten i z ohledu wyšší poesie nemalé zásluhy do sebe má: neb ačkoli spisowatel jeho za příčinau nábožného aučelu a oděwu allegorického sám zaumysla držel wšude wtip swůj a obraznost na uzdě, předce wždy wdechl těm člowíčkům swého zamyšleného swěta samostatný jakýsi ráz žiwota, takže wšude jako wlastní organickau mocí swau před očima našima žiwě a čerstwě se pohybují a jednají. Připsal jej Komenský welikému dobrodinci swému, pod Klopoty, dne 13 prosince 1623; k tisku wšak podán teprw po osmi létech, a od té doby až podnes ještě několikrát znowu tištěn byl.

Léta 1624 na pana Karla z Žerotína od kommissařůw císařských přísně dostupowáno, aby žádných kněží bratr-

ských více na panstwích swých nepřechowáwal. I jakkoli důkladně pán ten pohledáwal práwa newinnosti a swobody své při císaři samém, neprospělo wšak nic, takže větší díl kněží těch, a mezi nimi také Komenský, z panstwí jeho ustaupili, a podtají we wlasti po lesích, skalách a slujích se ukrýwajíce, w ustawičném nebezpečí, aby postiženi a, jakož se mnohým přiházelo, krwawě ztrestáni nebyli, bídný žiwot wedli. W takowém hrozném odewšad zmítání a stíhaní sepsal Komenský l. 1625 swůj druhý český spis „*Hlubina bezpečnosti*“ nazwaný, jehožto obsah sám w následujících pěkných werších wylíčil:

„Swět se točí wůkol, wůkol w světě wšecko se wálí
Zhůru dolů, sem tam, w něm wšudy wšecko chodí.
Ač nechodí, létá, kácí, přewrací se kotrlcem:
Málo co swým řádem kráčeje, wšecko maní.
Sám jediný světa pán, nadewším, podewším, skrze wšecko
Jda, světu sám wěčná podpora pewně stojí.
O blaze, kdož w Centrum wěčném usadí se! Na wěčnost
W srdci božím swému srdci nalezne pokoj.“

Již z těchto weršůw, kteříž knize té za heslo položeni jsau, widěti jest, že ona tentýž pobožný aučel má, jako Labyrint světa, jemuž se i w žiwosti a jadrnosti slohu podobá; zamítá wšak přísněji wšecky okrasy básnické wtipu a obraznosti.

Mezitím ač Komenský w ustawičném před nepřátely nebezpečí byl, neopomíjel wšak tytýž ještě podtají nawštěwowati církew swau opuštěnau, a přisluhowati jí swátostmi. Léta pak následujícího (1626) wykonal i poselstwí do Polska w příčině Jednoty bratrské, ač mi nelze určiti, oč tam jednal. Nesmýšlím, žeby o wystěhowání bratří do Polska; neboť ještě wždy majíce naději, že se okolnosti časůw předce jednau jim k lepšímu obrátí, nechtěli ani mysliti na konečné wlasti swé opuštění. Tehdáž jeda Komenský

skrze Zhořelec, oznámil se ponejprw s pověstným prorokem téhož věku, Kotterem, koželuhem Sprotowským w Lužicích, kterýž mu později proroctwími swými tolik činiti dal. Wrátiw se z Polska, zdržowal se nejwíc u hor Krkonošských, na statcích pana Jiřího Sádowského ze Slaupna, kterýžto w Čechách, rowně jako pán z Žerotína na Morawě, Bratří české srdnatě hájil a opatrowal. Kteraká mu tu příležitost se udála, nawrátiti se k oblíbeným někdy myšlenkám swým o zlepšení spůsobu wychowání mládeže, wyprawuje Komenský sám, jehožto slowa o tom do češtiny přeložená sem kladu:

„Bylo nás několikero kněží, kteřížto po horách, nedaleko pramenůw Labských, u pana J. Sádowského sme se ukrywali. Jednomu z nás, Janowi Stadiowi, swěřil pán syny swé k wyučowání; kterýžto požádaw odemne některé prawidla lepšího spůsobu wychowáwaní, je i obdržel. Když pak w létě do blízkého zámku Wlčic ku podíwaní se na pověstnau bibliothéku páně Sylwarowu se zabrawše, tam na Eliáše Bodina didaktiku nedáwno z Němec přinešenau sme uhodili: přečetše ji, tím nemálo pohnuti sme byli, abychom sami také o zhotowení podobné knihy w řeči naší mateřské se přičinili; což i jiní bratří naši zwěděwše, welice schwalowati a žádati počali. W těch zajisté dnech (31 čerwence 1627) nowí rozkazowé císařští ke wšem stawům Českým ohlášeni byli, aby kdokoliby k náboženstwí pod jednau přistaupiti nechtěli, ze země w jistém času se wyhostili; i strojili se k tomu walně. Takowá tedy církwí a škol we wlasti záhuba, kterauž sme před očima widěli, naše nad tím bolest, a, pročbych zapírati měl? — i naděje, že předce někdy milosrdenstwí boží k nám se zase wrátí, pobídly nás starati se snažně o budaucí naprawení záhuby té; aniž sme jinak myslili, než abychom, kdyby bůh okem milosrdenstwí swého na nás shlednauti ráčil, předewším

mládeži wlastenské ku pomoci přispěli, zarazíce co nejdříwe školy nowé, a opatříce je knihami dobrými a methodau přirozenau i swětlau, aby tak láska k umění liternímu, ke ctnosti a k pobožnosti co nejlépe zase zkwétati počala. I ujawše se wěci té horliwě, učinili sme, seč sme byli, u wnitř wlasti se ukrýwajíce; ačkoli to potom slaužilo ne wlasti, ale cizině ku prospěchu.“

Teprw na počátku l. 1628 ztratili Bratří wšecku ochranu swau we wlasti, když již nejen pan Sádowský, ale i sám pan Karel z Žerotína, ze země wypowězeni bywše, do wyhnanstwí se chystali. Komenský, kterýž tu dobu ctihodného tchána swého Jana Cyrilla, někdy (1618 až 1621) Staršího Jednoty bratrské při konsistoři Pražské, se wěrně přidržel, s ním i s p. Sádowským, s powěstnau Kristinau Poňatowskau a s některými jinými kněžími na konci měsíce ledna 1628 w kruté zimě wlast swau konečně opustil. Přišedše na hranice, kteréž dělí Čechy od Slezska, poklekli wšickni na kolena swá, s pláčem a s mnohými slzami ku pánu bohu se modlíce, aby milosrdenstwí swého neodwrátil konečně od milé wlasti, aniž símě slowa swého w ní utlačiti dal. Dne 8 února dostali se do Lešna Polského, kdež sobě místo k wyhnanstwí swému byli wyhledali. *Leśno*, město w nynějším wéwodstwí Poznaňském, nedaleko hranic Slezských, náleželo tehdáž panu Rafaelowi hraběti Leśenskému, wéwodowi Bělskému; kterýžto znamenitý Polský pán wyhnance na rozlehlých panstwích swých wlídně přijaw, jim mnohá dobrodiní činil. Brzy potom shluklo se množstwí jiných wyhnanců w z Čech i z Morawy do Lešna, po čemž tu celá hlučná osada česká powstala, takže jsauce mezi swými, tytýž zapomínali, že byli we wyhnanstwí.

W tak welikém počtu kněží bratrských w Lešně, nemaje Komenský co činiti, přijal na se správu Leśenského

gymnasium, sám také učitelem se učiniw. ‚Tu již znowu a důkladněji nežli posawad studiemi swými *didaktickými* *) obírati se počal. Jal se dopisowati o tom mužům věku svého znamenitým, o kterýchžto věděl, že jim tehdejší nespůsoby školské ležely na srdci: především Wolfg. Ratichiowi, kterýž již l. 1612 byl o naprawení spůsobu studií psal, ale potom Komenskému w ničemž se propůjčiti nechtěl; pak J. Val. Andreä we Wirtembersku, muži slawnému a j. w. Nic tím neprospíwaje, nabyl přeswědčení toho, že na jiné muže čekati aneb spoléhati neslušelo, ale že jemu samému potřebí přičiniti se bylo, mělo-li co platného k místu přiwedeno býti. Zahlaubil se tedy sám až ku prwním základům *didaktiky* **), ku pramenům přírody, do jejížto tajemné swatyně okem jasným prohlédna, stal se poswěceným wěštcem jejím k učitelům a ke mládeži. Sepsal k tomu cíli nejprw (r. 1628 a násl.) a sice původně jazykem českým, trojí knihy, kteréžto teprw později do latiny a němčiny přeloženy a wydány jsau: 1) Welikau didaktiku, 2) školu mateřskau, 3) školu prostonárodní, na šestero tříd rozdělenau. W těchto knihách Komenský welice důkladně ukázal a káral nedostatky škol a učíren tehdejších: že wedly jen k naukám a ne spolu ke mrawnosti a k pobožnosti, rozum tytýž probrušujíce, ale srdcí nešlechtíce, ani k žiwotu praktickému připrawujíce; že zpozdilostí methody

*) Didaktika jest nauka, jakowého spůsobu při wyučowání wůbec šetřiti sluší; u Komenského ale spolu celá paedagogika, čili nauka o nejlepším spůsobu wychowání mládeže wůbec, pod slowem didaktiky se wyrozumíwá.

**) „Factum est, ut ego Didactica mea primis a fundamentis retexere, omnibus, nostris et alienis, ampliora et firmiora constituere tentarim; donec et praefidentia quadam molimen hoc toto genere novum „Didacticam Magnam, sive omnes omnia docendi artificium", appellare subiret animus. (Opp. did. I. praef.)

obyčejné mládež we školách nad míru se trápila, aniž čemu jinému než mechanickému papauškování nawykala, poněwadž wšude jen slowům a ne wěcem rozuměti se učila, že jen téměř samojediná Latina se přednášela, a to spůsobem dokonce nesmyslným, jelikož zase skrze Latinu, a tak tedy neznámé skrze neznámé se wykládalo a t. d. Napomínal tedy učitele wšecky, aby wyučujíce mládež, we wšem pořádku ode přírody samé uloženého šetřili, kteryžto pořádek we swé prwní knize welmi důmyslně a jasně líčil. Já jen některá charakteristická jeho prawidla sem wypsati chci, abych obrátil bohdá pozor učitelůw našich na spisy ty: „Šetřteż, prawí, dříwe materie, potom formy, nejprw wěcí, potom slow; cwičte nejprw smysly, potom pamět, pak rozum a saudnost; počínejte wšude od počátkůw nejprostějších a nejhlawnějších; předkládejte wšecky wěci tolikerým smyslům, kolikerými je chápati lze; učte wšecko s příčinami we přírodě samé založenými, nic pauhým toliko kázaním aneb swědectwím cizím (per auctoritatem); učte lidi, pokud jen možná, ne z knih, ale z nebe i země, z dubůw a z jedlí se domýšleti, t. j. ať sami skaumají, a ne na cizích toliko zpráwách dosti mají; jazykům učte ne bez wěcí spolu, a nejprw mateřskému podlé wlastních jeho prawidel, potom teprw cizím; neučte tolik, co sami wíte, ale co učenníkům wašim pochopného jest“ a t. d. Prawidla tato, i ostatní jeho wšecka, sama sebau tak přírodná, jasná i prostá jsau, že nic nowého do sebe míti se nezdají: ale to bywá wždy charakter nálezku prawého, a platná prawda každá z přírody jako sama sebau plyne; jen o to činiti jest, abychom uměli pramen takowý w čistotě jeho poznati a k dobrému wezdejšího žiwota obrátiti. Já při tom při wšem nepochybuji, že ačkoli nás dwaustoletá zkušenost po Komenském již mnohému naučila, sami wšak didaktikowé naši ještě wždy spisy jeho nejen s potěšením, ale i s prospě-

chem čísti by mohli. Jaká to škoda pro nás, že knihy tyto w původním jazyku swém českém již nikde k nalezení nejsau. *)

Prawidlo didaktické, že řeči bez wěcí učeny býti nemají, dalo Komenskému příčinu k dalšímu rozjímaní o spolku přirozeném, kterýž panuje mezi slowy, jakožto známkami ponětí lidských, a mezi wěcmi čili předměty poznání lidského. Smysliltˊ, ne bez důwodu filosofického, že jakož obor mluwy lidské ukončen jest jistým počtem slow, tak i ponětí lidská i tudíž celý obor poznání swěta, jsau skrze zákony jednoty mysli w jistý řád a spolek organický uwedeny a tudíž obmezeny; a žeby tedy možná bylo, předložiti najednau ke snadnějšímu přehlednutí nejen celý sklad řeči, s ohledem na ponětí, we přirozené jakési saustawě, ale i sestawiti tak weškeren obor poznání lidského w organickém původním spojení swém, aby takowé stawení bylo jako nějaké zrcadlo weškerenstwa, aneb wýraz a obraz wšeho toho, což myslí lidskau wěděti se může; ku kterémužto stawení by jazyk w celém obsahu swém jako klíč poslaužiti mohl. Prwní počátky takowého díla, ku potřebě dítek we škole, zwláště pak ke snadnějšímu naučení řeči latinské, napsaw již l. 1629, k žádosti přátel swých potom r. 1631 pod titulem „*Brána jazyků otewřená*“ (Janua linguarum reserata) w Lešně wytisknauti dal. Kniha ta sotwa wyšedši, získala neslýchané pochwaly u wšech téměř učených i neučených, a walem nejen do škol uwozowána, ale i do cizích řečí překládána byla, takže, mimo biblí swatau, newí se podnes o knize žádné na swětě, která by tak mezi národy rozšířena, tolikráte znowu tištěna, čtena

*) Ba nalezeny jsau předce šťastně w Lešně r. 1841 od prof. Purkyně, a r. 1849 wydány nákladem Matice české w Praze co číslo 3 Staročeské bibliothéky.

i studowána býti měla. Neboť nejen do všech řečí europejských, ale i do asiatských některých, jako do arabské, turecké, perské a mongolské *), w desíti létech po prwním vyjití swém přeložena byla; anobrž i podnes newyšla wšude školákům z paměti, ano ještě walně se jí užiwá k naučení se řečem wšelikým. Při tom wšak málo kdo i tehdáž, i podnes ještě, o idei té wěděl aneb myslil, která dala znik té knize. Samému Komenskému, jakkoli rád na prospěch práce swé patřil, nemírné to plesání a nerozumný hluk mnoha učitelůw nikoli nebyly wděk, až i mnohé prositi musel, aby s tau wěcí nedělali tolik powyku. **) Bylať původně jen pro jednu třídu školní Lešenskau psána, do světa pak jen jako na ukázku poslána; nikdy spisowateli jejímu nebylo na mysli, aby ji za dostatečný sklad řeči a wěcí wůbec powažowati měl; anobrž chwála její tím wíce jej pobádala, aby ji předělaw, od nedostatkůw mnohých očistil, ***) prwním počátečníkům skrze zwláštní spi-

*) O přeložení jejím do těchto řečí máme swědectwí učeného Petra Golia, kterýž bratrowi swému Jakubowi Goliowi, professoru řečí wýchodních w akademii Leydenské, l. 1641 z města Halepu w Syrii tu zprâwu dal, že přeložiw tu Komeniowu Bránu na arabsko sám, spůsobil učeným Mahomedánům takowé w ní zalíbení, že ji nejen již ku přeložení do ostatních swých jazykůw (nahoře jmenowaných) mezi sebau rozdělili, ale i po jiných spisech téhož spisowatele pilně se doptáwají. (Opp. did. II. 268.)

**) „Januam linguarum reseratam an. 1631 foras misi, ad experiunda saltem interim (virorum eruditorum) judicia: quae ultra spem benigna fuerunt. Libellus quippe ille non tantum in varias linguas transfundi, sed et in scholas tam dense recipi coepit, ut opus fuerit me et alios publice inclamare, rem tanto applausu dignam non esse." (Opp. did. II. 83.)

***) . . . „Quod occasionem dedit rude hoc, utpote primi tentaminis, opusculum melius elimandi, et quidem eo usque, ut primam

sek (Vestibulum Januae ling. reseratae) přístupnau, dospělejším pak žákům skrze wěcnatější a správnější toho spůsobu knihu (Atrium aneb Palatium ling.) dále nepotřebnau učinil. Pro učence a pro učitele samy obmýšlel posléze něco wyššího a důležitějšího, o čemž níže řeč bude.

Dříwe wšak ještě oznámiti mi potřebí také o jiných wěcech Komenského, kterýchž se jakožto kněz Jednoty bratrské w těchto létech dotýkal. L. 1632 držán byl w Lešně wšeobecný sbor aneb sněm celé Jednoty, na kterémžto Amos náš mezi jinými za Staršího, čili Seniora w jednotě powýšen jest. Tu také od sboru sepsání a wydání několika spisůw za potřebné usauzeno, a wedle jiných také Komenskému swěřeno bylo, jako Historie o těžkých protiwenstwích církwe české a o Řádu a kázni církewní w Jednotě bratrské; potom pak účastnil se Ohlášení bratří proti M. Sam. Martiniowi z Dražowa, a psal proti socinianskému Melch. Schefferowi knižku o otázce, zdaliž Kristus pán sám swau mocí z mrtwých se wzkřísil? kterážto teprw l. 1638 w Lešně německy na světlo wyšla. Dříwe pak již byl tiskem Lešenským nejen swé knihy Labyrint světa a Hlubinu bezpečnosti, ale i Cwičení se w pobožnosti někdy od Ludw. Baylyho w angličině sepsané, od něho pak předělané, na světlo wydal, i sice kázaními častými we sboru o wzdělání Bratří pečowal. Již z toho widěti jest, že we wyhnanstwí swém žiwot wedl pracowitý a mnohonásobně zaměstnaný. Nad to pak to dokazují pokusy jeho, ač méně zdařilé, založiti filosofickau nauku o přírodě na slowích biblí swaté, čehož příklad prwní byl l. 1632 we své fysice postawil.

---

illam Januam non amplius agnoscam meam, abolitamque velim.“ (Opp. did. I. 250.) A wšak totéž prwní wydání nedalo se wíce wymýtiti, anobrž zahatilo i druhému lepšímu cestu až podnes.

Mezi učenými muži toho wěku, kteří porozuměwše Komeniowě idei nahoře položené, o wespolnosti jazyka i ponětí lidských a organické saustawě obau, k jejímu wywedení před jinými radni a pomocni býti chtěli, jmenowati sluší Sam. Hartliba w Londýně, Jiř. Wechnera (wyhnance), Zachar. Schneidera w Lipště, Sigm. Evenia we Wímaru, Jana Mochingra we Kdansku a Jana Docema w Hamburce; brzy ale počet jejich po zemích europských tak se rozmnožil, že wšech wypočísti nelze. Sam. Hartlib požádal od Komenského nějaké širší wyložení jeho myšlenky, jakby na spůsob onné již známé „brány jazykůw," podobná nějaká „brána maudrosti" sestawena býti mohla? aby totížto jako tam poněkud sklad řeči, tak zde sklad wšech známostí lidských, užitečných a prospěšných, w organické saustawě krátce a jasně obsažen byl. Napsaw tedy Komenský předběžné a krátké o tom pojednání, poslal mu je do Anglie; kteréž onen, nic nemeškaw, aniž se Komenskému w tom opowěděw, w Oxfordě ponejprw l. 1637 pod titulem „Conatuum Comenianorum Praeludia," potom pak w Londýně l. 1639 pod titulem „Pansophiae *) prodromus" wytisknauti dal. Kniha ta když se roznesla, (ač proti wůli Komenského, kterýž idei swau ještě za nedokonalau pokládaw, s weřejným jí oznámením trochu posečkati byl chtěl), teprw oči wšech učencůw w Europě naň obráceny byly. Od slawných mužůw ze wšech zemí docházela ho psaní, pobuzující k dalšímu w tak welikém a chwalném díle pokračowání; studie didaktické a pansofické staly se pojednau záležitostí wzdělané Europy, **) ačkoli w takowých

*) Pod jménem „*pansofie*" Komenský wyrozumíwal zwláštní spůsob *encyklopedie*, čili obsahu wšech známostí a nauk lidských.

**) Psal o tom Hartlibowi Jan Adolf *Tassius*, professor mathematiky w Hamburce, w tato slowa: „Fervet jam per omnes Europae angulos Pansophicum et melioris Didacticae studium.

pochwalách také i závist a tudíž i nenávist proti mužĭ šlechetnému dosti snažné byly; jakož pak to wždy osud wšelikých zásluh na světě.

We Švedské zemi, tehdáž pod králem Gustavem Adolfem a pod náměstkem jeho, kancléřem říše Oxenstiernem, tak wítězoslawné, obrácen pozor na Komenského nejprw a nejwíce. Již l. 1638 powolán byl zwláštním dekretem nejwyšší wlády říšské do země té, aby obnowil w ní wšecken řád školní podlé methody své. Ale on obáwaje se uwrci na sebe břímě tak weliké a nebezpečné, aby náhlým wšeho zjinačením nepopudil wášní lidských proti sobě, a mimo to i jiné příčiny předstíraje, ku powolání tomu státi nechtěl; radil wšak, aby muž nějaký spůsobný ze Švedska k němu poslán byl, že hotow jest k tomu cíli radau a wším jiným, sečby býti mohl, ochotně poslaužiti.

Ještě horliwější a Komenskému milejší počátek stal se u Angličanůw. Tam přemítány myšlenky, aby dílo tak důležité a prospěšné, jakowé nowá ta pansofie býti měla, nebylo jen Komenskému samému k wykonání ponecháno, ale aby jemu pomocníci přidáni a k tomu cíli někde pansofické kollegium zřízeno bylo. Wěc ta, přičiněním zwláště Hartlibowým, přednešena byla i w parlamentě anglickém, a nálezem tohoto sněmu powolán jest Komenský do Anglie. Wyprawiw se tedy na cestu, přišel do Londýna dne 21 září 1641, když již parlament na čtwrt léta se byl rozešel, král pak we Škotsku se bawil. Muselť tedy w Anglii zůstati celau tu zimu; až zase sšed se parlament, a o přítomnosti jeho zwěděw, posečkati mu kázal, ažby uprázdnice se od

---

Quodsi nihil etiam plus praestiterit Comenius, quam quod tantam stimulorum segetem in omnium sparsit animos, satis fecisse putandus est" etc. Potwrzují toho i jiní mnozí listowé ku Komenskému psaní, kteříž we spisech jeho tu i tam se uwozují.

některých pilných záležitostí, zříditi mohli z prostředku svého zvláštní k tomu kommissi, kteráby věc takowau důkladně wyskaumala i na místě s ním postawila. Mezitím pak dáno mu napřed wěděti, že w aumyslu mají wykázati jemu zwláštní nějaké kollegium s dostatečnými důchody k wychowání několika učených mužůw, buďto na několik let, buď i na wždy; a jmenowáno k tomu cíli w Londýně Sabaudeum, kromě Londýnu pak kollej we Winčestru anebo blíže w Čelseji, jehožto i důchodůw registra jemu předložena byla. Tak již jistau nadějí kochati se počal Komenský, že tudíž wyplní se žádost někdejší welikého Bakona o zaražení kdekoli na světě wšeobecného kollegium učencůw, kteřížtoby jen o další nauk prospěch starati se měli. Ale pohříchu! právě když o to jednáno, wypuklo w Irlandské zemi onno hrozné spiknutí proti Angličanům, we kterémž tito wšickni, do počtu padesáte tisíc osob, najednau pomordowáni; král Karel I, pohádaw se s parlamentem, opustil w náhle Londýn, a domácí krutá wálka, jížto král po několika létech obětí se stal, již se wšech stran se počínala. Komenský wida, že w takowých okolnostech nijak prospěti moci nebude, s kleslau nadějí chystal se z Anglie, a to tím raději, poněwadž ho wolalo nowé pozwání do Šwedska.

Byl tehdáž we Šwedské zemi, w městě Nortkopingu bytem, muž pamatný, pan *Ludwík z Geer*, šlechtic Nízozemský, kterýžto ale již asi ode dwadceti let zdržowal se za příčinau welikého kupectwí swého we Šwedsku. Užiw w obchodech swých weliké opatrnosti a neobyčejného štěstí, zbohatl náramně, takže mohl ozbrojiti najednau na swůj náklad celé loďstwo a potřeby celé wálky bez obtížnosti sám poskytowati. Ale jakž nesmírné bohatstwí, tak i neslýchaná byla jeho dobročinnost a štědrota ušlechtilá. Kdekoli zwěděl o neštěstí a nauzi w jakékoli zemi, kdekoli o předse-

wzetí chwalitebném, ku kterémužby potřebí bylo pomoci, tam nečekaje na prosby, sám s pomocí swau lidem wstříc wycházel, takže nejkrašší pochwalau „welikým almužnářem Europy“ nazýwán byl. I wyhnanci čeští a morawští zakusili mnohých dobrodiní od něho. Ten tedy muž, skrze správce domu swého w Amsterdamě, jménem Hottona, o Komenském a o užitečném snažení jeho w oprawowání nespůsobůw školských se dowěděw, pozwal ho z Anglie k sobě psaním welice přiwětiwým, kterýmž podáwal jemu i rodině jeho, i tolika učeným mužům, kolikby jich k sobě připojiti chtěl a mohl, opatření dostatečné na mnohá léta, tak, aby zabraw se do Swedska, tam pokračowal we studiech swých dále. Wrátiw se tedy Komenský z Londýna přes Amsterdam a Leyden l. 1642, poradil se s domácími a s přáteli swými, coby činiti měl; kteřížto když mu cestu do Swedska schwalowali, wšak tak, aby od pansofie swé odwesti se nedal, umínil powolání toho poslušen býti.

Doplawiw se do Swedska l. 1642 w měsíci srpnu, zabral se nejprw k nowému mecenatu swému Geerowi do Nortkopingu, kteryžto welice laskawě jej přijaw, po několika dnech wyprawil do Štokholmu ku kancléři říše *Oxenstiernowi*, a ku p. Janowi Skyte, kancléři akademie Upsalské. Ti po čtyři dni wšeliká s ním rozmlauwání měli, zwláště pak onen prwní, „orel půlnoční“, tak ostře základy jeho didaktické a pansofické skaumaje, jako z učencůw potud žádný byl nečinil. Prwní dwa dni zkušowal didaktiku, dokládaje posléze: „Zpozorowalt sem, prý, za mládí, že obyčejný náš spůsob studií jaksi násilný a newhodný jest; ale w čemby to wězelo, najíti sem nemohl. Poslán pak jsa od krále swého, slawné paměti, w poselstwí do Němec, s několika učenými muži o tom sem rozmlauwal, až i dowěděw se o Ratichiowi, že obmýšlí naprawení methody školské, pokoje sem neměl, dokud sem se s ním nesešel:

on ale na místě rozmlauwání podal mně weliký kwartant swůj ku přečtení. Přetrpěw i tu obtížnost a celau knihu přečetw, spatřil sem, že chyby škol našich nezle odkrýwá, pomoci wšak proti nim dostatečné neposkytuje. Wy stawíte owšem na pewnějších základech, pokračujteż" a t. d. Když Komenský mu odpowěděl, že již na tom jest, aby od didaktických studií k realním dále postaupil: „wím," wece Oxenstierna, „že wyššího cosi obmýšlíte, nebo četl sem wašeho předchůdce k pansofii; o tom zítra mluwiti budeme, nyní péče weřejné jinam mne odwoláwají." Nazejtří tedy, dáwaje se do přísnějšího zkaušení pansofických ideí, ptal se Komenského napřed, „umíli trpěliwě s nášeti odpory cizí?" k čemuž když tento přiswědčil, ano že je k lepšímu wyšetření prawdy od mužůw saudných sám žádá, Oxenstierna nejprw proti naději o zlepšení wěcí lidských, žeby z pansofie brána býti mohla, důležité příčiny se strany politické kladl, až posléze i písmo swaté za swědectwí připomínal, žeby totiž we posledním tom swěta wěku ne lépe ale wždy hůře býti mělo. Čemuž když Komenský wšelijak odpíral, on posléze wece: „Nemyslím, žeby co takowého komu kdy bylo na mysl přišlo. Setrwejte we předsewzetí swém; aneb tak dostaneme se k pokojnému cíli, aneb žádné již porady nebude. Mezitím předce přálbych, abyste předewším školám se propůjčili, studia latinská jim usnadnili, a tak i spolu k většímu onomu dílu cestu schodnější sobě připrawili." Na totéž doléhal i pan Skyte bez přestání, dokládaje také, jestližeby s rodinau swau do Šwedska stěhowati se nechtěl, aby aspoň blíže někde se usadil, jmenowitě w pruské zemi, w Elbinku. Což když posléze i pan Geer, po nawrácení se Komenského do Nortkopingu, schwalowal, snažně ho prose, aby jináče nečinil: swolil Komenský, té naděje jsa, že mu lze bude w nedlauhém čase wyplesti se z prací takowých. Ale takowá powolnost jeho ke Šwedům welice se Angli-

čanům nelíbila, i hledali ho všemožně od předsewzetí odwesti. Dosti, prý, již w didaktice spůsobeno, a co ještě zbývá, jiní že doplniti mohau: w pansofii ale sotwa ještě základ položen, od níž prý světu mnohem většího prospěchu očekáwati lze, nežli od studií latinských. Ba i to: „Quo moriture ruis? *minoraque* viribus audes?“ — psal mu Hartlib. Ale Komenskému, ač se byl nawrátiti chtěl, nowý wšak záwazek jinau powinnost ukládal; takže sepsaw na čas a wydaw l. 1643 we Kdansku swau další „Pansophiae Diatyposis“, již w Elbinku se swými přebýwaje, cele se oddal na spisowání knih jazykozpytných, pro potřeby školní. Ztráwil pak we práci té, nad wlastní nadání swé, celých šest let, až do r. 1648; kromě že mezitím, co Starší jednoty bratrské, ke sborům w Polště od krále Wladislawa ku přátelskému porownání wzniklých w náboženstwí různic léta 1644 a 1645 několikráte swolaným, osobně též přicházeje, několikero spisůw k tomu cili wyhotowil, kteřížto wšak z větší částky nikdy na světlo wydáni nebyli. Pak l. 1646 s tím, co potud pro školy byl sepsal, ku powolání mecenata swého pana Geera do Šwedska zajel. Tam ustanowení k tomu tří komissaři, w uwážení swé wzawše nowá didaktická díla jeho, schwálili je a poručili, aby přiložiw k nim jen poslední ještě ruku na zčištání, podal je ku prospěchu škol jejich do tisku. On wšak zpozorowaw nowé nedostatky spisůw swých, ještě až do r. 1648 na oprawě jich se bawil, kdežto je teprw na světlo wydati se osmělil. Bylit pak následující: 1) Methodus linguarum novissima; 2) nowé Vestibulum latinae linguae; 3) nowá Janua linguarum; 4) Lexicon Januale Latino-Germanicum; 5) Grammatica Latino-vernacula; 6) Atrium linguae Latinae, rerum et linguarum ornamenta exhibens. Nejplatnější z nich, a jako klíč k ostatním, jest spis prwní, nowý totižto spůsob řečí, čili, jakbychom jej nyní jmenowali, filosofické

naučení o řeči a její wzdělanosti w každém ohledu; jehož čtení jistě i posawad ještě každému skaumateli jazykůw příjemné a užitečné bude. Charakteristické jest tu horlení Komenského, tehdáž ještě tak neobyčejné, aby učení muži wšech národůw, nechajíce již jednau nekonečné péče o mrtwau latinu a zastaralé šperky její, obraceli snažnost swau ke wzdělání řečí swých národních, a skrze ně i lidu obecného w každé zemi. Jmenujeť to slepým předsudkem, žeby nowé řeči europské nebyly ke wšemu potřebnému wzdělatelné a spůsobné; jen ať prý pilnost se přičiní k wyhledání skrytých ještě žil a pramenůw jejich, a ať se každá podlé přirozených prawidel analogie swé čistí a šlechtí, tuť prý jistě postačí každá ke wšemu. Přálbych, aby někdo z učenců našich knihu tuto wýbornau do mateřčiny naší přeloženau, aspoň w nějakém wýtahu, nám podati se neliknowal; mnohému zajisté naučilibychom se tu ještě z ust toho muže, který nám we swých spisech národních slauží až posawad za wzor jemnosti a wzdělanosti jazyka. I spůsob jeho grammatiky wšeobecné, se zwláštním ohledem na řeč latinskau, zasluhuje wšelikau pozornost, zwláště we přidaných k ní poznamenáních.

Léta 1648 přinucen byl Komenský nawrátiti se zase do Lešna; neboť toho léta, po smrti předního biskupa Jednoty bratrské, B. Wawřince Justina, zwolen byl, na jeho místě, za hlawu duchowní celé té Jednoty; čímž i byl a zůstal až do smrti swé, osamělý posléz a bez nástupce. Tudíž, wydáwaje nahoře dotčené knihy tiskem Lešenským na světlo, počal také wnowě starati se o dobré swěřeného sobě stádce, jak domácím wzděláwaním we wší kázni a pobožnosti, tak i pečowáním o další ochranu swětskau. Tohoto času wyšlo tedy také několik spisůw k dobrému církwe jeho; mezi nimiž nejznámější jsau Lasitského kniha osmá z historie Bratří, latině i česky l. 1649 w Leště wy-

daná, pak „Kšaft umírající matky Jednoty bratrské“ l. 1650.

Mezitím nowé didaktické knihy Komeniowy počaly nésti nowé užitky. Nejen že wšudy we školách s ohledem na Komenského počalo se šetřiti spůsobu přírodnějšího we wyučování mládeže: ale i nowé školy tytýž podlé mysli jeho zřízeny byly. Tak w Polště znamenitý a učený pán, Krištof Opalinský ze Bnin, wéwoda Poznaňský, w městě swém Sirakowě nowé gymnasium založiw, rektora jeho ku Komenskému do Lešna poslal, aby od něho celé methodě se wyučiw, ji do těch škol uwedl; což se i stalo, a školy zkwetaly, až nenadálým wpádem Šwedůw do Polska l. 1655 rozptýleny jsau. W Uhřích pak Jan Tolnai, muž oswícený, rektor škol reformátských w Šaryšském Potoku a někdejší pěstaun knížat Rákócich, kteřížto tehdáž zemi Sedmihradskau a přiležící částkau země Uherské wládli, líčil tak důkladně u mladšího knížete Sigmunda i owdowělé mateře jeho Susany Lórándfi potřebu obnowení škol sobě swěřených podlé nawedení Komeniowa, že kněžna tudíž i syn její opětowanými listy, do Lešna posílanými, žádali biskupa nowého snažně, aby k potřebnému rozmlauwání o tom do Uher přijíti si nestěžowal. Uważowaw Komenský, jak mnozí wyhnanci čeští a morawští našli pod wládau knížecího domu ochranu a podporu, pokládal sobě za powinnost, neopowrhnauti takowau žádosti, ale podlé rady a swolení domácích swých i ostatních audůw Jednoty bratrské w Lešně zabral se tam w měsíci máji 1650. Na cestě stawil se w Prešowě u pana Ondřeje z Klobušic, předního rady knížecího; kterýžto tuze naň, mimo nadání jeho, naléhal, aby již konečně w Uhřích, i s swými, se osadil, aniž wíce do Polska se wrátil. Neswolil k tomu Komenský, až přijda do Tokaje, posléze, po mnohých prosbách, zaslíbil se na několik let, ke zřízení nowých

škol, pod tau wšak wýminkau, jestliže k tomu obdrží se také wůle páně Geerowa, kterémuž ještě zawázán byl, a jestliže ku potřebě nowých těch škol w Potoku, mimo jiné wěci, také dostatečná bibliotheka, a při ní kabinet přírodnický a technický, též knihtiskárna, zjednány budau. Horliwý a práwě oswícený kníže Sigmund podwolil se ku každé wýmince, tak že Komenský, wrátiw se jen na čas zase do Lešna, na podzim téhož léta s celau rodinau swau do Šaryšského Potoku se přestěhowal.

Podlé žádosti knížete Sigmunda měl tu we skutek uwesti celau idei swau o školách pansofických; rozdělil tedy celý aukol aneb kurs studií pansofických w sedmery třídy, každau na jeden rok připrawiw. Hned na počátku l. 1651 založeny prwní dwě třídy; třetí na počátku l. 1652. Knihtiskárna wnowě založená podáwala knihy školní, starší i nowé, od Komenského sepsané, a uherskými wýklady od Jana Tolnaiho, Jana Szölösiho i Štěp. Benj. Szilágyiho podlé nawedení Komeniowa opatřené; mnohé nařízení dobré ujímati se a dobrau naději dáwati počalo. Ale naděje ta brzy sklamána. Jednostranné wzdělání a smýšlení téměř wšech učitelůw w Potoku byla hlawní překážka k založení škol wšestranných čili pansofických; i ten obyčej dáwní we školách Potockých, že nebylo pro třídy nižší učitelůw stálých, ale starší studenti, každý rok se střídající a jinam pospíchající, je na péči (či raději nepéči) míwali, neshodný byl s plánem nowým, který požadowal předewším dokonalých učitelůw. W takowých okolnostech i nejwlídnějšímu člowěku, jakowý byl Komenský, nemožná bylo nedotknauti se tytýž samolásky těch, kteří „jak modlám se skláněti, tak i lidi kamenowati chwátají, kdykoli že lidé a ne modly jsau, se wyjewí.“ Nad to zápasiti mu bylo s mnohotwárnými předsudky, s zastaralými obyčeji, se přirozenau leniwostí a nejemností jak učenníkůw tak

i učitelůw samých, kteří wykládali mnohé potřebné ale nezwyklé wěci za zbytečné. Když pak přes to přese wšecko i nejmocnější a nejhorliwější školy pansofické spoluzakladatel a ochránce, kníže Sigmund mladý, l. 1652, 4 února umřel: wšecka již naděje zmizela k dalšímu takowé školy ustawowání a prospěchu. Celé dílo nyní zawěšeno zůstalo na prwních třech třídách potud založených. K žádosti kněžny matky a knížete Jiřího Sedmihradského, staršího syna jejího, zůstal Komenský, ač nerad, ještě déle w Potoku, aby aspoň počátkům těm, kteříž se byli stali, dopomohl přítomností swau ke zdařilejšímu zniku. Sepsalť a wydal tu knižek několik, chtěje jimi Uhry pobuditi k wyššímu snažení w naukách a literatuře, zwláště také w řeči jejich národní, a dodati žákům chuti k učení se. Posléze jediný prostředek, již předtím l. 1638 w Lešně poněkud užiwaný, měl nad nadání dobré účinky: byla to nowá hra diwadelní encyklopedická, pod titulem „Schola Ludus," kdežto wšecky počáteční nauky we dramatických jednotliwých jednáních, jak theoreticky tak i prakticky, u přítomnosti welikého množstwí diwákůw předstawowány byly; to teprw wléwalo do duchůw walněji nežli posawad čilost, zwídawost a lásku k naukám wůbec. I powěstný „Orbis pictus" tu teprw od Komenského sepsán jest, za tau příčinau, když nelze dětem podati wšudy wěci samé do smyslůw, aby je aspoň skrze obrazy pochopowati mohly; to zajisté wůbec bylo jeho hlawní prawidlo, aby počátek wšeho wyučowání stal se skrze cwičení smyslůw wšestranné a wšeobsažné. I k wywedení tohoto díla nelze mu bylo přikročiti tak, jak sobě žádal, protože nemohl spůsobného k tomu rytce dlauho nalezti, až jeden w Normberce tu práci předsewzaw, teprw po třech létech ji dosti neuměle wywedl.

Mezitím Komenský l. 1654 w měsíci čerwnu, za pří-

činau záležitostí církwe swé, přinucen byl i s swými do Lešna se zase nawrátiti. Dílu jeho w Potoku založenému brzy hrozila záhuba: mor totiž weliký l. 1655 w hořejších Uhřích ukrutně se rozmáhawší, kterýž celé kollegium na čas porozplašil; a wšak předce i potom, když wnowě sbírati se počalo, mnohé símě od Komenského někdy uwržené ochotně se ujawši, přinášelo zdárné owoce.

Léta 1655 powstala neštastná mezi Poláky a Švedy válka, w níž Karel Gustav, král Švedský, jedním tak říkaje tažením wybojował celé Polsko až po Krakow. I Lešno, sídlo wyhnanců českých, dostalo se Švedům w moc. Možná, že Komenský nejen za příčinau příbuzného jich náboženství, ale i staré známosti, měl se k nim wlídněji, nežli slušelo k nepřátelům wlasti; ačkoli o tom nemáme nižádných hodnowěrných důkazů, leda neurčité a nedůwodné žaloby osobních jeho nepřátel, kteří jemu potom wyčítali, že sám winen byl neštěstím, které naň a na jeho stádce se uwalilo. Buď tomu jak bud', to jisté jest: l. 1656 dne 28 dubna ráno wojsko polské zase Lešna se zmocniwši, obrátilo celé město w rum a popel, tak že obywatelé jeho wšickni, jakož i Komenský s rodinau swau, sotwa s živobytem odtud wywázli, na autěk se dawše. Toto byla nowá přeukrutná rána osudu na Komenského našeho. Ztratil w té pohromě zase, jakož wůbec své jmění, tak i největší díl rukopisů, kteréž od více nežli čtyřidceti let byl spisowal; mezi nimi nejwíce želel nade ztrátau toho, co k wywedení své idey o pansofii byl sepsal, a materialie k welikému slowníku swému česko-latinskému i latinsko-českému.*) Jen někteří menší spiskowé jeho,

*) W české předmluwě ke swé bráně jazyků prawí o něm (l. 1633, dne 24 března): „Tato kniha jest příprawau toho, což většího ku pomoci mládeže a školám našim obmýšlíme; jmeno-

když již nebezpečí přede dwořmi bylo, ne na wýbor, ale náhodau a mani, do wykopané jámy uwrženi a prstí zahrabáni bywše, se zachowali.

Komenský se swými utekl se do blízkého Slezska, ku panu W. T. z B. *) šlechtici slezskému, kterýž desátý den teprw po wywrácení Lešna poslaw tam lidi swé, zakopané jeho wěci wyhledati a jemu nawrátiti dal. Celá osada wyhnancůw českých rozprchla se z Lešna tak, že již nikdy se nesjednotila wíce; rozletli se do Prus, do Marek, do Lužic, do Sas, do Uher, do Hollandu a jinam. Komenský chtěl se we Frankfurtě nad Odrau osaditi, ale mor tam se rozmáhající odplašil ho zase, tak že až do Hamburku se odebral. Odtud powolal ho k sobě ušlechtilý pan Wawřinec z Geeru, syn páně Ludwíkůw, do Amsterdamu, podáwaje mu tam potřebné a bezpečné útočiště štědře a laskawě. I stěhowalť se tam konečně téhož ještě léta 1656, w 64 roku wěku swého.

Přijat jest w Amsterdamě s welikou wlídností a uctiwostí, nejen od rodiny Geerowy, ale i od jiných předních pánůw toho slawného města. Zwláštní přízniwci jeho mezi nimi byli: Cornelius Witson, Corn. de Vlaming, Corn. de

---

witě dikcionáře česko-latinského a latinsko-českého, kterýž w takowé plnosti strojíme, aby wšeliká slowa, a wšickni spůsobowé mluwení i ozdoby, co jich jeden i druhý jazyk má, (česká sem přes dwadcet let pořád s welikau pilností, jakož knih starých wšelikým čtením, tak i rozmlauwáním odewšad shledáwal, poznamenáwal, w řád uwodil, abychom sklad jazyka swého pospolu pilněji snad, než který národ míti mohli), tak wedle sebe spořádána byla, aby kdokoli deklinowati a konjugowati dobře umějící wšecky knihy z jednoho jazyka w druhý nejen práwě a wlastně, ale také ozdobně a krásně, překládati uměl a mohl."

*) Jmeno jeho plněji a dostatečněji udati nelze. Tak stojí u Riegra w historii Jednoty bratrské.

Graef, Corn. van Vlooswyck, Gerhard Schaep, Jan van de Pol, Mik. Tulp a kněz Jan Rulik, wšickni muží doma i wně slowútní a zámožní. Pozýwajíce ctihodného starce k sobě walně, netajili se před ním w naději swé, žeby usilowání jeho didaktické nejen mládeži Amsterdamské k užitku, ale i městu samému k sláwě poslaužiti mělo. Brzy požádán byl dekretem Senatu Amsterdamského, aby si nestěžowal wše, co k dobrému mládeže školní kdy napsal, pojednau opět na swětlo wydati, protože spisůw jeho w městě dostati nebylo. Učinil to hned následujícího léta 1657, wydaw wšecky někdejší didaktické spisy swé we třech dílech, we formě archowé, pod titulem: „*J. A. Comenii didactica opera omnia*," k nimž i čtwrtý díl ještě přidal, spisůw totižto nowých, teprw w Amsterdamě složených; celé pak to dílo připsal slawnému městu Amsterdamskému a jeho magistrátu. Chwalná powěst o něm i zde se nyní welice rozmáhala,*) a wšak spůsobic mu lásku a čest u lidí, zbudila také záwist a nenáwist proti němu,

*) Učený M. Adam Weinheimer psal o tom ku professoru Tubinskému Hessenthalerowi l. 1657, 5 čerwna, w tato slowa: Inventum centum boum mactatione dignum, maxime Hesenthalere, mihi transmisisti: nimirum Comenii linguarum methodum novissimam. — Hic vir dono quodam providentiae genitus est, in quo totas vires suas experitur Didactica. — Ita miror in uno Comenio omnes ingeniorum scholasticorum virtutes, omnia dexterrimorum informatorum consilia confluxisse. Vellem utique acumen ejus omnis seculorum memoria colat" etc. Saud slawného filosofa *Leibnice* k témuž Hessenthalerowi o Komeniowých ideách wytištěn jest w německém měsíčním spisu českého Museum na rok 1828 (prosinec, str. 549): „Agnosco profundiores paullo cogitationes volvisse (Comenium), quam prima specie appareret. Vellem ad particularia se demisisset magis. — Didactica ejus in summa valde probo, nec moveor illis, quae in sua methodo Beccherus objicit" etc.

která brzy příhodnau sobě cestu našla k osočení jeho veřejnému.

Rok 1657 jest w historii Komenského i jiným příběhem pamatný, který pokalil nešťastně celý ostatní život i památku jeho u potomkůw. Již nahoře při r. 1626 učinil sem zmínku o Krišt. Kotterowi, jehožto diwná widěnı́ a prorokowání od r. 1616 a násl. obrátila byla na sebe tak weliký pozor, že tehdejší kníže Brandenburský je swému theologickému kollegium k uwážení podal, kteréžto wyhlásilo je welikým počtem hlasůw za nadpřirodné. L. 1627 odewzdána byla Komenskému od paní Esthery Zárubowé ze Wchynic pod ochranu a péči panna Kristina, dcera wyhnance polského w Morawě, p. Juliana Poňatowského, který l. 1628 na Náměsti w Morawě, jakožto bibliothekář u pana Karla z Žerotína, umřel. Ta panna autlá upadši do nemoci zwláštní, také častěji měla jakási widění, která nyní skrze theorii magnetismu živočišného wyswětliti se dají, tehdáž ale uznáwána byla od většího počtu lidí učených také za nadpřírodná; Komenský pak tím snáze uwěřil, že tajná boží moc w nich se zjewowala, poněwadž byl přeswědčen o čistotě duše této schowanky swé a tudíž i o bezelstnosti její w takowých úkazích. Posléze wyskytl se ještě nowý takowý visionář, Mikuláš Drabík, rodem ze Strážnice na Morawě, předtím kněz bratrský w Drahotauši, nyní ale we wyhnanstwí w Uhřích obchodem w suknech se živící. Ten již l. 1643 Komenskému prwní widění swá napsaw, pokračowal w tom až do roku 1654, kdežto jemu, w takowá widění uwěřiwšímu, hněwem a trestáním od boha hroziti počal, jestliže déle meškati bude s přeložením zjewení těchto do Latiny a podáním jich do tisku. Komenský w poměře své chtěje poslušen býti rozkazu toho, a wšak saudu světského, kterýž předwídal, se ostýchaje, posléze na tom s radau přátel

swých se ustanowil, aby widění ta wšech tří visionářůw wytisknauti dal, ale exemplářůw do světa, kromě některých málo, nepauštěl. A wšak, jak mile wytištěni byli, (pod titulem: „Lux in tenebris"), roznešeni jsau brzy po wší Europě; i ačkoli Komenský nikde se za wydawatele jejich byl neudal, předce tajemstwí to, sotwa zahalené, brzy wšem wůbec známo bylo.

Poważímeli bez předsudku wšecky okolnosti příběhu toho, nebudeme míti příčiny, smýšleti o něm proto newlídně a nešetrně. Autlá duše jeho, tak ukrutně zmítána bywši w těch hroznych světa i wlastního żiwota swého proměnách, neměla útočiště jiného, nežli k samému bohu a k písmu jeho swatému; čím bolestněji doléhalo naň neštěstí, tím horliwěji důwěřil se tajemné prozřetelnosti božské. I jeli tu jaký diw, że wida přísný prst boží patrně we wšech welikých pohromách wěku swého, domníwal se, że by se zjewowal i w jiných těch úkazích neobyčejných a rozumem nestihlých? Každá hluboká i jemná citliwost duše míwá do sebe také cosi powěrčiwého; zřetel její na poważné scény żiwota bývá jiný, nežli pauhého rozumu. Nad to nebyl Komenský sám jediný, který pokládal widění ta za nadpřírodná; bylo tehdáž i potom ještě učených mužůw množstwí, co stejně o nich smýšleli. Na místě wšech jmenowán buď Petr Jurieu, powěstný Baylůw odpůrce, který wyhlásil widění onna za božská. Duch tehdejšího wěku byl prawý opak nynějšího, ana tehdáž panowala přílišná wíra, čili powěra, mysl lidskau wšelijak šálící, nyní pak nedostatek we wíře, či newěra, duši a city wysušující; já myslím, kdybychom mezi oběma rozumně woliti mohli, że pro prwní bychom bez rozpaku sáhnauti mohli.

Nepřátelé a záwistníci Komenského saudili o tom jináče. Mezi nimi dwa tehdáž známí spisowatelé, Mikuláš Arnoldus (Arnauld), professor we Franekeru, a Samuel Maresius

(des Marets) we Groningu, obořili se naň l. 1659 we dwau spisech utrhawých, kdež představowali Komenského jako člowěka ošemetného, nadutého, letiwého, wášniwého, sobě-zištného a bláznivého, wše co Kotter a Drábik proti nepřátelům swým i proti císaři a papeži byli prorokowali, jemu zaumyslu připisujíce, a jej tím winíce, ačkoli on jen wydawatelem toho byl, nic tam ze swého nepřidaw. Komenský odpověděl každému z nich zwláštním spisem (l. 1659) welmi pokojně a mírně, jakož Rieger swědčí. Z mezí takowéto mírnosti wykročil potom Komenský jen proti Dan. Zwickerowi sociniánu, který zapíraw weřejně božskost w osobě Ježíše Krista, uwožowal we spisu swém Komenského, (ku kterémuž se byl někdy připochlebiti chtěl), za swědka i stejně smýšlejícího, což náboženského starce našeho na nejwýš urazilo. Proti tomuto Zwickerowi přinucen byl potom wydati na světlo několikero spisůw k obraně osoby swé a wíry křesťanské w l. 1661 a 1662.

W těchto nesnázech literárních neopomíjel předce Komenský pečowati také o církewní dobré rozptýlených ostatkůw Jednoty bratrské. Léta 1658 wydal pro ně známý „*Manuálník* aneb jádro celé bible swaté," l. 1659 *Kancionál český;* obě knihy, jak se zdá, na náklad welikomyslného pana Wawřince z Geeru, jakož i jiné, které, již dříwe kdekoli wyšlé, nyní w Amsterdamě znowu ozdobně a čistě wytisknauti dal. Pohnutelný jest jeho: „Smutný hlas zaplašeného hněwem božím pastýře k rozplašenému hynoucímu stádu," kterýž na konci měsíce března l. 1660 w očekáwání smrti swé sepsal, a z něhož já aspoň některá místa zde uwesti chci:

„Od končin země wolám na wás, rozptýlené stádce oweček božích, já ku končinám země zahnaný, smutný, osamělý, osiřalý pastýř wáš. Ach uslyšíteliž ještě které hlas můj? a já uslyšímli ještě hlas kterých wás w tomto

přestrašliwém strašlivých pohrůžek božích, jimž sme nerozuměli, naplnění?“

„Po všecken čas posledního našeho rozptýlení, přede čtyrmi léty, nemoha já wám přítomných služeb konáním k užitku býti, činiti sem nepomíjel, co mi možného bylo, k potěšení wás w bídě a nauzi; wše ještě w tě pokorné k bohu a jeho dobrotě naději, že se we sprawedliwém proti nám žuření odhliwí, a nám poslední tyto rány promine. Ale poněwadž jiného posawad newiděti než mrákoty hněwu a obstupující nás odewšad strach wěcí horších, nýbrž dokonalého již zkažení: nemohu než ještě jednau, a to naposledy, wám se ozwati, ó milé w bohu dítky! Propůjčtež mi ještě jednau ucha swého a hlas řečí mých ať jest připuštěn k srdci wašemu, pro rozžehnání se mé smutné zde na zemi, ale kteréž pán slitownik náš obrátí w weselé společné wítaní we wlasti wěčné.“ —

„Wšecky jednoty církwe české, na něž sme se byli ode dwau set let rozešli, zhasly; naše, světlem evangelium a řádůw dobrých ještě swítiti světu žádostiwá jsauci, hájila swícnu swého, oprawowala lampy své: ale aj! i ta snažnost daremna! Hasnau předce lampy naše, upadá předce swícen náš! předce i tato částka církwe, poslauživši za swého wěku wůli boží, k usnutí swému se blíží. Já sice, poslední toho owčince wrátný, chtěl sem rozboření tomu wždy předce ještě ubrániti, aby se mnau jedním nekleslo wšecko. Ale nechtělo býti; ne tak že nebylo koho (bylot ještě, i w tom protřibení), ale že přišla (hodina naše.)“ —

„Žehnám se tedy s wámi se wšemi z národu swého a z církwe swé, jako Jakob s syny swými, kteréž do Egypta uweda, zase jich wywesti neměl; a jako Mojžíš s lidem swým, kterýž z Egypta wywesti mohl, do zaslíbené wšak wlasti uwesti nemohl, a jako Pawel, s. milými Efesskými w Milétu se žehnaje, jichž twáře widěti wíce

neměl: w tom nešťastnější jsa, že wám po sobě nenecháwám žádného w sláwě Josefa, kterýžby wám milost činil, a Josue, kterýžby wás wedl, a Timotea neb Tita, kterýžby ještě co pozůstáwá sprawil a kněží řídil; jist jsa wšak, že pán bůh i Josefa i Josue i Timotea pro wás najde, když čas smilowání jeho přijde, i sám slaupem a wůdcem waším bude.“

„Mějtež se dobře, přátelé milí! a po mně se již nejinak, než jakobyste mne do hrobu položili, ohlédejte. Neb ač dýchání mé ještě jest při mně dnes, zítra wšak budeli, newím. A byť i něco dnůw přidal Pán, nechť je mám k odpočinutí a na wěčnau cestu se strojení: ať ještě poobčerstwím, dříw než se odsud wyhostím!“ —

Bylť sice potom Komenský ještě jedenácte let živ, a wšak často na těle i na duši ztrápený. Obíral se pak w tomto posledním wěku swém nejwíce myšlenkami o nawrácení pokoje mezi lidmi a o naprawení wšech wěcí lidských na světě. K tomu cíli poslal také l. 1667 na sjezd wyslancůw anglických a hollandských do Bredy spis swůj „Angel pokoje“ nazwaný; ač i to, jako též časté jeho tehdáž obcowání s powěstnau spisowatelkyní přepiatě nábožnau, Antonií Bourignonowau, jemu od posměwáčkůw welice křiwě wykládáno bylo. Jeho poslední spis, a jako labutí zpěw, bylo l. 1668 tiskem latině wyšlé „Jedno potřebné, Unum necessarium,“ kteréž i českau řečí sepsané w rukopisu po sobě zůstawil. Ctihodný aumysl této knihy, její důležitost pro dobré pokolení lidského, též důkladnost, jasnotu a srdečnost wšeho, co starec 77letý tu lidem tak dojemně na srdce wzkládá, wýborně wážiti a objasniti uměl jeden z nejznamenitějších mužůw nowější literatury německé, J. G. Herder *); jehož o tom alowa kéžby hodně mnozí ku paměti a k srdci sobě připustili!

*) W. Briefe zur Beförderung der Humanität. Fünfte Sammlung. Riga, 1795, S. 31—51.

W osmdesátém roce věku svého dokonal Komenský w Amsterdamě život swůj tiše a pokojně l. 1671, dne 15 listopadu. Tělo jeho mrtwé zawezeno ku pohřbu do města Naarden w Hollandsku. Pozůstawil po sobě (jak se zdá, z druhé manželky) syna, *Daniele* jmenem, a dceru *Alžbětu*, wdanau za Petra *Jablonského*, jehožto syn byl slawný potom Daniel Ernest Jablonský. Wyobrazen byl několikkrát, nejen na tituli jeho spisůw didaktických w Amsterdamě l. 1657, ale, podlé swědectwí Grangerowa, také (l. 1641?) od slawného umělce Wáclawa Hollara, wyhnance českého w Londýně, a od jiných rytcůw.

Byl muž postawy slušné a wážné, s bradau wisutau, čelem wysokým, wzezření libého a wšak zármutek tichý jewícího; w obcowání s lidmi byl nad míru wlídný a pokorný; wždy hotow, poslaužiti bližním swým a obětowati sebe sám pro dobré jejich. Jeho hluboká citliwost, dobrota, upřímnost a oprawdowá nábožnost jewí se we wšech jeho nejen spisech, ale i skutcích a w celém živobytí. Nikdy neodplácel se stejnau měrau protiwníkům swým; nikdy neodsuzowal žádného,*) jakékoli křiwdy od něho snášeje; we wšem zajisté s oddaností dokonalau ctil a welebil ruku Páně, buďto že libé neb odporné wěci naň uwalila. I jest to jistě k welikému politowání nad křehkostmi přírody lidské, že i tohoto muže, tak práwě pobožného, widěti musíme, ana záwist a nerozumná nenáwist nejen za živa ho stíhala, ale i po smrti jeho tytýž se ještě ozývá.

Komenského zásluhy o zlepšení škol a spůsobu wy-

---

*) Prawdiwé a paměti hodné jest o něm swědectwí Balbína jesuity: „Quam plurima edidit, nihil tamen umquam quod catholicae fidei adversaretur; ac mihi opera ejus legenti semper visus est ita comparatus scripsisse, ut nullam notare aut damnare religionem vellet". (Boh. docta. II. 314.)

chování mládeže jsau nesmrtelné. Jeho didaktickým spisům z veliké částky děkowati sluší za tu welikau proměnu, která w naukách europských od polowice XVII století wždy patrněji se jewiti počala, totiž že někdejší samowládná filologie latinská i theologie wždy více ustaupati musely naukám realním a přírodoskumným; onť byl prwní, který potřebu studií powěcných a wzděláwaní řečí národních powzbuzowaw, klestil cestu průmyslowému a přírodowědeckému duchu nowější Europy. Nemýlímli se, i Šwedská země, jejížto školy nejdéle podlé methody Komeniowy zřízeny zůstaly, powinna jest welikau částkau obzwláštní sláwy swé, we skaumání přírody nabyté, jen užitkům z jeho důmyslůw didaktických.

Spisowé jeho, jichžto jest weliká hojnost, za našeho wěku, wyjmauce Janua linguarum a známý Orbis pictus, welmi zřídka se nalezají; o mnohých, mimo titul jejich, nic wíce newíme. Pokud já jich powědom jsem, wynikají mezi nimi obsahem swým, co skladowé prawdy nepřebraní, zwláště tito: Didactica magna; methodus linguarum novissima; pansophiae prodromus; de rerum humanarum emendatione; unum necessarium.

Co se těch spisowatelůw dotýče, kteří, jako Morhof, Bayle, Konring, i sám Adelung, tyto jako i jiné jeho spisy lehčili a hanili, jistiti to smím sprawedliwě, že jich aneb nečtli, aneb jim nerozuměli; bodejž se jen k. p. Adelung sám w jeho methodě řečí byl přiučil! — O českých jeho knihách nyní nic neprawím; známyť jsau jistě wšem čtenářům zpráw těchto, a w ušetření zwláštním zůstanau ještě i u potomkůw našich, pokudkoli mluwa česká newyhyne.

K záwěrku budiž mi ještě dowoleno, postawiti na krátce pamatné Komenského o sobě samém wyznání, kteréžto, již blízek jsa hrobu (1668), do swého „Jednoho potřebného“ byl postawil, a které w našem jazyku teprw o sto let později

skrze Jiř. Urbana, jakožto poslední jeho wůle aneb kšaft, wydáno bylo. Jest pak takowéto:

„Celého lidského pokolení labyrintůw, w nichž se každý mate a kolotá, sem se dotekl. Zdaliž tedy ne i swých? Rádbych mlčením pominul wšecko, kdybych newěděl, že sem i já měl dohlídače na mé zachowání, a kdybych se nemusil obáwati pohoršení z nenaprawených poblauzení. Nadto, když se bohu líbilo, mně srdce po obecném dobrém toužící uděliti, i mnohým mne představěti, i do mnohých zkušení uwesti: umínil sem každému, jenž mne sobě snad za zrcadlo, buď pilnosti buď drzosti, postawil, oznámiti něco a ukázati, že i při nejlepším předsewzetí chybiti se může."

„Díky zatím wzdáwám bohu mému, jenž mne mnohým k užitku potřebowati chtěl, že ač mne do rozličných zmatenin pustil, předce z mnohých zase wywedl, a wywede naposledy, jak wěřím, až k odpočinutí blahoslawenému w sláwu swau. Wždy wšak wím, že každá žádost po dobrém jest potoček od pramene dobrého, totiž boha, plynaucí, a že spolu s cílem swým jest dobrá; jen že my lidé ne wždy umíme po potoku k prameni jíti, aneb potok k moři obrátiti, kde plnost a sytost hojného weselí jest před oblíčejem božím. Bohu ale buď sláwa, jenž nás skrze rozličné průchody Labyrintů našich wede, a skrze maudrost swau ze wšech wywesti umí, a přiwádí až k sobě, pramenu a moři wšeho dobrého. Což že i mně se stalo, raduji se, že po nesčíslně mnohém dobrém toužení, jemuž konce nebýwalo, až k sobě, k mezem wšech dobrých žádostí, jak saudím, mne přiwedl. A nyní poznáwám, že wšecko mé zachowání Marty oné snažnosti podobné, aneb hledání práce i odpočinutí (pro Krista a učedlníky jeho z lásky) bylo. Nyní ale pewným aumyslem jsem, s Marií se k nohaum Ježíšowým posaditi, abych obweselen jsa, s Azafem říci mohl: Mně nejlépe jest přídržeti se boha."

„Prawím, že wšecky mé žádosti a snažnosti byly jako žádosti Marty oné, pro Krista a jeho učedlníky; a jinak newím. Aspoň zlořečená nechť jest hodina i každé jinam obrácené okamžení. A s takowau péčí konal sem i to, jak mně swědomí mé swědectwí dáwá, co mně mnozí k opowážliwosti wykládali: jako bylo *Studium Didacticum*, kteréž sem k oswobození škol a mládeže z mnohých labyrintůw před sebe wzal, po mnohá léta w tom pracuje. Nicméně mnozí to za práci knězi neslušnau pokládali; rownĕ jakoby Kristus toto dwoje, pasiž owce mé, i pasiž beránky mé, nebyl spojil, když Petrowi obojí byl poručil. Já ale mé wěčné lásce, Kristu, wěčně děkuji, že mne k tomu nastrojil, a tauto láskau, kterauž k jehňátkům swým má, obdařil, i wěc tu tak daleko přiwesti nechal, jak se teď z dílu čtwrtého našeho naučení, a obzwláštně z páté, sedmé i osmé kapitoly aneb rozdílu widěti může. Naději také mám, a důwěřuji se bohu mému, že jednau tyto knihy užitek swůj přinesau; což se stane, když jen zima pomine, prška přestane a odejde, a ukáže se kwítečko po zemi naší, a přijde čas prozpěwowání, a když bůh dá stádu swému pastýře podlé srdce swého, kteříž nebudau pásti samých sebe, ale stádo hospodinowo ꝛc.“

„Druhý dlauhý a těžký labyrint bylo *Studium Irenicum*, t. j. ukázati sem chtěl, jakby se rozličné a z částky škodné hádky o wíru mezi křesťany porownati mohly. Z čehož až posawad téměř nic na světlo newyšlo, ale snad wyjde budaucně. Newyšlo, pro nezbedný některých swár, proti nimž twrdě se postawiti neradějí přátelé moji. Wyjde ale předce, poněwadž sluší wíce poslauchati boha, nežli lidí. Teď byli časowé takowí, jako tam za časůw Eliášowých na Orebě, který, když wítr weliký a silný, podwracející hory a rozrážející skály, šel, a země třesení a oheň před Hospodinem, neopowážil se jíti z jeskyně; ale přijde čas,

we kterémž, když se hlas tichý a jemný slyšeti dá, Eliáš wyjde, a slyše boha mluwícího, půjde a bude zas mluwiti k bohu a lidu jeho. Nyní každý swůj Babylon chwálí, žádný žádnému neustupuje, ale každý myslí, že jeho jest Jerusalem.“

„A tato twrdošijnost křesťanůw jedněch proti druhým, jako i rozličné snažnosti k smíření některých stran mne powzbudily, že sem myslil a za lepší držel, aby se celé tělo k sjednocení wolalo a cesta ukázala, než částka nějaká; lepší jest, celé tělo hojiti, než flaster na nohy, neb hlawu, neb ruce položiti. — Dal pak bůh k tomu prospěch, že již před 30 léty skrze mé přátely, bez mé wědomosti, něco z toho se dalo tlačiti pod titulem: Prodromus conaminis pansophici, což sice někteří s radostí přijali, jiní ale hrozné wěci w tom nalezti chtěli, ba že se tu nebe s zemí míchá křičeli; při nejméně, že to jest weliká wšetečnost a opowážliwost, když leckdos raditi tak mnohým se osměluje. Což mne tak k tichému se chowání přiwedlo, že, ač mnozí, že se něco dělá, cítí, wšak, jeli co zhotoweného, žádný téměř newí. I doslýchám se, že mnozí umlkli, protože zato mají, že sem já nad tau welikau prací zaufal. Někteří ale předce něčeho se nadíwají. Zdaž ne nadarmo? To bůh wí. Ani neslibuji, ani se neodříkám, ačkoli nad hrobem stojím. Nebo nikdy my nejsme spůsobni sami z sebe, a nikdy není nespůsobný bůh náš.“ —

„Kam se ale teď po tak mnohých labyrintích, w nichž sem ustal, obrátiti mám? Mámliž zwolati s Eliášem: „Dostit jest, wezmi duši mau, ó Hospodine! neboť nejsem lepší otcůw swých;“ anebo raději s Dawidem: „Až do starosti a šedin neopauštěj mne, ažbych mohl wyprawiti potomkům sláwu twau?“ Žádné z obojího; abych snad na jednom příliš neustrnul, a po tom tauže, znowu nepokoj sobě nečinil. Než oddám se s žiwotem i smrtí, s odpočinutím i

I.

Přehled dějin krásowědy a její literatury 1821. *)

Zanášeje se já po mnohá léta skaumáním zákonnosti krásy se zwláštní libostí, a žádaje buďto k naučení swému, buď i k wýstraze, poznati wšecky hlawních krásowědcůw o témže předmětu myšlenky, pocítil sem tuze potřebu takowého spisku, ktorýby jako wěrný rukowod poskytowal krátkau o nich, a wšak ne ledabylau správu. Byl sem se zajisté přeswědčil, že *krásowěda*, stojíc u prostřed mezi wědami pauze domyslnými a pauze přezwědnými, nemůže ani samým tolikó rozumowáním založena, aniž pak samau zkušenosti dostatečně wystawena býti, ale že k ní jak ostrozraký důmysl, tak i jemné zkušení zároweň dopomáhati powinny. Muselo mi tedy mnoho na tom záležeti, abych se dowěděl, jaké zkušení w tom měli tolikeří předchůdcowé moji, a jakau cestau i s jakým prospěchem pokračowali ku poznání zákonnosti krásy. Ale nenacházeje nikdež takowýchto zpráw, kteréby mě byly s tím auplně a nepodwodně oznámily, přinucen sem byl sám wziti na se weškeru práci, a dáti se do obšírného shledáwání i uważowání wšech takowýchto památek. Nyní tedy přispěti chtěje k dobrému těch, kteří by snad stejnau potřebu

*) Psáno r. 1821, a tištěno w *Kroku*, dílu I, částce 4, (r. 1823) na str. 21—75.

I.

Přehled dějin krásowědy a její literatury 1821. *)

Zanášeje se já po mnohá léta akaumáním zákonnosti krásy se zwláštní libostí, a žádaje buďto k naučení swému, buď i k wýstraze, poznati wšecky hlawních krásowědcůw o témže předmětu myšlenky, pocítil sem tuze potřebu takowého spisku, kterýby jako wěrný rukowod poskytowal krátkau o nich, a wšak ne ledabylau zprawu. Byl sem se zajisté přeswědčil, že *krásowěda*, stojíc u prostřed mezi wědami pauze domyslnými a pauze přezwědnými, nemůže ani samým toliko rozumowáním založena, aniž pak samau zkušenosti dostatečně wystawena býti, ale že k ní jak ostrozraký důmysl, tak i jemné zkušení zároweň dopomáhati powinny. Muselo mi tedy mnoho na tom záležeti, abych se dowěděl, jaké zkušení w tom měli tolikeří předchůdcowé moji, a jakau cestau i s jakým prospěchem pokračowali ku poznání zákonnosti krásy. Ale nenacházeje nikdež takowýchto zpráw, kteréby mě byly s tím auplně a nepodwodně oznámily, přinucen sem byl sám wziti na se weškeru práci, a dáti se do obšírného shledáwání i uważowání wšech takowýchto památek. Nyní tedy přispěti chtěje k dobrému těch, kteří by snad stejnau potřebu

*) Psáno r. 1821, a tištěno w *Kroku*, dílu I., částce 4, (r. 1823) na str. 21—75.

cítíce, ji tak dlauhým snažením sami ulewiti nemohli, kladu jim wýpadek mého wlastního usilowání. Nemohu se wšak tím tajiti, že krátký tento náwrh dějepisu krásowědy a literatury její, jsa tuším prwní a jediný takowýto pokus, musel také zůstati owšem neúplným a nedostatečným.

Dějepisec krásowědy má tu hlawní do sebe powinnost, aby wyprawowal, kterak idea krásy w postupu wěkůw od wšelikých národůw a osob považována, na čem zakládána bytnost její skumně, i kterak rozšiřována známost její zákonnosti, až do wědeckého saustawení prawd jejích. Musíť se on tedy postawiti wýše, nežli jednotliwí krásowědci stojí; jemuť zajisté newázanau myslí a zrakem neobmezeným wážiti a ceniti jest úsilí oněch, a wykázati spolu w powaze samého toho úsilí, nejen co každý právě nebo nepráwě učil, ale i proč totéž bylo prawé nebo neprawé. Awšak jelikož nedostatkowé wšickni jsau wlastně jen záporowé potřebné jestoty, záporowé pak nemohau nikdy sami pro sebe býti aučelem činností lidských: nemáť ani dějepisec krásowědy nikdy bráti nedostatkůw minulosti za zwláštní předmět swůj, a tím uwazowati se w auřad sudebnický. Předmět jeho budiž wždy jestotné a positivné rozmáhání se známostí krásowědných: omylowé pak a nedostatky připomínejteť se jen potud, pokud onomu ku překážce a k újmě bywše, jewili odporný wliw swůj proti rozšíření prawdy.

A poněwadž wědecké wzděláwaní krásowědy, její proměny, porušení a zdokonalení, záwisejí nejwíce na wzdělanosti krásoumy a krásocitu toho kterého wěku: potřebí také krásowědnému dějepisci ukazowati na pokaždý staw a wespolné působení těchto s krásowědau. Než práce jeho neměla by nikdy konce ni řádu, kdyby, chtěje wyčítati ostatní wliwy wšecky na wzdělání wědy swé, ohlédati měl také pokaždé staw wědomectwa i filosofie wesměs.

Krásověda, jakožto zwláštní ratolest jejich, záwisela wždy na stawu jejich wšeobecném, znikajíc a padajíc s nimi společně. Dějiny její budau tedy wždy jen částečné a nástranné, podestřenau chtějíce sobě míti známost dějin weškerého wědomectwa; kterých ale dějepisec krásowědy přednášeti powinen není, alebrž jen powšechně a jadrně připomínati smí.

A. Dějiny krásowědy we starožitnosti.

Kdo wí, kolikero wěkůw muselo pominauti dříwe, než národowé zé hrubé smyslnosti jen ku pocitu prawé krásy dospěli; kdo poważiti umí, jakétě dálí ode cítění ke skaumání krásy, a konečně ke skaumání wědeckému: diwiti se nebude, uslyšíli, že krásověda posawad ještě jen takořka nedochůdčetem jest mezi wědami. Oprawdu přeřídké jsau doby we celém dějinstwu, kdeby se národowé o krásu byli skumně starali; a kdekoli se to stalo, tam i wždy zawírati sluší na nejwyšší téměř národní wzdělanosti stupeň. Skaumání zajisté toto důkazem jest nejušlechtilejších potřeb duchownich; a žádá sobě weliké nejen jemnosti citůw a rozumnosti, ale i wlády nad duchem a jeho činnostmi.

Asiatští národowé, zwláště *Indowé*, jimž se nyni, po Sanskritu oznámení, we wzdělané starožitnosti aspoň postupem času předek dáwá, zdali měli jaké swětlé a wědecké ponětí o zákonnosti krásy, čili nic, mně dosawad newědomo. Básnictwí jejich, zalíbeností a umělostí podiwnau wzdělawané, činí prawdě podobno, že měli také skaumatelůw krásy aspoň básnické. A wšák nezdá se, žeby národ, který wládl we wšem jen citem a obrazností, byl wedl toto nejtěžší skaumání s wědeckým důmyslem a obzorností. Přes to, byloli co, to wše potom tisícilétým zapomenutím brahmanůw pohřbeno; i není také dostatečných důkazůw, žeby

Europané byli kdy w této aspoň třídě u nich se wyučowali.

Europa tím wždy bude moci honositi se, že w lůně jejím wšecky nauky a umění, ač nezrozeny nejprwé, ale wšak nejprwé ke zralosti swé dochowány byly. Této chlauby ale největší částku osobují sobě právem staří *Hellenowé*, zwláště Jonického rodu. Ode přírody dařeni bywše wýtečnau bystrotau a čilostí ducha i těla, užili oni ke wzdělání swému wšech těch okolností zdárných, které přinášely s sebau zeměpisné položení a občanské potahy jejich. Ty weliké síly duchowní a tělesné, od národu počtem skrowného wywíjené, ale pamětí wždy živau u potomkůw chowané a zwelebowané; ty wýborné ústawy zákonodárcůw, zmaudřewších w ustawičném wšestranném národu tříbení, ten posléze wolný a pohodlný obcí byt, kterýž ponaukal znamenitější w nich duchy k šetření čistě člowěckých záležitostí: to wše dáwalo naukám a krásoumě u národu tohoto znik, newídaný do té doby.

Ale již se byli drahně času oslawili Řekowé jak dílami krásoumnými, tak i filosofickým skaumáním, ano o krásowědě u nich ještě ani ponětí bylo nepowstalo. Již Homer, Pindar a Sofokles rozněcowali nesmrtelnými zpěwy swými jiskry ušlechtilého roznětu po celém národu; již Fidias a Polyklet byli předstawili oku wěčné člowěka ideály w podobách bohůw swých se swrchowanau dokonalostí, k oslawě krásocitu řeckého; již Pythagoras a jiní byli umístili wědecké filosofowání dáwno mezi aučely každého ušlechtilého muže: ano ještě ani otázky té, coby pak ta krása sama w sobě byla, u Řekůw neslýcháno.

Prwní, kdo na tu otázku za wědeckým aučelem sobě odpowědíti se snažil, byl na wěky památný *Sokrates*. Tento zázračný muž, jenž se zdál ode prozřetelnosti božské k naučení člowěčenstwa schwálně poslán býti, sám jsa

umělcem a milostenek swých kněžem nejswětějším, prwní také smýšlel a učil o krásse s obyčejnau swau jasnotau, jemností a důkladností. I ačkoli písemně nepozůstawil ničeho sám, pozůstawil wšak po sobě učenníkůw, kteří nejen oznámili swětu zásluhy jeho, ale i sami, pobuzeni bywše od něho, hledali prawdy po rozmanitých cestách snažně a zdárně.

Nejwětší z nich, a nejwětší ze wšech filososůw co do šíře, hlaubi a ostrowtipu, božský *Platon*, jest také prwní mezi krásowědci. On proniknuw zrakem až ku pramenům původním lidského wědomí, čerpal z nich prawdy wěčně živé, a podiwnau důmyslností přehlédaje w duchu celé pole filosofie, rozsíwal wšude po něm símě čerstwé. Škoda, že boje se nedorozumění, nechtěl saustawy swé, jen učenníkům swým w obcowání denním swěřené, objewiti potomstwu sám auplně. Arci že filosofie jeho byla filosofie životní, nejen skumná, nýbrž i konawá, i založená, jakož se tím sám oswědčil, jen na několikas málo jadrných zásadách. Co nyní spisůw od něho máme, jsau wšickni prostonárodní, přednášející prawdy wýtečné w rauchu přiwětiwém; my rozwažujíce drahé tyto wznešeného ducha paměti, nalezáme w nepřebrané jich plnosti denně nowé živé prawdy. Saustawa jeho wlastní dá se ze spisůw těchto jen tušiti; ale jádra wěčné maudrosti ukazují na obsah a důstojnost její zřejmě dosti. I o krásse smýšlel Platon nejdůmyslněji a nejjemněji; a z rozličných jeho rozmluw, jakož i z rozličných ducha jeho filosofémůw, dalaby se tušim i nyní ještě celá krásowědná saustawa Platonowa pojmauti a wystawiti. Jeho říše ideální, od potomkůw tak pořídku dorozuměná, jako drahně zpomínaná, měla za ideál a wzor náčelní krásu božskau, bezwýminečnau. W tomto ideálu swrchowané krásy bytuje mu původně a wolně prawda i dobro; on jest formau swrchowané dokonalosti bytu

člowěckého, a tudíž i aučelem člowěčenstwí, ku kterémuž my dospíwati můžeme po cestě maudrosti a ctnosti, bohu podobni býti se snažíce. Krásowěda tedy, w tomto smyslu důstojném, byla jemu wrchem wšeho wědomí, a cílem wšeho skaumání lidského. Neboť on krásy ode mrawnosti, aneb raději ode blahoduší, ač rozeznáwal, wšak nelaučil; maje to za nejwyšší dobrost, kde wšecky naše náklonnosti wstupují wolně se zákony rozumu w jednotu a shodu. Tyto prwní powšechní zásady krásowědné jsau prawější, nežli potomní filosofowé uznali; nýbrž já za to mám, že kromě nich prawdy we krásowědě ani není. I k upotřebení jich we krásoumě Platon sám poskytnul mnohé příkladné nawedení. Ale litowati jest, že prawdy tyto, ačkoli z wědeckého ducha pošlé, přednešeny wšak jsau ne wědecky, alebrž wolně a w oděwu skwělém i někdy allegorickém, a to porůznu. To zajisté příčinau bylo, že u potomkůw jedni jich, jakožto jen pauze básnických, nešetřili, jiní opět, powažujíce newlastní a zapůjčené raucho jejich za bytné a podstatné, wždy dále do bludůw zádumčiwosti se zaplétali. Mnozí, ač ostrozračně dosti spatřili Platona na wýši krásowědy, newidauce wšak té stezky, po které se tento genius tak wysoko wyšwihnul, museli dole zůstati a začíti sami opět krásowědné skaumání od počátku.

Weliký Platonůw učenník a nástupce, *Aristoteles*, otec wědeckých saustaw, drží mezi krásowědci také znamenité místo. Zlomek sice jeho o básnictwí, nám bezpochyby cizí rukau, w podobě půwoda swého nehodné zachowaný, jen umělecký jest, a má jen zákony básnictwí zwláště diwadelného za předmět sobě postawené: nicméně nalezají se w něm i zásady platnosti powšechnější a nepomíjející. A wšak to wůbec wyznati se musí, že Aristoteles, pokud totižto zlomek jeho se oswědčuje, prawau krásoumy bytnost prawěji a jemněji tušil i cítil, nežli wýslowně opo-

wěděl, a že tudíž potřebí více pojímati ducha, ježto mluwí z původní spisu jeho podlohy, nežli slowy jeho wázati se. Bytnosti krásoumy prawí býti wůbec nápodobení, a sice nápodobení žiwota člowěckého, tak jak se nám wůbec we skutcích a w každém pohnutí swém objewuje; nápodobení ale toto má říditi se ne zákony zewnější přírody, alebrž potřebau ducha, i čistě člowěckým wýtwarům swých wýznamem. Básník wůbec má wystawowati doby žiwota člowěckého šťastné neb neštastné, ale wše w konání žiwém, nikoli pak rozumowáním o nich; duch čistého člowěčenstwí má spočíwati na něm. O kráse Aristoteles jen běžně dotýká, že záleží we welikosti a řádu; což tuším bylo umělcům tehdejších po Polykletowi obecné domnění. *)

---

*) Kdyby ti nesčíslní wykladači poetiky Aristotelesowy, nelípnauce tak otrocky na slowích toho weskrz porušeného a pomateného textu, raději se byli zeptali, co pak asi Aristoteles wůbec říci chtěl: nebylibychom nikdy doslýchati museli tolikero nesmyslů přednášených we jmenu jeho. Samo prosté sestawení některých jeho hlawních wýpowědí činí zbytečnými celé haldy Castelvetrowých, neb Twiningowých pojednání. Krásoumy, prawí, „*πᾶσαι τυγχάνουσιν οὖσαι μιμήσεις τὸ σύνολον.* (Cap. 1.) *Ἐστι δε μίμησις πράξεως, καὶ διὰ ταύτην μάλιστα τῶν πραττόντων.* (Cap. 6.) *Οὐ τὸ τὰ γενόμενα λέγειν, τοῦτο ποιητοῦ ἔργον ἐστιν, αλλ' οἷα ἂν γένοιτο, καὶ τὰ δυνατὰ κατὰ τὸ εἰκος, ἢ τὸ ἀναγκαῖον.* (Cap. 9.) *Ἡ μὲν γὰρ ποίησις μᾶλλον τὰ καθόλου, ἡ δ' ἱστορία τὰ καθ' ἕκαστον λέγει.* (Ibid.) *Τὸν ποιητὴν μᾶλλον τῶν μύθων εἶναι δεῖ ποιητην ἢ τῶν μέτρων, ὅσῳ ποιητὴς κατὰ τὴν μίμησίν ἐστι.* (Ibid.) *Χρὴ δὲ καὶ ἐν τοῖς ἤθεσιν, ὥσπερ καὶ ἐν τῇ τῶν πραγμάτων συστάσει, ἀεὶ ζητεῖν ἢ τὸ ἀναγκαῖον, ἢ τὸ εἰκός;* (Cap. 15.) *ἐπεὶ δὲ μίμησίς ἐστιν ἡ τραγῳδία βελτιόνων, ἡμᾶς δεῖ μιμεῖσθαι τοὺς ἀγαθοὺς εἰκονογράφους· καὶ γὰρ ἐκεῖνοι ἀποδιδόντες τὴν οἰκείαν μορφήν, ὁμοίους ποιοῦντες, καλλίους γράφουσιν;* (Ibid.) *διὸ εὐφυοῦς ἡ ποιητική ἐστιν, ἢ μανικοῦ· τούτων γὰρ οἱ μὲν ἔυπλαστοι, οἱ δὲ ἐκστατικοί εἰσιν.* (Cap. 17.)

Platon i Aristoteles, bywše prwní časem krásowědci, wlastně dosawad ani přewýšeni, ani wyrownáni nejsau; nebo wšecky naše i nejprawější o kráse a krásoumě úsudky obyčejně jen to wynášejí na světlo, co u dwau těchto filosofůw již dáwno aneb jasně wyrčeno, anebo jistě aspoň dosti památně tušeno a ohlašowáno bylo. I není tomu diwu. Prawda i we krásowědě jen jedna jest a prostá; ku poznání jí nepotřebí než to, co nám wniterná jemná zkušenost u požiwání krásy sama poskytuje, ostrozračně zpozorowati, a umístiti rozumně we wšeobecnau saustawu prawd. To činili Platon i Aristoteles přede wšemi jinými nejbystřeji a nejbedliwěji; pročež i prwní zapsati mohli wěčně platné prawdy skaumání swého do nepomíjejících památek wěkůw. Jen toho žel, že prawdy poznané, zwláště co do krásowědy, ne tak dozorně wystawili potomkům, aby tito před nedorozuměním uchráněni byli. Pohřešuje se zajisté we spisech jejich krásowědných onano wědecká určitost, která wyměřuje wšem zákonům spolu i obor platnosti jejich, a rozděluje bytné i zásadní prawdy ode případných. Tudíž widěli sme, že oba tito filosofowé, ač ostatně newinní sami, zawdali příčinu i bludům u potomkůw; nebo slaboduchowé, nerozeznáwajíce bytných zásad ode případných wywodůw, a podrobujíce autoritě slow jejich přece wšecko wesměs, domníwali se nalezati po celá století diwné zamyšlenky swé we spisech jejich.

Než jestliže Platon i Aristoteles působili we wěku swém i we wšech potomních znamenitě, wyznati se také musí, že od wěku swého sami neméně podporowáni byli. Žilit oni od Periklowých do Alexandrowých časůw, we swrchowaném kwětu ducha řeckého, když již weškeren takořka národ zpytowáním krásy a krásoumy se zanášel. Umělci, dostihše nejwyššího stupně swé dokonalosti, nemohli o tom, co jim zaručowalo wěčnost jmena jejich, nepřemý-

šleti. Psalit byli také Polyklet, Euphranor i Apelles o krásoumě, kterau dílami swými zwelebowali: želeti jest, že spisowé jejich nás nedošli. A jaká krásowědná wzdělanost u Řekůw tehdáž wůbec panowala, poznati jest nejen ze klassičnosti uměleckých děl, ale i z celé saustawy jejich téměř jen krásowědného wychowání.

Nedlauho po wěku Alexandrowě Řekowé, ztratiwše se swau samostatností a swobodau obecenskau ty nejušlechtilejší podněty swého posawadního žiwota, také we skaumání prawdy a we krásoumě, ač nepřestali cele, welmi wšak poklesli. W tom ducha seslábnutí a porušení mrawůw nemohly wice ni prawda ni krása, obě božského jsauce rodu, obcowati s lidmi důwěrněji; a brzy potom muselit jak učenci tak umělcowé řečtí, spolu se swými dílami, putowáwati k nekrásocitným Římanům, panownikům swým. Sem, ke skladu bohatstwí weškerého swěta, snášeno arci wše, co jen k nádheře slaužiti mohlo, ze wšech krajin ustawičně: ale krásocit nedal se wybojowati, a jakkoli wzdělanější Římané, zwláště od wywrácení republiky, krásoumu znárodniti se usilowali, ona přece w té wojenské půdě aniž hodně ujmauti se, aniž pak owocí zdárných, leda we stawitelstwí, nésti nechtěla.

K idei powšechné zákonnosti krásy newznesl se, pokud wědomo, za wěku tohoto nižádný; cokoli wíme že psáno, byla pojednání některá, zwláště o básnictwí a wýmluwnosti, sama w sobě wzácná, jimiž ale, jakožto nezaloženými na jistých filosofických wšezahrnujících zásadách, krásowědy okres nebyl rozšířen. Takto psali Římané, nejwice dle starších Řekůw, *Cicero*, *Horác* a *Quintilian*. Aniž pak sami Řekowé, kteří za těchto dob w Římě obywali, jako *Dionysius Halikarnaský* a *Plutarch*, učinili něco znamenitého pro nauku naši. Teprw we století třetím po narození Kristowě, když s jedné strany skepticismus, a

s druhé zmáhající se křesťanství, počaly již všecko vědomí a všecku víru dosawadní hýbati a wiklati ze základu jejich, pobuzena byla filosofická skaumawost několika výtečných mužův znowa mocněji. Ale nemohauce tito více rozumem vědeckým založiť a ohraditi saustawy vědomí svého, wrhli se w ochranu nadpřírodných zásad a zádumčiwosti, posledního wždy slaboduchův snažiwých útočiště. Původce této nowé školy byl *Ammonius Saccas* w Alexandrii aegyptské, jehožto dwa učenníci, *Longin* a *Plotin*, zasluhují mezi krásowědci čestné zmínky.

Longin sice, wážný myslitel, wlastní ducha mocí uměl se zdržeti zádumčiwosti. Jeho pojednání o wznešenosti, čili raději o wýtečnosti slohu básnického, pamatné jest ne tak sice určitostí a důkladností filosofickau, jako raději jemnau sudbau a šťastnými pozorowáními. Nicméně to nechrání, abychom nelitowali ztráty spisu *Ceciliowa*, pauze skumného, o témže předmětu.

Plotin ale tím hlauběji pohřížil se do zádumčiwé mystiky. Muž tento powahy ctihodné, mněje po cestách Platonowých jíti, obrazností již a ne rozumem začal, ač to z aumyslu nejlepšího, filosofowati jak wůbec tak i o krásе; a wystawil tedy potomstwu saustawu zádumčiwau, jejížto počátek i konec byl nadsmyslný názor mysli bezwýminečné, čili božství, jakožto materialního i formálního původu weškerenstwa. Idea sice krásy stojí u Plotina také w popředí saustawy, jakožto bezprostředná mysli swrchowané wlastnost: ale že potah její byl u něho bytně jiný, nežli u Platona, dokazuje již samo jeho základní hlediště. Tau cestau dá se arci s jistotau nalezti dříwe co nowého a podiwného, nežli co prawého. Zásady Plotinowy krásowědné rozwíjeli dále později *Jamblich* a *Proclus*, každý dle wlastního zdání swého.

Takowý byl konec krásowědného skaumání u národu,

který jemností krásocitu a wywýšeností krásoumy w celém dějinstwu neměl sobě rowného, a který filosofii jestliže i sám jediný nepočal, ani nedokonal, alespoň podiwnau důmyslností wzděláwal. Řádné saustawy krásowědné nám po něm nezůstalo; aniž podobno, žeby ji kdy byl měl: ale že jednotliwé její prawdy, pokud wěkem a národností jeho možná bylo, wšecky byly mu wědomé, přiswědčí každý staré literatury znatel. Aniž pak naukau krásoumy, zwláště wýtwarné, wěk náš za Helleny dosawade postihnauti mohl.

B. Krásowěda za dob nowějších.

Po uwázání se barbarůw w Italii, a po rozšíření křesťanstwí po celé někdejší říši Římanůw, přestaly posléze wšecky nauky a wšecka umění. Ne žeby křesťanstwí samo w sobě bylo jim odporné: o tom zajisté i zkušenost nás dosti poučuje, i sám nejpamatnější z otcůw církwe, *Augustin*, příkladem swým s počátku byl doswědčil, sepsaw pojednání o krásе, jehožto ztráty želíme. Ale w ustawičném onom zápasu s pohanstwem a s porušeností mrawůw, a w záhubném nabíhání národůw diwokých, muselat tuším weškera křesťanůw powaha obléci posléze jakausi přísnost, kteráž plašila od sebe wšecka lahodná umění pokoje. Kormutliwý jest oprawdu pohled na wěky tyto každému ctiteli člowěčenstwí: ale když již porušené pokolení lidské muselo z kořene obnoweno býti, nebyloli to štěstí přewelikė, že zawládlo světem té doby náboženstwí Kristowo samo w sobě tak wlídné i božské?

We středním wěku tedy krásowědy nehledejme. Politowání hodní *Scholastikowé* neměli kdy přemýšleti o krásе a umění, pro swé ustawičné půtky mezi oblaky a powětřím; anobrž podlé domnění mnohých, bylo by newelmi slušelo

na křesťana, mudrowati snad o hrách světských a nepobožných, jako to básnění, diwadlo a hudba. *Peršané* pak i *Arabowé*, kteří za těchto wěkůw wzdělanosti owšem předčili, tak že i učiteli Ewropanůw se stali, nepřinesli, pokud mé stačí známosti, nijakého krásowědě samé užitku. Tisíciletí přešlo tudíž, až se duch Ewropanůw opět probudil ke třídě této činností swých; od konce pátého totiž až do konce patnáctého století od narození Kristowa.

Z *Italie* pošla tato jiskra žiwota. Žijíce pod nebem wlídným, w obecenském dosti wolném bytu, u pozůstalých památek nádherné starožitnosti, byli Wlachowé prwní powoláni osudem, aby uwedli nowau do Ewropy záři umění a wzdělanosti. Zde wšak, ačkoli genius umělecký již od počátku XIV století jak we básních Dante a Petrarky, tak i w obrazích Giotta i Masaccia se byl oslawil: swrchowaný kwět umění a krásocitu přece jen tehdáž mocně wywinul se, když Medicejský rod we Florencii, shromáždiw okolo sebe wše, co k nádheře a sláwě náleží, dal útočiště také poběhlým z rozsápané wlasti swé učencům řeckým. Tu zajisté brzy s oblíbením starých klassikůw, jimžto se lépe rozuměti počínalo, rozšířila se wůbec také lepší chuť a jemnější krásocit, a umělci, rozníceni krásau nowě odkrytých soch a obrazůw starožitných, dospíwali podiwnau rychlostí na znamenitý stupeň umělecké dokonalosti.

Wzdělanost tato, ačkoli pozdější plod nauk a umění řeckých i římských, musela již proto lišiti se od nich památně, že byla w půdě křesťanské, a zprowázena cele jinými okolnostmi. Tu jako znowa nastaupil duch lidský cestu k dokonalému oswojení sobě idei, kterých moc potud jen temně byl pocitowal; ale pomocné měl sobě rukowody ze světa předešlého. Pročež i zwláštní mají do sebe ráz weškery naše wědy a krásoumy, jenž je dělí ode starožitných buď ku prospěchu nám, buď i k újmě;

což ale rozsauditi, jmenowitě o krásowědě, ne wždy snadno jest.

Weškeren postup obnoweného skaumání krásowědného w Ewropě může po čtyrech národech, kteří se jím dosawad před jinými zanášeli, pohodlně rozeznačen býti we čtyry wěky, podlé toho, kdy a jak každý z nich pokaždé předčil. Od počátku XVI století byli to *Italowé*, od polowice XVII *Francauzowé*, asi od polowice XVIII zase *Angličané;* od posledních desíti let téhož století ale *Němci*. A jak každý z těchto národůw po sobě následowal, tak i wywedl krásowědu pokaždé na wyšší stupeň wzdělanosti.

Ale i hned na počátku dob těchto dwojili se krásowědci. Buď zajisté krásu co filosofowé, buď co umělci powažujíce, často bywali mezi sebau nesworni, protože oněm krásocitného krásoumy názoru, těmto zase filosofického ducha i wědomí ne wždy se dostáwalo. Zrůznění toto, až posawade většim dílem panující, bude jen tehdáž dokonale ujednoceno, když krásowědci, znající se neméně we krásoumě nežli we filosofii, objewí jednotnau a nedílnau wždy swé prawdu.

1. W Italii.

Krásowědného skaumání nejen w Italii, ale i w Ewropě nowější wůbec počátek učinili sau *Marsilius Ficinus*, wykladatel Platona s jedné, a *L. B. Alberti*, zwláště pak *Leonardo da Vinci*, wýborný wšeobsáhlý umělec, s druhé strany. Ačkoli sice onen we swých wýkladech Platonowi, snad nechtěje sám, podstrčil nejedno ponětí z Plotina i ze středního wěku, tito pak ohlédali wíce řemeslnau krásoumy částku nežli krásocitnau: přece tím již samým aspoň obrácena pozornost a skaumawost na tuto třídu lidského wědomí, a uwedeno we známost i nemálo též práwě wýborných názorůw. Brzy potom powstali muži, ježto užiwali a rozšiřowali je s prospěchem.

Mezi těmito zasluhuje čestné paměti zwláště někdy přísně a křiwě pohaněný *Nic. Franco.* Jeho rozmlauwání o krásе, ačkoli založené nejwíce na zásadách Platonikûw, zwláště podlé smyslu Plotinowa, musí nicméně držeti se za hlawní a památné krásowědné dílo wěku swého. Welikau zajisté jemností a saudností psané jsauc, wšecky téměř prawdy této nauky, jako w puku, tu wynáší, tu naskytuje.*)

---

*) Poněwadž ńeštastného Franco spis krásowědný našemu wěku cele neznámý zdá se býti, nebude od wěci, postawiti sem některé jeho památnější pro náš úsudky: „Guardiamo quanto è spettabile il nome del Bello, che non pure gli umani corpi, ma gli elementi, e cielo e sole, ed ogni sostanza sovrana e del universo, s' accompagnano dal suo titolo, quando si scorgono nel più perfetto dell' esser loro. — Non è dubbio, che l' anima non sia quella che conosca, giudichi e senta tutte le bellezze del corpo, e si diletti in quelle ed amile, e non gli occhi nè gli orecchi, sebben le portano. — Quantunque nelle cose proporzionate e concordanti si trovi bellezza, la bellezza è oltre la loro proporzione. — La materia, fondamento di tutti i corpi inferiori, è da se deforme e madre d' ogni deformità in quegli; ma informata di tutte sue parti, per partecipazione del mondo spirituale si rende bella: sicchè le forme infuse in lei dallo intelletto divino e dall' anima del mondo, sono quelle che gli tolgono e porgono la bellezza, la quale perciò v'è chiaro, che in questo mondo viene dal celeste e spirituale. — Qualunque volta la materia si mostra disubbidiente, non può cosi unire ne ordinare le parti intellettualmente nel tutto, e per la disubienzia delle forme resta men bello il componimento. — Cosi come le forme naturali de' corpi derivano da incorporea e spiritale origine, la quale è l' anima del mondo, ed oltra dal primo e divino 'ntelletto, nelle quali due prima tutte le forme sono con maggiore essenza, perfezione e bellezza che nei divisi corpi: cosi le forme artificiali derivano dalla mente dell' artefice humano, ove prima sono in più compiuta bellezza, che nel corpo bellamente arteficiato. E cosi come togliendo per considerazione dal bello arteficiato il rozzo del corpo, non resta altro che la idea,

Franco rozeznáwal již dokonale ode krásy w užším smyslu nejen co wlastně dobrého, aneb příjemného aneb užitečného, alebrž i samu *půwabnost* a *ozdobnost*. Nýbrž i krásu přírodnau a uměleckau rozděluje od ideální, ač we wýkladu této stáwá se často zádumčiwým. Při tom nicméně dokonale poznáwá, že krása jest ačkoli jen dušewná, přece powšechně platná i na jakési půwodní zákonnosti založená; jen že zákonnosti této arci zřetelně wyskaumati nemohl. Zásluhy Francowy nedají se ale již i proto tajiti, že ani powěstný swého času mudrlant, *Ag. Nifo*, který před ním, aniž *Betussi* a *Vito di Gozze*, kteří po něm o témže předmětu psali, neměli do sebe téhož rozjímawého ducha.

A wůbec nedostatek samostatné filosofie u národu nebije nikde tak silně do očí, jako we Wlaších za wěku tohoto. Práwě jakoby mezi rozumem a důwtipem, naukau i skutečností nijakého wniterného nebylo spolku, widína jest panowati mezi nimi swrchowaná neswornost. Toho nejhůře zakusil a spolu nejzjewnější osobně příklad dal weliký, mnohé úkoří ztrpěwší *Torquato Tasso*. *) Kritikowé nedo-

---

la quale è in mente dell' artefice, cosi togliendo la materia da belli naturali, restano solamente le forme ideali, che sono nell' intelletto primo, e da lui nell' anima del mondo. Sono le Idee le forme e sostanzie, separate dalle cose particolari, come sarebbe a dire la idea dell' huomo essere esso huomo universale, al cui sembiante son fatti poi gli uomini particolari; o diciamo le sembianti forme delle cose fatte da Iddio." — Kdožby tu nedomníwal se slyšeti kohosi ze školy Schellingowy? —

*) W rozmluwě swé o krásе, nazwané „Minturno", kde mnozí bludowé předešlých nedokrásowědcůw se rozumně posuzují, prawí Tasso mezi jinými slowy: „La bellezza nell' anima non è tirannide, non regno, non inganno, non violenza, non proporzione, non misura, non vittoria della materia, non onore partecipato al corpo; e quantunque io non nieghi, ch' ella sia un non so che di eterno e divino, non so però quel che sia,

učení, spoléhajíce na nesrozuměné výpowědi Aristotelowy, nemohli již, s odřeknutím se wlastního smyslu, jalowějšími se státi; a což diwnějšího, než že zlý duch posedl celé Akademie, a že i weřejné půtky o předmětech krásoumy, jako ta o přednosti řezbářství neb malířství, jíž se i nejpřednější wěku swého umělci a učenci sučastnili, nepřinesly nijakého krásowědě užitku.

Malířství a řezbářství, wynikší w Italii s počátku XVI století na wysoký stupeň dokonalosti, w poslední jeho polowici, z nedostatku důkladné krásowědné známosti, jakož já se sauditi osměluji, a tudíž i ze zle wedeného následowání welikých umělcůw, zwláště Michelangela, hluboce kleslo. *Vasari*, jeden z nejučenějších tehdejších umělcůw, nemohl odstraniti nedostatku onoho, a ke zblauzení tomuto ještě i sám podněcowal. *Borghini*, *Comanini*, *Zuccaro* a jiní mnozí, kteří psali o obraznictwí wůbec, neuměli wznésti se k wýši krásowědcůw, a sami často napo-

---

perchè se potesse definirsi, potrebbe aver termine; ma la bellezza dell' anima per avventura non patisce d' esser descritta o circoscritta dal luogo, dal tempo, dalla materia o dalle parole; e il ricercarne piú oltre è peravventura ardire e presunzione o fede tropo animosa e simile a quella di coloro, che passando dentro al velo del tempio, entrano in sancta sanctorum; ivi si conosce, ivi si contempla, ivi solamente si può sapere quel ch' ella sia: ma noi altri fuor del velo andiamo rimirando le colonne e le travi di cedro e di ciprèsso odorifero, gli archi, la testudine, il vaso e l' immagini, dalle quali è sostenuto, chiamando bello quel, che appare o che pare piuttosto e lusinga i nostri sentimenti." — To jsau slowa posweceného Krásy kněze. Ale jak daleko poblaudila we stáří jeho ztrápená i nechutnými a wšak jízliwými kritikami akademie Della Crusca pomámená mysl, když zamrzew se sám nad wýtečným swým oswobozeným Jerusalémem, celau tu epickau báseň wyhlásil za jalowau allegorii, a podlé diwné zamyšlenky té i hned oprawowati počal? —

máhali porušení; jen znamenitý malíř *Lomazzo* musí připomenauti se čestně, který we swém stáří oslepnuw, rozšiřowal známost umění swého nemenší jemností a důkladností, nežli horliwostí.

Na počátku XVII století byla sice krásouma školau Bononskau, pod náwodem wýtečných bratří Carracci; ke swé důstojnosti opět přiwedena: ale krásowěda, ačkoli duchem těchto prawých umělcůw nowě pobuzená, nemohla se přece trwale wywinauti a zewšeobecněti. Nýbrž přes celý běh tohoto století, pokud mé stačí wědomí, nepsáno ani jedné prawě krásowědné knihy we Wlaších. Za to ale rozwodnily se brzy shaubně a široce Mariniho w básnictwí, Berniniho w řezbářstwí a lehkých idealistůw w malířstwí neřádowé a nemotornosti, když i toho důwtipu, který prwních těchto umělcůw byl oživowal, walným jejich následowníkům se nedostáwalo.

Teprw na počátku XVIII století widěti jest některé muže, ježto pobuzeni jsauce zwláště rozmáhající se w ty časy kritikau francauzskau, počínali plašiti ze swé wlasti Marinistůw nespůsoby a školometůw wůbec nesmysly. *Muratori* prwní wystawil tehdáž tu zásadu, že jen co prawého a dobrého jest, může swědčiti lepé krásochuti, a byl tedy wíce skrze odstranění dosawadních bludůw, nežli skrze jemné a důkladné wyskaumání prawdy národu swému požitečným. *Gravina* napomínal ke studium starých klassikůw; *Metastasio* snažil se o lepší dorozumění poetiky Aristotelowy; *Maffei* psal jednotliwá kritická pojednání. Ale wšecko dobré, co muží tito do sebe měli, bylo jen částečné a takořka jen nabyté, aniž mohlo uchrániti těch nedorozumůw, které brzo po nich *Quadrio* přednášel.

Mnohem zdárnější bylo snažení o obnowení krásoumy wýtwarné. Wýborný znatel *Algarotti* nabyl sobě tu zásluh trwalých, a filosofický malíř *Menge*, Winkelmannůw

přítel, stal se také původem jemnější a důkladnější kritiky, která nemohla zůstati bez blahočinných následkův, ačkoli wlastně filosofické znání krásowědy tím do wlaské půdy newštípeno.

Památný jest mezi krásowědci národu swého *Bettinelli.* On krásocitem wzdělaným, pozorowatelností jemnau, a rozšířenými známostmi opatřen jsa, dal se do skaumání enthusiasmu we krásoumě duchem filosofickým; leč že byw často wázán zásadami tehdejších francauzských filosofův, neprohlédl přísně wědeckau dozorností ani k posledním pramenům roznětu krásy, aniž oboru jeho určitě wyznamenati mohl. Jeho pojednání má nicméně cenu nepomíjející; neboť on byl jeden z těch wzácných duchův, kteří tajemnau bytnost krásy nejprawěji tušili. Ostatní zpytatelé krásy za těchto časův, jako *Spaletti*, *Spagnio* a později *Malaspina di Sannazaro*, následowawše větším dílem jen školy francauzské a nezaložiwše nikdy zwláštní školy národní, nemohau zde obšírněji zpomínáni býti. Jen jemný a učený Hispan *St. Arteaga*, který také dílem po wlasku psal, zasluhuje chwály.

Za našeho wěku zwláště hrabě *L. Cicognara* o wzdělání krásocitu a rozšíření důkladnější známosti krásy zaslauživším sebe učinil. O něm aspoň neplatí, co se Wlachům wůbec nenepráwě wyčítá: že z nedostatku filosofické wzdělanosti lépe se rozumějí do pochwal nežli do saudu, neprohlédajíce hlauběji k zásadám krásoumy, ale jemným citem při powažowání krásy jen temně wodíni jsauce. Cicognara náleží mezi ty wýtečné znatele krásoumy, kteří pojíce se wzdělanosti krásocitu důmyslnost a učenost neobyčejnau, obětují zdárně celý žiwot swůj zpytowání krásy umělecké. Než že ani jemu nepodařilo se znázorniti důkladnau mezi krajany swými krásowědu, widěti bylo a jest i posawad w nejnowějších půtkách krásowědcův italských o roman-

tičnosti a zásadách krásoumy wýtwarné, kdežto často ještě i prwních počátečních základůw neznání aneb aspoň nedorozumění se spatřuje.

II. We Francii.

We Francii panowalo porušené Aristotelowo učení od časůw scholastických dlauho wládau rownau písmu swatému. A i potom, když Descartowau zwláště důmyslností staré stawení metafysické wywráceno bylo, nikomu přece netanulo na mysli, aby měl bráti w pochybu prawdy panující potud kritiky. Nýbrž ti wšickni spisowé, co od starodáwna až do wěku Richeliowa byli básnictwí za předmět swé úwahy sobě wywolili, musejí jen za chatrné wýklady poetiky Aristotelowy a Horácowy jmíni býti. Teprw za Ludwíka XIV, když králowa ctižádost, Colbertowa štědrost a celá sláwa dworu skwostného přitahowaly k sobě wše, co slulo wtipným, bystrým a dwornym; když wládnaucí dworem krásné pohlawí, přiwlastníc sobě samowládu také w říši krásocitu, uwozowalo zákony dwornosti, ozdobnosti a ostrowtipu wšudy, až i do kněh naučných; když nikdo nesměl míti sebe za wzdělaného člowěka, neuměli o předmětech krásoumy, básnictwí a zdwořilosti prohazowati ozdobná i wzácná slowa: teprw tehdáž počato we Francii přemýšleti o krásowědě poněkud osobně a samostatně.

Ale jakáž to krásowěda, splozená ode dwořanůw we hluku skwostné pospolitosti, anobrž we královském předsíní? Krása hledána i nacházena tu we wšem, jen ne w duchu. Musilať i ona sestaupiti s tajemné wýše swé tělesně, a odíwati se do každé formy, kterau jí dworský ton wykázal. Roznět citůw hlubokých, wolné jewení ušlechtilých darůw přírody, genialní wýznam žiwota, wymezeny jsau z oboru krásy; u dworu zajisté nebylo jim místa, již i proto, žeby snad wysokému rodu, pohodlné ochabělé

polowičátnosti a duchaprázdnosti, ježto předce cítily se býti ku panowání powolány, mohly byly slaužiti k ujmě a zahanbení. Krása musela býti něčím, coby se měřiti a počítati dalo, co by každý mohl bez těžkosti rozumem swým pochopiti a dostihnauti. Wystawena tedy prawidla sauměrnosti, správnosti, zdwořilosti, čistoty a zdrawého rozumu za prawidla krásy; příroda, by krásnau byla, kraužena i ostřihowána podlé prowázkůw, nejen w zahradách Lenotrowých, ale i we hrách diwadelních, w básněch, w umění wýtwarném, ba posléze i w hudbě. Wysocí akademikowé z oněch čtyřiceti, i sami puzeni jsauce tímto duchem, i chtějíce se zachowati dworu, dodali oněm prawidlům zákonnau jakausi wážnost po celé Francii. A co diwnějšího, než že hlásáno plnými ústy, jakoby ona nebyla nic než prawá prawidla samého Aristotela neb Longina, prawidla čisté wznešené klassičnosti.

W tomto duchu mudrowali wšickni francauzští krásosudci již za zlatého Ludwíkowa wěku, a mudrují wůbec až posawad nejináče. I nejlepší mezi nimi zewlují předce wždy jen z wenku, aniž se osmělují wstaupiti do swatyně samé. Aby se postawili na stanowiště prawého filosofa, aby ze hlaubi duše člowěka se snažili wynesti na jewo wěčně platné zákony krásy, to jim nikdy netanulo na mysli. I arcit že, wodíni jsauce saustawami materialismu w metafysice, byli by museli jen zázrakem nějakým uhoditi na prawdu; neb ačkoli krása skrze smysly nás dochází, jimi wšak samými dorozuměna neb i wytwořena býti nemůže. Wše co případného a zewnějšího jest we kráse, od kritikůw těchto do sytosti, anobrž do oškliwosti naopětowáno: jen ke wniterné bytnosti její nikdo z nich prohlédnauti nesměl. Pročež i to, co dobrého w sobě kritika francauzská má, jsau jen některá krásoumná od nich proněšená poznamenání; krásowědy samé dosawad neznají.

N. Boileau Despréaux jestiť slowútný stanowitel a wzor kritiky francauzské, za wěku Ludwíka XIV. Jej krajané jeho wůbec za zákonodárce kritiky wyhlašují; jeho poetika, báseň naučná we čtyrech zpěwích, sluje jim biblí krásochuti. Ale což očekáwati ode kritiky nezaložené na krásowědě, a newywodící zákonůw swých ze wniterné bytnosti krásy? Boileowa poetika jest jen kritika slohu básnického, pro uwarowání wšeho, což ozdobnosti, čistotě a střízliwému rozumu na odpor býti by mohlo. Sama bytnost poesie, ana wice jest nežli weršowstwí, tajna ho zůstala; jemu nadewšecko líbily se jednotliwé pěkné obrazy, jadrné průpowědi a lahodné weršůw plynutí. Že sice takowých poznamenání dobrých co do slohu nemálo u něho se nachází, zapírati nelze: ale komuž proto napadne, míti výpowědi jeho za wšeobecné zákony? Wždyť pak on sám nic tuším nepropowěděl, cožby u dworu a we weřejnosti tehdáž nebylo wynalezeno. Právě odtud se pochopiti dá jeho swrchowaná dosawad u Francauzůw wláda, že on ducha tehdejší dworní kritiky, podlé které se wždy celá Francie sprawowala, co nejlépe pochopil i wyjádřil.

Boileau aučastnil se také oné tuhé a dlauhé hádky krajanůw swých o přednosti starých klassikůw před nowějšími francauzskými umělci, zwláště pak básníky; kteraužto předně *Perrault*, potom *Fontenelle* a *La Motte*, s wětší drzostí nežli důkladností, zapírali, on pak, *Racine*, paní *Dacier* a jiní dosti slabě zastáwali. Pro známost zákonnosti krásy byla hádka tato cele bez užitku; i což tomu diw, když obě strany ne tak we zásadách, jako raději jen we podrobném upotřebení jejich se dělily. A netoliko tyto hádky, ale ani wšecka tehdáž nekonečná rozumowání a dowozowání o předmětech krásy, jichžto půwodcowé byli před jinými *Dubos*, *Crousaz*, *Rollin*, pak *De Piles*, *Le Brun*, a později *Laugier*, jiných matnějších bez

čísla nezpomínajíc, nemohla oswojiti Francauzům krásowědy filosofické, důkladné a swobodné.

Prwní, kdo wšecky krásoumy na jedné zásadě duchem wědeckým podlé Aristotela založiti snažil se, byl *Ch. Batteux.* Zásada ta byla jemu nápodobení krásné přírody; ana sice, porozumíli se jí tak, jak on toho žádá, ode prawdy arci tak dalece nezawodí, jako se mnohým nowějším krásowědcům zdálo. Ale Batteux, jakkoli čestné bylo snažení jeho, dwakráte tím pochybil: nejprw, že opominul wyswětliti předewším, co jest ta krásná příroda, čili raději přírodná krása, kterauž umělec nápodobiti má. Tudíž by byl poznal, že zásada jeho jen podřízena jest. Potom pak tím hlawně pochybil, že wýpowědí tau, aspoň tak jako sama w sobě zní, stanowil prwek a pramen krásy umělecké mimo člowěka, ježto přece jen we zákonnosti ducha hledati se musí. *)

Některé také zásluhy o nauku naši se strany filosofické nabyl sobě *J. M. André.* On po řečnicku, živě a zdrawým saudem rozumowal we swých čteních o kráse; ale prawd, jež přednášel, ne tak wynalezení, jako raději jen saustawení a wyjasnění jemu přičísti se může. Saustawa jeho jest wlastně jen stará saustawa francauzská, stawená na zewnějšku, ne na wniterném duchu krásy. Krása zajisté dle něho záleží jen w jednotě a míře rozmanitosti; což před ním již i Augustin a Crousaz byli učili. Rozdíl ale jemu wlastní, na kterém sobě welice zakládal, mezi krásau

*) Je laisse à la metaphysique profonde à débrouiller tous les ressorts secrets de notre âme, et à creuser les principes de ses opérations. Je n'ai pas besoin d' entrer dans ces discussions spéculatives, où l'on est aussi obscur que sublime. Je parts d'un principe, que personne ne conteste" — prawí Batteux. Ale jeliž to prawá cesta ku poznání zákonnosti krásy? —

přemyslnau, přírodnau a strojnau, nemaje w samé bytnosti krásy základu, neostojí před bedliwějším skaumáním.

Téhož času, za kralowání Ludwíka XV, powstala we Francii powěstná škola *Encyklopedistůw*, kteří, spolu s pokrewníky swými méně památnými, zdáli se míti za aučel, aby powrchním bystrým mudrowáním s tehdejšími bludy, předsudky a powěrami wywrátili také wše, co do té doby prawým, swatým a ctěným bylo. Ne tak jimi, jako jinými muži wýbornými, kteří tehdáž na živě byli, wědy mnohé rozšířeny a zdokonaleny jsau. Mezi těmi nejpamatnější zůstane po wěky *C. S. de Montesquieu.* Škoda, že mudřec tento, jehož oku wše pronikawému wšecky potahy člověčenstwa wěrně se odkrýwaly, idey krásy důwtipem swým objasniti před sebe newzal. Co teď od něho co krásowědce máme, málo jest, ale ducha jeho ne owšem nehodno. Škoda také, že nešťastný *J. J. Rousseau*, myslitel nowořeký sice, ale hluboce skaumawý a hlubokocitný, wzácná swá rozjímání o hudbě nerozšířil ke wzdělání celé owšem krásowědy. On by jistě lépe jí byl poslaužil, nežli wšickni ti wtipní *Voltairowé*, *Helvetiowé*, *Diderotowé* a staupenci jich pospolu.

Kritika tedy francauzská wůbec, od rozhlášeného Ludwíkowa wěku až po Napoleonůw, nenabyla bytné proměny. Prawidla nedůwodná, ať nedím libowolná i směšná, wázala kruťowládně a dlauho každau krásoumu, zwláště ale básnictwí, jemuž ani *Batteux*, ani *Marmontel*, ani *Laharpe*, ani který z nowějších jako *Dubois-Fontanelle* a *Lemercier* uwolniti buď neuměli, buď i sami nechtěli. Ostrowtipného *Merciera* horlení nebylo mocné wywrátiti wšeobecných předsudkůw. *) Což tím diwnější, že ostatní kráso-

*) Mercier znal nedostatky a neřády francauzské kritiky. Důtkliwá ale prawá jsau slowa jeho we wyobrazení Pařižanůw: O comme tout devient facile et naturel! Ce qui enflammait l'imagination

umy předce, ana bezpochyby nucenost ta příkřeji a widoměji na ně naléhala, nejen samy w sobě, jako hudba Gluckem a Cherubinim, malířstwí pak wýtečným umělcem Davidem šťastně obnowena, nýbrž i obzwláštní zákonowé jich od umělcůw a učencůw se mnohau jemností zpytowáni byli.

Něco lepší cestu ku krásowědě filosofické nastaupili byli we předešlém ještě století *Levesque de Pouilly* a *Hemsterhuis*, rozjímajíce powahy a přirození rozkoše a snahy lidské wůbec. Ale cesty této po nich wíce nedbáno. Aspoň ti, kteří později o předmětech krásy psali, jako *Seran de la Tour*, *Barthez*, *Bonstetten* a *Droz*, krásowědy u národu swého dále nešinuli. Jednotliwých jemných pozorowání arci odepříti se jim nedá; ale tyto tak jsau posuté wrstwami powrchních bezdůwodných a při tom často uměle wylíčených myšlének, že se dychtícímu po prawdě čtenáři při

de nos ayeux mélancoliques, est à peine un sujet de plaisanterie. Ces idées sublimes, qui avaient égaré de têtes ardentes, qui leur avaient inspiré ce fanatisme opiniâtre qui tient à de fortes pensées, et qui fait peut-être les grands hommes, ne paraissent plus que sur un stérile papier, où elles sont jugées, non sur leur degré d'élevation et de force, mais sur l'expression qui les habille et les décore. M. de Laharpe vous dira que Milton, Dante, Shakespeare etc. sont des écrivains monstrueux. Il est vrai que M. l'Académicien est éloigné de cette monstruosité. Ce beau même qui, comme une statue inanimée et polie, n'avait parlé qu' à l' âme, ne semble plus qu' une image intellectuelle, faite pour les rêveries des philosophes. Mais le joli est venu à son tour; le joli a touché tous les sens, le joli est toujours charmant, jusques dans ses caprices. — Un couplet de chanson, un vaudeville, un madrigal, un petit conte, tiennent tous les esprits attentifs; bons ou mauvais, on rit toujours, parceque le joli est le père de la joie, et qu'il mérite la couronne, lorsque l' homme, vendu a luimême et dépouillé de sa robe ose avouer ses goûts, ses caprices, et paraitre ce qu'il est. —

nich až na nejwýš stýskati musí. Lépe, ač ne owšem, spokojí ho umělečtí kritikowé z téhož wěku, jako *Millin*, *Em. David*, *Leuliette*, *Landon*, se společníky swými, pak *Ginguené*, *Grétry*, *Castil-Blaze* a j.

Teprw nedáwno wrženi jsau základowé prawější krásowědy we Francii skrze paní *Staël*. Tato pamatná paní, jejížto jasný zřetel, kamkoli se obrátil, pronikal wšude do samé bytnosti wěcí, zůstawila národu swému, ačkoli nepoznaná od něho za žiwa we wší ceně swé, mnohorodá semena prawdy neliché. W ní, jako w jasném zrcadle, wyrážel se weškeren wýtečný duch nynějšího wěku, zůstawiw ji wšak prázdnau rozličných swých zámotůw. Obšírná známost literatury wšelikých národůw ewropejských postawila ji wýše nad krajany její i w saudech krásowědných. Francauzowé, nechut majíce ke wšemu, což oblíbené jejich saustawě nelahodí, potýkají se dosawad se zásadami jejími. I jest naděje, mnohými nejnowějšími úkazy stwrzená, že jak prawda těchto zásad wniterná, tak i welikomocný wliw nynějších i we Francii oblíbených anglických básníkůw, ježto dosawadní sudbě jejich zpříma naproti se stawí, prowalí posléze onu starau auzkau zeď kritiky francauzské a spůsobí živé prawdě wolnější w té krajině průchod.

III. W Anglii.

Angličan swobodný nedal se nijakau samowládau wázati; pročež také, ač to krokem nenáhlým, dále pronikl nežli Francauz, jak we filosofii wůbec, tak i we krásowědě. Počátkowé arci zde, jako i jinde, byli welmi chudí a chatrní. W diwném odporu s národním duchem poetickým, chowaným ode starodáwných časůw zwláště u Škotůw a Kymrůw, nacházel se rozum, kdykoli naučně o básnictwí sauditi měl. Ono powažowáno wždy jen z ohledu na užitek; a

chtělli se kdo přeswědčiti o tomto, ukázáno mu na Aesopowé bájky a na jalowé allegorie, jimiž tehdáž přeplněna byla každá literatura. Až po XVII století nepochybowal tuším o tomto domnění nikdo. Nýbrž i když již Shakespearowé a Miltonowé byli orlowým genia letem wznesli se do wýší nesmrtelnosti, když swrchowaná u nich krása mocně rozplameňowala každé jemného Britana srdce; kritikowé wážili jich sobě wždy jen potud, pokud je uznáwali za učitelkyně ctnosti, či raději za mrawní kázně, básnickými průpowědmi a bájemi ozdobené. Než beze wšeho užitku pro krásowědu nebyla přece onano genialní díla národní: podáwalať zajisté národu skaumawému příkladní prawidla krásy, jichžto jemné zpytowání naposledy nemohlo newoditi ku prawější a swobodnější kritice. A za tau příčinau také stalo se, že wšickni téměř krásowědci angličtí a škotští dušeslowně jsau pokračowali.

Prwní, kdo nejen Angličany, ale celau Europu rozumně filosofowati naučil, byl důmyslný *Bacon*, kancléř anglický, s počátku XVII století. Ačkoli sice on neobíral se zwláště s naukau naší, oko wšak jeho pronikalo hluboce do bytnosti krásy a umění, jak toho mnohými místy spisůw swých doswědčil.*) Škoda, že wýborné símě jím rozsáté

*) Nemohu newložiti sem památná jeho slowa we čtwrté knize „De augmentis scientiarum“ (o rozmáhání nauk), ana obsahují w sobě klíč ku krásowědě weškeré. „Poësis narrativa, prawí, a fundamento prorsus nobili excitata videtur, quod ad dignitatem humanae naturae inprimis spectat. Cum enim mundus sensibilis sit anima rationali dignitate inferior, videtur poësis haec humanae naturae largiri, quae historia denegat, atque animo umbris rerum utcumque satisfacere, cum solida haberi non possint. Si quis enim rem acutius introspiciat, firmum ex poësi sumitur argumentum, magnitudinem rerum magis illustrem, ordinem magis perfectum et varietatem magis pulchram animae humanae complacere, quam in natura ipsa, post lapsum, reperire ullo

neslo tak pozdě owoce. Nebo wyjma *Drydena*, kterého pro střídmé zásluhy nazýwají otcem anglické kritiky, newznesl se přes sto let po něm nikdo ke zpytowání zákonnosti krásy, až opět za wěku královny Anny, *Addison* a *Shaftesbury*, každý swým spůsobem, začali filosofowati o kráse a umění. *Addison*, spisowatel a kritik owšem wzácný, sepsal obšírnější pojednání o rozkošech obraznosti, podlé mínění mého sice pěkněji nežli důkladněji; an, což konawě jináče welmi chwalné jest, zakládal původ krásy skumně také jen na wůli boží. Nejwíce po šlepějích jeho šel *Akenside* we swé básni o témže předmětu; a mnohoslawený *Pope*, ač jeho nepřítel, nedělil se wlastně od něho, leč jakýmsi hledáním ozdobnosti a welikomluwnosti.

Lord *Shaftesbury*, muž ušlechtilé a hluboké mysli, našed u milowaného Platona swého idey wýtečné o žiwotu a wážných záležitostech jeho, snažil se umístiti je w saustawě řídících nás podnětůw duchowních. Postawilť se naproti panujícímu walně u sauwěkých swých duchu lehkosti, smyslnosti a powrchnosti; a když tu krásy obyčejně hle-

modo possit. Quapropter cum res gestae et eventus, qui verae historiae subjiciuntur, non sint ejus amplitudinis, in qua anima humana sibi satisfaciat, praesto est poësis, quae facta magis heroica confingat. Cum historia vera successus rerum minime pro meritis virtutum et scelerum narret, corrigit eam poësis, et exitus et fortunas secundum merita et ex lege Nemeseos exhibet. Cum historia vera, obvia rerum satietate et similitudine animae humanae fastidio sit, reficit eam poësis, inexspectata et varia et vicissitudinum plena canens. Adeo ut poësis ista non solum ad delectationem, sed etiam ad animi magnitudinem et ad mores conferat. Quare et merito etiam divinitatis cujuspiam particeps videri possit, quia animum erigit et in sublime rapit: rerum simulacra ad animi desideria accomodando, non animum rebus, (quod ratio facit et historia), submittendo.“ —

dáno jen we smyslném požiwání, rozkoše jen w tělesné labodnosti, on zabraw se do sebe sám, učil, že prawá krása jest jen w duchu, aniž může wlastně smyslem, čili zwířecí člowěka částkau, pojímána býti. Formy líbé, nemající nijakého znatného potahu na duchowní záležitosti, prawil míti jen stín krásy, nad nějž mysl ušlechetná wyniká k samému pramenu jejímu, tam kde se zakládá žiwot bytostí rozumných. I wyznati se musí, že Shaftesbury jemně pronikl až k samému tomu pramenu krásy: ale w tom chybil, že dostaw se k němu, zůstal tam státi, aniž ohlédal se zpět, aby widěl, kam se jeho tok obrací. Bylby zajisté tudíž poznal, že ačkoli jeden a tentýž jest i dobra i krásy w duchu pramen, oborowé wšak, do kterých se oboje wléwají, welmi jsau rozdílní. Shaftesburymu krásau byla ctnost a blahoduší; w čemž arci potud prawdu má, že právě jemný krásocit wždy také se blahoduším spojený bývá, a jen ušlechtilé srdce každau krásu cele pocitowati schopno. Ale w oboru dobra mrawního panuje přísná určitost a nutnost rozumu, w oboru pak krásy wolnost bezwýminečná celého ducha našeho; což je od sebe wespolek bytně dělí. *Hutcheson*, učitel wážný, snažil se zásady Shaftesburyho saustawné a wědecky wyložiti, ačkoli bez pěkné jemnosti původa jejich.

Bezpochyby přílišnau stranností saustawy této pobuzený slowútný řečník *Edm. Burke*, ještě za swého mládí na protíwnau stranu co nejdále se postawiw, dowozowati začal právě onomu naopak, že wznešenost a krása mají wlastně swůj základ jen we smyslnosti a w popudech tělesných, onano sice w popudu k zachowání sebe samého, tato ale w popudu k obcowání pospolitému. I ačkoli přirozeným sobě jemným smyslem nemohl zabládditi tak dalece jako někdy powěstný Nifo, nýbrž wywedl i nemálo wýborných pozorowání poprwé na světlo: nemohl se přece

také uchrániti, aby nepomísil wznešenosti s pauhau toliko, hrůzau, krásy pak s lahodností.

Prawější ku krásowědě cestu nastoupil po něm *H. Home Lord Kaimes*. Tento zaslaužilý spisowatel dal se nejprw do dušewědného zpytowání citu, wášní a hnutí duchownich, wyjasňujíc wše příklady z básníkůw; potom ohlédal wšeliké spůsoby krásy a některá umění jemně a rozsaudně. Záměr jeho byl, ukázati světleji nežli dotud ukázáno bylo, že wšecka zákonnost krásocitu a wšecka prawidla prawé kritiky založeny jsau we přírodě ducha lidského; pročež i kritika nespoléhající leč na příkladu starých a na umluwitosti, jako francauzská, že musí býti nedůkladná. Tauto šťastnau myšlenkau, ačkoli Home jí sám prwní nepojal, dán přece základ lepšího krásowědného učení pro budaucnost. Jen toho litowati jest, že Home, chtěje whod učiniti spis swůj i čtenářům štítícím se odtaženého myšlení, dotekl mnohých wážných prawd jen běžně, že newstaupil dosti hluboko do duše, a wšeobecné zásady krásochuti, ježto by we předu státi měly, připojil jen na spůsob přídawku ku konci; i nebylo mu již tím samým lze dosíci wědecké důkladnosti.

Chwalného připomenutí mezi krásowědci anglickými téhož wěku zasluhují také učený *J. Spence*, který zakládal krásu dosti bystře na čtyrech základech, wýrazu a milostnosti, barwy a twaru; *W. Hogarth*, slowútný malíř, jenž ji dwojí čárau, wlniwau totiž a swíjenau, wyměřiti chtěl; *D. Hume*, slawný dějepisec a filosof, jemuž ale, jakož i *A. Smithowi*, čistá ozdobnost byla nadewšecko; pak *Harris*, *Cooper*, *Donaldson*, *Stedman*, *Webb* a zwláště *Beattie* a *Gerard*, jimžto ne tak wědecká důkladnost, jako jemný a bystrý saud ujišťuje wždy čestné místo mezi krásowědci národu tohoto.

Hlawa wšech kritikůw tehdáž byl učený a ostrowtipný

Sam. Johnson, který wlády swé za živa mocně užíwal, a i ještě posawad u krajanůw swých neztratil. Jeho celé snažení byla wšemožná slohu wýtečnost a jakási bystrota myšlení, kterau widěti jest we wšech jeho spisech; aučel krásoumy wůbec byla jemu, jak prawíwal, užitečná rozkoš, kteréž ale tisícery nekrásné a nebásnické wěci ještě u větší míře podati nám mohau. Ohniwých citůw, swobodné smělé fantasie, kdež nebylo mrawních průpowědí, ani wystát nemohl, a w posměch je dáwal wšudy. Diwno, že Shakespeare požíwal u něho tolike ještě wážnosti; ale toho tuším základní důwoďowé byli, nejprw, že přes století u národu swého wždy stejně oblíbeným zůstáwal, ježto století bývá obyčejná prý prawé ceny spisowatelůw průba; potom že plný jest naučení konawých (full with practical axioms and domestic wisdom — from his works may be collected a system of civil and oeconomical prudence). Že kritika takowá aspoň neméně škody nežli prospěchu přináší, netřeba mi mnohým dokazowati. Sokowé Johnsonowi, jichž náčelník byl *P. Stockdale*, newrownali se jemu we schopnostech; a znamenitý *Hugh Blair* podlé něho poctěnu býti se spokojil.

Ku konci minulého století wzniklá weřejná hádka, zdali to, co se wůbec *malířským* (picturesque) jmenuje, ode *krásy* w užším smyslu rozdílno, čili nic, nepřinesla téměř nijakého nauce naší užitku. Nemýlímeli se, měla ona příčinu we zdělání ušlechtilého zahradnictwí, a we wážnosti nedostatečných zásad Burkowých; nebo jisté krásy přirozených a zahradnických poloh nedají se z oněch zásad wyswětliti. Musilat tedy hádka ta již we swém předmětu nedůkladnau býti. Půwod její byl *Uv. Price*; odporník jeho zwláště *R. P. Knight*, diwně zmatený skeptik we krásowědě, jemuž aspoň nemáme zač děkowati.

Psali také nowěji o předmětech krásy *Thomson*, *Ar-*

thur, *Dugald Steward*, *Harpur*, *Alison* a jiní, ale krásowědy wlastně ani neobnowili, ani bytně dále nepošinuli. Angličané zwláště wáží sobě spisu *Alisonowa*, jímž on tajemnici krásowědy objasniti chtěl: ale muž tento nenejemný wine se potemně a nejistě ustawičně okolo jejího Nejswětějšího, nemoha doň přece nikdy prohlednauti. Jakým pak štěstím *Barrett* po něm k témuž cíli zaměřil, mně potud neznámo; jakož ani prospěch, kterým *Prince Hoare*, po *Barrym*, *Reynoldsu* a *Fuselim*, o wýklad zákonnostÍ krásoumy wýtwarné se pokusil.

A wšak jižtě drahně let, co Angličané, zanešení jinými záležitostmi, a mnějíce snad dostatečně wyskaumané miti, cokoli se o krásе a umění wěděti může, wšecko již další w této třídě usilowání, jak se zdá, jiným národům, zwláště Němcům, pozůstawili. Jen mocný duch nynějších genialních básníkůw Anglie, Byrona i Waltra Scotta, a příklad nowější kritiky německé, která počala sobě od nedáwna cestu k ostrowanům těm klestiti, dáwají nám naději, že i w Anglii krásowěda nabude brzy nowého žiwota.

IV. W Němcích.

U *Němcůw* krásowěda w ustawičném zápasení a tříbení počata i wzdělána; než práwě toto tříbení, a skaumawý, z něhož plynulo, duch národu byli příčinau, že saustawa nauky této u nich, nejsauc wtísněna do jistých mezí nepřestupných, dospěla ke mnohem větší zralosti a dokonalosti, nežli we kterékoli jiné krajině. Boj ten počal již za wěku *Gottschedowa*, neslawné paměti; kdežto ale strana šwejcarská, za úsilím *Bodmera* i *Breitingera*, dobročinné měla následky. A wšak Němci následowali tehdáž wůbec kritiky cizozemské welmi jalowě; od níž je wšecko přílišné horlení *Klopstokowo*, jakož i zásluhy *Lessingowy* a *Göthowy* jen později odwesti mohly.

Za otce krásowědy drží se u Němcůw *A. G. Baumgarten*, poněwadž ji w polowici minulého století pode jmenem *aesthetiky*, čili *nauky o čitelnosti* *), prwní saustawně přednášeti začal; zásluha chatrnější, byloli mu s prawdau chybiti se w zásadách. Následowaw učení školy Wolfowy, která, stanowila dokonalost wůbec za nejwyšší filosofie prawidlo, Baumgarten nacházel ji také we kráse, a tato byla jemu tedy tolik, co *dokonalost smyslně čili w čitelnosti poznaná*. Dokonalost ale wěci některé, jakož on ji wykládá, jestit shodnost jednotliwostí jejích s ponětím; ta pak může ne w čitelnosti, která wždy změnná jest, alebrž jen w rozumu, jenž jest původní jednota poznáwajicnosti, stawiti se dostatečně a jasně. Jestliže tedy ponětí nesídlí w čitelnosti, nemůže ani dokonalost čitelností poznána býti. Což on předwídaje, jmenowal poznání krásy zatmělým, a mělby byl je raději zmatečným nazwati; neb takowé to jest. Ano i wezmeli se dokonalost w jiném smyslu, jakožto přiměřenost k záměrům, naměteno již dáwno, že ku př. břitkost meče (jeho dokonalost), čitelností (rány) poznaná, nepodáwá jemu proto krásy. A nezpomínajíc toho, že podlé zásad Baumgartnowých ideální krásy ani není, ony ještě podrobují krásowědu logice, kteráž ani sama sobě dorozuměti nemůže.

Mnohem wíce powinowánotě potomstwo wytečnému

---

*) Slowo *αἰσθητική* znamená wlastně jen nauku o čitelnosti (smyslu); nic méně a nic wíce. Baumgarten zakládaje krásu cele na čitelnosti, mohl nauku o kráse důsledně arci nazwati aesthetikou. Kdo ale se zásadami jeho se nesrownáwá, může jen welmi newlastně slowa toho užiwati, poněwadž na znaku lichém založeno jest. Proč Němci zanedbali slowa *καλλιλογια*, které nejen wěcí přiměřenější, ale již i od nejstaršího jich krásozpytce *Aug. Vogela* léta 1601 užiwáno jest? U nás u Slowanůw netřeba slowa *aesthetiky*, ježto my můžeme míti jasnější a lepší názew *krásowědy* we wlastní řeči swé.

J. Winkelmannowi, který obětował život svůj rozšíření jemnější známosti krásoumy a lepší chuti. Winkelmann byl Řek citem i duchem svým; nikdo před ním tak hluboce newnikl do tajemstwí umělcův řeckých. Může se říci, že on a Home, w témže času, ale cestau rozdílnau, udělili nového ducha krásowědě, jakož i *Mengs*, jeho přítel, šinul s ním krásoumu w Římě znowa na prawau cestu. Přísně wědecky sice tito muží nepokračowali; ale neprchali wolná krása přede wší přísností? Winkelmann přidržel se také, co do zásad, Baumgartna, či raději Wolfa: než kolikráte wykročily wýpowědi jeho citu i ostrowtipu z oboru, kterau jemu zásady ty nedostatečné wykazowaly!

Národu swému neméně pamatný jest posawad *G. E. Lessing*, jakožto původce lepší kritiky, an oswojil sobě saudně a ostromyslně Aristotelowy a Diderotowy zásady o nápodobení přírody. Wedle něho čestně stojí *M. Mendelsohn* a *J. G. Sulzer*. Onen rozumowal o krásocitu nenezdárně, tento, dle mého wědomí, byl prwní, kdo ač ne saustawně, učil obšírněji wše, co ku krásowědě a ku krásoumě náleží; i ačkoli zásady jeho, z drahné částky podlé Baumgartna položené, neodolaly časům, umělecká wšak poznamenání zůstáwaji wždy u wážnosti.

Mezi mnohými, kteří potom psali o předmětech krásowědy, zasluhují *Engel*, *Eberhard*, *Moritz*, *Flögel*, *Heydenreich*, dwa *Dalbergowé*, později pak *Zschokke*, *Pörschke* a *Ramdohr* čestné paměti. Nedostatečnost dosawadních zásad brzy od nich uznána: hledáno tedy prawdy wšelijakými cestami, zwláště ale dušewědně, w čemž již od Angličanův příklad podán byl; wynášeny pak jako na zkaušku zásady tu jímawé přírodnosti, tu citelnosti, tu mrawnosti, awšak beze značného prospěchu krásowědy; až naposledy zdálo se, jako by filosofie krásy tím dále uprchala, čím snažněji byla hledána.

Té doby powstal *Immanuel Kant* se swau kritikau saudnosti, a založil owšem nowý wěk we krásowědě. Ne že by tento nejzaslaužilejší wěku swého filosof byl již odkryl tajemstwí krásy, aneb i dowršil krásowědné skaumání: ale že takořka prwní s prawě wědeckau důmyslností a ostražitostí nastaupil k němu cestu. Wše co ze stanowiště čistého rozumu, na kteréž se Kant byl postawil, o krásе dowěděti se dalo, přednášeno od něho s welikau určitostí a důkladností: ale stanowiště to samo, že by we krásowědě prawé bylo, nelze připustiti, anby proti tomu swědčil i sám příklad Kantůw, i wýpadek jeho rozumowání. On učil, že saudem krásocitu nepoznáwá se jakost nějaká předmětu, alebrž jen záměrnost jeho formy k wolnému rozehrání mocí duchowních; že zalíbení krásocitné odtud pocházející nezáwislé jest od jestoty předmětůw, pročež ani že nijaké materialní jímání, nijaké smyslné půwaby nemají podkládati se jemu za určující důwod. Určil tedy krásu přemyslně, we shodné hře rozumu a obraznosti: čímž ji také za powšechně platnau, ač od ponětí nezáwislau, wyhlásiti mohl. Ale Kant, jak se zdá, nepoznal, aneb aspoň nešetřil onoho zwláštního wýznamu krásy wůbec pro každého čistě člowěckého ducha, za kterýmž ona wyplňuje bezprostředně půwodní jakausi a bezwýminečnau, ač jen podmětní, snahu jeho beze wšeho potahu na různé člowěka moci, aniž pak pod wýminkami zákonůw samých toliko působností wýstředních. Pročež ačkoli pojednání jeho, patříce na ně ze stanowiště jeho wlastního, jest arci znamenité, a podrží wždy cenu swau jakožto přemyslné skaumání krásy: nemohlo wšak, newyměřiwši krásocitu, dosti učiniti ani umělcům, ani krásocitným pozorowatelům. A jím sice pozornost filosofůw i nefilosofůw byla na krásowědu mocněji než čím jiným pobuzena w posledních desíti létech minulého století: ale již na počátku přítomného počato je zane-

dbáwati, a tu i hned literatura německá přeplněna byla množstwím rozmanitých saustaw a domnění nádenních. Pamatnější následowníci Kantowi we krásowědě, kteří s částky také některé nedostatky wůdce swého wynahraditi se usilowali, byli *Bendavid*, *Heusinger*, *Michaelis*, *Delbrück*, *Krug*, *Kiesewetter* a jiní.

K wyjasnění wšak a ke zdokonalení krásocitu i ducha uměleckého w Němcích, mnohem aučinněji nežli tito wšickni, pomáhali tří mužowé, *Herder*, *Schiller* a *Göthe*, jakowé pořídku počítají národowé, jež ale, spolu s *Wielandem* a *Richterem*, malé město Wímarské w lůně swém po mnohá chowalo léta.

J. B. Herder, tento duch wšeobsáhlý, přítomný měl sobě celý swět, bylý i jsaucí, hmotný i duchowní; ostrému zraku jeho zjewila se každá prawda, jemné duši odkryla se krása každá; wšeliké pole wědomostí lidských jím zaurodněno, a čerstwé símě pučilo se bujně, kamkoli ho uwrhla síla jeho. Duch čistého člowěčenstwí zdál se spočíwati na něm jako na swatém knězi swém, a mluwiti z něho i we krásowědě. On byl nejmocnější Kantowy kritiky odpůrce: nebo duch jeho epický a wšeobsahující, nemohl wystáti oné strannosti we filosofii kritické, kteraužto teď zanešený widěl celý národ swůj; pročež i naproti Kantowi ne sice tak přísně a saustawně, jako raději živě a důwtipně mysliw učil.

Za to filosofie kritická welikau našla podporu skrze *F. Schillera*, wýtečného jak básníka tak i myslitele. Tento zwláště snažil se wyjasniti, zjemniti a rozšířiti zásady Kantowy we krásowědě. Ale jak newhodné a nedostatečné tyto zásady jsau, může ukázati samo to Schillerowo snažení. U něho jistě jak rozum tak i krásocit byli na neobyčejném stupni wzdělanosti; on měl dar jasného předstawowání, který wždy, zwláště ale w protisadách, wítěznau mocí se

jewil. A wšak weškeren ten jeho důmysl, wšecka ta proníkawost jeho zraku duchowního, wšecka ta hlubokost, do kteréž se skaumáním swým zawoditi uměl, nedaly mu přece spatřiti posledního uhelního kamene, na kterém spoléhati má celá krásowědná saustawa; aspoň nám jí, přeskorau smrtí uchwácen byw, nepozůstawil nikdež dostatečně wyložené podlé wlastní wůle swé. *)

*) Potřebí saud tento snad přísný osprawedniti. Hlawní Schillerowa pojednání jsau: „o milostnosti a důstojnosti"; „o pokrásném wychowání člowěka"; „o naiwném a sentimentálním básnění." W každém nacházejí se pamatní, ne tak omylowé, jako raději nedostatkowé. W pojednání prwním dowodiw Schiller, že krása tím powstáwá, když rozum slučuje idey swé s úkazem předmětným podmětnau jakausi nutností, prawí posléze (díl II, str. 241): „Was für eine Idee das nun sei, die die Vernunft in das Schöne hineinträgt, und durch welche objective Eigenschaft der schöne Gegenstand fähig sei, dieser Idee zum Symbol zu dienen, diess ist eine viel zu wichtige Frage, — deren Erörterung ich auf eine Analytik des Schönen verspare." Ale analytiky této nám potom nepodáno; kdežto předce na důkazu nejen slučowání tohoto, ale na jasném důkazu dušewné nutnosti jeho wšecko tak záleží, že bez něho stanowiště rozumu čistého we krásowědě wždy zůstáwá nedůwodné a libowolné. Jak ale toto sjednotiti se dá s tím, co Schiller jinde (díl III, 147) prawí: „So nothwendig es ist, dass das Gefühl im Gebiet der Vernunft nichts entscheide, eben so nothwendig ist es, dass die Vernunft im Gebiet des Gefühls sich nichts zu bestimmen anmasse" — to uhodnauti ne tak snadno jest.

W pojednání o pokrásném wychowání člowěka rozštěpuje se bytnost člowěka w jeho rozumnost a tělesnost co nejostřeji, a každé se připisuje zwláštní popud, oné popud formy (Formtrieb), této popud hmotu (Stofftrieb), kteří stojí tak sporně sobě naproti, že i wespolek se zrušují. Spojení obau popudůw nazýwá se popudem hrawosti (Spieltrieb), a předmět tohoto jest prý krása. Ale bytí tohoto spojení přijímá Schiller za skutek, od rozumu prý z nadsmyslných příčin požádaný, nejen

J. W. Göthe, mocný a mnohotwárný genius, řídí a sprawuje krásochuť a weškeren téměř duchowní žiwot národu swého již ode padesáti let. On to byl, jenž ponuknutý z počátku zwláště Shakespearem a Herderem, dopomohl konečně k odwržení wazeb kritiky francauzské; on wedl krajany swé wliwem genialních swých básní přes diwomocné praudění k měkaučké rozčilenosti, pak k ideálům žiwota krásoumného, a zase ku pojímání a následowání

---

neukázaw jeho možnosti, alebrž ukázaw naopak jeho nemožnost. Pročež i důsledně uznáwá, že „možnost krásy jest nepochopitelna rozumu“ — cestau totižto, kterauž on byl nastaupil; kdyby to zajisté owšem prawdau bylo, nemohlibychom již ani krásowědy míti, jejížto předce prwní powinnost jest, ukázati možnost krásy wůbec, a tudíž i možnost její zwláštní zákonnosti. Ostatně dušewědný rozbor mnoha krásowědných prawd dáwá tomuto pojednání znamenitau cenu. Chyba jen w tom, že spisowatel dal se tu pořád do rozboru, neohlédaw dříwe původního jestotného sauboru dostatečně. Z jednoty dá se snadněji pochopiti mnohost, nežli ze mnohosti jednota.

W pojednání „o naiwném a sentimentálním básnění“ zrůzniw Schiller oba tyto druhy básní od sebe opět co nejostřeji, prawí (II str. 61): „Dieses sind die zwei einzig möglichen Arten, wie sich überhaupt der poëtische Genius äussern kann. Sie sind, wie man sieht, äusserst von einander verschieden, aber es gibt einen höheren Begriff, der sie beide unter sich fasst, und es darf nicht befremden, wenn dieser Begriff mit der Idee der Menschheit in eins zusammentrifft. Es ist hier der Ort nicht, diesen Gedanken, den nur eine eigene Ausführung in sein volles Licht setzen kann, weiter zu verfolgen.“ A přece toto, jakožto prawý klíč ke wšemu ostatnímu, bylo přede wším potřebné. Widěti tedy, že Schiller podlé spůsobu filosofie kritické wůbec, krásu jen po stranách skaumal, an rozum čistý původně přírodan swau rozborný jsa, jen w částečných powšechnostech se jewí; že ale krása sama w sobě, jsauc tatáž a nedílná wšudy, cestau kritické filosofie aspoň posawad ještě nedala se wyskaumati. —

krásochuti wšech wěkůw a národůw; tak že spůsobiw u nich wýborných úkazůw aspoň neméně nežli křehkostí, dokonal tím, že je sprostil jednostrannosti. Saudowé jeho o bytnosti a zákonech krásoumy jsau také práwě geniální. Nicméně Göthe we krásowědě učinil sebe přepamátným ne tak tím co učil sám, jako raději čemu příčinu podal.

Jeden z nejwážnějších následkůw jeho působnosti byl spolek náčelních jeho ctitelůw, zaměřujících obnowení takořka celé krásowědy a krásoumy; mezi nimiž oba bratří *Schlegelowé*, pak za rána zemřelý *Novalis* (Hardenberg) a *L. Tieck* se zwláště wyznamenali. Poznawše tito, kterak jejich krajané nawykli potud we krásoumě po wšem jiném wíce nežli po kráse se ptáti, počali tudíž opírati se mocně tomu nezřízenému dychtění jich a usilowali we wšem téměř naopak. Že pak nowá tehdáž filosofie *Schellingowa* swau důwtipností, rozsažností a swobodau záměrům jich lépe nežli která jiná lahodila: počali podlé zásad jejích přednášeti celau také krásowědu w rauše, které s Plotinowým we starožitnosti nemalau mělo podobnost. Názor absolutnosti, čili wěčné nerozdílnosti ducha i přírody, podmětu i předmětnosti, jest podlé filosofie této pramenem wšeho náboženstwí, wědomí a umění. W nauce a umění jewí prý se tworná síla absolutnosti stejně, kromě že obraznost konstruuje w onom powšechnosti, w tomto pak jednotliwosti. Umění pak jest ideálůw z absolutnosti pojatých wypodobení skrze twornau ducha moc. Dle toho tedy arci jak krásoumy, tak i nauky, nepojímají zákonůw a předmětůw swých nikoli ze zewnějška čili ze samé předmětnosti, ale čerpají je toliko z moci duchowní či z absolutnosti. A wšak přísněji to berauce, podlé saustawy této již nelze nalezti ani bytného a nutného rozdílu mezi myšlením a bájením, mezi učením, uměním a náboženstwím: což wésti musí k nesčíslným zmateninám, a tak posléze

k záhubě wšech nauk a umění. A we krásowědě zwláště, cokoli uměleckého jest, musí již tím samým krásno býti, ana krása jen skrze umění možna.

Ačkoli tedy duch nowé této nauky přípudil mnohé učence, mezi nimiž předně *Ast* a *Görres*, pak i *Wagner*, *Bachmann* a *Eschenmayer*, k diwným zámeznostem, tak že již we hláholných wýpowědech musely konečnost i nekonečnost a nebe i země přispíwati diwnau směsicí k wýkladu krásowědy: nedají se mu wšak také zásluhy odepříti. Z těchto největší byla ta, že krásowědě tau revolucí teprw dokonale uwolněno. Zámeznosti ty, jako nějaká horečka, nemohly se dlauho udržeti: ale zaplatiwše daň swau prawdě, po utišení hluku toho postaupily rozšířené po sobě diwadlo dozornějšímu skaumání.

Větší částka staupencůw této nowé školy wrhla se tudíž, pod náwodem *Tiecka*, *F. Schlegela*, *A. Müllera* i *Z. Wernera*, do nábožné mystiky. Jen hluboký wýznam dušewní, jen tauha neskonalá, jen tajemný duch lásky a wíry, jen ztotožnění se s božstwím pokládáno krásoumě za aučel a bytnost. Tudíž pořád plýtwáno tajemnosti plnými city, staroasiatskými mysteriemi a staroněmeckau srdečností; a hlásáno, jakoby teprw nastáwal wěk prawé poesie a prawého žiwota. K dokonalejšímu oswojení sobě tohoto žiwota sbíráni horliwě wšickni ostatkowé staroněmeckého básnictwí a malířstwí, w čemž sobě největších zásluh získali *Görres*, *Grimm*, *Hagen*, *Büsching*, *Docen* a j. A nejen básníci postawili je sobě za wzor, ale i malířům zalíbilo se hledati především onoho ducha, který nacházeli zwláště w obrazech starého chrámu Kolínského, a pod náwodem *Corneliusa* i *Overbeka* wzniká nyní u Němcůw w Římě nowá škola malířská, jejížto předmět není krása, ale mystické jakési wýznamy. Diwné usilowání, nadobyti sobě zwláštního stranného spůsobu citelnosti! Wždyť

pak jen to, co plyne z ducha samowolně a mocně, nikoli pak co se duchu schwálně přiloží, může míti nelichý jadrný život! Göthe sám, jehož nowí tito dobrozwěstowé měli za praotce swého, proti usilowání jejich důkladně se prohlásil.

August Wilém Schlegel přepamátný jest mezi kritiky národu swého, již i proto, že prawdy od něho přednášené klestí sobě cestu i do Anglie, do Francie a Italie. Jemnému jeho saudu nemožné bylo zámezné blauznění mnoha jeho společníkůw; rozšířená jeho literatury a krásoumy známost ochránila ho před jednostrannosti. Sudba krásy wůbec nabyla jím prawého života. Jen ale onen rozdíl jeho tak ostrý mezi antickým a romantickým uměním, jenž se nyní po celé téměř Europě rozléhá, nezdá se mi ani filosoficky ani dějinně prawým a příměrným býti. Aspoň potřebí bylo wywinauti nejprw bytnost jednotné té krásoumy, která spolehá na bytnosti člowěka wůbec, nežli se podřízení její druhowé dali ohlédati o sobě. Neboť jako člowěčenstwí samo jen jedno a totéž jest, tak i poesie jeho jedna, jakkoli rozmanitě se wyskytá u wšelikých národůw a wěkůw. I k antickému či romantickému básnictwí náležejí staroasiatské a staroslowanské poesie?

Ctihodný *Clodius* zamyslil sobě wystawiti z přemyslu celau saustawu poetiky: myšlénka smělá i chwalitebná, třebať se i nemohla podařiti. Jeho zásadní chyba w tom wězí, že on středek weškeré skutečné bytnosti člowěka stawil mimo člowěka samého, totižto w božstwí, a že zákonnost jeho wyswětlowal zázrakem; čímž arci, zwláště při nucené jeho tetralogii, nic dostatečně newyswětleno. Z tohoto lichého stanowiště mohla sice odkrýti ostrowtipnost jeho mnohé nepoznané strany zákonnosti krásy, ale prawdy owšem dosíci nemohla.

I *Solger* platonský zasluhuje čestné paměti mezi předními krásowědci; muž jemných citůw, a newšedního dů-

myslu. Jeho úwaha rozličných krásowědných zásad jest úwaha ostrozrakého myslitele; a přece zawedl se sám, jakož já se domníwám, tím, že nepráwě ohlédal powahy snahy dušewné bezwýminečné. Postawilť se proto Solger we zpytowání krásy a umění wůbec wlastně jen na stanowiště tragičnosti, pokládaje za bytnost jejich *ironii*, čili zničowané usilowání ducha po neskončenosti, ana prý práwě we zničowání tomto bezprostředně se zjewuje. Muselyť tedy zásady jeho, jakkoli hluboce položené, býti předce bytnosti krásy nepříměrné a jednostranné.

Nepozůstáwá mi již, než připomenauti na krátce zásluhy krásowědcůw a kritikůw německých nowějších, neoddaných nikteré zwláštní škole. Mezi nimi znamenitě wyniká *F. Bouterwek*. Zřídka oprawdu pojíwá se tak auzce mysli hlubokost s jemnotau srdce, rozšířená učenost se stejnau wzdělaností krásocitu, a filosofická důkladnost s darem pěkné wýstawy. Jeho spis o krásowědě, ačkoli nedostatečný, nezawodí aspoň ke bludům; jeho dějiny básnictwí nowějších ewropejských národůw může nejbezpečněji do rukau wzíti, kdokoli žádá oswojiti sobě krásowědnau literatury známost.

Jean Paul (Richter), geniální básník, geniálním také zrakem pronikl do bytnosti krásy básnické wůbec. Z ohledu tohoto příprawa jeho ku krásowědě nemůže dosti wážena býti. *W. Humboldt*, *Fries* a *Körner* usilowali také chwalně o dorozumění se we krásowědě; eklektický *Poelitz* zůstal wíce na powrchnosti. *St. Schütze* přednášel o powaze komičnosti wýborné myšlenky. Zákonnost wýtwarné krásoumy saudně a jemně wykládali zwláště *Fernow*, *A. Schreiber*, *Seckendorf*, *Fiorillo*, *Falk*; nowěji *Schorn* a *Riepenhausen*. Zákonnost hudby pořídku a skrownĕ skaumána; nejwětší zásluhy tu nabyli sobě *Michaelis* a *Wendt*.

Tolikerá snažení národu sama w sobě hlaubawého, tolikeré půtky škol rozličných, tolikeré saustawy a domnění

jedna po druhých wynášené, nemohly nebýti k welikému krásowědě užitku. Již přeskaumáno, přetřásáno a tříbeno wše; a není tuším sebe diwnější krásowědné průpowědi, která by u Němcůw nebyla přednášena w samém wědeckém oděwu. Pročež i rozšířeno u nich pole nauky této nekonečně, a pokladowé prawdy nepomíjející, ačkoli z husta s lichým číslem smíšení, uwedeni w oběh u národu tohoto, jako nikde jinde. I budeť on, spamatowaw se posléze w pauhé prawdě, prwní před jinými chlubiti se moci dokonalau krásowědau národní.

V. Ostatní wzdělaní ewropejští národowé, nezaložiwše nikdy zwláštní školy krásowědné, nemohau we krátkém přehledu tomto místněji zpomínáni býti, třebasbych já i sebe lepší jich známost měl. A wšak lituji, že také úsilí pokrewných nám Slowanůw, *Polákůw* a *Rusůw*, nedostatkem obchodu a spolku literárního tajno mne zůstalo. Ačkoli sice nezdá se, žeby nucenosti, kterau kritika francauzská od wěku Ludwíka XIV po Ewropě celé rozšířila, dosawade byli znikli: nicméně nadíti se jest, že nyní, když jim nastal wěk zwláštní we wšeobecném dějinstwu, nezůstanau po zadu také w ušlechtilé této wědomí lidského třídě. U nás *Čechoslowanůw*, kteří w čele jich pronikli sme nejdále do srdce Europy, a hrdinstwím i uměním od dáwna nemalé sobě získali sláwy, o dějinách krásowědy pohříchu ještě mluwiti nelze. Nás Němci, jako je Francauzi, dosawad wodili, a jen až příliš často, snad naší wlastní winau, zawodili.

VI. Za potřebné widělo se přidati dějinnému přehledu tomuto znamenitější *literaturu krásowědy*, takořka malau ale wybranau knihownu nauky této. Sbírka ta dala by se arci lehkau prací aspoň zdesateronásobniti, kdybychom wše, co kde o krásе wíce psáno nežli myšleno bylo, připomenauti měli. Ale zapomenutí jest nejpřirozenější a nejsprawedliwější trest spisůw prázdných a jalowých; ačkoli já

neosobuji sobě, žebych byl již wše poznal, co kde krásowědného snad wýborně psáno bylo.

1) *Platonis* Phaedros, Symposion, Hippias major, Jon, Philebus, de Republica, de Legibus etc. — *Aristotelis* Ars poetica, cum comment. G. Hermani, Lipsiae, 1802. 8. — *Dionysius Longinus* de Sublimi, graece et latine stud. B. Weiske, Lipsiae, 1809. 8 — *Plotini* Liber de Pulchritudine, cum annot. F. Creuzer, Heidelbergae, 1814. 8. —

2) *Nic. Franco*, Dialogo, dove si ragiona delle bellezze. Casale, 1542. 4. — *J. Huarte*, Examen de los ingenios. Madrid. 1566. 8. — *Aug. Vogel*, Kallilogia, sive pulchri contemplatio, Lipsiae 1601. 4. — *J. Addison*, On the pleasures of imagination, Spectator, vol. VIth. — *A. Shaftesbury*, Characteristics, London, 1737, 3 voll. 8. — *F. Hutcheson*, Inquiry into the original of our ideas of beauty and virtue, London, 1720. 8 — *J. P. Crousaz*, Traité du beau, Amsterdam (1714) 1724. 2 vol. 12. — *J. M. André*, Essai sur le beau. Paris (1741) 1763, 2 voll. 12. — *C. Batteux*, Les beaux-arts réduits à un même principe. Paris, 1746. 8. — *C. S. Montesquieu*, Essai sur le goût dans les choses de la nature et de l' art; oeuvre posthume. — *D. Diderot*, Traité du beau. — (*J. Spence*) Crito, or a dialogue on beauty, by H. Beaumont, London, 1752. 8. — *W. Hogarth*, Analysis of beauty, written in the wiew of fixing the fluctuating ideas of taste. London. 1753. 8 — *J. P. Cooper's* Letters concerning taste. London (1753) 1771. 8 — *E. Burke*, Inquiry into the origin of our ideas of the sublime and beautiful. London. (1757) 1767, 8. — *A. Gerard*, Essay on taste, London, 1758. Essay on Genius, London 1774. 8. — *H. Home* (Lord *Kaimes*) Elements of criticism, London, 1760. 3 voll. 8. — *S. Bettinelli*, Dell' entusiasmo delle belle arti, Milano, 1769, 8. — *F. Donaldson*, Elements of beauty, London, (1780) 1787. 8. — *W. Stedman*, Laelius and Hortensia, or thoughts on

the nature and objects of taste and genius. Edinburgh, 1782, 8. — *St. Arteaga*, Investigaciones filosoficas sobra la bellezza ideal, considerada come objecto de todas las artes de imitacion. Madrid. 1789. 8. — *W. Thomson.* An inquiry into the elementary principles of beauty in the works of nature and art, London, 1798. 4. — *Uv. Price*, Essays on the picturesque, London, (1774) 1810. 3 vol. 8. — *R. P. Knight*, An analytical inquiry into the principles of taste. London, 1805. 8. — *J. Cigognara*, Del bello, ragionamenti. Firenze, 1808. 4. — *C. V. Bonstetten*, Recherches sur la nature et les lois de l' imagination, Genève, 1807. 2 voll. 8. — *P. J. Barthez*, Théorie du beau dans la nature et dans les arts. Paris, 1807. 8. — *Dugald Steward*, Philosophical essays, Edinburgh, 1810. 4. — *A. Alison*, Essays on the nature and principles of taste, (1790) Edinburgh, 1811. 2 voll. 8. — *B. Barrett*, Pretensions to a final analysis of the nature and origin of sublimity, style, beauty, genius and taste. London, 1812, 8. — *J. Droz*, Etudes sur le beau dans les arts. Paris, 1815. 8. —

A. G. Baumgarten, Aesthetica. Traj. ad Viadrum, 1750 sq. 2 voll. 8. — *G. F. Meier*, Anfangsgründe aller schönen Wissenschaften. Halle, 1748 ff. 3 Bde. 8. — *M. Mendelsohn*, Briefe über die Empfindungen etc. — *J. G. Sulzer*, allgemeine Theorie der schönen Künste, nach alphab. Ordnung, Leipzig, 1771 ff. 4 Bde. 8. — *J. A. Eberhard*, Theorie der schönen Künste und Wissenschaften. Halle, 1783. 8. Id. Handbuch der Aesthetik für gebildete Leser aus allen Ständen, in Briefen. Halle, 1803 ff. 4 Bde. 8. — *C. P. Moritz*, über die bildende Nachahmung des Schönen. Braunschweig, 1788. 8. etc. — *K. H. Heydenreich*, System der Aesthetik. Leipzig, 1790. 8. — *K. v. Dalberg*, Grundsätze der Aesthetik, deren Anwendung und künftige Entwickelung. Erfurt, 1791. 4. — *H. Zschokke*, Ideen zur

psychologischen Aesthetik. Berlin, 1793. 8. — *F. W. Ramdohr*, Charis, oder über das Schöne und die Schönheit in den nachbildenden Künsten. Leipzig, 1793, 2 Bde. 8. — *J. Kant*, Kritik der Urteilskraft. Berlin. 1790. 8. — *L. Bendavid*, Beiträge zur Kritik des Geschmacks. Wien 1797. 8. — *J. H. Heusinger*, Handbuch der Aesthetik. Gotha, 1797 ff. 2 Bde. 8. — *C. F. Michaelis*, Entwurf der Aesthetik. Augsburg, 1796. Id. Ueber den Geist der Tonkunst. Leipzig, 1800. 8. — *F. Delbrück*, das Schöne, eine Untersuchung, Berlin, 1800. 8. — *J. G. Herder*, Kalligone, Leipzig, 1800. 3 Bde. 12 etc. etc. — *F. Schiller*, Kleinere prosaische Schriften. Leipzig. 1792 — 1802. 4 Bde. 8. — *W. Humboldt*, Aesthetische Versuche, Braunschweig, 1802. 8. — *W. F. Krug*, Aesthetik. Königsberg. 1810. 8. — *F. W. J. Schelling*, über das Verhältniss der bildenden Künste zu der Natur, eine Rede. Landshut, 1808. 4. — *F. Ast*, System der Kunstlehre. Leipzig, 1805. 8. — *F. Bouterwek*, Aesthetik. (1806). Göttingen, 1815. 2 Bde. 12. — *(Körner)* Aesthetische Ansichten. Leipzig, 1808. 8. — *K. H. L. Poelitz*, Aesthetik für gebildete Leser. Leipzig, 1807. 2 Bde. 8 — *A. Schreiber*, Lehrbuch der Aesthetik, Heidelberg, 1809. 8. — *G. F. Seckendorf*, Kritik der Kunst. Göttingen, 1812. 8. — *S. Schütze*, Versuch einer Theorie des Komischen. Leipzig, 1817. 8. — *K. W. F. Solger* Erwin, vier Gespräche über das Schöne und die Kunst. Berlin, 1815. 2 Bde. 8. — *F. A. Nüsslein*, Lehrbuch der Kunstwissenschaft. Landshut, 1819. 8. —

3) M. H. Vida, De arte poetica, lib. III. Cremonae, 1520. 8. — *Bern. Partenii*, De poetica imitatione libri V. Venetiis, 1565. 4. — *N. Boileau Despréaux*, L'art poétique, poëme en quatre chants. Paris, 1673. 8. — *J. Dryden*, Essay on dramatic poetry. London. 1688. 8. etc. — *L. A. Muratori*, Della perfetta poesia italiana. Modena 1706. 2

voll. 4. Id. Riflessioni sopra il buon gusto, intorno le scienze e le arti. Venezia, 1708 sq. 2 voll. 4. — *G. Gravina*, Della ragion poetica. Roma. 1708. 2 voll. 4. — *A. Pope*, Essay on criticism, 1709. — *Rollin*, la manière d'enseigner et d'étudier les belles lettres. Paris, 1726 sq. 4 voll. — *Du Bos*, Réflexions critiques sur la poesie et la peinture. Paris, 1719. 3 voll. 8. — *L. Racine*, Réflexions sur la poesie. Paris, 1747. 2 voll. 8. — *J. F. Marmontel*, Poetique Francaise. Paris, 1763. 2 voll. 8. — *Ch. Batteux*. Cours des belles-lettres, Paris, 1747 sq. 4 voll. 8. — *L. S. Mercier*, Du theâtre, ou nouvel essai sur l'art dramatique. Amsterdam, 1773. 8. — *J. Brown*, Dissertation on poetry and music. London, 1763. 4. — *G. Campbell*, Philosophy of rhetoric. London, 1776. 2 voll. 8. — *J. Priestley*, Lectures on oratory and criticism. London, 1777. 4. — *J. Beattie*, Essays on poetry and music. London, 1779. 8. — *S. Johnson*, Biographical and critical prefaces to his collection of english poets. London, 1781. 4 voll. 8. — *H. Blair*, Lectures on rhetoric and belles-lettres. London. 1783. 2. voll. 4. — *J. G. Dubois Fontanelle*, Cours de belles-lettres. Paris, 1813. 4 voll. 8. — *N. L. Lemercier*, Cours analytique de literature générale. Paris, 1817. 4 voll. 8. — *A. Duval*, Réflexions sur l'art de la comédie. Paris, 1820. 8. — *J. F. de Laharpe*, Lycée, ou Cours de literature ancienne et moderne. Paris, 1799 sq. 16 voll. 8. — *P. L. Ginguené*, Histoire littéraire d' Italie. Paris, 1811 sq. 9 voll. 8. —

G. E. Lessing, Laokoon, oder über die Grenzen der Malerei und Poesie. Berlin, 1766. 8. Dramaturgie, Hamburg, 1767 ff. 2 Bde. 8. — *J. S. Eschenburg*, Entwurf einer Theorie und Literatur der schönen Redekünste. Berlin (1783) 1804. 8. — *C. F. Flögel*, Geschichte der komischen Literatur. 4 Bde. Liegnitz, 1784 ff. 8. — *A. W.* und *Fr. Schlegel*, Athenäum. Berlin, 1798 ff. 3 Bde. 8. Charakteri-

stiken und Kritiken. Königsberg, 1801. 2 Bde. 8. — *A. W. Schlegel*, über dramatische Kunst und Literatur. Heidelberg. (1809) 1817. 3 Bde. 8. — *Jean Paul*, Vorschule der Aesthetik. (1804) Tübingen, 1813. 3 Bde. 8. — *(C. A. Clodius)* Entwurf einer systematischen Poetik. Leipzig, 1805. 2 Bde. 8. — *Fr. Bouterwek*, Geschichte der Poesie und Beredsamkeit, seit dem Ende des XIII. Jahrhunderts. Göttingen, 1802—1820. 12 Bde. 8. — *A. Apel*, Metrik. Leipzig, 1815 ff. 2 Bde. 8. — *G. Hermanni*, Elementa doctrinae metricae. Lipsiae, 1816. 8 —

4) *Lionardo da Vinci*, trattato della pittura. Parigi. 1651. fol. — *C. P. Lomazzo*, Idea del tempio della pittura. Milano, 1590. 4. Trattato dell' arte della pittura. Milano, 1584. 4. — *R. de Piles*, Cours de peinture par principes. Paris, 1720. 8. — *C. Lebrun*, Conférences sur l'expression des passions. Amsterdam, 1713. 12. — *J. Winkelmanns* Werke. Herausgegeben von Fernow und Meyer. Dresden, 1808 ff. 8 Bde. 8. — *Et. Falconet*, Réflexions sur la sculpture. Paris 1761, 12. — *F. Hemsterhuis* lettre sur la sculpture. Amsterdam, 1768. 8. — *F. Algarotti*, Saggi sopra le belle arti; nelle sue opere. Livorno, 1765, 8 voll. 8. — *A. R. Mengs*. Opere. Parma, 1780. 2 voll. 4. — *D. Diderot*, Essai sur la peinture. — *D. Webb*, Inquiry into the beauties of painting. London, 1760. 8. — *C. L. Hagedorn*, Betrachtungen über die Malerei. Leipzig, 1762. 8. — *Malaspina di Sannazaro*, Delle leggi del bello, applicate alla pittura ed architettura. Pavia, 1791. 8. — *J. Rainolds* Works. London, 1797. 2 voll. 4. — *J. Barry's* Works. Lond. 1809. 2 voll. 4. — *Quatremère de Quincy*, Considérations sur les arts du dessin en France. Paris 1791. — *Wattelet et Levesque*, Dictionnaire des arts de peinture, sculpture et gravure. Paris, 1792. 5 voll. 8. — *H. Fuseli*, Lectures on painting. London, 1801. 4. — *(Em. David)* Re-

cherches sur l' art statuaire. Paris, 1805. 8. — *Le Doux*, L' architecture considérée sous le rapport de l' art, Paris, 1804. fol. — *A. L. Millin*, Dictionnaire des beaux-arts. Paris, 1806. 3 voll. 8. — *Prince Hoare*, the artist; a series of essays, relative to painting, poetry, sculpture, architecture, etc. London, 1809 sq. 2 vol. 4. — *Seroux d' Agincourt*, Histoire de l'art par les monumens, depuis le IV siècle jusqu' au XVI. Strasbourg et Paris. 1810 sq. fol. — *L. Cicognara*, Storia della scultura. Venezia 1813 sq. 3 voll. fol. — *W. Göthe*, Propyläen. Tübingen, 1798 ff. 3 Bde. 8. Winkelmann und sein Jahrhundert, Tüb. 1805. 8. — *J. D. Fiorillo*, kleine Schriften artist. Inhalts. Göttingen, 1803 ff. 2 Bde. 8. — *J. D. Falk*, kleine Abhandlungen, die Poesie uud Kunst betreffend. Weimar, 1803. 8. — *C. L. Fernow*, Römische Studien. Zürich, 1806 ff. 3 Bde. 8. — *G. v. Seckendorf*, Vorles. über die bildende Kunst. Aarau, 1814. 8. Vorles. über Declamation und Mimik. Braunschweig. 1816. 2 Bde. 8. — *L. Schorn*, Ueber die Studien der griechischen Künstler. Heidelberg, 1818. 8. — *F. Riepenhausen*, Geschichte der Malerei in Italien. Tübingen, 1810 ff. fol.

5) J. J. Rousseau, Dictionnaire de musique. Paris, 1767. 4. — *M. de la Cépéde*, La poétique de la musique. Paris, 1785. 2 voll. 8. — *A. E. M. Grétry*, Memoires ou essais sur la musique. Paris, 1790, 3 voll. 8. — *P. A. Villoteau*, Essai sur l' analogie de la musique avec les arts qui ont pour objet l' imitation. Paris, l' an VII. 2 voll. 8. — *St. Arteaga*, de rivoluzioni del teatro musicale italiano. Bologna, 1783. 2 voll. 8. — *C. F. D. Schubart*, Ideen zu einer Aesthetik der Tonkunst. Wien, 1806. 8. — *J. E. Mosel*, Versuch einer Aesthetik des dramatischen Tonsatzes. Wien, 1813. 8. — *Castil-Blaze*, de l' opéra en France. Paris. 1820. 2 voll. 8. — *T. Busby* allg. Gesch. der Musik. Aus d. Engl. von C. F. *Michaelis*. Leipzig. 1821—22. 3 Bde. 8. —

II.

Krásowěda,

čili o kráse a umění, knihy patery.*)

Kniha prwní. Úwod. O krásowědě.

1. Powšechný ohled ducha w jednotě.

Chcemeli nabyti jasné a důkladné známosti o kráse a umění, musíme začíti zpytowáním duchowních člowěka mocí a jejich zákonůw. Neboť nejen této známosti, ale wšeho což do sebe wíme, cítíme nebo chceme, základ poslední w *duchu* jest; a podlé půwodního spůsobu duchowní činnosti formuje se weškeren obor poznání našeho, wytwořují se wšecka naše ponětí o prawdě, o kráse a o dobru. Člowěk

*) Počal sem byl psáti knihy tyto roku 1820, a již r. 1821 byl poprwé wytištěn w Kroku (dílu I, částce 2, na str. 127—140) počátek jejich pod nápisem „Powšechné skaumání ducha člowěčího w jeho činnostech.“ Potom tištěna jest kniha prwní „o krásowědě“ w Časopisu česk. Museum 1827, (I, 86—108 a II, 9—19), později r. 1829 tamže kniha druhá „o krásocitu“ (I, 82—99), a wšak necelá, protože mluwa filosofická ukazowala se tehdejšímu čtenářstwu ještě příliš obtížnau býti. Po přestěhowání swém do Čech a do Prahy r. 1823, oddaw se cele studiem historickým, nepokračowal sem dále we spisowání krásowědy.

zajisté nenese sám w sobě původně nijakého wědomí o předmětech; wšecko takowé wědomí jeho jest nabyté, a sice nabyté jakýmsi spůsobem určitým, který založen jest w myslné moci původně předewším přezwědem; an to nejwyšší zákon lidského myšlení w sobě nese, aby wše co jest, kromě *jestoty* swé, mělo pořád i spůsob swého bytí, čili *formu* swau. Celýť tedy poznatelný swět obráží se w mysli naší, jako w zrcadle; a od jakosti tohoto zrcadla záwisí, w jaké podobě nám se předmětowé ukazují. I jest tudíž potřebno znáti zákony ty, kteří sprawují ducha našeho w jeho činnosti; potřebno zwláště filosofowi, kterýž, wywáděje wše z pramenůw prwotních, usiluje zopětowati domyslně s plným powědomím saubor ten w poznání našem, ježto se tu již samopůwodně a neswědomě stal, a tím spůsobem hledá nabyti prawdy i zřetelnosti.

Ale podiwný-tě spůsob ducha lidského! Hlubina neproniklá otwírá se zraku našemu, popatřímeli na jeho počátky a základy; w nedohlednau wýši, w nedosáhlé dálí rozprostírá se nám jeho činnost, když ho skaumati chceme w úkazích a účincích. Jest tu zawesti se do labyrintu působností, do neskonalého pásma příčin i účinkůw, do swěta potahůw nesčíslných; a jaktě mdlé a skrowné to swětlo, které nám oswěcuje skrýšehojnau tajemnici tuto! I nenít se čemu diwiti, ještěli známost naše o duchu, ježtoby nám ze wšech nejbližší býti měla, tak nedostatečna, ba často i pochybna jest. Neboť ač wědomí bytu swého to jediné člowěk bezprostředně w sobě nese, s kterýmž původně jistota jest spojena: wědomí wšak to, nejsauc předmětné a myslné, nerozšiřuje oboru známostí našich. Známosti o duchu swém dobývá člowěk jen skrze obrácení mocí swých zpět na sebe, čili skrze pozornost na působení ducha: kdež, jakým spůsobem podmět sám swým wlastním předmětem se státi může, objewiti nám nelze. Nýbrž i nejen to nachásíme, že mnozí

skutkowé w duchu wšelikau naši pozornost buď předcházejí, buď pomíjejí: ale také přinuceni jsme we zpytování ducha následowati pořád i zákonůw jeho, tak že tu měřitel sám na swau wlastní míru se měří. Pročež i musejí owšem člowěku w oboru poznání sebe samého neproniknuté znikati temnosti a mezery, jež nejináče než tušením a dowěřowáním wyplniti možno.

Nicméně, poněwadž to bezprostředně jisté jest, že duch náš poznáwá předce cosi o sobě s určitostí a jistotau: patrno, že musí míti jakési wlastnosti, které sobě zwláště oswědomiti, jakési doby a punkty w bytu swém, které z celku jejich na okamžení wylaučiti, a myslné moci za předmět postawiti může. Z těchto počátkůw a živlůw poznání swého skládá si on, po rozmanitém bedliwém pozorowání, zwláštní celek myslný podlé zákonůw wlastních; dowěřujíc se tomu pořád, že celek ten jeho samoznání, wytwořený dozorně podlé wlastních zákonůw myslných, bude tudíž i prawým. Zdaliž ale toto dowěřowání neklamné jest, hádati se nelze a netřeba: zde jsau meze wší jistoty w poznání lidském. Člowěk nemůž wystaupiti ze sebe samého, aby wyšetřil, zdali zákonowé a skutkowé ducha jeho mají wyšší nějakau a rozšířenější platnost, nežli pauze člowěckau. Protož i wzdaje maudré skepsi w ohledu tomto slušnost její, spokojí se w důwěře k bytnosti swé s poznáním člowěckým, s wědomím rozumným; ač ujištěnli jen o tom, že wědomí takowé w rozumu, a nikoli w omamu a zdání má základ i pramen swůj.

Pojmemeli *člowěka* předkem myslně, jakožto zwláštní *jednotu*, obsaženau pod ponětím *weškerenstwa*: pomysl ten powede nás pořád nutně ku položení něčeho dwojího. Nebo jestliže ponětí člowěka i weškerenstwa nejsau stejná, musejí býti w každém z nich znakowé zwláštní, dělící je od sebe wespolek; rozdílnost ta o sobě pojatá zakládá tedy myslnau

nutnost protiwostawiti sobě člověka i weškerenstwo. Ustawímeli se pak we ponětí člověka, jakožto tom, které uzawírá w sobě bezprostředně nás samy, čili samost naši: nutno nám bude státi naproti wšemu tomu w ponětí weškerenstwa, což *námi* není. Jestliže pak nazweme poloh ten w rozdwojení tom, který samost naši w sobě obsahuje, *podmětem*, onen pak samosti naší naproti stojící *předmětem*: patrno, že nám rozwod weškerenstwa *w podmětnost a předmětnost*, čili *w nás a ne-nás*, bezprostředně nutným bude. Rozwodem sice tímto nenabýwáme ještě nižádné určité známosti jak o nás samých, tak ani o tom co kromě nás jest; ba ani jestotnosti předmětůw jím dowozowati nelze: ale on nám slauží ku prwotnému rozeznání mezi *duchem* naším a *předmětenstwem*, bez kteréhož rozeznání nelze wůbec nabyti zřetelné známosti filosofické.

Sám pak *duch* lidský, powážený domyslně jakožto bytost zwláštní, jednotná i podmětná, stojící naproti weškerému oboru předmětenstwa, dáwá nám pořád na ruku nutné polohy w bytnosti swé, kteří zakládají w něm prwní nutnau dwojitost. Jestliže zajisté duch náš, jakožto sám podmět, má swau zwláštní podstatnost; jestliže s předmětenstwem postawen jest w nějakém potahu: musí míti dwojí stránku, jednu, jíž sám w sobě se zakládá i zůstáwá, druhau, jíž wchází we potah se světem předmětným; onnu můžeme jmenowati *střední*, tuto *wýstřední*. Obojí přináleží zárownau nutností k celku jeho, jakožto celku bytosti jestotné a činné: ale onano, we které se samostatná bytnost jeho zakládá i začíná, prwotnější jest arci, nežli tato, we které se odnáší ku předmětenstwu; onnu nazýwáme w úkasu *citem*, tuto pak *myslí*. Že ale potah, we kterémž tato poslední ku předmětnosti státi může, dwojí jest, jelikož ona aneb předmětem určena bývá, aneb jej sama určíwá: tedy sama *mysl* musí míti dwojí půwodní působnost, *poznáwací* totiž, kde

předmětnost do sebe wnímá, a *snažiwau*, kde ji ze sebe wywíjí. Prwá jest působnost *rozumu*, druhá působnost *wůle*.

Nikoli však nezamýšlejmež rozličných *mocí* w duchu, z toho toliko důwodu, že znamenáme rozličné w něm *působností*. Jestota i moc ducha našeho jest wždy jen *jedna* i wšudě *tatáž*, buď že my cítíme, buď že wolíme nebo poznáwáme. *Duch* sám jest jen *sama pauhá působící moc*, a sice ta jediná moc na světě, kterau my jestotně a jistotně, totiž bezprostředným wnitřním powědomím swým, poznáwáme. Tedy ne trojice mocí, jako trojice působností; nebo w každé působnosti wždy jen jeden a tentýž jest *duch*, co působí. Toliko rozdílný jeho směr a poměr ku předmětenstwu činí, že jediná tato i nedílná moc oznamuje se nám w rozličných formách (citelnosti, poznáwajicnosti a snažiwosti). Tatáž zajisté nedílná moc duchowní, když se powažuje jako sama w sobě působící, nazýwá se *citem*; když ale powažuje se jakožto působící do předmětenstwa, nazýwá se *wůlí*; a když se posléze powažuje jakožto pojímající předmětenstwo do sebe, slowe *rozumem*. Jestit tedy duch člowěka, (což dobře pamatowati sluší), wlastně jen *samojediná jestotná moc*, a kdykoli my snad o *mocech* ducha swého mluwiti budeme, tyto moci wždy wlastně jen za *formy* jmíny býti musejí, pode kterýmiž onna nedílná jestota duchowní wychází w úkaz.

2) Citelnost, poznáwajicnost, snažiwost.

Měli člowěk wůbec býti bytostí podstatnau a osobnau, musí míti w samosti swé něco bezwymínečného, původního, jednotného a bezměnného, což zakládá i předchází wšecko jiné, a jakožto sám prwek, nedá se wywesti z ničeho prwotnějšího a základnějšího. Prawda ta nutna jest ze zákonůw myšlení wůbec, a stýká se wýborně s bezprostředným naším wědomím. Bezprostředně zajisté powědomi jsme do sebe

čehosi, což wznikajíc jako wnitř u kořene weškeré bytnosti naší, jewí se jakožto prwopůwodní skutek ducha, jakožto ten středek, ze kteréhož naše působnosti wšecky co paprsky wystřelují, a w němž opět tratí se w jedno wšecky. Toto pak nejwnitřnější a bezprostředné powědomí samosti swé jmenujeme *citem*. K citu zajisté základně se wztahuje a z něho wyplýwá wšeliká působnost naše; neboť jen tím jest ona *naší* působností, že ji cítíme, ana wzniká bezprostředně w samosti naší. Cit jest tedy půwodiště a jako rodiště bytu našeho; on zakládá žiwot náš weškeren, a proniká i prostupuje, smímli tak říci, celau bytnost člowěčí, jsa jednotitelem jestotným wšech našich rozličných působností.

Jediné w citu, té nejwnitřnější swatyni bytnosti swé, nachází člowěk bezprostředně *jestotu* (das reale Sein). Dříwe wšelikého pomyslu oznamuje on nám již bytí naše, naši podstatu, samowolnost a osobnost; zakládaje zajisté žiwot náš, hýbá samopůwodně wším co člowěk má do sebe. W něm tedy jest půwodní základné přeswědčení, nespoléhající na důwodech, alebrž předcházející wšeliké rozumowání; následowně jestota, jíž nelze ani se strhnauti ani zapírati, anať jest samým kmenem bytu našeho. Mimo cit není pro nás jestoty, leč aneb jen tušená, z podobnosti k žiwotu našemu, anebo domýšlená, po zákonech rozumu; wšecky wýstřední působnosti jsau formální, a k formám se wztahují. A poněwadž jestota formami nikolikerými uchopiti ani wyměřiti se nedá: tedyť i jestoty mimopodmětné, čili předmětné, jelikož jaká, jen citem docítiti se můžeme. I cítíme skutečně nejen jestotu swau wlastní, ale i jestotu předmětenstwa wůbec, a to sice prostředně, jelikož jewíwá do jestoty naší swé wliwy. Cit těchto předmětenstwa wliwůw jest jestotný a podmětný, pročež naň jen ukázati, nikoli pak jej důwody prowesti nepotřebí. Toť zajisté každý pocituje, že kromě bezprostředné samosti jeho, naléhá naň cosi odjinud, čehož

we wší swé zwolnosti ani uchrániti ani zbawiti se nemůže: pročež i wyznati musí, že jest w oboru weškerenstwa jakýsi swět, nezaložený w samosti jeho, ale stojící s ní w potahu jestotném; i že jest mezi jestotau naší a předmětenstwem jakési jestotné wespolné působení, neprůwodné sice rozumu, ale docítitelné.

Jest to mylno, představowati sobě *cit* jakožto něco pauze *trpného*. Arci že my okamžitých *pocitů* obyčejně nabýwáme jen za předešlau činností, na nás se wztahující; což i příčinu podáwá, že tu pokládáme samost swau, naproti té činnosti, za trpnau. Ale samo toto nabytí pocitůw bywá možné jen za předešlým *ujemněním* se samosti naší k němu, to jest, za předešlým činem původně podmětným, čili z citu pocházejícím; jináčeby člowěk spící musel míwati tytéž pocity, které procitlý. Pročež i právem říci se dá, že cit, jakožto sídlo wší podmětné jestoty a síly, jest i původním pramenem weškeré působnosti duchowní. Ontě prawé a jediné hýbadlo celé bytnosti naší; w něm my bywáme původně powědomi sobě moci swé, a tak i základu wšech činůw swých; neboť sama *powědomost* a samo *swědomí* nic jiného nejsau, než wyskytnutí se citu w poznáwajicnosti a we snažiwosti; a tak tedy jestotné spojiště podmětnosti a předmětnosti w duchu. *Citelnost* wůbec jest dílna, we kteréžto se twoří žiwot náš duchowní; ona schowáwá důrazy wšecky, které wcházejí odewšad rozličnými cestami do žiwota našeho; ona je kryje w oblaky tajemnosti swé, ažby zrodili se w ponětí a w idey, w žádost a wůli; w ní složené leží jiskry wší známosti, naděje a wíry, jichž ale drahná část nikdy neprocitá k widomému plápolu. I jest tedy duchowní zwah citu mnohem wětší nežli mysli.

Jakož jedna jest samost naše, tak i jeden jest toliko cit samosti této; i nemůž tedy sám w sobě zrůzněn býti we wšeliké třídy, zwláště ana bytnost jeho sama zůstáwá rozumu

newystihlá. Jen rozličný potah samosti ku předmětům a k wystředním ducha činnostem, pochopný rozumu, poskytuje rozličnosti znaků k rozeznání citův w úkaze. Potah ten wůbec může býti dwojí; aneb zajisté podmětnost we sporu s předmětenstwem přemáhá, aneb nic; tamtě znikati *libosti*, zde *nelibosti*. W obzwláštnosti pak rozwrhuje se cit, jakožto základní jednotitel bytnosti lidské, w tělesný a duchowní, pokudž proniká aneb tělo aneb ducha; duchowní ale ještě buďto *příkumný* (cit prawdy), buď *příkonawý* (swědomí), buď *pokrásný* (krásocit) jest, jelikož aneb we poznáwajicnost, aneb we snažiwost přechází, aneb jímá wšecky činnosti duchowní w živé zwolné jednotě. Jestit i cit *náboženský*, kterýž béře pramen swůj we potahu celé bytnosti naší k božstwí, čili k bezwymínečné příčině weškerenstwa.

Wšickni tito citu rozdílowé objewují nám jen obor citelnosti, ale wnitřní bytnosti její ničím neopowidají. Tato nám, jakož i sám život, zůstane wždy newystihlá. Ukrýwaje se we hlaubi naší wnitřnosti, nedá se cit rozumem obsáhnauti aniž na jewo wywesti; siceby poznání prwotnější bylo citelnosti. A poněwadž cit, jakožto jestotný, jest také wždy a wšude co nejosobliwější a nejnedílnější, mysl ale dobývá sobě jasnoty w ponětích jen zrůzněním a spojowáním: patrno, žeť ani o žádném skutečném citelnosti stawu nám ponětí příměrného míti nelze; každé úsilné skaumání zde nadarmo jest. Toliko pokudž původní snaha citelnosti, nesaucí se ku předmětům, bývá w jisté míře rozehrána i uspokojena, nabýwáme o citu nějaké, a wšak nikdy nepříměrné známosti; což níže swětleji se ukáže. Neurčitelnost a tajemnost tato citu jest potřebna, nemáli weškeré bytí člowěčí, jsaucí i nadějné, stawěti se pochybowateli jako pauhý přelud mysli.

Tak tedy swaté tajemstwí zakládá život náš; kámen uhelní bytu člowěčího kryje se oku smrtelnému. Ale oko

nesmrtelné a božské objewuje nám jestotnost jeho; zde udělil nám Swrchowaný částky poznání swého, nesaucího w sobě bezprostřednau jistotu. Neboť jen w citu nalezti jest dokonalau jistotu; wšecko naše ostatní znání a wědomí jest zprostředkowané, následowně jen dowěřené. To wyjewí se z pilného rozboru poznáwajicnosti samo.

Poznáwaní jest pojímaní předmětnosti spůsobem jistým do samosti naší; a působnost ta w duchu, která wybihajíc z podmětnosti ku předmětům, pojímá tyto do sebe, myslně je spojuje i různí, a přiměřiwá saustawu jejich myslnau předmětenstwu, zowe se *poznáwajicnost*. Co ji w pomyslu s citem pojí a ku předmětnosti wíže, nazýwá se *powědomostí*; bez powědomosti tedy není wůbec nižádného znání pro nás, anoť jen skrze ni do podmětu wcházeti může. Rozmanitost předmětenstwa, wcházejíc do ducha, bytnostiby swau jej naplnila, i se sebau sestejnila, čili, což též jest, zničilaby jej, kdyby w něm samém nebylo nějaké zásady, kteráby samočinně, podrobíc rozmanitost tuto jednotě swé, wnášela jednotu myslnau do swěta poznání našeho. Pročež nutno jest poznáwajicnosti míti dwojí směr původní: jeden k rozličnostem, druhý k jednocení. Onen w úkazu, ačkoli ne tak w idei, prwotnější jest; tento ale, čině nás wlastníky celé saustawy známostí, zasluhuje ještě větší šetrnosti.

Nejblíže k jestotné předmětnosti zdají se dostupowati *čitelnost a názorliwost*; w nich začíná se působnost poznáwací. Obě spolu jewí se úkazně w jednom činu, který tím bedliwěji šetřín býti musí, že tu wnímawost a samočinnost, cit a mysl naše zdají se stýkati w jedno, a saubor jestoty s widinností konawě se zakládá. W čitelnosti stawí se nám cosi předmětného do smyslůw tělesných; a naléhajíc na samost naši, nejen jewí swau jestotnost we citu, ale i obrací naši samočinnost k sobě. Již pak z tohoto smyslného předmětu, který we skutečnosti rozwrhuje se nám w jestotu a

formu wůbec, nemůžeme wsobiti do podmětnosti jestoty samé, mámeli býti jednotau a ne weškerenstwem; pročež i jen forma čili twar jest to, co duchu našemu z předmětnosti do sebe wnímati lze. Formy jednotliwých předmětůw, prostě pojaté do ducha, jmenují se *názory*; názorowé pak stejnorodí, w jednotu obrazu spojení, dáwají nám *představy*. Představy tedy stanau se tím dokonalejšími, čím wíce názorům stejnorodným, názorowé pak tolikéž, čím wíce předmětům jednotliwým přiměřeni budau.

Kterak dále skrze srownání, přemítaní, odtahowání a podbíraní znakůw pod jednotu, mysl naše dospiwá ku *ponětím, k saudům a k rozsudkům*, šířiti mně zde nepotřebí. Ale to znamenati třeba, že tu bez předešlého laučení jednota nikdež newzniká; že wytwořena jest podlé určitých forem mysli, plynaucích nutně z jednoty bytosti poznáwající, a tak tedy; pauze formální jsauc, nemůže jestotných předmětů ani pokládati ani nepokládati. Dokonání jednoty této jest we *widách a zásadách* powšechných, zahrnujících do sebe wšecky poznatky naše, a řadících je podlé *přemyslu*, čili původní zákonnosti mysli. Tudíž powstáwá zwláštní swět poznání našeho, swět přemyslný, formální, založený na původních formách mysli, a potud nutný. Jej zakládá, obsahuje a nese původní jednota myslné moci, čili *rozum*; kterýžto jsa neosažený předmětenstwem samým, jewí se nám co neskončený, ale we wšech zásadách a činnostech swých sám o sobě neuwodí *jestoty*, alebrž, což dobře pozorowati sluší, toliko *prawitelský* čili správu wedaucí jest. *) Jako rolník hospodář wládne

*) Neostýchám se opětowati hlawní této prawdy po Kantowi, protože prawda jest; ale ji tuším w jiném směru, i z jiného důwodu wynáším. Kant, jakož wědomo, podrobil sice rozum čistý konawému: ale chráně co nejpilněji důslednosti filosofické, když se

plodinami přírody, a podlé wlastních aučelůw swých je sprawuje a pořádá sice, ale tworné síly žiwota sám ode přírody s důwěrau očekáwati musí: tak i rozum w duchu člowěka hospodaří sice weškerau jestotau žiwota našeho, ale jestoty této samé stwořiti aniž mohl, aniž kdy moci bude.

Prawitelské powolání rozumu, a tudíž přísná určitost we wšech jeho činech a účincích, jsau jeho známky, zároweň nutné ze samé bytnosti zásady rozumné we člowěku. Neboť tato, jakožto jednota myslné moci, postawená naproti předmětnosti, nemůž bytnosti swé uchrániti, aniž nade předměty wládnauti buďto skumně, buď i konawě, jestliže jich swé jednotě nepodrobila. Wláda pak se jewí w řádu, a řád we složení rozmanitosti w jednotu. Wláda wšak ta, wymíněná mocí duchowní wůbec, nemůž se státi leč prostředkem jistých potahůw a poměrůw, jimižto stálost a stej-

---

přece jen w rozumu samém cele byl usadil a obmezil, nemohl se nezaplesti mnohými těžkostmi, jichžto mu posléze jen stanowením *kategorického imperativu* zniknauti bylo. A wšak sám ten kategorický imperativ (jestotný základ weškeré jeho filosofie), jestiť bezprostředně jen *cit a čin*, nikoli pak *wědomí* nějaké neboli *poznání* (poznatek). Neboť jakož původ každého činu podwýminečného přebýwá ne w činu samém, ale krom něho, tak i každého *poznatku důwod*, jsa wždy kromě poznatku samého, naposledy jen w bezprostředném citu nalezti se dáwá. Poznatek zajisté každý jest nějaký saubor, nějaký saud, skládající se z podmětu a přísudku; příčina, proč se tito w saud spojují, zůstáwá wždy kromě saudu, a má posléze *w jestotě citu* člowěčího základ swůj. Jak mile tedy něco wystaupí z citu do předmětnosti, již formau jest, čili spojením rozmanitosti w jednotu; a w tom práwě wyskytá se prawitelská rozumu působnost. Rukojmě za jestotu wůbec nenachází se we předmětenstwu, ale w podmětnosti; aniž tedy we předmětných působnostech, ale w prwopůwodním prameuu bytu našeho, totiž we *citelnosti* hledati se musí. —

nost ducha z protiwa předmětů wždy se zachowáwá; ti pak jsau formy a zákony, čili tak nazwané kategorie čistého rozumu. W těch nadewšecko potřebí dokonalé a přísné určitosti: neboť jen tímto spůsobem, poskytujíce zřetelnosti, mohau wésti ke známostem a k wědomí. A přitom, poněwadž poznáwajicnost we potahu podmětnosti a předmětnosti tuto do onné wnímá, a swět myslný sobě takto sama wystawuje: powinna jest činiti poznatky swé předmětům mimo sebe co nejpřiměrnější, aby dojíti mohla swého aučelu, *prawdy*. Pročež wůbec, ať její působnost jest rozborná neb sauborná, ona nesmí w ní nikdy pokračowati zwolně, ale dlužna wždy co nejpřísnější určitosti šetřiti.

Jako we poznáwajicnosti předmětnost do podmětu pojímána, tak we *snažiwosti* opět zásada podmětná na předměty pronášína bywá. *Snaha* zajisté jest něco wystupujícího ze samé wnitřnosti naší, a nesaucího se k něčemu, což kromě nás jest, totiž ku předmětenstwu. Zde tedy poměr a zřízenost moci duchowní jsau opační proti poznáwajicnosti: tam zajisté stawí se předmět do ducha, zde wywozuje se z něho. Že pak obě působnosti jsau jen výstřelkowé jediné duchowní moci, patrné jest odtud, poněwadž w jestotě od sebe jsau nerozdílné. Anibychom zajisté poznati ničeho nemohli, kdyby nás newedla snaha k něčemu mimo podmětnost naši; aniž snažilibychom se, kdybychom newěděli, že jest wůbec we swětě cosi, ježto mimo nás má byt swůj.

Odkud tedy snaha, i kam usiluje? Důležitá otázka, která wztahuje se na celý žiwot náš; ale tím těžší, čím důležitější. Nicméně, ačkoli každá odpowěd na ni wždy nedokonalau zůstati musí, některé wšak prawdy dají se tu přece zřetelně poznati. Měli totiž duch náš býti mocí podstatnau, odewšech předmětůw w bytnosti swé různau i nezáwisnau, musilat jemu wštípena býti zásada zachowací

podstatnosti jeho. Pročež jakási láska k sobě samému jest duchu původně wsobena. Tato moc i samoláska pudí se samy sebau k činnosti; moc zajisté, aspoň pro člověka, jen tím jest mocí, že ji působící nacházíme. A jelikož každé působení jest nějaké potýkání mezi dwěma wěcmi, působící totiž a působenau: také duch, sám sebau působící, musí jewiti samolásku swau i w potýkaní s předměty. Nesetť se tedy původně nejen k zachowání, ale i k obživení, zmocnění a rozšíření bytu swého; a cokoli tomu pomocné jest, to žádá, co protiwné, zawrhuje. To k čemu se nese, jsau jeho *aučely*; tyto on *chce*, když uznáwá jich přiměrnost ke swým záměrům; *wolí* pak mezi nimi, když se mu jich více naskytuje.

A wšak člowěk jest nejen duch, alebrž i tělo; obé činí we skutečnosti jeho zwláštní celek, jehož on rozdwojiti, leda w pomyslu, nemůže. A jako duch má své snažení, tak i tělo má popudy swé, které zakládají spolu s ním jeho w úkazu žiwot. Z toho spojení pochází wšecka rozmanitost žiwota. Můžeť zajisté duch míti jak wůbec jiné aučely, tak i zwláště jiné k nim prostředky, nežli tělo; ačkoli prwotní pohnautka i konečný aučel obau jest totéž zachowání, zmocnění a rozmnožení žiwota člowěčího. Tělesnost po aučelích swých roztracuje se w jednotliwostech tělesných; nemajíc tedy w sobě jednotícího zákona, může neshodná se sebau býti, a wejíti sobě samé w odpor. Duch ale zachowáwá swau stejnost naproti wší předmětnosti; a původní jednotau swau, čili rozumem, wnáší jednotu do wšech aučelůw a shodnost do wšech prostředkůw swých. A jelikož on mocí jest podstatnau, jest i swobodný i swézákonný, a potřebný určiti ze sebe weškeru předmětnost, i tělesnau i nětělesnau. Zákonowé jeho, nosící tudíž na sobě ráz původní jednoty a wšeobecnosti, jsau zákonowé ctnosti a sprawednosti.

Přísná onna určitost, kterau sme pozorowali w poznáwajicnosti, nachází se i zde; neboť i we snažiwosti jest *rozum*, který zákony dáwá. A jakož tam potřebí bylo přiměrnau činiti podmětnost předmětům, tak i zde naopak musí předmětnost zásadě podmětné se přiměřiwati. Pročež i při wolení potřebí duchu wázati se k jistým formám mrawnosti a práwa; kterýchžto ale forem my, poněwadž ku předmětům wlastního skaumaní našeho nepřináležejí, zde dále ohledáwati nebudeme.

3) Bošnost, poslední aučel žiwota lidského.

Žiwot wůbec záleží w tom, že jestotná i samostatná nějaká zásada zachowáwá swau původní jednotnau samočinnost w času z protiwa wšech bytostí, se kterými wchází do skutečného potahu. Takto žijí žiwočichowé i rostliny, dokudkoli s rozrušenými saučástkami nezastawí se saučinnost jejich. A poněwadž žiwot jest trwající w času, jenž ustawičným postupem swým ustawičně mění se: musít i on změnám sice ustawičným podroben býti, ale wšak původní jednoty swé neutráceje. Moc tedy žiwotní w neustálém bude postupu, buďto k wětšině nebo k menšině wsažnosti (intensivity) a obsažnosti swé.

Každá moc, jakož již powědíno, pro nás jen tím jest mocí, že ji nacházíme působící; každé pak působení jest potýkání mezi dwěma wěcmi, působíci totiž a působenau (trpící). I žiwot tedy wůbec záležeti bude w ustawičných změnách působení a trpení. Žiwot rostlinný laučí se od žiwočišného tím, že působení a trpení tam děje se nepowědomě a bezwolně, zde ale powědomě a samowolně. Ale i w žiwočistwu samém rozdílni jsau stupňowé žiwota; jinaký jest žiwot zwířat, jinaký žiwot člowěka. Zwíře působí a trpí s powědomím a samowolně, ale bezrozumně; působení zajisté a trpení jeho roztracuje se po jednotliwostech swěta

tělesného, za přírodnými popudy, založenými původně na zákonech přitahawosti a odpudiwosti. Jednoty tudíž a řádu samowolného není w činnostech jeho; pročež nelze pohledáwati u něho ani poznáwajicnosti, ani wůle, we smyslu člowěckém.

Člowěk sám jediný má takowý do sebe žiwot, že může nejen s powědomím a samowolně jednati, ale i samostatně a záměrně woliti. On zajisté sámjediný podrobuje weškeren obor samowolného působení a trpení swého jednotě myslné, totiž rozumu; on sám pokládá zákony stálé wšemu konání swému za prawidlo, a wnáší tím záměrnau spojitost do weškeré rozmanitosti žiwota. Člowěk tedy původní zásadau působení swého nezáwisí ode předmětenstwa. Ačkoli zmítá se tytýž wlnobitím zewnějšího swěta, wkořeněn jsa polowicí bytu swého w půdě hmotné: předce chowá w sobě cosi zwláštního, nade wšecky smyslné úkazy wznešeného a jim tudíž i panujícího. W nejwnitřnější swatyni bytu jeho swítí mu a zahřiwá ho *jiskra božstwí*, původ jeho samostatné moci a působnosti. Giskru tu buditi, zárodkůw jejích šetřiti a swatá tajemnosti plná zjewení její skaumati jest powinnost člowěka nejwyšší. Zjewení její jsau naše *idey*, zárodky její jsau naše *tužby a snahy*. Idey jsau nám ty obrazy swrchowanosti, ty aučely, ku kterýmžto usilují moci naše, a kterýmiž se řídí co hwězdami na obloze nebeské. Ony odkazujíce a wedauce nás nad jednotliwau smyslnost k obsahu swěta, k welebnému celku žiwobytí a určení národůw, šlakují šlepěje božské w celé přírodě, a we wšech člowěčenstwa dějech. *Idey* jsau, co nás teprw *člowěky* činí.

Jestotu a obsah ideí wyměřiti nestačí naše poznáwajicnost. Sídlo jejich jest nad oborem smyslného poznání, kmen jejich we kmenu duchowního žiwota, působícího mocí nestižitelnau. Idey zajisté jewí se nekonečnau roz-

manitostí obrazůw w duchu; útwarnost jejich jest neobmezená, bytnost neminaucí, mocnost wěčně čerstwá i účinná. Zde počíná zwolnější wzlet ducha lidského, a účastenstwí jeho s wyššími bytostmi. Neboť jakož s wýsosti světel seslány jsau ty průwodkyně žiwota, tak i wodí nás zpět ke swětlu wěčnému po wšech stezkách ušlechtilosti a sláwy. Cožkoli wznešeného, pěkného a chwalitebného jest, pučí se a prokwetá w poli tomto. Neb odkud jináče má člowěk onen zápal, onno ustawičné dychtění po dokonalosti, po šlechetnosti a důstojenstwí? odkud onnu nenasycenau žádost wěděti a proniknauti do hlubiny maudrosti, we spořádaní wšehomíra zjewené? odkud onno tauženi po kráse, onno zapíraní sebe samého, onno spoléhaní na nesmrtelnost? Zde, jak praweno, jiskra božstwí padla do duše jemné, a oswěcuje stezky putowání jejího.

Ale spůsob, jak se idey w žiwotě jewí, a kam ukazují, čili formální a prawitelská platnost, a potud i půwod a aučel jejich, dají se rozumem wyskaumati. Powědomi jsme do sebe moci žiwotní podmětné, postawené naproti weškerému oboru předmětnosti. Potah mezi podmětem a předmětností jest buď jestotný, buď formální, onen w citu, tento w mysli se zakládající, a oba znikající působením wůbec; následky jejich jsau tam libost neb nelibost, zde poznání a wytwařowání předmětnosti. Moc ta žiwotní, jíž samoláska, co zásada zachowací, půwodně wštípena jest, snaží se w ustawičném postupu o zmocnění a rozmnožení sebe z protiwa předmětenstwa; požaduje tedy wždy powšechnější a auplnější jednoty poznatkůw, wždy zwolnější a záměrnější wlády nad předměty. Jestota její sama weličí a šíří se, bywajíc wztažena na walnější obor mimo sebe. Zatím žádostiwa jest i w sobě samé usobiti a ustáliti, a plností swobody, nezáwisnosti a bezwýminečnosti bytu swého ubezpečiti se. Činnost tedy její ať nijakých nemá

mezí a překážek, požíwaní nijaké nedostatečnosti, trwání nižádného konce; chtění její každé ať jest tworné, jestotné a samozákonné. Slowem, moc naše žiwotní usiluje konečně — *k božnosti.*

Ponětí a slowo toto nowé, ale nám w postupu skaumaní bytně potřebné a welmi důležité, nemá nás zawoditi ani k tajemnůstkám ani k zádumčiwosti. Skaumaní samo upadaloby wniweč, kdybychom pokaždé, když potřebí ukázati na základy wěcí, obalowali je do slow mrákotného smyslu. Jáť alespoň do názwu tohoto wkládám jisté určité, ačkoli nepřebrané ponětí; kteréž tudíž pokud možná zřetelně odekrýti a wyswětliti powinen jsem.

Božnost, podlé smyslu slowa swého, jest jakoby *srodnost a podobnost bohu*, čili *účastenstwí přírody boží a obraz bytu božského* we člowěku.

Bůh, pokud člowěku pochopen, jest jestota bezwýminečná; poznání jeho bezprostředné, neobmezené; wůle tworná, wšemohaucí; bůh-tě jestotný obsah a wzor swrchowané dokonalosti w bytu, moci a blaženstwí. Usilujíce my tedy *k božnosti*, taužíme předewším po swrchowané *swobodě*, ana jest bytná w jestotě bezwýminečné; po swobodě tedy netoliko záporné aneb nezáwisnosti a samostatnosti, alebrž po *plnomocnosti*, čili swobodě, která wládne plností jestoty. Tať se wztahuje kořenně a základně k činnostem našim wesměs. We potahu bytosti swé ku předmětům hledáme nejprw jestotného poznání, čili *prawdy a jistoty*, neobmezené ani místem, ani počtem, ani trwáním; hledáme dále *dobra* swrchowaného, čili samozákonné určiwosti a wlády ducha nade předmětenstwem; posléze hledáme *krásy*, čili bezwýminečné swrchowanosti úkazu we zwolné jednotě bytu našeho. *Božnost* tedy, podlé wěci znamenané, jest *obsah jestotný wšech konečných aučelůw žiwota duchowního.*

Z toho wyswětlení již se widěti dáwá, že o božném člověku wlastně jen *w idei* mluweno býti může: we skutečnosti ale jen *člowěctwí k božnosti usilující* poznati se dáwá. Nikdo zajisté w božnosti tak nedospěl, aby byl dosáhl wšech aučelůw žiwota duchowního jestotně a nesl na sobě plný dokonalý obraz bytu božského. Jest zajisté božnost pro člověka cosi neskonalého, k čemuž my w neskonalém postupowání se blížiti, ale nikdy dostihnauti nemůžeme, jsauce božské a zwířecí přírody zároweň aučastni, a tudíž we swém postupowání k božnosti člowěctwím wůbec wázáni.

Nicméně ponětí toto není přeludem mysli snad wýtržné. We wnitřnosti zajisté bytu swého swědomí jsme sobě jakési *snahy* bezwýminečné a neskonalé, jíž nižádný skutek sice nepostačí, ale wšecky moci duchowní ochotně následují, jakožto původu každé ušlechtilé činnosti člowěcké. Jest pak snaha tato jediná i prostá w bytnosti swé, již proto, že neskonalá jest. A jakož jen jedna jestiť jestota citu našeho, jedna bezwýminečná w ní procitující snaha: tak i jen jeden musí býti jistý bezwýminečný *aučel* její. Tento poslední aučel musí býti cosi kladného a jestotného, ne záporného aniž formálního; neboť rodiště snahy, jestota citu, nemůže ani taužiti po samém toliko záporu aneb i po pauhé toliko formě, aniž tauha ta její dá se uspokojití cele samými toliko zápory čili newěcnostmi a formami myslnými. Pročež aučel tento nesmí nazýwán býti ani *neskonalostí* ani *absolutností*; ponětí zajisté neskonalosti jest pauze záporné, absolutnosti pauze formální. Slowo *božnosti* samojediné wyjadřuje ponětí jestoty podmětné bezwýminečné a neskonalé, předstawené žiwotu člowěčímu za konečný aučel.

Božnost tedy, (právě jako *swatost*, jedna její stránka úkazná), není něco předmětného w tom smyslu, žeby nezáwisela od bytu člowěckého; aniž jest aučelem nějakým

mimo člověka postaweným. Ona sama w sobě nese aučel swůj, a bytuje cele w podmětnosti, jakožto jistý staw, čili jistá *doba žiwota*, a to sice ta nejswrchowanější, bezwýminečná. W ní se zawršují dokonale wšecky poznané, cítěné a tušené jestoty weškerého žiwota člověckého; *a člowěk božný* jmenuje se ten, we kterém božská bytnost, mocnost a účinnost působí co nejpřesněji a nejžiwěji.

Taužení po prawdě, krásе a ctnosti w jestotném základu swém jest jen jedno a téže snažení k božnosti; a jen rozličný wztah a směr moci duchowní to činí, že idey ty určitými jmény slowau rozličně. Nutno tedy taužiti člowěku po nich zákonem ne zewnějším, ale wnitřním; zákonem člowěctwí wůbec. Následowně weškera rozmanitost žiwota zewnějšího záwisí od jednoty wnitřního žiwota; člowěk podrobuje předmětenstwo zákonům ducha swého, a wráží na onno wlastní ráz swůj, hledaje uskutečniti své idey. A snaha ta, jakkoli málo upokojena bývá, neustáwá předce; nýbrž wždy znowa počínajíc, zakládá běh jak jednotliwého žiwobytí, tak i weškerého dějinstwa.

Onen ale spor snahy duchowní a popudůw tělesných, kteříž poslední zwířecky se nesau po zmocnění tělesného žiwota, ten spor podiwný w jednom a témže podmětu, wynáší úkaz každodenní na jewo, že walná člowěčenstwa částka zdá se žiwa býti beze wšeho tušení božnosti, ana zásada tělesná u ní přewládá ducha. Užitečná tedy netoliko, alebrž i potřebná musí býti lidem nauka, kteráby nejen budila swědomost ideí, ale i učila i ulehčowala usilowání po nich. Nauka tato jest filosofie.

4) O filosofii.

Filosofie jest nauka ideí, čili správa člowěckého žiwota k božnosti. Učiť ona nejen poznáwati byt náš a jeho aučely, ale i sprawowati žiwobytí jak člowěka jednotliwého, tak

i celých národůw podlé aučelůw těchto. Mát tedy význam pro celý žiwot náš, a tak tedy nejen pauze skumný, ale i konawý. Ona skaumá zákony, kterýmiž se řídí příroda podmětná i předmětná we swém působení; sestupujíc k rozboru zewrubnému wšech našich činností, wyšetřuje jich analogii s činnostmi zákonného weškerenstwa, a hledá nejen wywesti je zřejmě ze prámene jednoty, odkudž se původně wyskytují, ale i zaměřiti běh jejich k jednomu cíli jejich určení. Prwní tedy částka aufadu jejího jestit arci poznání, a sice poznání rozumné, snažící se uwesti jednotu do weškerenstwa. Ale tím samým hledát ona také skutkem wkořeniti jednotu do žiwota našeho; nebo jen kde uwnitř swornost bydlí, může tolikéž i wenku poznána býti.

Tento dáwali smysl filosofii wšickni filosofowé od časůw nejdáwnějších. Bylat ona jim wážnau učitelkyní osob i národůw, wodící je k maudrosti, a zajímající se o wšecky důležitosti člowěctwí. Ale když i tauto nejwyšší člowěka naukau počínáno nádenníčiti, sofisté a scholastici učinili z ní školu spupného nedorozumu, a ušlechtilá Platonowa dialektika obrácena posléze we hlahoľnau šermownu swárliwých nedoukůw. Dráhně wěkůw nepoznáno wíce důstojenstwí filosofie, a zdrawý rozum i každý jemný smysl prchali před opowrženau obludau, která osobowala sobě jméno její neswatě. Anižbych já těch strastných pro člowěčenstwí wěkůw zde spomínati chtěl, kdybych litowati nemusel, že ačkoli mrákoty a příšery jejich nowým blahočinným světlem z wětší částky zapuzeny jsau, množí wšak jich pozůstalí zárodkowé nesau ještě wždy liché a přewrhlé owoce. Obyčej školní dáwá i podnes jen zwláštním jistým naukám, které ze zásad rozumu se domyslně wywijejí a péčí učencůw uwedeny jsau w jistau saustawu, jméno filosofie. Udělány jsau jisté příhrady a záwory, a filosofie

stahowána do nich, aby tu wtělila se hmotně pro ty, kteří nemohau postihnauti ducha jejího. Tu již w obmezených těch suchopárných končinách bywají wšecky swadlé kořeny její nožem pýtewným rozřezány, wšecky studánky wod mrtwých lučebně rozebírány, a z rozmetaných těchto žiwlůw potom podiwné zahrady podlé prowázku zakládány, we kterých se wšeho nachází, jen zniku prawdy a žiwota nic. Ale duch filosofie sám nedá se prowázkem obměřiti a swázati: on zwolně proletuje kraje wšehomíra; a jako duch boží při stwoření swěta, když nad propastí mrákotnau se wznášel, pomatené látky obžiwiw, do ladu a skladu je pudil: tak i jasný duch tento w působnosti swé uwodí do weškerého swěta poznání a žiwobytí našeho swětlo i řád welebný.

Ne ladabylé pohráwaní prázdnými ponětími jako ciframi, ne suché pýtwání se w mrtwých různých formách bez poznání ducha obžiwujícího, ne drzostné wyměřowání wšehomíra duchowního i tělesného malichernau oblíbených důmínek měrau, aniž pak jaké spupné násilí a rauhání se každému tajemstwí srdce, swěta i náboženstwí, může filosofowáním slauti. Zdaliž ten mudrcem jest, kdo postawě dobrolíbeznost nedorozumu swého na wrch weškerenstwa, odbojuje wší wládě nad sebau, zakládá zákony swěta směle na přeludech wlastní obraznosti, powinnosti pak a práwo na záležitostech sobectwí? Jen kdo duchem samostatným se wynesa nad obmezený obzor tělesnosti a sobnosti, umí práwě po člowěcku žíti; kdo zná sebe samého a rozumí běhu přírody i běhu národůw; kdo žiw jsa myslí w ideách, zná co prawého, krásného a šlechetného jest, a duchem tímto, třebas i nezpozorowaný od jiných, obrací celé snaženstwí swé k božnosti: toho wažte sobě, tentě filosof.

Wšeliká pocta budiž oněm náčelním myslitelům nowé Europy, kteří o společné dorozumění sobě, co do forem

mysli wůbec, snažně a zdárně usilowali: a wšak když oni weškeru filosofii jen rozumem, pro rozum a na rozumu, na zásadách přemyslných, anebo z jediného domyslu wywedených, zakládati a dowršiti hledají, nemohu jim owšem dáti za prawdu. Filosofie zajisté, jejížto počátek jest poznání sebe samého, a ježto nenalezá potřebné we hlawních zásadách jistoty bezprostředné jinde kromě citu prwotního, nemůž také nikdy od žiwota podmětného cele se odděliti, nikdy pauhým předmětem a skutkem pauhého domyslu se státi. Možnáli zajisté, aby wšecka jistotná prawda mého bytu a wědomí záležela jen na jasnotě a shodě několikas ponětí, jichžto bytnosti já krom toho, nejsauli pauze libowolná, nikdy cele newyměřím a nepochopuji? A k té swaté prawdě můželi mne dowesti samo mechanické srownáwaní těch ponětí mezi sebau, a ne raději bezprostředné powědomí toho kmene, ze kteréhož se wywíjejí? I zdaliž onino steří a opět steří okusowé a bludowé, o kterých dějepisy filosofie rozpráwějí, nepoučili nás ještě dostatečně, že w říši přemyslu, ohražujícího se cele we předmětech, wěčné panowati mohau antinomie, pokudkoli urownány nebudau prostředkowáním něčehos jestotnějšího? Myt arci, co wíme a rozeznáwáme, jen rozumem wíme a rozeznáwáme, jelikož rozum nám jest nejwyšším prawidlem a správcem skutečného bytí našeho: ale na rozumu samém nespoléhá weškera jestota naše, a poznání založeno i obsaženo jest ještě něčím wyšším a powšechnějším, totiž bytowáním. Na štěstí onen prawý smysl filosofie neztratil se ještě cele z obecného žiwota: tu zajisté pode jmenem jejím rozumíwáme wždy ještě nauku wedaucí k maudrosti a ku poznání určení našeho. A tam práwě odkazují nás idey; tam původně směřuje i učení filosofické.

Ale můželi pak filosofie také učena býti? Otázka, na kterau tuším předewším bylibychom měli odpowědíti, naukau

jmenowawše filosofii hned na počátku. Než jak, kdyby snad, kdo jen učeným jest, filosofem býti nemohl? Neb jistě že filosofování není něco řemeslného, čehož bytnost a spůsobby se jakaukoli cestau zděditi daly. Každé zajisté naučení jest jen důraz do ducha našeho ze zewnějška přišlý; a jako k samému čití tělesnému musí nejen wnímawost smyslůw, ale i samočinnost, probuditi a uspůsobiti se: tak i mnohem více k filosofování, této nejwyšší samozákonné působnosti mysli. Učením tedy duch náš jen pobuzen a na široký wůkol obzor w říši prawdy pozorliw učiněn býti může: filosofowati ale bude wždy jen ten, kdo wlastní mocí a wlastním úsilím snažil se proniknauti do hlaubi maudrosti wesmírné. A wšak i tato pomoc od učení we filosofii přewelikého jest užitku: nebo každé naše rozumné wědomí, jakož Sokrates maudře pověděl, jest takořka jen rozpomínaní.

Z nekonečného filosofie oboru za našeho wěku wyznačeny a o sobě pojaty bywají některé zwláštní nauky začátečné, jimiž onno filosofické rozpomínaní ulehčeno a zřízeno býti má. Nauky tyto dělí se od sebe, jelikož obírají rozličné idey ducha, i rozličné jich potahy, za zwláštní předměty swé. Rozdělení takowé w nynějším wědectwa stawu prospěšné jest jen těm učitelům a učedlníkům, kteří toho domnění se wzdalují, žeby poznawše wíce názwůw nauk, tím samým také byli wnikli hlauběji do jádra wědomostí a maudrosti. Wždy zajisté filosofii ne na papíře, ale w duchu samostatném a wyšlechtěném nacházeti jest.

Idei a zákonnost *prawdy* objasniti a upewniti snaží se skumná filosofie, k níž zwláště logiku a metafysiku počítají; *ctnosti a sprawednosti* zákony odekrýti powolána jest filosofie konawá, ku kteréž nauky mrawní a prawní přináleží; potahy člowěka *občanské* zpytují politikowé, *náboženské* theologowé; *krásu* pak a *umění*, jenž ji objewuje, přiwlastňuje sobě za podíl swůj *krásowěda*.

Zde jsme na prahu chrámu swého. Pamětliwi jsauce prawd, kterýchž sme nabyli dosawadním skaumaním, wejděme již do síně, ať poučiwše se dříwe o určení, spůsobu a osudech tohoto stawení, potom do swatyně samé wkročiti můžeme.

5) Krásowěda.

Krásowěda jestit nauka o původní zákonnosti krásy; aneb wědecká saustawa wšeho toho, co nám o kráse we wšech jejích potazích rozumem wědomo.

Předmět tedy krásowědy jest *idea krásy*. Můžemet bez ostýchání hned napřed to za prawdu sobě podsaditi, že *krása* jest cosi zwláštního, podstatného a bytného w duchu člowěka; že ji duch náš, ne pak tělo naše, cítiwá, po ní tauží, w ní se rád kochawá; že krása dělí se bytně odewšech jiných ideí w duchu; že tedy obor ten, we kterém se krása jewiwá, jest jakýsi zwláštní obor duchownich úkazůw, a předmětowé krásní, pokud krásni jsau, že náležejí pod swau jakausi zwláštní zákonnost we swětě skutečném. Krásowěda tedy objewuje tento krásy obor a jeho weškeru zwláštní zákonnost, wěrně a důkladně. Ona krásu wyhledáwá i zpytuje we wšech potazích jejích. Skaumá tudíž předně kořen a znik její w citu a w mysli, wyšetřuje spojení a poměr její s působnostmi ducha wůbec, a ukazuje na její obrazy we swětě předmětném, naší zkušenosti podrobeném. Poněwadž pak člowěk za přírodau swau původně snažiw a mocen jest wytwořiti krásu we předmětech, jak řečí básnickau, tak i hudebnými zwuky a twary widnými: obírát se krásowěda také obšírným skaumaním zákonůw krásoumy, zwláště pak básnictwí, hudby, malířstwí a řezbářstwí.

Krásowědec tedy wlastně neptá se, co kde krásného jest na swětě; aniž se o to stará, aby opisowal wšeliké

krásy jak přírody tak i děl uměleckých. Již Platon sám dělil ty dwě otázky „co jest krásného?“ a „co jest krása?“ dokonale od sebe, a ukázal spolu, že ne na prwní, ale na druhau odpowědíti powinnost jest filosofowa. Jen nedostatek ducha wědeckého činí to, že mnozí zpytatelé krásy, zwláště italští a francauzští, rozdílu toho podnes jak náleží šetřiti nenawykli. Ať si kdokoli obejde celý swět, wše co kde krásného jest, sobě poznamenáwaje: neumíli wyznačiti, co to wlastně jest, co ty předměty krásnými činí, nepoznáwáli jestotného rodiště krásy w duchu i we swětě, newstaupil nikdy do swatyně krásowědy. Powolání nauky této jest: skrze wyswětlení idey krásy poslaužiti jak filosofowi tak i umělci k dorozumění, proč daní předmětowé jsau krásni neb nekrásni, a proč jemnau duši pozorowatele buď citem ušlechtilým rozněcují, buď nelibostí swau od sebe odwracují.

Diwno jednak, že ač jemní citowé člowěčí uznáwají krásu w názoru od wěkůw po wěky jednosworně, krásowědcům přece již i sám přístup k nauce jejich se zabraňuje. Nejen zajisté nedoukůw walný obor, který rád se chápe wšeho, což obmezenosti jeho lahodno, ale i mnozí bedliwí skaumatelé pochybují až podnes o samé *možnosti* krásowědy, jakožto nauky wědecké; anobrž i sami zpytatelé krásy wyznáwají často, že krása, jakožto předmět pauhého citu, rozumem nedá se rozuměti, w ponětí nedá se pojíti, a tak tedy ani že učiti jí nelze; pročež i nauka wědecká o kráse že se nedá postawiti, jelikož sám předmět její jest newyzpytatelný.

Kdyby námítka ta jen tolik znamenati měla, že o kráse nedá se saustawa přísně wědecká, jako mathematika, psáti, kdežby wšecky wěty wywíjely se wnitřní nutností a patrností ze swých prwowět takořka mechanicky: nebyloby potřebí u ní se pozastawiti. Neb netoliko to prawdau

jest, co se měřiti a počítati dá; anobrž ty nejdůležitější prawdy žiwota lidského nedají se w počet a w míru pojíti: a zdali proto prawdau býti přestáwají? Pauhá saustawná shodnost ponětí ještě není neklamnau známkau prawdiwosti. Nižádná zajisté prawda neohražuje se w předmětnosti tak cele, aby již od ducha lidského dokonce nezáwisela; i mathematikowé sami přinuceni jsau prwowěty swé zakládati na podmětnosti, na citu člowěckém. Pročež to krásowědě nikoli newadí, že pauze přemyslnau, a tak, podlé smyslu jisté školy, přísně wědeckau býti nemůže.

Ale ani to neničí možnosti krásowědy, že obor prawd jejích stawí se původně we podmětnosti. Krása arci jen potud krásau jest, pokud se cítí; práwě tak jako prawda jen potud prawdau jest, pokud se myslí, dobro jen potud dobrem, pokud se koná. Myšlením tedy arci jestota krásy tak málo se uchopiti dá, jako jestota dobra. Ale jestota krásy jest předmětem krásoumy, ne krásowědy. Krásowědec skaumá jen *zákonnost* (t. j. prawdu) krásy, práwě tak jako mrawní filosof zákonnost (t. j. prawdu) dobra. Jestli tedy krása wůbec pod jakausi jistau zákonností jewí se, a tato zákonnost padá w obor poznání našeho, i musít také nauka krásowědná možnau býti.

Že ale krása oprawdu swau jistau zákonnost má, pochybowati nelze. Předně nepochybno, že ona jest idea ducha původní a základná, k nížto člowěk ne zwenku pobuzen bywá, ale sebau sám se pobuzuje. Krásocit tedy, jako i jiné ducha úkazy, musí založen býti w původní ducha zákonnosti, a míti zákony powšechně platné, ze přírody člowěka se wywíjející. A jakož we wší rozličnosti lidstwa, národůw a osob přece jen jedno wěje čisté člowěctwí po wěky: tak i we wší rozmanitosti úkazůw krásocitných jen jedna jest jistá krásocitu zákonnost.

Tato krásy zákonnost dá se rozumem uchopiti a wy-

skaumati, kdykoli tento počíná sobě we přirozených mezech swých šetrně a bedliwě. Každá zajisté podstatná poznatelná wěc, a tudíž i krása, má swau zwláštní působnost, na jednotě a stejnosti podstaty své založenau; neb cokoli nepůsobí jakkoli, jest ničím; a jen pokud něco stejně působí, jest tím čím jest. Stejnost pak působnosti jewí se we stejnosti úkazůw jejích, naší mysli pochopných; jichžto jednotu pojímati jest dílo rozumu lidského. A tato jednota, w té stejnosti úkazůw pojatá, nazývá se *zákonností* wěci té, buďže ostatně úkazowé ti padají do smyslůw zewnějších, aneb jen duchem samým w duchu pozorowáni bywají. Mát tedy krása wůbec swau zwláštní, rozumu pochopnau, zákonnost: a protož i nauka o kráse jest možná.

Prawdu průpowědi této tušili i ti krásowědci, kteří po mnohonásobném skaumání, newidauce swého prospěchu, sobě zamýšleli, že o kráse nelze míti jasného ponětí. Kdyby jasné ponětí o kráse nemožné bylo, tudížby již ani nauky o kráse býti nemohlo. Aneb možnáli o wěci samé w sobě nejasné wystawiti nauku, která jen potud naukau slauti může, pokud předměty swého skaumaní objasňuje? či tam jaké poznání jest, a sice poznání rozumné, kdež není jasnoty a tudíž ani určitosti we hlawním ponětí? Odporowali tedy sami sobě ti spisowatelé, s jedné strany slowem krásowědu ničíce, s druhé strany skutkem ji wystawiti se snažíce. Odpor ten tím powstal, že oni sami zákonnost krásy lépe tušili, nežli myslí pochopiti uměli. Zajisté jakož jedna jest bytnost krásy, jedna její rozumu pochopná zákonnost wůbec: tak i jedno musí býti wšeobecné ponětí krásy, a sice tak jasné, jakož onano zákonnost našemu rozumu wůbec jasná býti může; neboť ponětí to a zákonnost tato jsau jeden a tentýž pomysl.

Jestiť pak důležité, zakládajícím a posuzujícím krásowědu, oznámiti se blíže se wlastním aučelem a aufadem

nauky této, i proto, aby jak o mezech, tak i o platnosti její wynešen býti mohl saud sprawedliwý. Aučel krásowědy, jak praweno, jest objewiti původní zákonnost idey krásy, a wykázati tudíž, pod jakými zákony idea krásy w duchu člowěka powstáwá i w úkaz wychází. Jest tedy tentýž aučel její, který wšech nauk filosofických: totiž, objewiti prawdu, čili původní zákonnost weškerenstwa. Pročež i auřad její jest wšudy a wždy wlastně jen naučný a filosofský, nikoli pak kritický a umělecký. Krásowěda zpytuje krásu wůbec, buďže ona umělecká, buďže přírodná jest. Prwní předmět jejího skaumaní jestit wždy krása, ne umění; nebo byt krásy zakládá krásoumu, ne naopak.

Nesluší tedy říci, žeby krásowěda byla jen jako theorie krásoumy. Obor krásy jest přednější a širší, nežli obor umění; a prawitelská platnost zákonůw krásy wztahuje se na weškeren žiwot člowěcký, nejen na krásoumu; to jest, zákonnosti krásy má se říditi weškeren žiwot náš, netoliko krásné umění. Wzdělání krásy w žiwotu člowěka jest bytná částka wzdělání člowěka wůbec; a krásowěda, kteráž dopomáhá ku poznání spůsobu tohoto wzdělání, nabýwá w tom ohledu důležitého wýznamu pro člowěčenstwo weškeré, od národůw do pronárodůw.

Poněwadž ale idea krásy we krásoumě, jakožto wlastní její aučel, wychází co nejpřesněji w úkaz: musít krásowědec míti také hlawní pozor na krásné umění, kteréž, jakožto upotřebení zásad jeho, činíwá prawdu neb neprawdu jich skutkem patrnau. Pročež potřebí jest, aby kdokoli o kráse filosofuje, měl auplnau a dokonalau známost každé krásoumy we wšech jejích i řemeslných potazích, a každý zázwuk, we kterém krása wěje, každá čárka spanilosti, každý sklad podob a wýraz duše milostné má předewším jímati jemného ducha jeho mocně: neboť jen pocítiw a poznaw dříwe sám w sobě působení krásy, může ohlédati

wšeobecnau její působnost. Ale do řemesla umělcowa jemu tak málo, jako politikowi do panowání, mísiti se potřebí. Obé zajisté posuzuje se wůbec rozumem a citem prawě člowěckým, a nikoli zwláštním zákonem umluwitosti, aneb rozkazem cizowládným.

Z toho také dá se wynesti o platnosti nauky krásowědné saud sprawedliwější. Krásowěda jest nauka wlastně filosofická, ne umělecká čili řemeslná. Objewujíc ducha w jeho působnosti nejzwolnější, pomáhá ona k dorozumění skaumateli bytnosti swé a určení swého: ale umělci nedostatku w důwtipu a we krásocitu wynahraditi ani nemůže ani nechce. Jiné jest znáti krásu děl uměleckých, a jiné opět uměti ji wytwořiti; onno bez tohoto býti může, ale ne naopak. Umělec působí zámyslem a uměním, ne přírodau; umění pak jeho spoléhati musí na jistých zásadách krásowědných, třebas jemu newždy zřetelně a wýslowně powědomých. Kdo co krásného wytwořiti chce, musí to dříwe znáti; maní se mu nezdaří. I jakžby tedy nauka tato, ježto krásu od nekrásy rozeznáwati učí, neměla jak filosofowi tak i umělci prospěšna i potřebna býti? Onať tomuto rowně jak onomu slauží ke srozumění sebe samého; a i neudílíli jemu sama sebau moci krásotworné, alespoň moc tuto jemu od přírody propůjčenau wystříhá před poblauzením.

Mát wšak krásowědné skaumaní swé jisté meze i se strany filosofické: neboť ne na wšecky otázky, které přemyslný filosof podati může, nauka tato odpowědíti snaží se. Zdali krása i kromě člowěčí přírody jestotně bytuje, či jen pouze člowěcká jest, o to my se příliš nestaráme; spoléhajíce na to, že každá prawda, která wywodí se z čistého a nezkaleného bytu člowěčího, a tudíž i krásowědná, jest prawdiwau prawdau. Otázku tu pozůstawujeme tedy metafysikům k rozhodnutí; fysikům pak a fysiologům po-

nechávame wyswětliti, kterak předmětowé hmotní, we kterých my krásu spatřujeme, dorážeti mohau wůbec na smyslnost naši. Jestliže i neomylní mathematici nám podoby měřiti a zwuky počítati pomoci chtějí, nebráníme; my alespoň jich nepotřebujeme.

Spůsob, jak rozum pojímá i wzděláwá zákonnost krásy, musí také rozhodnauti hádku o potřebném náwodu we krásowědě. Že tento dějepisným a kritickým býti nesmí, samo sebau patrno: skumným zajisté a naučným býti má. Skaumaní pak filosofické wůbec dwojím spůsobem státi se může: aneb zajisté ze hlawního ponětí, jakožto zásady, wywine se celá předmětná saustawa prawd jejích domyslně; aneb ze prawd jednotliwých podmětných, mezi sebau u wyšší wždy jednotu spojowaných, a tudíž i zpředmětněných, složí se teprw zákonnost we hlawním ponětí (t. we kráse) obsažená. Tamto schází se od powšechností k jednotliwostem, zde wstupuje se od těchto k oněm; tamto pokračuje se od sauboru k rozboru, zde od rozboru k sauboru; tam se počíná wíce od přemyslu čili naučně, zde wíce ode přezwědu čili skaumawě.

Wlastně weškero naše poznání jest wespolné pronikání a střídání se sauboru a rozboru: nebot we každém poznatku pojímáme cosi rozmanitého w jednotu, jak w jednotliwých názořích smyslnosti, tak i w nejpowšechnějších rozumu ideách. W jednotu sebrati dá se jen to, co k jednotě náleží; a rozebrati také jen to, co již dříwe spojeno bylo. Ale kdož newidí, že w každém nabytí známostí onno sbírání, čili sauboru hledání, prwnější jest nežli toto rozebírání? a že tedy w každém sauboru jistý přezwěd již, třebas neswědomě, státi se a minauti musel? Aniž tedy saubor, w ponětí krásy obsažený, původně samým přemyslem se stal, alebrž jen potud, pokud ho předešel jistý přezwěd dušewědný. A když tedy saubor w ponětí krásy

přezwědem wymíněn jest, slušíli w této wědě filosofické začítí tím co wymíněno, či raději wýminkau samau?

Powolání filosofowo jest wůbec dwojího spůsobu: jedno, aby skaumal prawdy na žiwot člowěka se wztahující; druhé, aby jim wyučowal. Pokud skaumá, wstupuje takořka k sauboru, pokud učí, sestupuje k rozboru; cesty obau jsau w tom opačné. Ale jen za předešlým skaumaním může dáti se do wyučowání, a prawda neb neprawda naučení jeho záwisí wždy od práwě neb chybně wywedeného skaumaní, na kterémž zakládá wěty swé. I jest arci snáze, cestau naučnau, počna od sauboru, uwesti zřetelně do saustawy prawdy obsažené w jednotě sauboru toho: jakož i snáze jest, s wrchu pyramidy shlédaje, opatřiti najednau weškeren staw a wšestranné rozwedení i chýlení její, nežli po stranách ji ohledáwaje. Ale jakého přeswědčení o ustawě a pewnosti její nabyl ten, kdo neprohlédl k základům jejím, a spojení wšech částek nepozorowal? A posléze, kdož, maje wystawiti celau krásowědy saustawu, počínalby stawení swé wrchem pyramidy, a ne raději základy jejími? Wšak až se ta spausta dostawí, budeť i jemu wolno obezříti najednau spůsob weškerých částek jejích, kterýchžto spojení před očima jeho bylo se stalo.

Jest pak náwod dušewědného skaumaní we krásowědě tím potřebnější, čím jistější a důležitější jest prawda ta, ze rodiště krásy musí hledáno býti we podmětnosti člowěka, ne we předmětech samých, kteří ji nesau. Další skaumání naše samo sebau to prowede, že idea krásy jest cosi bytného w duchu člowěka, práwě tak, jako idey prawdy a dobra; že ona jest podstata swézákonná, ne pak pauhá na předmětech zawěšená případnost; že w ní wlastně sama podmětnost w úkazu žádaucím, (antě jistá forma čili doba žiwota), se zpředmětňuje, a tudíž záwisí ne zákony a působnosti ducha ode krásy, ale krása od zákonůw a působností

[illegible]. I nutnotě každému s prawdau se chybiti, kdokoli [illegible] podstaty její w duchu, wyhledáwá zákonnost její [illegible] toliko uspořádaní předmětůw zewnějších.

Tím bezpochyby powstalo onno nesčislné množstwí [illegible] pokusůw o wyswětlení krásy, že půwodcowé [illegible] nešetřiwše duševědného náwodu, domníwali se uchopiti [illegible] její přemyslným rozumowáním o jednotliwých úkazích [illegible]. Powažujíce ji předmětně, bez potahu na žiwot člo[illegible], chtěliť ji wyměřiti, čili raději ponětí její směniti na [illegible] ponětí předmětná, nejwíce z oboru kategorií rozumu [illegible], kteráž obyčejně buďto širší buďto užší bywše, byla ku ponětí krásy zároweň nepříměrná. Tak Aristoteles, zakládaje krásu we welikosti a řádu, nešetřil toho, že jistau welikost a jistý řád nalezti jest we každém předmětu poznání našeho; i jakáž to tedy welikost a jaký to řád zakládá wlastně bytnost krásy? Augustin, a po něm jiní, nazýwajíce krásu jednotau rozmanitosti, nepozorowali, že w každém názoru a w každém poznání wůbec cosi rozmanitého w jednotu jest spojeno: i jakáž to jest ta rozmanitost, která wlastně zakládá krásu? Hogarth obměřiw krásu widnau jistými poměry čárkowými, neprohlédl k bytnosti krásy hudební ani básnické, k jejímuž objewení nepostačí ani wlnowé ani swíjené čárky. Jiní pokládajíce krásu býti we sličném rozměru částek jednotu úkaznau skládajících, nedomýšleli se přitom, že i sličných rozměrůw bez krásy, i krásy bez sličných rozměrůw dosti se w úkazu stawíwá. O málo zdařilejší byla wyswětlení krásy ideami logickými, a tudíž také předmětnými, o kteréž se zwláště w Němcích pokaušíno. Wolf a Baumgarten nazýwali krásu dokonalostí smyslně poznanau. Ale dokonalosti samé w sobě čili absolutné, není kromě bytu božského; potažná pak, záwisejíc od poměru jistého názoru k jeho ponětí, nemůže poznána býti smyslem samým, alebrž jen rozumem. I bylotě w zásadě této nejen

nedorozumění, ale poněkud i odporu. Kant opět, jmenowaw krásu jistau záměrností, která, nejímajíc ani smyslůw ani rozumu, sama sebau w názoru wšeobecně se líbí, ač sice prawdu propowěděl, objewil wšak jen takořka zewnější stránku zákonnosti krásy, ukázaw wíce, co a jak krása působí, nežli co jest a proč tak působí.

Neboť ani ten spůsob, u nowějších krásowědcůw zhusta užíwaný, není dostatečný k objewení zákonnosti krásy, když se propowí, že krása jest to, co w duchu našem as tak a tak působí; — jelikož to nic wíce není, nežli kdyby se prostě řeklo, že krása w duchu našem tak a tak působí; čímž se arci wždy něco prawého říci, ale ne sama krásy bytnost oznámiti dá. Rozmanité zajisté může býti působení krásy w duchu, jsauc pokaždé jen jednotliwým we swém úkazu, ačkoli krása sama w bytnosti swé wždy jedna i stejná zůstáwá. Pročež ku poznání jejímu potřebíť především ostrozrakého proniknutí do samého rodiště krásy, a tudíž také až k samým takořka základům weškeré působnosti duchowní. Jen tam, we bezprostředné swědomosti ducha našeho, dá se wyzpytowati ta sama sebau pewně stojící zásada, na kteréž jako na uhelním kameni celé stawení krásowědné wywesti se a spoléhati má.

I našli se owšem wšelikých wěkůw a národůw skaumatelé důmyslní, kterýchž úsilím mnohé stránky zákonnosti krásy důkladně objasněny, a zwláště zákonowé krásoumy šťastně wyjeweni jsau. Mezi nejzaslaužilejšími jmenowáni buďte: Platon i Aristoteles; Shaftesbury, Batteux, Home, Winkelmann, Kant, Herder, Bouterwek, Schlegelowé a Solger. Ale wždy ještě nedostáwá se takowé saustawy krásowědy, kteráby prawdau wět swých spokojila i filosofa i umělce, a nejen wědeckau důkladností a auplností, ale i jemným a stejným šetřením wšech oborůw krásoumy se poraučela. Větší zajisté díl dosawadních zpytatelůw krásy,

ohrazujíce se w jednom, nešetřili ostatních umění, a zákonowé jimi wynešení nedali se wždy rozwesti na weškeru krásoumu. Neboť i jakéhotě spolku mezi předměty krásy widné a krásy hudební, mezi zákony básnictwí a řezbářstwí? Kdežto přece wšudy jen jedna jest idea krásy a jeden krásocit, buďže w básni, buďže w hudbě neboli w obrazích w úkaz wychází.

Pročež i nelze tajiti těch walných mezer a nedostatkůw, ježto se ještě nalezají we krásowědném znání našem. Nebo, ať jiných mlčením pominu, častoli ohlédáno se na tuto hlawní pro filosofa otázku: jakýtě důwod a aučel krásy w idei a bytu člowěka wůbec? potřebnali mu ona, i proč? jak wážný jest obor její w duchu, a jak blahočinné následky w celém dějinstwu člowěčenstwa? K tomuto poslednímu cíli za to mám, že wšecko a každé skaumání naše zaměřiwati powinno; a kdokoli neobrací usilowání swého ku prospěchu člowěctwa, žeby owšem raději odříci se ho měl.

Já chtěje podlé možnosti swé wyplniti nedostatky dotčené a chybám káraným se wyhnauti, počnu krásowědné skaumání swé ohlédáním krásocitu. Pročež nutno mi nejprw ty wšecky působnosti, co do pojímaní a posauzení krásy přispiwají, o sobě zpytowati, jich zákony wyhledáwati a ku pramenu jich zpět wésti; pak wystaupiti z podmětnosti wen, a uwáděti, jakými spůsoby krása w úkazu se jewiwá, we wší její rozmanitosti. Potom kdyžby se oznámily předmětné i podmětné potahy krásy, teprw za dobré saudím přistaupiti k ohlédaní zákonůw krásoumy, kteří záwisejí od oněch potahůw. Žebych pak tím jako w kole točiti se měl, když nejprw o citu krásy, a potom teprw o krásе jednati chci, k tomu se přiznati nemohu. Tu zajisté bytnost krásy se nepředpodkládá skrytě napřed, aby krásocitu bytnost se z ní wyjewila, nýbrž z bytnosti ducha wywodí se jedno i druhé, s podsazením toliko wšeobecných zákonůw

myšlení. Pročež ať již čtenář se mnau, k nastaupení pauti dlauhé ale jistě příjemné, laskawě se odhodlati ráčí.

Kniha druhá. O krásocitu.

1) Swrchowaná idea člowěctwí.

Prawé, živé a auplné poznání swrchowané idey člowěctwí jest wrch maudrosti lidské; jest ten cíl, ku kterému posléze wšecko skaumání nejen filosofůw ale i weškerého lidstwa obráceno býti má. Ale pauhá hra logická mysli naší nechápe této idey, aniž jí wystawiti může; onatě zajisté plod wýtečný celého života duchowního, netoliko lidí, alebrž wěkůw i národůw. Jen wlastní samočinné snažení filosofické wede nás ku poznání jejímu; naučiti jí slowy a ponětími logickými nelze. I já tedy zde jen některé základní čárky k obrazu onomu wznešenému napíši, který w živé celosti swé wíce tušen nežli zřetelně poznáwán bývá.

We swrchowané idei člowěctwí rozeznati se dáwá člowěctwí *čisté* a *božné*. Obé se dělí jen potud od sebe, že jedno jest jako cesta ke druhému; ostatně ale ani čistého člowěctwí bez usilowání k božnosti, ani božného člowěctwí bez čistě člowěckého bytu pomysliti nelze.

Čisté člowěctwí jest sám zákon wezdejšího bytu našeho. Člowěk člowěkem býti ustanowen; blaud jest, kdo něco wyššího na něm wyhledáwá, hanebník, kdo jej se zwířaty sestejniti chce. Wše co člowěk ode přírody má do sebe, ukazuje také na určení jeho. Dáno mu tělo hmotné, i wloženi do něho smyslní popudowé, k zachowání člowěctwa potřební, kteří ale podrobují jej zákonům a účinkům zewnější přírody. Dán mu wšak také cit podstatnosti, dán mu rozum, dána swobodná wůle, kteréž ho na něm samém zakládají, a uwolňují ode wliwůw zewnějších. Tak powstala bytost podiwná, dwauswětá, sama sobě newystihlá.

I poněwadž člowěk ta jediná jest we weškerenstwu bytosti bytost, we které spojeny jsau božské i zwířecí powahy w jednotu dokonalau i nedílnau: neostýchám se powěditi, že jen takowí úkazowé a skutkowé, we kterých se obojí příroda naše spolu a nerozdílně jewí, mohau čistě a práwě člowěčtí slauti; a oprawdowé člowěctwí wůbec také jen tam se ukazuje, kde wšecky moci naše působí w nedílné i žiwé celosti, kde wšecky tak říkaje struny bytu našeho jewí se w původním ladu swém, kde člowěk celý wšudy rozumem i citem, duší i myslí swau se živě pohybuje, a čistým zrcadlem čistý obraz weškerenstwa pojímá i wrací.

Nenít se obáwati, žeby wýkladem tímto ukráceno bylo důstojnosti přírody lidské. Ponětí čistého člowěctwí nejen zahrnuje wše do sebe, co člowěk ušlechtilého míti a činiti může, ale wymezuje také wšecky pauze zwířecké a slepé popudy. Člowěku dáno jest ušlechtiti rázem swobody a dobrowolení wšecky skutky a obyčeje, ku kterýmž jej tělesná jeho wede příroda; ta zajisté jen aučely swými ponauká, a wšak spůsob dosažení aučelůw těchto zůstawuje wůli člowěka. I jest to neutěšené znamení wěkůw i národůw, kdy a kdekoli potřebí člowěckých těchto popudůw styděti neb ostýchati se; tam zajisté wyšinul se člowěk ze stezek přírody swé, duch wězí we porobě tělesnosti, a pokrytství, ocháblost i sobectwí jsau obecné takowého lidstwa známky.

Každý člowěk opatřen jest ode přírody zároweň wlohami k čistému člowěctwí: a tato dějinná prawda zakládá tu jedinau prawau rownost mezi lidmi wůbec. U nemluwňátka zdá se arci duch cele w tělesnosti jako zahřížen a utopen býti; zásada duchowní, jako nowý w těle host, ještě nemá tolik moci a spůsobilosti, aby wstaupila w rownau wáhu s tělesností. Toto stáwá se obyčejně teprw

postaupně w dětinství, když již duch procitnul ku pocitu samostatnosti a osobnosti své. U dítěte neporušeného jeví se čisté člověctví jako w puku. Widíme, ana příroda wložila doň rownau měrau semena weškerého člověctví; a pokudkoli semena tato wywíjejí se společně, znamenati jest we wšem konání dítek jakausi shodnost a jasnost weškerého žiwota jejich, která, jakožto wýlew čisté přírody, naplňuje nás láskau i úctau k sobě. Dítě ještě nemá do sebe zwláštní osobliwosti, ale jest nám obrazem weškerého rodu; nerozwinuly zajisté a nerozlaučily se ještě od sebe jednotliwé moci jeho, aniž která působnost wládne nad jiné jednostranně. Tatotě powaha prawého dětinství, a tentotě dějinný počátek člověctví.

Harmonie wšak ta bytu dětinného ustaupá, jak mile člověk, wkroče samostatnau mocí swau do světa, počíná jednati a sebe k aučelům bytu swého rozumně připrawowati. Otočen jsa wšestranným působením předmětenstwa, ježto ho zachwacuje do wíru swého, přinucen jest duch lidský usilowati, aby znekonečnil moci a působnosti své naproti němu, nemáli sice ztrátau samostatnosti a osobliwosti své zničiti weškeren byt swůj člověcký. Jen w boji tedy a w zápasu jednotliwých sil i působností, w odporu swobody a nutnosti, světla i mrákoty, dáno jemu wynikati do té wýše, kde možno přehlédati obor světa okem wolnějším, působiti wůlí samostatnější a mocí tworнější. Nelze tedy než pokročně dostihowati k onné wznešené harmonii přírody naší, jejížto počátečné zázwuky ozýwaly se w čistém dětinství. W běhu toho usilowání proměnila se onano wšestranná určitelnost dítěcí w jednotliwé určitosti dospělých powah, onen powšechný obraz rodu wzal na sebe ráz jisté osobliwosti zwláštní; ale aučel wážný nastáwá jemu spolu, aby spůsobowal určitost onnu wšestrannau, osobliwost onnu

wšeobsažnau. Jen tak znekoneční bytnost swau, a dostihne ke swrchowané idei člowěctwí. *)

W jedné a téže swědomosti člowěčí oswědomuje se nám jednomu každému nejen byt náš wlastní podmětný, ale i byt božstwí, jakožto bezprostředné příčiny weškerenstwa; obé stejným přeswědčením, stejnau nutností duchowní. Jakož zajisté jednu cítíme zásadu weškeré podmětnosti, tak i přinuceni jsme wěřiti w jednu weškerého předmětenstwa zásadu; anobrž w nejwyšším zřeteli rozumu, kdež i podmětnost i předmětenstwo powažují se za úkazy, jednotliwá obau zásada jest nutným polohem wíry wůbec. Pročež i w čisté swědomosti člowěka ohlašuje se *byt božstwí* tauž nutností duchowní, kterau byt weškerenstwa wůbec.

Ale poznání božstwí wymíněno jest wírau člowěckau, aniž nese we spůsobu swém nutnost předmětnau, alebrž jen podmětnau. Bůh, jakožto *jestota neskonalá*, nemůže nikdy wjíti předmětně w úkaz: ale wše, co my neskonalého poznáwáme, potahujemeť to na boha. A jelikož každá neskonalost nám we swém bytu se tají: tedyť i poznání boha musí tajemstwím pokryto býti. Tím se stáwá, že čisté, jasné duši člowěcké bůh se zjewuje we wšech tajemných úkazích přírody, žiwota i umění; jistý cit neskonalý w názoru jich dáwá nám to přeswědčení, že w těch úkazích wěje a mluwí moc jakási neskonalá, moc božská.

Naše poznání o bohu jest tedy jen poznání člowěcké. Jen co se s myslí naší srownáwá, můžeme o bohu wěděti; pramen weškerého wědomí o něm jest naše jestotná bytnost člowěčí. Cokoli člowěk dobrého, prawého a ušlechtilého do sebe cítí, to připisuje také bohu bez wýminky a bez konce.

---

*) Prawdiwě a jadrně pronesl to Schiller:
„Keiner sei gleich dem Andern, doch gleich sei jeder dem Höchsten!
Wie das zu machen? Es sei jeder vollendet in *sich*!“

I jakžby jináče mysliti o něm mohl, nežli jako o bytosti wšemohaucí, wšewědaucí, wšedobré, sprawedliwé, wšelaskawé, swaté, we swrchowané dokonalosti, bez míry a bez konce? Samy jestoty, jichž jako zárodky a počátky nalezá člověk sám w sobě, a ježto přičítá bohu zbezwýminečněné. Tím se stáwá, že člověk může cíititi důwěru a lásku k bohu; jelikož poznáwá sebe k obrazu božímu, ku podobnosti boží stwořena, a tudíž i bohu poněkud příbuzna býti.

Tam kde prwotně a samostatně zakládá se žiwot náš, kde duch a tělo jestotně se jednotí, kde býwáme sobě swé moci nedílné podmětně powědomi, odkud wycházejí a kam se wrací základně wšecky činnosti naše: tam wyskytá se také, jako jiskra božstwí, láska i snaha naše nejwyšší a neskonalá ke wšemu tomu we weškerenstwu bytostí, co nám bytem swým dáwá cíititi aneb raději tušiti *žiwot božský*. Láska i snaha tato, budíc božskau našeho bytí částku k činnosti samowolné a samostatné, wede nás upřímo *k božnosti*. Činí zajisté, že wšecky jestoty ducha našeho, které w bohu poznáwáme, sami také w sobě zmocniti, rozšířiti a ustáliti a tudíž *božnými* se státi hledáme.

Postupowání k božnosti jest tedy wzděláwání obrazu božího, čili dokonalosti boží we člověku, podlé smyslu teď wyloženého, smyslu člowěckého. Následownĕ božnost a swrchowané člowěctwí nejsau idey sobě odporné, alebrž w jistém smyslu stejné; w božnosti zajisté dowršují se wšecky jestoty žiwota člowěčího neskonale. Postupowání to jest nekonečné; jelikož člověku, zároweň i božské i zwířecí přírody aučastnému, nelze wyměřiti té čáry, kdeby se pokračowání jeho zastawowati mělo, a tudíž i kdeby weškeren duchowní žiwot jeho přestati musel.

Jen w božnosti, jakožto w idei, dochází člowěctwí auplného rázu bytnosti swé; tamtě sídlo jeho swrchowané

dokonalosti. Čím božnějšími se stáváme, tím blíže dostihujeme k dokonalému člowěctwí, tím wíce býwáme, jakowými býti máme. W tomto smyslu jest to ta nejwyšší a nejswětější člowěka powinnost, býti *člowěkem*, totiž auplným a dokonalým člowěkem, jewícím wšecky jestoty, moci a působnosti, kterýchžto swrchowané člowěctwí schopno jest.

2) O krásocitu wůbec.

Usilowání a postupowání *k božnosti* může *dwojím* způsobem se díti: *určitě* a podwýminečně, aneb *neurčitě* a bezwýminečně. Prwní se stáwá w oboru *rozumu a wůle*, druhé w oboru *citu a obraznosti*; tam se jde po *jestotě*, zde po *formě* božnosti; onde se dobýwá *prawdy* a *dobra* mrawního, zde se požiwá *krásy*. *Obor tedy krásy jesti w citu a w obraznosti, a zakládá se na bezwýminečném i zwolném snažení člowěka po formě božnosti.* Tatě naše základní we krásowědě wěta, k jejímuž zwláštnímu rozwinutí, wyswětlení a upotřebení wynaložíme wšecku péči swau.

Že *w oboru čistého rozumu* přísná panowati musí *určitost*, a že tato určitost wýminkau jest rozumného znání wůbec, ukázáno již dříwe we knize prwní, w rozjímaní poznáwajicnosti. Jen tím zajisté může udržeti se zásada jednotící poznatkůw našich we samozákonné působnosti swé. Činnosti tedy rozumu wšecky jsau tak říkaje měřičné, postupující pokročně jako po řetězu záwěrkůw a spolkůw, od počátku až do konce. A arci jen takowýmto postupem může člowěk dokračowati a dosahowati k *jestotě* božnosti. W něm zajisté nachází se stálost moci a setrwání, w něm nabýwáme oprawdowých známostí, a činíme platnau ducha wládu jestotnau nade předmětností. Tento jest tedy ten nejbytnější a nejwážnější směr we člowěku. Ale kdyby kromě rozumu nebylo zásad jiných we bytnosti naší, nemělibychom wlastně nijaké těžkosti a zásluhy ani w poznání

ani we wládě, jak sebe, tak i předmětnosti wesměs. Nýbrž wšecka působnost naše obdrželaby tudíž jakýsi ráz nutnosti newyhnutelné, a austrojí naše stáloby se wesměs jako automatickým; čili, což též jest, člowěk nebylby více člowěkem.

Protizáwaží *rozumnosti* we člowěku jestit *smyslnost*. Onano činí ho duchem, tato hmotem; onna ho podrobuje zákonům jednoty ponětní, tato wliwům a popudům powěcné rozmanitosti; onna hledá stálosti, tato ustawičné změny; onna snaží znekonečniti sebe, meze prostranstwí a času zničujíc, tato se k tytýmž nerozlučně pojíc, w nepřestupné wězí se wázanosti. Obě potahují a nutíwají člowěka ku předmětům swým zwláštním, a zakládají w něm dwojitost i wespolnost popudůw, která wywodí w úkaz wšecku wážnost, weškery těžkosti a zásluhy žiwota člowěckého. Onano wládne wládau důstojenstwí, k zachowání podstaty a osobnosti naší; tato naléhá dwojnásobnau mocí rozkoše a bolesti, k wyplnění žiwota našeho powěcnostmi. I buď že rozumnost, buď že tělesnost aučinliwostí swau přewládá, staw člowěka w obojí spůsobě powinen trpíwati rowně nucenost a wázanost jakausi. Tyto zajisté zásady we wšem, co se jestoty dotýče, sobě jsauce odporné, nikdy samy newstupují w mír spolu rownostranně.

Co sme řekli, že *citelnost* jest jako středek a spojiště weškeré bytnosti naší, to we sporu těchto dwau zásad jewí auplnau swau platnost. Cit zajisté zprostředkuje a jednotí w téže swědomosti, jak zákony rozumu, tak i popudy tělesnosti. On přísnost onoho mírní w důstojnost, a krotí prudké těchto autoky; i uwodě w rownowážnost obě ty strany, jimiž samost naše stojí s předmětností we spolku, stáwá se *určitelem wůle* a rozsudím mezi nimi. On jest tedy také, co k božnému člowěčenstwí pohybuje a wede, abych tak řekl, weškeren stroj bytnosti člowěčí. Pročež

i na samostatnosti, na síle, stálosti a účinliwosti moci citelné, (kterauž ostatně od okamžitých pocitůw ne méně nežli od čitelnosti rozeznati potřebí), ráz osobliwosti lidské hlawně záleží, a k osobení tohoto powinno směřowati weškeré také wychowání.

Této wážné straně žiwota lidského, tomuto určitému ducha našeho směru, stojí naproti *strana žiwota zwolněho a newázaného*, směr harmonie hrawé a samoaučelné; w kteréžto již nenutí ani rozum přísnosti zákonůw swých, ani tělesnost slepau popudůw prudkosti, alebrž obě spolu podrobují se nowé wládě, wlídné a plnomocné, slaužíce zwolnému ducha geniowi za podlohu činůw jeho. We směru tomto mizejí wšecky odpory mezi předměty a podmětem, mezi námi a přírodau; duch náš stáwá se spolu jednotau i weškerenstwem, osobliwým i wšestranným, určitým i nekonečně určitelným. A přece tato zásada we bytnosti člowěka, za příčinau jednoty ducha, neodporuje přírodau swau nikoli onomu směru prwnímu. Nýbrž obě zásady, jak určitosti tak i zwolnosti, jsau jen dwa wýlewy jednoho a téhož pramene, wedaucí nás do rozličných dwau oborůw lidské účinliwosti, a skonáwající společně posléze w jednom a témže božnosti oceánu.

Zásada této samobytné zwolnosti bytuje cele w podmětnosti naší. My jí nenabýwáme z wenku, aniž pak říci se může, žeby ona jen we potahu stála k duchu našemu. Jestiť zajisté původní a pramenná w bytnosti člowěka, i daná pořád s ní samau. A toto ukazuje také na konečný aučel její; nebo k čemukoli zaměřuje weškera nedílná bytnost naše, tam musí posléze i tento zwláštní pramen její wésti. Stejné tedy nutno jí míti snažení k božnosti, jako i rozumu a wůli. Ale slušíli říci, žeby zwolná i newázaná tato působnost duchowní mohla woditi a dostihowati k božnosti samé čili *k jestotě božnosti?* Kdyby

zajisté cestau tauto hrawau k jestotě této dospěti lze bylo, nebylaliby onano přísná rozumnost nejen obtížna člowěku alebrž i neužitečna i záwadna? i nepowstalliby tudíž nejwyšší pro člowěka zákon, nešetřiti wíce zákonůw rozumnosti? Nemůž tedy zwolná zásada tato míti samu jestotu božnosti za předmětný aučel swůj; nemůžeme tedy, následujíce jí, prospíwati wlastně ani we známostech a aučinnosti rozumu, ani we mrawnosti a mocnosti wůle swé. I jakéž tedy může býti usilowání její? Nejiné, než *usilowání k formě božnosti.*

Hleďmež dobře pochopiti rozdíl tento. Božnost sama pro sebe jest, jakož sme již poznali, něco majícího aučelní byt swůj we podmětnosti; jest totižto staw, čili doba swrchowaná bytu člowěckého, záležící w plnomocnosti, w neobmezeném poznání, we tworné wůli a tudíž i w bezwýminečném požíwání. Usilowání tedy po *jestotě* božnosti jest usilowání po wšestranném jestotném zmocnění ducha: jest tedy onno hledání známostí, jimiž podrobujeme sobě swět předmětný skumně, pojímajíce rozumem zákony ty, kteří sprawují weškero jeho spojení. Jest ono dále onna jestotná konawá wláda ducha nade předmětností, kdežto postawujeme sobě zákony jeho jako za formy, podlé kterých hledáme uspůsobiti weškeren swůj swět. Pročež i jest tento potah ducha našeho wážný, přísný, a wšak při obmezenosti bytnosti člowěcké také wěčně nedoplnitelný. Naproti tomu *forma* božnosti nic jiného není, než spůsob bytowání božného; čili spůsob, jakým se duch božný wůbec pronáší, a jak každé hnutí božné w duchu buď podmětně, buď i předmětně se zjewuje. A jelikož na božnosti založeno swrchowané člowěctwí wůbec, říci také můžeme slowy jinými, *že forma božnosti jest obraz swrchowaného člowěckého bytu.*

Ale můželi forma božnosti sama o sobě, čili kromě

jestoty její, pojímána býti? aneb, můželi spůsob žiwota božného stawiti se w úkazu, bez jestoty jeho? a úkaz takowý, ač možný, neníli klamliwý? Odpowěditi na důležitau otázku tuto jest tolik, co dokazowati wůbec předmětnau možnost a platnost weškeré krásy, weškerého básnictwí a umění; těchto zajisté powolání to jest, wystawowati onen spůsob bytu božného. Mohlibychom sice krátce říci, že poněwadž úkaz takowý, dle jemné zkušenosti, skutečně bytuje, proto také že možný arci býti musí. Ale toby bylo dowozowati kolo kolem, a neobjasniti ničeho. Potřebí tedy místněji ohlédati základy potahůw těchto; tím pak se nám objewí předkem weškero, tak říkaje, jádro krásowědy.

Zásada w duchu zwolná má swau zwláštní zákonnost, nezáwisící od zákonnosti rozumu, aniž jí podřízenau; založena zajisté jsauc půwodně w bytnosti člowěka, musí také míti swau wlastní působnost. Tím tedy nutno powstáwati nowému potahu mezi podmětem a předmětností, bytně rozdílnému od potahůw, které poznali sme nahoře w působnosti mysli; potah zajisté tento nepowede ani wlastně ku poznání wíce, aniž ke mrawnímu dobru, ačkoli s obojím we spolku jakémsi se najde. I jakýž to potah býti může? Nejiný, než to nejwniternější spojení, čili raději *zestejnění podmětnosti a předmětnosti*; jinými opět slowy, jelikož se nám podmětnost we citu, předmětnost w obraznosti nejpřesněji představuje, to nejdokonalejší *ujednocení citu a obraznosti.*

W této nerozdílné shodě podmětnosti a předmětnosti duch náš musí powažowán býti jako we středku rownowážnosti a obsažnosti swé postawený, čili dokonale zwolný. Zde wšecky jednostranné přísné směry jeho mizejí, a co w jestotném onnom dotýkaní swěta předmětného, w čitelnosti totiž a názorliwosti, nutným i přísně určitým bylo, to w tomto ujednocení citu a obraznosti stáwá se zwolným. Neméně

zajisté podmětnosti, čili potřebau ducha, nežli předmětnosti uspůsobováno bývá.

Konečný ducha aučel; a tak i podmětná citelnosti potřeba, jest božnost; onny pak doby žiwota našeho, kdežto pocitujeme swé k božnosti pobuzení nebo zbližowání, mohau slauti *božné doby žiwota.* W těch dobách cítí se duch náš powýšena i zmocněna býti; meze jeho zdají se oddalowati, potřeby a snahy wšecky wyplněny jsau; swrchowaného požiwajíce blaženstwí, jako nowě okřídlaní proletujeme se po weškerenstwu swěta, k němužto w nowém a žiwém poměru se nacházíme.

Kdekoli wěje čistý duch člowěčenstwí, tam pobuzuje se i swědomost těchto božných dob žiwota wždy, třebas i potemně. Spůsob, jak se ony oznamují, buď we swědomosti podmětné, buď i w úkazu předmětném, zakládá to, což můžeme *formau* božných dob žiwota nazýwati; toto pak může wždy o sobě i pojato i wytwořeno býti. Powšechná forma božných dob žiwota, jest forma božnosti wůbec, a tak tedy něco nepřebraného, což ale nalehá nejblíž na cit a na obraznost; w citu zajisté, čili w podmětnosti oswědomuje se nám, a obrazností bývá wytwářeno i zpředmětněno. Obraznost totiž má do sebe působnost idealisující; a, jako rozum zahrnuje ponětí w jednotu myslnau, tak i ona pojímá twary rozmanité w ideální žiwau jednotu. Může tedy obraznost pojímati formu božnosti o sobě a wystawowati ji sobě; ačkoli tato sama, jakožto neskonalá, nikdy newychází auplně w úkaz. Platnost této tak wytwořené formy bude zatím platnost ideální, a potud tedy také bytná i neklamliwá.

Forma božnosti jest naše *idea krásy wůbec.* Onano pak zásada původní w duchu, za jejímžto působením my po formě božnosti taužiti a w ní se kochati neustáwáme, nazýwá se *krásocitem.*

Krásocitu působnost zakládá se, jak řečeno, cele na

zestejnění podmětnosti a předmětnosti, čili na ujednocení citu a obraznosti. Chtějíce my tedy poznati místněji, kteří jsau zákonowé působnosti jeho, dejmež se nejprw do skaumání zwláštních potahůw citu a obraznosti; ohlédejmež, jak se bytost naše má ke světu zewnějšímu, a w čem tento usilowání jejímu powoluje neb odporuje; pozorujmež na wšecky tajemné i zjewné působnosti duše i přírody w onnom pamatném spojení, kde již ne odpor, ale srodnost a obapolná powolnost jejich nám se ukazuje. To nás bohdá dowede ke světlejší známosti, jak krásocitu samého, tak i krásy a krásoumy weškeré.

3) O citu a obraznosti zwláště.

K nejwážnějším we krásowědě potazům patří potaz o spolku citu s obrazností; on jest uzel, na jehož rozwinutí krásowědci nejwíce záleží. Wšecky jednotliwé úkazy krásy, we přírodě i w umění, w básnictwí, hudbě i obraznictwí, zakládají se původně na tomto spolku; tak že podařili se nám pochopiti jej světle, a wniknauti do tajemstwí jeho dále, musejí osnadněti wšecky ostatní w oboru krásowědy těžkosti.

Widěli sme, že *cit* jest ta podmětná strana ducha našeho, kdežto jediná jestotná moc naše sama sobě se oswědomuje, a spolu bezwýminečná onano snaha k božnosti se wyskytá. On bywá libým, kdy snaha tato se zmáhá i uwolňuje; nelibým, kdy se hatí. Každé jestotné rozšíření známostí a wědomostí našich dáwá nám rozkoše. Každá naděje wyplněná, každé zotawení moci, každý skutek ušlechtilý a welikodušný, každé swítězení ducha nad okolnostmi krutými, ba každé pohnutí čistě dušewné, naplňují nás radostí jasnau, a jsau nejpewnějším základem našeho blaženstwí. Cokoli ale tomuto naproti se děje, nelibě w citu ohlašowati se musí.

Základ pak onoho spolku citu s obrazností takto se

tuším pochopiti dá. Cit, jakožto jestotný ukazatel našeho postupowání k božnosti, spolkuje wždy s působením jednotné moci naší; působení pak každé jest nějaké potýkaní mezi podmětem a předměty. Jakost tedy citu w pokaždém úkazu jeho záwiseti musí od následku onoho potýkaní, jelikož přewládla buďto zásada podmětná, anebo předmětná. Pročež i nutno citu wždy w nejužším býti spolku s působnostmi samopředmětnými; to jest, any wšecky působnosti naše jsau jen strany a směry jediné a tétéž moci, musí každé samopředmětné působení také s jistým cítěním spojeno býti.

Prwní samopředmětné působení stáwá se *w názorliwosti*; a názor každý jest tak říkaje sám předmět do ducha pojatý. Názorliwost tedy, stojící na samé hranici předmětnosti, jest sídlo půwodní wsažnosti a. čilosti duchowní, rowně jako rozum stálosti.

Názorliwost ale, jakož i pamět názorní, slaužíc aučelům rozumu a poznáwajicnosti wůbec, powinna podrobiti se we wšem přísné onné určitosti, která panuje w oboru rozumnosti. Ona, jako wěrné zrcadlo, představuje duchu předměty tak jak jsau, se wšemi jednotliwostmi, nedostatky a neshodnostmi jejich; ona zakládá naši weškeru zkušenost, a skutkowé působnosti její jsau tedy wždy jen jednotliwí, nutní a nepowšechní; ona oznamuje wždy wěrně, co jest, nepečujíc o to, jakby býti mělo, nedoplňujíc mezer nižádných, neobžiwujíc předmětůw swých libowolně, aniž jim podmětného ducha rázu poskytujíc. Nutnost odtud pocházející činí, že wliw názorliwosti na city ještě není takowý, jakowého požaduje bezwýminečná i zwolná k božnosti snaha.

Nepracno zajisté doskaumati se, že kde není zwolné jakékoli činnosti, nelze aby znikli libí citowé; anoť ponětí žiwota samo s sebau to wede. Moc naše ležíli stísněna, nemůželi se wolně jewiti, nešťastni jsme; w bolesti odjímá se nám celá činnost samowolná, a cizost panuje nad sílami

našimi, nad powědomím bytnosti naší. Kde největší a nejzwolnější bylo jewení moci podmětné, tam největší bývá rozkoš. Konání sice samo w sobě, zwláště úsilnější, neblaží ještě: ale jednak z uskutečněné wlády ducha, jednak z wyplněné snahy podmětné, pochází wždy jakési zwolné rozložení duše, jakýsi pokoj silowládný, jenž jest cit blaženosti.

Žádaucí tedy musí býti duchu člowěčímu takowá působnost, kteráby se pohybowala w oboru názorliwosti samowolně, newázaně a tworně; jejíž činnosti wšecky byly by pauze předmětné, ale původem swým w potřebě duchowní založené; kteráby tedy bezwýminečna byla, čerpajíc zákony swé jen we snažení ducha k božnosti. Působnost tato známa jest jmenem moci obrazotworné aneb *obraznosti*; onatě w duchu našem úkaz důležitý a zajímawý.

Obyčejně činiwá se rozdíl mezi obrazností twornau a obnownau: z nichžto prwní samowolně prý plodí obrazy, druhá obrazy aneb názory již předtím do ducha wplynulé opět ke swědomosti budí. Tato ale obraznost obnowná mělaby wlastněji slauti *pamětí názorní*, a od nás i tak se wždy nazýwati bude. Ona zajisté, zároweň paměti myslné, sprawowána jsauci wšudy zákonem saudobnosti, wázaná jest, nikoli pak zwolná; slaužíc pak aučelům poznáwajicnosti, nepůsobí zároweň obraznosti, z důwtipu, ale z přezwědu čili ze zkušenosti.

Jestliže to prawda, že člowěk nese w sobě malý swět, aneb raději, že celý swět zewnější wyobrazuje se w duchu člowěčím jako w zrcadle: musíť to připočítáno býti předewším *obraznosti*. Tato jest ta moc, která wystupujíc do swěta předmětůw, ohlédá zrakem nehaceným weškeré rozmanité diwadla jeho, a stawí je duši we wší auplnosti a živosti; tato jest ta prostředkyně mezi přírodau a srdcem člowěka, twořící jemné mezi nimi dorozumění. Pokaždé názory zewnějška jsau jen jednotliwé čáry a barwy, z nichž ona

teprw skládá i wystawuje plné a živé obrazy dle wůle své. Cokoli okem nedohledného, cokoli uchem nedoslyšného dohlédá i doslýchá ona. Před ní wšecky mizejí nedostatky, wšecky okowy a mrákoty; světlo bývá i plnost života, kamkoli se wrhne tworná síla její.

Nejčelnější známka obraznosti jestiť celotnost a osobliwost wytwarůw jejích pospolu. Ostatní ducha působnosti jewí se wšecky jen w jednotliwostech; sám také rozum we swých činech kráčí postaupně, rozbíraje wše na částky, a ponímaje i powšechnosti své částečně. Obraznost sama pojí wšecko w jednotu živau, zosobíwá wše, představuje wšecko w celku svém, doceluje wšecky částky, a stawí plné obrazy nesměřenosti k okamžitému přehlednutí. Onatě we wlastním smyslu wytwářitelkyně myšlének; ona odíwá je světlým rauchem oku duchownímu, dáwá jim ráz určitý, a klade je do nejwniternější swatyně života, tam, kde plápolá oheň základní bytnosti naší. Můžeť zajisté jen to, co podstatně živé, a tudíž i celistwé i osobliwé jest, dorážeti na citelnost naši.

Obraznost zwolná jest, a wšak ne bezzákonná. Ona se samočinně jewiti chce wšude. Kdekoli uhodí na určitost newyhnutelnau, kdekoli mysl naše zawřena bývá do jistých nepřestupných mezí, jako měrnými čárami a počty, aneb logickými ponětími: tam mizí wolná hra, i wšecka tudíž působnost její. To ji aučelům rozumu může činiti jak prospěšnau tak i záwadnau; nebo často wytwarowé její berau se za jestotnau aneb domyslnau prawdu. Zádumčiwec ale jest, kdo wyhledáwá tajemstwí prawdy předmětné wíce obrazností nežli rozumem; třeštěnec, kdo podáwá bezuzdné obraznosti wšecko práwo i proti rozumu.

Než nejen swobodě, alebrž i plnosti obrazůw, po nichžby se proletowala, chce moc obrazotworná. Rowina jednostejná o mnoho jí tak nelahodí, jako kraj pahoratý neb hornatý,

a co tomu podobného. Ona kochá se w ustawičných změnách, kteréž jí předstawují nowé wždy doby, nowé obrazy. Pročež i předmětowé živí nejwíce jí rozkoše poskytují; nebo nemajíce mezí, w nežby se činnost jejich newyhnutelně zamykala, wywíjejí nesmírný počet obrazůw rozmanitých. Ba úkazowé welikých sil, jak we přírodě tak i w duchu, mohau tau mocí, jíž w obraznosti působí, nadwážiti často i samu neshodnost swau se zákony konawého rozumu; ač to ne w duchu čistě člowěckém.

Kteří jsau tedy obraznosti zákonowé? Které snaha naše k božnosti žádá i předpisuje. Jen tato zajisté, bezwýminečná i neskonalá jsauc sama w sobě, může obraznosti takowé aučely klásti, kteří neujímají zwolnosti působení jejího. Žádá pak snaha ta především, aby zásada podmětná wždy přemáhala předmětnost. I působnost tedy samopředmětná, jakowáž jest obraznost, powinna míti w podmětu swůj základ a swau přewahu. Bezuzdnost její tudíž protiaučelna. Záměrně ale pokračuje obraznost tam, kde pomocna jest we spolku zwolném aučelům rozumu a citu.

Spolčení obraznosti s rozumem uwodí do poznáwajicnosti poněkud život a swobodu. Tentě ten Platonowý duch, který mocně a bezpečně kráčeje do swatyně prawdy, cestu sobě kwětinami stele; tauto perutí orlowau, nebesa i země obzorně prolétaje, objewil nám Koperník saustawy wšehomíra: ant rozum sám o sobě odewšad obworami obklíčen jsa, chodem swým wyměřeným sotwa k cíli dostihuje. Ale není také člowěka, u něhožby se nepřimísilo k rozumowání wždy wíce neb méně obraznosti. Toť zajisté wůbec wědomo, že wšecka téměř naše slowa filosofická založena jsau zřídly swými původně we smyslném swětě; a což jsau wšecka tropická mluwení naše, co wšecka sokratická i nesokratická přirownání jiného, než tolikeráže ponětí, tolikeréže saudy, oděné rauchem obraznosti? Podobnost a

shodnost obrazu názorného s potahem a rázem ponětným zakládá wůbec možnost jejich. Tudíž ale poznati také nesmírný wliw obraznosti do wšech působností duchownich.

Spolčení obraznosti s citem, čili s podmětnau stranau žiwota našeho, zakládá krásocit a krásu. Možnost tohoto spolčení dokázána i wyswětlena spolčením citu a názorliwosti; obraznosť zajisté nic jiného není, než názorliwost, působící z důwtipu, a tudíž i wolně. Onano bezwýminečná i neskonalá podmětná snaha, která zjewuje se wždy w potýkaní podmětnosti s předmětností, žádá také bezwýminečného uspůsobení předmětůw duchem samým. W obraznosti pak stawí se předmětnost duchem dokonale uspůsobená, i záwisící jen od působnosti duchowní samočinné. Shoda tedy potřeby podmětné bezwýminečné s úkazem předmětným, jest to spojení obraznosti a citu, které nazýwáme krásocitem wůbec.

Tato wespolnost we krásocitu jest ta nejužší a nerozdílná. Obraznost sice slauží potřebám citu we twoření obrazůw předmětných, any tu we zjewný úkaz wywodí se wšecky nedoznané a skryté tužby naše: ale sama ona také doléhá co nejwíce na cit, určíwajíc a měníc jej w pokaždém stawu jeho. Přecházení citu w obraznost a obraznosti w cit jest tak okamžité a skryté, že předstihuje pokaždé každau naši rozjímawau pozornost. Oba pak tito působitelé krásocitu sestupují spolu wždy wolně do swěta powěcných rozmanitostí, do swěta úkazůw názorných, tam kde přebýwá původní sídlo čilosti žiwotní. I dá se říci, že duch náš tu pohráwá weškerým swětem a wšemi jeho úkazy podlé dobrolíbezné wůle swé: a wšak tato wůle jeho bývá wždy tím wznešenější a swětější, čím se w čistějším člowěčenstwí wyskytuje.

Jakážtě pak platnost wýtwarůw krásocitu? Platnost ideální a dušewná. Jen duše to jest, co jim bytowati dáwá;

oni jen w duši mají základ a jestotu swau. Nemohauce my jestotné předmětnosti nikdy cele zdolati, nemohauce uděliti tworně světu skutečnému zákonnosti své wlastní: twořime sobě svět nowý w ohledu ducha svého, určený podmětnau naší potřebau bezwýminečně. W tomto světě wěje tworná wolnost, wěje čilost žiwota, rozkoš a ušlechtilost. Tu se proměňuje duch náš bleskem nebeským, tu dosahuje wšech aučelůw neuhaslé tužby své; tu poddána příroda i dějinstwo zákonům člowěčenstwí bezwýminečně. A tento jest půwod oné ideálnosti pokrásné, o kteréž dále místněji mluwiti budeme.

4) Zwláštní potah citu ku přírodě a ke člowéctwu.

Dříwe ale powažmež ještě dwa zwláštní potahy mezi přírodau a city našimi; potahy, z nichžto jeden má půwod swůj w citelnosti samé, druhý w útwarnosti přírody; a oba slauží takořka samému citu a samé obraznosti naší za jestotnau podlohu. Potahy sice tyto newyskytují se zjewně oku našemu, ale působí w srdci jemného člowěka tím mocněji. Jest to jistá bezprostředná wespolnost — aneb raději pospolnost — naší podmětnosti se wším, co spatřujeme živého aneb ústrojného we světě předmětůw. Onať nestáwá se ani hmotností, ani rozumností, aniž pauhým jen obraznosti přeludem; aniž pak potřebí k jejímu wyswětlení domněnek buď Spinozowých, buď Mesmerowých. Ona jest, jakož já smýšlím, hnutí onoho jediného ducha žiwota, wanaucího po weškerenstwu světa. I ať sobě třebas wýklad můj chybný: skutkowé wšak sami, na kterýchž on založen, nedají se dušewědci bráti w pochybnost.

Známotě jednomu každému, že wše, co na smysly naše doráží, působí také w duchu: ale jest i kromě tohoto jiné jakési bližší spolčení mezi podmětností a předměty zewnějšími, jehož dokonalé wyswětlení objewiloby mnohé

důležité prawdy. Obrazowé zewnějška budíwají stejnorodé city w duši, a přítomný staw duše naší obaluje zewnější swět do toho světla, které jemu nejpříhodnější bývá; řeklbys, že swět wniterný a zewnější jsau dwa stejnoladní nástrojowé hudební, z nichžto zazníli jeden, ozývá se i druhý. Patříce duchem nezkaleným na diwadla klidné přírody, nemůžeme nepocítiti jakéhosi citu lahody a spokojenosti, citu tichého požíwání w duši své, který přechází často w nábožnost a w tužbu jakausi newyslowitelnau. Celá bytnost naše hledá jakoby sjednoroditi se s přírodau, a pojíti do sebe život její, buď lahodný, bud i ohromný. Pocity takowé wznikají bezewšeho zprostředkowání rozumu buďto skumného buď i mrawního; předměty přírody naráží na příbuzné struny w duchu, a tím, poněwadž ustawičný dušewné moci naší aučel jest činliwost, powstáwá aspoň její wniterné pobuzení. Tak dítky z pauhého saucitu kochají něžné kwětiny, šetří jich pečliwau starostí, radují se prokwetání jejich, a truchlejí s těmi, kterýmž uwadnauti jest. A tak se stáwá každému, kdo má cit dětinný a neporušený, třebas rozum jeho měříwal končiny, jež probíhají hwězdy nebeské. Chtělibychom mluwiti se kwětinami a stromy, rozuměti šeptání potůčku, nésti se praudem aneb wětrem do wzdálenosti krajin a sprowázeti letem w zámoří slunce zapadající. Jak přirozené jest duši naší to cítění, widěti jest w oboru celém původního básnictwí, widěti jest we zpěwu lidu, zwláště slowanského, jenž slučuje každý cit s nějakým jemu příhodným obrazem přírody; widěti jest u národůw starožitných, nás krásocitnějších a wěrnějších přírodě, kteří powažowáwali stromowí, háje, řeky, hory a oblaky za obživowané přítomností božstwa. Aniž jest to jen mámení, že básníci, od wěkůw jsauce swěřenci přírody, přiwlastňují jí život a saucit; co z jemného srdce plyne, prawda jest.

Citem tedy wstupujeme we spojení s celau přírodau,

žiwau i bezžiwotní. Není místa ni času, kdeby jemná citelnost neaučastnila se stawu bytostí jí obkličujících; nýbrž wše, co jen neprotiwí se moci obrazotworné, může citu našemu jímawým se státi, nejen podobau, ale i spůsobem bytí swého, ježto nachází se zde w podiwném potahu s weškerostí bytu našeho. Tato jímawost, toto aučastenstwí ale množí se tím wíce, čím žiwější a lahodných obrazůw plodnější bywá předmět. Takto hrudy skřehlé, písčiny a wýmoly holé líbiti nikomu se nemohau; cit zajisté jest žiwot, a zmrtwělého nic nemůže sroditi se s ním. Ale dej ať pokryjí se onyno autlým zelenem, ať plynau w těchto wody tokem žiwým, anobrž ať rozkwetau se tam paupata růžowá, zde obžiwí se wody hrawými rybami: a předmět předtím nelibý, bawiti bude tebe nyní jasnau čistau rozkoší. Jest arci prawda, že člowěk, nemoha srozuměti we swětě ničemu, leč z analogie swého wlastního bytu, hledá i nachází wšude podobnosti k bytu swému, že půjčuje wšemu swého žiwota, aneb, jakož prawí Herder, že citliwý člowěk se wcituje do wšeho, cítí wše dle sebe samého, a na wše wtlačuje wlastní obraz swůj: ale i to samé oswědčuje jakaus harmonii swěta wniterného a zewnějšího, nikoli onu Leibnicowu zázračně předustawenau, alebrž přirozenau a k našemu bytí newyhnutelně potřebnau. U prsau matky přírody wykojeni jsauce, známe se wšude k duchu jejímu wšepronikawému, twořícímu stejnozákonně i srdce lidské, i kwětin korunečky. A blaze nám toho; neboť tu se nám otwírá newyważná studnice slastí nejnewinnějších.

Aučastenstwí ono, počínající již we samých jednotliwých zwucích a barwách, pokud nám jsau známkami moci a powahy, roste podlé stupňůw dokonalosti žiwotní u předmětůw, a zawršuje se w bytostech srodných, stejného nám žiwota, stejných potřeb a záměrůw duchownich; nebo w nich cítíme takořka sebe sami. Člowěk saucituje člowěku, pokud

newyšine ho porušenost ze stezek přírody, we wšech záležitostech člowěckých; on sdílí se s ním rozumem i citem i wůlí swau; sprowází w mysli bratří swé do pauští Afriky i do rájůw Indie, cítí potřeby, aučastňuje se smutku i radostí jejich. Wše co dotýká se blaženosti žiwota, buď odporně, buď příwětiwě, zaměstnáwá ducha ušlechtilého; on žije we člowěčenstwí a člowěčenstwí w něm.

Pocity takowé, ačkoli za jednotau žiwota našeho přecházejí wždy také w pomysly, nejsau wšak následkem těchto. Samo widění aneb i samo slyšení radosti neb žalosti, ladí, abych tak řekl, duši naši k radosti neb žalosti, nebo tenže cit, jenž onde w úkaz wyšel, pohybuje i námi. A když tam widíme osleplého starce hrdinu, jemuž krutý osud i poslední jeho wěrnau podporu, wodící jej pachole, usmrtil, když ho widíme s tau drahau tíží w náruči, blauditi na paušti a najednau octnauti se na srázu skály, nade propastí záhubnau: nepředlétáli tu cit mysli k ochraně nešťastníka? Spatřiti tu a pohnutu býti jedno jest. Ale i oči trpitele k nebi upiaté, ruka panowačně wztažená, pohled splýwající w milosti, prsa dmaucí se rozkoší, a co takowých pohnuté duše znamení wíce, zdali nepřecházejí w žiwot náš dříwe nadání, tak že jsme tím w okamžení sami, co jen widěti se domníwáme?

Než jakož přirozené a dušewné jest cítění toto, tak i wztahuje se jen ku přírodě we člowěku. Hoří ozdobnému, zuřiwé ukrutnosti, radosti šibalowě a pohnutí jen zwířecích popudůw we člowěku, nesaucitujeme nikoli; nebo spor ten nepochází z čistého člowěčenstwí. Anobrž i samo zjewení dokonalostí nadpřírodných, jest jako prst boží, jejž welebiti a ctíti, ale sotwa důwěrnau srdečností k němu se míti můžeme. Jen co práwě člowěckého jest we člowěku, obracuje k sobě wšech srdcí aučastenstwí.

Tento citelné moci úkaz nedá se pojíti ani jakožto

následek pauhého saustrasti, jemužto raději za základ slauží; ani jakožto mrawního citu odrod, wyplýwajícího wždy z potahu skutečnosti k zákonům rozumu. Cit tento jest cit, jako sem řekl, celoswětský, jest saucit k weškerenstwu bytostí, jest pohnutí ducha živého, jenž naplňuje obory wšehomíra. On jest, co nás činí opět přírodau w sobě samé shodnau a dokonalau; on stawí nás opět do stawu původní neporušenosti, uwodě moci a působnosti naše w rozložení zwolné a jasné, wymezující ze sebe wšecky aučely, poklésky, potřeby a neřesti swěta obecně pospolitého. A w tom zakládá se onen žiwot básnický, plynaucí klidně a čerstwě we wniterné swé dokonalosti, neważaný časem ani místem, a založený na samých záležitostech čistého nepřewrhlého člowěctwí; žiwot, předstawený nám jen poněkud w obrazích a widinách tak nazwaného zlatého wěku a krajůw arkadie; kteréhož nenalezáme arci w dějinstwu nikde, ale kterého zázwuky a widy měli bychom nacházeti w každé básni a w každém uměleckém díle.

5) Potah útwarnosti předmětůw k citu.

Druhý ten potah, jejž krásowědci bedliwě powážiti sluší, jestit potah útwarnosti předmětného swěta k citelnosti naší. We prwém onom, který sme dosawad ohlédali, nachází se jakási pospolnost wniterného žiwota, čili podmětných stran bytostí we swětě; w tomto, který nyní skaumati budeme, jewí se pospolnost předmětných stran bytostí pozemských, čili shodnost a příbuznost jakási zewnějších forem bytowání, které dorážejí počátečně na smyslnost naši, a zwláště na zrak a na sluch.

Jedna z nejpodiwnějších a nejdůležitějších mocí a působností we přírodě, jíž ale já tak málo jako i jiným wyrozumíwám, zdá se mi býti onna *útwarnost* (podobiwost, Gestaltungskraft) čili moc twořící twary neboli podoby,

ježto působí w celém oboru hmotůw na světě. Jejím zajisté působením stáwá se, že kde jaké símě jest, pučí se w rozložité skladné listečky, že panuje žiwot a sauměří w bylinách, že odíwá se kwětina we sličnau podobu; ona wywinuje podiwné twary ze semena žiwočichůw, a uděluje jim w audech skladu a sličnosti, podlé stejných neskonalé rozmanitosti zákonůw. Wše, co bez překazy proniká wšudybytná tato ústrojnost, snaží obmeziti sebe we prostoře, a spojiti se w nějaký útwar, nějakau podobiznu, libau, skladnau a sauměrnau. Počnauce od nejušlechtilejší postawy člowěčí, až po nejchatrnějšího brauka, od wysokého dubu až po nejmenší trawinku, spatřujeme wšude we formách ústrojných zákony skladu a sauměří. Za tauto příčinau stalo se, že dwojití dáni jsau žiwočichům audowé, a dwojité podobné strany rozkládají se na stopkách bylin. Ale prawda, že sauměří toto nedá se wypočtowati, ani podrobiti zákonům měřičným neboli stawitelským: nebo příroda wolna jest, a we twořeních swých umí sličně spojowati zákonnost se swobodau, prawidelnost s bezzákonností. Kde měřičně prawidelné znikají twary, we hlaceních, we sněhu a těm podobných lučebných postupích, tam wymřela síla žiwotní, tam skřehla příroda. A wšak i we hmotech neústrojných jewíwá se někdy wolnější jakási útwarnost. Jak podiwné bywají často ty obrazy, co při mrazu malují se na skle jinowatém? jak podiwné ty podoby zwukůw we prostoře, we kterýchž, dle Chladného a Purkyně, sluch a zrak, twary widné a slyšné, tak auzce se jednotí? Jistě že to není plod mysli jen básnické, domníwámli se, že jest we přírodě jakási moc útwarná, že jest tajemstwí působnosti zwláštní, jednotící a obžiwující celý hmotůw swět.

Wniternau této působnosti bytnost nadarmo pokaušelbych se ohlédati: ale potahy její k nám dají se poněkud wyjasniti. A wšak to není zákonnost rozumu, co potahy

ty zakládá: nýbrž onno aučastenstwí citu našeho we wší předmětnosti, za kterýmž my i nepowědomě přenášíme formy swého wlastního bytu na předměty.

Formy našeho bytu jsau stejnost a rozmanitost, neboli *pokoj* (spočíwání) a *ruch* (pohybowání); a jsau duchu našemu tak wniterné a srodilé, že je pojímáme wíce citem nežli myslí. Stálost nepřerýwná stawí se nám jako punkt we sobě samém pokojně bytující; a zásadu její myslíme sobě wždy jako we přítku (centrum) čili we středku wěci každé bydlící; k čemuž nás wede i naše zkušení o těžišti. Pohybowání pak nezměnné stawí se nám jako čára bezkonečně protažená. Jelikož ale každé mysli naší pochopné působení jest jen podwýminečné, čili požaduje wždy dwojí zásadu, působící totiž a odporující; a jelikož působnost weškerenstwa zahrnuje do sebe každau w úkaz pocházející jestotu: nemůž ani bezwýminečný pokoj, ani pak bezwýminečné pohybowání we swětě úkazůw kdy se zjewowati. W každé tedy osobliwé wěci pohledáwáme i nepowědomě formy tyto spočíwání a pohybowání w nějakém spolku; a různé je sobě třeba jen pomysliti jest nám protiwno. Poněwadž pak dále každé působení wěci jakékoli předstawujeme sobě jako ze samého středku čili přítku jejího wycházející a k němu zpět se potahující: nutno nám stanowiti wůbec dwa původní rody působností we hmotech: rozprostírawost totiž, a stažliwost. A těmito dwěma působnostmi jewí se také, smímli tak říci, duch každého hmotu.

Pospolnost zásad těchto, spočíwání a ruchu, rozprostírawosti a stažliwosti, zakládá, jak se domníwám, wšecky úkazy útwarnosti widné. Rownováha jejich stawí se nám w kauli, a tudíž i we widném obmezení jejím, we kruhu. Zde ze přítku (středního punktu) na wšecky strany wystřelují čáry, a obracejí se opět k němu jednostejně wšecky. Twar kaule jest tedy ze wšech nejdokonalejší. W něm nikde

není jednostranné přewahy, nikde zwláštního wystřelku, ale wšecko stejné pohybowání a stejný pokoj: on jednotí nám neskonalost a obmezenost, aneb raději wyzdwihuje jednau skrze druhau.

Každá ukončená přímá čára jest ukončené prosté pohybowání. Každá křiwá čára jest pohybowání složené, anebo raději meze mnoha wespolných pohybowání. Ale k obmezení nějaké podoby stýká se wždy wíce čar; jedna zajisté, wyjma kruh, nikdy není k tomu dostatečna. Tudíž powstáwají we podobách přímočárných rozličné hrany, we křiwočárných rozmanitá wlnění a záhybowání. Mezi podobami hranatými citu našemu nejprotiwnější jesti stejnohranný trojuhelník; tu zajisté pohybowání najednau násilím staweno, a do šikmého směru, we kterémž nikdy bezpečí není, násilím přewráceno bywá. Naproti tomu čtwerohranník, we kterémžto stálátě podloha i stejné obostranně hrany, ačkoli žiwota se liší, o mnoho wšak jest příjemnější. Kostka, čtwerohranníky stejnými odewšad zawřená, jest obraz stejného a stejně ukončeného pohybowání, obraz stálosti a pokoje.

Poněwadž ale žiwot uwodí za sebau wždy pohybowání rozličných mocí, toto ale twoří wždy křiwé náokrauhlé čáry, patrno, že jen křiwočárné podoby wlastně na citelnost naléhati mohau. Mezi těmito nejprostější jestiť kruh, rozmanitější dlauhokruh (ellipse), nejrozmanitější ostatní podoby, které nalezáme téměř weskrz we swětě ústrojném. A zde dwojí zákon jest pamatný: *skladu* totiž a *číplosti*. Neboť ačkoli každá křiwá čára, we které není násilných proměn, již sama sebau jest příjemna: podoba wšak takowau čarau obmezená jen tehdáž se líbiti může, když panuje na dwau stranách jejích sobě naproti stojících nějaká stejnost. Jen w takowých zajisté podobách může stawiti se nám rownowážnost a stejnost působení, kterau uznáwáme

k samostatnému bytu za newyhnutelně potřebnau. Kdekoli totiž působení rozprostírawosti a stažliwosti, (které my sobě představujeme wždy jako ze přítku wěci některé wycházející,) působí ne rowně aspoň na dwě strany odporné, kdekoli přewaha jednostranná panowati se widí: tam wždy zdá se, jakoby hmot ten byl ze přítku swého swržen, a tudíž zbawen nejen wolnosti, ale i samostatnosti a wlastního žiwota swého.

Zákon *číplosti* (štíhlosti, stepilosti) we podobách widných křiwočárných jest neméně potřebný a jímawý. On uwodí délku s šířkau w takowý poměr, že podoba nejen lahodně přehlednauti se dá, nýbrž i sama sebau pronáší wíce pohybawosti a wíce žiwota. Číplost zajisté známkau jest lehké wlády, působící ze přítku hmotu na wšecky strany wolně; ukazuje tedy na sobě čerstwost a ohebnost. Ale číplost má také meze swé, kde se jí zastawiti potřebí. Přílišnali zajisté bývá délka nad šíří, wolnost ona wšestranného působení, kterau sme we číplosti kochání byli, přechází w nucenau směru strannost a tudíž w ocháblost.

Až potud o útwarnosti widné. Slyšná pak, čili *útwarnost zwuků hudebných*, spolkuje s citelností duše ještě auže a wniterněji. I nenít toho diw. Twary hudebné nejsau plodinau zewnější přírody, ale wytwořují se w ní jemnau toliko člowěka působností. Pročež i nutno jim nésti na sobě ráz člowěčí dušewné snahy a působnosti, a odíwati na sebe formy člowěckého bytowání. Ale jakýmže stáwá se to spůsobem?

Jako we twarech widných wyměřuje se zewnější rozsah nějakého hmotu i bytowání jeho we prostoře: tak we zwuku, který wyniká ze chwěného těla, ohlašuje se žiwě wniterná jeho čilost a šwižnost, čili rozpoložení sobné prudké aučinnosti we postupu časowém. Každý jednotliwý zwuk má zwláštní wýznam swůj; on jest wýraz moci

wztřesené, a smímli tak říci, přirozená známka náružiwosti každého těla. Jako w ústrojí člowěka každý pocit wyráží se zachwěním nerwůw: tak i w celém oboru tělesnosti wůkol nás každé zbuzení síly, každé prudké zwášniwění anebo trpení, znamená se we wztřesení wšech saučástek šwižných. Zwukem tedy měří se wniterná energie předmětůw na smysly naše dorážejících; stupňowé a powahy její oznamují se nám tu ne w obrazu, ale w bezprostředném wýrazu, počna ode hřímaní bleskůw wšepotírajících, až po tiché šumání lupenůw w háji, ode strašného lwowa řwání až po líbezné spěwy rozčileného slawíka.

Jestliže každý zwuk jest wýrazem pobuzené síly a náružiwosti, musít tedy wláda ducha našeho nad oborem zwukůw býti wládau nad energiemi swěta. Ty tajné síly, nedohledné oku našemu, které pohybují celau weškerenstwa spaustu, a zachwacují do wíru swého wšecky nás obkličující bytosti, ohlašují se citu našemu zwuky swými. Obraznost tedy, kteráž za bezwýminečnau ducha našeho snahau zřizuje a wytwařuje sama wolně weškeren obor předmětnosti, nabýwá we zpráwě zwukůw podlé potřeby ducha nowého nepřesáhlého pole k činnostem swým. I zde wšak, jako i w oboru twarůw widných, příroda sama stanowila jisté základné formy pohybowání, které formám bytowání člowěckého jsau nejen sworné, ale i potřebné.

We twarech zwukowých wšecko jest postupem, wše pokračowáním, a sice anebo pěwným (melodickým), anebo saupěwným (harmonickým). Pěwné pokračowání wstupuje a sestupuje po rozličné wýši hlasůw, a bývá objímáno zwukořádem pocelným jako kruhem. We hlaubi hlasůw dlí moc wážná; tato se umenšuje, a wšak stáwá se prudčejší a šwižnější, čím wýše wystupuje. Saupěwné pokračowání řídí se trojzwukem a malau sedminkau, které přízwukují postranně každému prozwuku, (jak to již Sau-

veur poznal), a sice we strunných nástrojích nejznačněji. Pokračowání po témže samém trojzwuku jest jako čára přímá, nijaké nedadaucí rozkoše. Pročež i sama již malá sedminka, prozwuku samau přírodau připojená, uwodí potřebu pokračowání od sauhlasůw k různohlasům a naopak; totě zajisté obraz ustawičného wstáwaní a léhaní, pobuzowání a pokojowání.

Ale toto wázané saupěwné pokračowání obsahowáno bywá pěwným wolnějším, we kterémžto wlastně wane žiwot a krása. Jen pěwné pokračowání twoří twary hudebné, we kterých objewuje se skladnost. Již i sám osmizwučný zwukořád dělí se na dwě částky, ze kterýchž prwní přestáwá na čtwerce, druhá začíná na pětince; tyto s lahodau odpowídají sobě wespolek w pěwném postupu, w saupěwném ale, když se berau pospolu po samých pětinkách, plodí swrchowanau nelibost, jelikož tu, jako we twarech hranatých, z jednoho prozwuku do druhého násilně se přeskakuje. Tuto pěwnau skladnost, podlé kteréž jednotliwé wěty a nářezy hudební we změřeném času sobě wespolek ozýwati se zdají, pozorowati jest we každém nápěwu nechybném. Ona uwodí jednotu, rownoważnost a lahodnau pochopnost do hudby.

W těchto kořenech widné a slyšné krásy spatřiti nám jest pamatnau shodu ducha i těla, citu i předmětnosti, podlé kteréž obě tyto zásady následují zwolně týchže zákonůw. Zde my se stáwáme přírodau a příroda aučastňuje se duchownosti. I neprawě zawrhowal Kant prawdu shody této, mněje, že bychom tudíž již ne duchem a citem poznati, ale jen ode přírody samé učiti se měli, co krásného. Neníliž pak čára, kde stýkají se w jedno prawdy rozumu a zkušenosti? Myť arci nebéřeme ode přírody zákonůw pokrásných, ale zákonowé naší podmětnosti nemajíli shodni býti se zákony weškeré přírody? W idei swěta musí býti jednota. I

jestliže harmonie w duchu potřebna, zdali ne také mezi duchem a světem? Kdož bude rozlučowati směle, co tak auzce spojeno? I můž arci o to býti otázka, zdali při harmonii této duch jest tělo zwučné, příroda pak ohlasné, či naopak. Posléze ale to wše jedno: w idei světa musejí se jednotiti oba nástrojowé, a činí spolu jen jeden ton we sauzwuku weškerenstwa.

Wůbec já nejsem toho zdání, žeby duchownost a tělesnost naše měly w každém skutku tak přísně sobě naproti staweny býti. Aniž připustiti mohu, že krása, poněwadž wězí kořeny swými we půdě smyslnosti, tím také powinna trpěti ujmu důstojnosti swé. Nýbrž zato mám, že w ní právě, jelikož pojí w dokonalosti obě nátury naše, zjewuje se ten nejwyšší stupeň, na který čisté člowěčenstwí wystaupiti může. A kdož nám wykáže tu čáru, kde se dělí tělesnost od duchownosti? Kdo stanowí určení, hodnost a platnost auplnau světa hmotůw, neznámého nám we swé wniterné jestotě a moci? Máli wšak přece obojí naše příroda rozdělena i sobě w odpor postawena býti, wolilbych je rozličowati ne jako nebe a peklo, ale jako nebe a zemi. Jsauli tamto zázrakowé světůw na tisíce tisícůw shromážděných we mlíčném pásu oblohy, jsau i zde diwowé newystihlí we spořádaní každého živočicha i každého kwítku.

Aby ale wýpowěd tato nebyla bez oprawdění, potřebí nám pošetřiti dále, co to wlastně jest, čím se oswědčuje důstojenstwí krásy, a co tudíž krásocit w sobě chowá i wynáší. Z toho potom nadíti se lze bude, že i jedna i druhá prawda nabudau wíce jistoty a světla. Neboť to arci mysliti nesluší, žeby krása byla jen lahodný těla pokrm i nápoj, a žeby krásouma naše, přírodau puzena jsauc, podobala se umění wčel a bobrůw i mrawencůw; aniž pak rozumný kdo za rozumné držeti bude, co powěstný

systému nátury spisowatel powěděl, pokládaje krásoumná díla za plod fysiologický, ana se prý pučí z mozku, jako listí z paupat na stromě. Jest zajisté cosi, s čím se potkáwá samo srdce naše w dílách krásného umění; jest bytnost netělesná, jest duch věčný, žiwot oslawný a bezejmenný, ježto wane we krásoumě, wznášejíc ji wysoko nade wšeliké přirownání ku přistwořené žiwočišné útwarnosti. A tento žiwot bezejmenný jest ten, po kterémž tauží, we kterémž kochá se ušlechtilejší část naše wždy, a kterýž my we krásoumných dílách jako w zrcadle obrazený s potěšením nacházíme.

6) O ideálnosti pokrásné.

Bedliwý čtenář uhodne snadno, že tím míní se *ideálnost pokrásná*. Ano, krásocit jest ta swatyně, chowající w sobě toto dítě nebes, ježto twary božskými a hlasem lásky nepřebrané upomíná člowěka welebného i původu i určení jeho. Zde smrtelník, odlože břímě swého pozemstwí, připauštěn bywá ke stolowání bohůw, požiti na okamžení žiwota nebeské prawdy a jasnosti, a zotawiti se jiskrau ohně božského, jenž působí wšemocně, po weškerenstwu rozlit jsa. Neníli jímawo, neníli blaho, popatřiti blíže na obory tyto, a wyznačiti, pokud stačí oko naše, rozmanité jeho prameny, kwětiny a háje?

Ideály pokrásné nazýwáme ty obrazy bytu a žiwota člowěckého, we kterých jeho nejwyšší wždy taužené dobro, jeho swrchowaná wniterná dokonalost, oku našemu w úkazu se představují. Ideálowé jsau zpředmětněná obrazností božnost; tato zajisté wyráží se w nich co w zrcadle swém. Oni tedy nejsau obrazowé zewnějška, třebas i do předmětného swěta postaweni byli. Bywajíť samotworně wystawowáni od obraznosti důwtipné, jakožto wzorowé toho, po čem nám wždy taužiti jest. Potřebnatě sice látka smyslná,

zákonům zewnější přírody podrobená, we kteréžby wytwářeni a w úkaz wůbec wynešeni býti mohli: ale látka ta jest jen nádobau, která chowá w sobě ducha wysokého, jenž jen sám může míti platnost idealní.

Původ ideálnosti takto se tuším dá wyswětliti. Duch člověka důstojnější jest weškerého světa smyslného; i zákonowé tedy jeho musejí we všem nositi na sobě ráz důstojnosti, kterého přírodа zewnější sama nedostihuje. Máli zajisté člověk swítězíwati práwem w zápasu s předmětností, musít něco míti w sobě důstojnějšího, čehožby uděliti mohl předmětnosti; jináče bylby sám powinen slaužiti jí. Pročež i může duch náš udůstojniti formy zewnější přírody po člověcku, a představiti sobě i wystawiti w nich nejswrchowanější obrazy wlastního bytu swého.*) A wšak

*) Pamatná jsau slowa welikého myslitele Frant. Bakona († 1626), kterýmiž dowtipowal se kořene jak ideálnosti, tak i weškeré krásoumy wůbec, a kteráž uwedli sme již nahoře w „Dějinách krásowědy" w poznamenání na stránce 310—311. Znamenitý Angličan, *Hugh Blair* († 1800), we swých Lectures on Rhetoric and Belles-lettres (London 1783), pronáší se o té wěci w tato slowa (Lecture 37): Lord Bacon takes notice of our taste for fictitious history, as a proof of the greatness and dignity of the human mind. He observes very ingeniously, that the objects of this world, and the common train of affairs which we behold going on in it, do not fill the mind, nor give it entire satisfaction. We seek for something that shall expand the mind in a greater degree; we seek for more heroic and illustrious deeds, for more diversified and surprising events, for a more splendid order of things, a more regular and just distribution of rewards and punishments than what we find here: because we meet not with these in true history, we have recourse to fictitious. We create worlds according to our fancy, in order to gratify our capacious desires: „Accomodando, says that great philosopher, rerum simulacra ad animi desideria, non submittendo animum rebus, quod ratio facit et historia". — Čta i rozjímaje slowa

to nejináče státi se může, než když již přestal wražný odpor zewnějška proti duchu, a oba, duch i příroda, wešli mezi sebau w mír a pokoj wolný. Tomuto tedy spolku, a uwolnění obau těchto zásad, howí práwě onano shoda podmětnosti a předmětnosti, kterau sme teď posléze ohlédali; anobrž newidí se, jakby kromě ní mohla ideálnost úkazně se zjewowati.

Rozum náš stoje naproti weškeré předmětnosti, má na sobě tu úlohu, aby w tuhém přísném zápasu podrobil ji wšecku jednotě swé konawě. Úloha tato nekonečna jest, a požaduje také nekonečného zápasu. Ale zápas sám pro sebe nemůže býti posledním aučelem bytu člowěckého; on jest jen prostředkem k dostižení stawu wywýšenosti a pokoje, kdežby weškeren zewnější smyslný swět poddáwal se ochotnau powolností potřebám ducha. Takowýtě onen staw božnosti, o kterém sme nahoře mluwili. Rozumu našemu jest on idea nepřebraná, i wěčný aučel činůw jeho; ale žiwot náš to sobě žádá, aby *idea* tato stala se také *ideálem*; to jest, aby onno nepřebrané přemyslné ponětí proměnilo se w obraz názorný, onen swrchowaný pomysl stal se úkazem žiwým. Kdekoli zajisté duch dosáhl wlády nad okolnostmi, tam i wždy potřebí mu wyššího přeswědčení a důwěření se jestotě, kteráby jemu ručila za důstojnost určení jeho. Pročež i ustawičnau má tauhu, widěti a poznáwati žiwotně aspoň w obrazu tuto jestotu božného člowěčenstwí.

Jest sice prawda, že snaha tato bezwýminečná po-

---

ta, jak Bakonowa, tak i Blairowa, již na počátku r. 1819, weden jsem byl ku poznání tomu, že co Bakon spatřowal jen w básnické dějeprawě, to nachází se i w jiných wšech oborech krásy a krásoumy, w nichžto wšude „rerum simulacra ad animi desideria accomodantur"; — i stalo se mi to tak říkaje klíčem k weškeré mé krásowědě.

tkáwá se již i we přírodě a w žiwotě dějinném často s úkazy wýtečnými, kteří, jako poslowé z jiného swěta, zdají se wyplňowati wšecky nejwyšší tužby její. Kdo jest, aby nepocítil w sobě ušlechtilejšího pohnutí we přítomnosti duše welké anebo srdce milowaného? Při welikoslawném západu slunce, při ohromném wodopádu, na sněžkách Alpůw k nebi čnících, při welikých předsewzetích nebo strážněch, u wytržení lásky, zdaž neprocitá cosi w nás, což přesahujíc okowy smyslůw, okamžitým citem božnosti naplňuje ducha našeho? Ale úkazowé tito jednotliwí, jichžto wýznam wyniká wysoce nad obyčejný swěta i přírody běh, slauží jen za zápal té snahy, která zbezwýminečniti chce weškeren celek žiwota člowěckého; a spolu také důkazem jsau jestotným, že tušení pokrásných ideálůw není pauhým toliko přeludem mysli.

Ideálowé, jak řečeno, nejsau nic jiného, než žiwí obrazowé božnosti. Spolkem tedy citu a obraznosti, který sme nahoře rozjímali, wytwářeni bywají. Obraznost postupuje zde, abych tak řekl, z důwtipu; dowtipuje se zajisté obrazůw, kteří nesau na sobě swrchowaný samoaučelné dokonalosti ráz. Ale dowtípení toto stáwá se náwodem citelnosti. Umělec, jenž wystawuje ideály člowěka žiwě před oči naše, netwoří jich logickým odtažením a spojowáním kras jednotliwých: on sám w sobě *žiwotně*, nikoli pak jen naučně, zná i cítí wýznam a dokonalost jedné každé formy, buďto tělesné, buďto duchowní, we které žiwot náš se pohybuje; čím wolnější, plodistwější a čerstwější jest obraznost jeho, čím jemněji umí se přiwinauti pokaždé osobliwosti citu, tím jadrněji wyskytá se ideál swrchowaný pod twornýma rukama jeho, tím mocněji wýtwar, pošlý z ušlechtilého ducha, proniká do jasné duše pozorowatelowy. Ochotně, jako kauzelnau mocí wywábený, stawí se umělcowě duchu ideál, kdykoli genius jeho wolá. Darmo tu hlaubati rozumu, darmo sestawowati

z různých názorůw a z odtažených ponětí obrazy, kteří mohau zajímati jen žiwotní organickau celosti swau. Nýbrž čím wíce z úmyslu a s úsilím se hledají, tím wíce potracují rázu ideálnosti. Oni jsau a budau wždy jen darem božím; anebo, wlastněji mluwě, jen wýtwarem ducha čistě člowěckého, we božném jeho pohnutí.

Jakkoli pak nowořeké a sobě samému odporné zdáti se může, co dále říci chci, přece to prawda jest i zkušeností wezdejší potwrzená, i ze zásad našich tokem přímým wyplýwající: že totiž ideálowé člowěčí, kteří se wystawují w úkaz, nikdy nejsau absolutní, ale mají dokonalost wždy jen stupňowau, a tak tedy mohau wždy zwýšowáni a zdokonalowáni býti. Ideál absolutní jest ideál boha, kterýž ale, jakož wědomo, nikdy wyobrazen býti nemůže; wšickni ostatní ideálowé tím jsau wyšší a dokonalejší, čím se wíce blíží k ideálu tomuto absolutnímu. Powahy tedy wystawených ideálůw záwisejí pokaždé ode wzdělanosti ducha twořiwšího je. Jinaké zamýšlela sobě kdys mysl Phidiowa i Platonowa, jinaké stawí sobě posawad chudý Eskimo a diwoch Indián; a wšak i tento má jich neméně, nežli kterýkoli jiný myslící smrtelník, a w ideálích jeho zaskwiwá se jemu jako w oblaku wšecka ta wýtečnost bytu člowěckého, kteréž on w okolnostech swých jen wůbec schopen jest. Pročež i není blud mysliti, že s postupowáním člowěčenstwí k wyšší dokonalosti také ideálowé krásy zweličejí a zdůstojnějí; jakož toho swědectwí w dějinách krásoumy oprawdu nalezáme. Jestiť zajisté wespolnost jakási mezi člowěkem a ideály jeho, že obapolně jeden druhého zdokonaliti se usilují.

Ale jest tu také jistá meze, kteréž prawda i krása nepřestupují nikdy. Bytnost i příroda člowěčí jest jedna i táž we kterýchkoli okolnostech času a místa; srdce lidské oddáno stejně citům a náružiwostem we wšech světa

končinách. Jest tedy jistý prwotní základní ton we duši člowěka, wyskytující se z jednoty ducha i těla, k jehožto zaznění každé srdce se oziwá, každá duše samowolně se pohybuje. Tento ton wěje a zwučí od národu do pronárodu, tu jasněji a mocněji, tu méně, jsa tentýž wždy při wší swé neskonalé rozmanitosti, nabytě ode zwláštnosti okolí toho, kde zawěje. Na jasnotě a síle jeho spoléhá ono čisté člowěčenstwí, pramen weškeré krásy a ideálnosti. Kdekoli ton tento se dusí a kalí, jednostrannau buď ducha, buďto těla přewahau, tam není práwě člowěcké wzdělanosti a tam tedy nelze ani prawým ideálům powstati; nebo tito wždy jen z půdy čistého člowěčenstwí mohau se wywíjeti.

Známka prawého ideálu, co do ceny jeho krásocitné, jest powšechnost a určitost jeho pospolu. Powšechnost ideálu záleží w onom čistě člowěckém wýznamu, jímž každého jemného pozorowatele zajímá. Wynáší zajisté doby žiwota našeho nejušlechtilejší, každému srdci známé, na světlo; aniž žádá sobě u wnímatele jaké zwláštní učenosti aneb umluwitosti k rozumění swému, alebrž jen jemný a jasný člowěcký smysl. Určitost pak ideálůw záwisí ode síly a jasnoty obraznosti, jenž je wytwořila. Obraznost zajisté, jako již nahoře připomenuto, nenechává nic polowičátného, nic nedokonaného; w oboru jejím wšecko musí obžiwnauti, wšecko se doplniti a samostatným čerstwým žiwotem se pohybowati. Ona činí, že ideální karakterowé zdají se skutečnau míti bytnost ústrojitau, nezáwislau od umělce wytwořiwšího je. Ona jim uděluje zwláštní osobliwý ráz, po kterémž ode tisícera jiných karakterůw na wždy rozeznati se dají.

Wím sice, ze jsau krásowědci, kteří stawí karakterističnost ideálnosti zpřima naproti, prawíce, že čím wíce zwláštních osobliwých powah do sebe má podobizna, tím

wíce od ideálnosti se oddaluje, a čím ideálnější, tím méně karakteristična jest. O slowa netřeba se hádati. Rozumíli se jmenem karakterističnosti jen obsah případných známek některé osoby, nezaložených we přírodě člowěka wůbec, ani nemajících potahu do spůsobu weškerého jejího bytí, může se dáti tomuto úsudku za práwo: ale jestliže karakter jest tolik, co stálý zwláštní spůsob jewení swé podmětnosti, swého smýšlení a konání, a sice spůsob založený na powahách pauze člowěckých, nelze připustiti, žeby ideál kterýkoli, wystawený předmětně, neměl míti do sebe také rázu karakterního. Neboť on předstawuje pokaždé ty nejušlechtilejší čistě člowěcké doby lidského bytu; kterýž ač we swém půwodu jeden, w objewení swém wšak nekonečně rozmanitý jest, a od umělce jen pokud se objewuje, wyobrazen býti může. Nerozeznáwaní wůbec mezi powoláním filosofowým a umělcowým dáwá mnohým bludům příčinu. Filosof má za předmět idey, umělec živé konání; onen domýšlí se půwodu a jednoty aneb různosti wěcí wniterné, tento nápodobí jejich zewnější úkazy; filosof laučí a odtahuje se ode wšech určitostí smyslných, umělec bez nich obejíti se nemůže; onen hledá powšechnosti ponětní, tento ale citelné a životní; první zničuje čas a prostoru wšelikau, jen jednotu rozumu za platnau stawě, druhý tytéž naplňuje wýtwary swými, klada rozmanitost a plnost životní za předmět swůj. Pročež i nesluší tak nazwaného audníka (mannequin) jak tělesného tak i zwláště mrawního, nýbrž ani Polykletowého kanonu, za ideál míti; ačkoli se to za našeho wěku, k weliké ujmě krásoumy, až příliš drahně děje.

Jakau platnost a jaký wýznam mají ideálowé pro život člowěka, widěti jest patrně ze wšeho, co dosawad mluweno. Totě welmi omylné domnění, že ideálowé wůbec stawí se prawdě w odpor. W těch právě jewí se wyšší a živá prawda, ne sice skutečnosti, ale wyšší potřeby,

kteráž lidskému pokolení za wzor do srdce wštípena jest. Ideálowé nejsau wzati z oboru nemožnosti; obraznost zajisté ráda sice wolně se pohybuje, aniž poddáwá se jakémukoli nucení: ale za příčinau jednoty ducha nemůže we swých konečných aučelích odporna býti rozumu, nýbrž sama také cestau swau následuje wolně aučelůw jeho. Zdaliž ideál hrdiny, wystawený od básníka, nemluwí nám, abychom i my k němu se blížiti usilowali? Nýbrž toto napomenutí příkladné stawí se nám jakožto přikázaní rozumu; a w tom práwě zjewuje se wyšší jeho prawda.

7) O strádawosti žiwota, čili o původu komičnosti a tragičnosti.

Opět potřebí nám sestaupiti do temné říše citůw, ohlédat základůw, na kterých spoléhá weselí komičnosti a truchlení tragičnosti. A wšak já s welikau ostýchawostí uwrhuji se do mrákoty této, poučen jsa příklady hojnými, jak snadno tam zablauditi jest i s pochodní swau. Jako wšecky city, tak zwláště cit komičnosti a tragičnosti zastřela příroda záwojem rozumu neproniknutelným; cit ten jewí se na wyšším stupni skrze smích a pláč, a totě samo důkazem, že slowy a ponětími dostatečně wyměřen a wypsán býti nemůže. I nelzeliž nám tedy dosíci zde prawdy samé, hleďmež alespoň ukázati k ní.

Již Sokrates u Platona uwodil, že komedie a tragedie w základu swém jsau příbuzné; a domnění toto, prošedši wšeliké školy wěku našeho, nejnowěji od kohos tak nadsazowáno bylo, že wyhlásil nejwyšší tragičnost za komickau, a nejwyšší komičnost za tragickau, aneb raději komedii a tragedii na nejwyšším stupni za jedno. Což ačkoli samo komickým zdá se býti, opomítáno wšak cele nebuď, dříwe nežbychom uwiděli, zdali w tom snad co prawého. Nebo již w obecném žiwotě známo jest, že smích a pláč

auzce se stýkají, ano, co onoho rozsměšuje, laudí tomuto často slzy do očí.

Ze dwau živlůw spornych složeno jest pokolení lidské, toto prostředníče mezi bohem a červy. Jako strom wkořeněný w zemi, jehožto rozsochy a ratolesti pnau se zhůru k nebesům, usiluje člověk k oborům světla i zwolnosti, wězen jsa břemenem tělesnosti we mrákotě i porobě hmotného světa. W zápasu těchto dwau živlůw, zwolnosti a nutnosti, jeví se všecken život člověcký. Zwolnosti živel jest powahau ducha; jest snažný, činný, tworný, všesauhlasný, a usiluje ke swrchowanosti a neskončenosti; živel nutnosti jest powahau tělesnosti, jest líný, hatící, porobný, lpí na neprostředných jednotliwostech, tratí se w nekonečné malichernosti. Onen jest božského rodu, jest ten bílý křídlatý komoň we dwauspřeží duše lidské, o kterém Plato w bystré allegorii své mluwí; tento pak má původ pozemský, a jest onen kůň těžký, wášniwý, nepowolný wůli ředitelowě. Spojení těchto dwau živlůw w bytnosti lidské, zakládá možnost komičnosti a tragičnosti wůbec. Kdybychom zajisté swrchowanau wládli zwolností, duch náš, dosáhna wšeliké jestoty a uskutečniw wšelikau wůli swau, podobně bohu, w dokonalém požíwaní, nemělby příčiny ani ke smíchu, ani k žalosti; a opět, podrobeni jsauce we wšem slepé nutnosti, jako zwířata bez rozumu, bez citůw a wůle, nečilibychom nic mimo smyslné dráždění a tělesnau bolest.

Ideálnosti tak říkaje naproti stojí komičnost a tragičnost. Onano zajisté něco kladného wynáší, tyto na záporu založeny jsau; w oné stawí se člověčenstwí wyniklé ze zápasu s předmětností, w těchto widí se postawené do téhož zápasu; tam poddáwá se swět zewnější powolně pode wládu ducha, zde tentýž nad duchem wítěziti se widí. Tamtě tedy sklad a sauhlasí, zde nesklad a nesauhlasí; a jestliže ideálnost jest zrcadlo božného člověčenstwí, wywý-

šeného nad obecný běh života, komičnost a tragičnost naproti tomu jsau obrazy člowěčenstwí strádawého, podrobeného a pomateného tímto během; w oné dosahuje člowěk, po čem wždy tauží, w těchto žádost jeho wždy zmarněna bywá. Obé tedy, komičnost i tragičnost, jewíwají se pokaždé jen w jednání, a sice w jednání člowěckém, čili smyslnoduchownim; obé založeny jsau společně na strádawosti života, to jest, na té straně života našeho, kdežto swobodná wůle naše příkořím zewnější přírody trpěti a strádati odsauzena. Nicméně obě tato zrcadla strádawosti života lidského jsau také welmi od sebe wespolek rozdílna.

Kdekoli a pokudkoli na swětě tomto se pohybujeme, wšude a wždy otočeni a opautáni bywáme zákony a působením přírody, ježto nezáwisná od wůle naší rozumné, aniž o nás se starajíc, postupuje w běhu swém stále jednak, a zachwacuje nás, co bytosti smyslné, do wíru swého ustawičně. Jest nám tedy ustawičně brániti se nutnosti této, jenž zasahujíc do polowice bytu našeho, námi wšude kolotá; potřebí nám wůlí swau swobodnau, ne sice zničowati předmětnost a přírodu, ale jen podrobowati osobnosti naší. Jestliže ale někdo tak se w tom zachowá, že chtěje swítěziti nad nutností přírody, aneb i jen uchrániti se jí, z nedojípky swěří se k tomuto cíli opět zákonům samé této nutnosti, a tudíž sobě samému protiwopůsobíc, we swém úmyslu zmarněn bywá: názor toho budí u nás cit *komičnosti*, a činí, že se této jeho případnosti smějeme.

Nutnost přírody we člowěku dáwá se spatřiti nejen we pauze zwířecí částce jeho bytnosti, ale i w každém myšlení, chtění a konání, we wšech náklonnostech, obyčejích a zalíbeních, které wyplýwají ne čistě z rozumnosti a z oprawdowého snažení k božnosti, alebrž mají původně základ swůj we smyslnosti a w sobectwí, třebas ostatně jakkoli zbarwené. Jen tělesnost zajisté a zewnější smyslnost

činí nás sobeckými; duch sám o sobě připojuje se wždy ke wšeobecné harmonii a k jednotě weškerenstwa. Pročež powahy a nawyklosti směšné, ačkoli nejsau mrawně ohawné, přece ukazují wždy na jakausi chybu buď we mrawnosti, buď i w rozumu. Chyba pak ta jmenowitě w tom záleží, že podnětowé původně smyslní bywají rozumem tak říkaje odíwáni, aneb raději pobarweni, a lichotiwá mámení smyslůw pokládána za předmětnau prawdu.

Jako w tom, kdo komičně jedná, potřebí aby co do aučelůw a do prostředkůw, proti domnění swému, wězel w omámení: tak naproti tomu w názorci weskrz wyhledáwá se, aby sám toho prázden byl. Čím kdo bystřeji zakrýwá omámení swé barwau rozumnosti, tím déle uchází směšnosti: ale tím také wíce smíchu ztropí, jak mile omámení jeho názorci se odhalí. Nikdo nesměje se nad sebau samým, an proti wůli a wědomí swému směšným se stáwá; jen když na okamžení wynikl nad omámení swé, a spolu také dostatečně té ušlechtilosti do sebe swědom jest, že tomu, co směšného na sobě ukázal, ne tak osobliwý jeho charakter, jako raději překwapení křehkosti lidské wůbec dalo příčinu, může někdo sám sobě osměšněti; jináče zajisté zapýřiti jest se jemu.

Pocit komičnosti dále jen za přirozeným aučastenstwím člowěka se wším, co člowěku se přihodí, možný jest. Potřebí nám dowěrnost jakausi míti a příbuznost swau cítiti s tým, kdo komicky jedná, máli jednání jeho u nás ploditi smích. Kdo se cizí a odtahuje ode wšeho, co se bratřím jeho děje, necítíwá také nikdy komičnosti; nýbrž i wážný filosof, který z obzoru wyššího potahuje každý takowýto zápas člowěka na wšeobecné idey, na osud a určení člowěctwa wůbec, smíchu se wždy zbawuje.

Posléze wyhledáwá se ku pocitu komičnosti, aby, kdo

w zápasu s nutností přírody svěřil se ji z nedojípky, konečně w úmyslu swém oklamán byl a strádal. A wšak toto strádaní jest jen lehké a pomíjející; ono nepřestupuje oboru smyslnosti, ani hrozí komu oprawdowau záhubau, ani zničuje rozumu člowěka skutečně, aniž pak sahá hlauběji do swatých zákonůw ctnosti. Wůle zajisté a swoboda lidská, w komičnosti jewená, jest jen nižší, jest takořka jen zwířecí we člowěku, pohybující se w oboru smyslnosti; zde rozumná částka naše widí jen porážku odbojné sobě tělesnosti. Slowem, strádaní komičnosti nezastihuje ještě samého čistého člowěctwí do wíru swého; aniž tedy může umenšiti oprawdowé majetnosti člowěka.

Kdež ale samostatný člowěka duch již ne omámením, nýbrž wědomě a swobodně, postawiw své chtění a své aumysly naproti tělesnosti neb zlobě a násilí cizímu, aneb proti wyrážejícím ze mrákoty přísných osudůw pohromám, we wážném zápasu tom klesá, tam u názorce toho zápasu wznikají citowé *tragičnosti*. Tutě krutý spor dwau zásad: jedna usiluje snažně, w oboru pozemstwa, k božnosti; druhá, ježto mocí tajemných osudůw ozbrojena zdá se býti, stawí se wítězně naproti usilowání tomu. Obě zásady jsau bytné we tragičnosti; osoby jednající jsau jen živí representanti těchto zásad. Zásada pak odporná usilowání božnému jest wždy jen příroda zewnější; nebo i lidé ti nešlechetní, kteří stojí na její straně, jen tím jsau nešlechetni, že samochtíc podrobují se přírodě zewnější a její nutnosti.

Pohnutí wšak tragické není pohnutí pro strádaní těch neb oněch dějinných osob, pro zmaření těch neb oněch určitých a osobných úmyslůw: ono jest čistě a wšeobecně člowěcké, pro strádaní ušlechtilé strany člowěctwí wůbec, a stáwá se za přirozeným účastenstwím člowěka s člowěkem. Osoby na diwadle tragickém představují nás samy, smýšlejíce jako my, činíce to, co i my bychom činili, a usilujíce tedy ne o

wlastní a osobné dobro swé, ale o dobro žiwota člowěckého. Hrdinowé tragičtí jednají w záležitostech srdce lidského, nikoli pak we záležitostech sobectwí a smyslnosti. Weškera tedy wážná strana žiwota našeho wyobrazuje se we tragičnosti; myšlenky tu wznikající mají potah na weškeren osud člowěctwa, na wyšší zákony swěta, kteří zachwacují do oboru swé wšeobsáhlé působnosti nejen tělesnost jedinau, ale i ducha samého. I cokoli nejwyššího a nejswrchowanějšího člowěku k božnosti usilujícímu zjewiti se může, smí we tragičnosti w úkaz uwedeno býti. Duch názorce šíří se w úkazu, který, ač se w pozemstwu pohybuje, wyniká wšak wýznamem swým nad meze smyslnosti. Za zwýšenau ducha účinností množí se účastenstwí naše s hrdinau, kterýžto předstawuje nám i důstojnost i křehkost bytu lidského.

Ale jedno jest, na čem se zde wšecko stawí. Poněwadž hrdinowé tragičtí w *pozemstwu* snažili se k božnosti, tedy jest jim také jen w pozemstwu strádati. Méwše oni w duchu swém cit aneb tušení jakéhos wyššího sauhlasu swěta, jakéhos jasnějšího a božného žiwota, osmělili se zápasiti o to, aby jej umístili do swých okolností, anebo w něm se stále udrželi. Usilowání jejich může we widomosti zmařeno býti; proto ale není wywrácena naděje a důwěra naše k jestotě žiwota nadzemské, alebrž wyniká pod naléhaním pozemských osudůw tím silněji a jasněji. Nechať tu posléze sklesne wše co swětu poddáno: duch sám, důstojnější jsa swěta zewnějšího, nemůž od něho dostižen býti, alebrž i w samowolném odwolení swém, kdykoli chce, nad ním wítězoslawí. We tragičnosti jewíwá se nám božská Psyche, wězená nezpytanau wůlí osudůw w pozemském těžkém obalu; kteráž ale w tom okamžení, když klesla pod tíží hmotu, wzletá na zwolněných nesmrtelných křídlách opět zhůru k domácím polím sláwy božské.

protož nesluší říci, žeby strázeň tragičnosti byla strastí obyčejné s nešťastníky. Arci že duše slabé [illegible]iwé, jichžto wšecky city mají jen w neduživosti [illegible]w původ swůj, swírají a winau se při pohledu na [illegible]kého strádatele, an tento sám, i při nejtěžších wlastních pohromách, ne k hořekování, ale jen k tichému pohnutí [illegible]weden bývá. Jest zajisté w pocitu tragičnosti cosi wysokého a welebného, což se wyskytá w pobuzené swědomosti swrchowaného důstojenstwí člověka nade wšecky úkazy tohoto světa. Wlastně ne weškeren člověk tu strádá, nýbrž jen člověk na tomto světě žijící: my ale swědomi jsme do sebe bezprostředně, že svět tento ještě nezasahuje celé bytnosti naší. Tím pak se pochopiti dá ta wýtečná libost, jíž nás cit tragičnosti kochává. *)

Spojiště citu komičnosti a tragičnosti jest to podiwné rozložení ducha, které nowější Ewropané nazýwají *humorem*, my bychom w jazyku swém tuším *rozmarau* pojmenowati mohli. Mnozí již samým tímto jmenem bývají upomínání na wše, co nízkého a nehodného jest, we krásoumě i w žiwotě; a přece pohnutí prawé rozmary jest w jistém ohledu to nejwyšší we člověku. Wšecko pozemstwí, celá neskončená konečnosti spausta jest onna terč, proti kteréž humorista mece ohniwé střely swé. Bezduché kochání a konání wšednosti, ustawičné kolotání se člověctwa we smyslnosti, malicherné aučely, po kterých se tak potně shání, ochabělost a polowičátnost weškerého jeho bytu, anobrž i sama twárnost lidí dobrých, ježto jen proto dobří jsau, že se jim nedostáwá swobody a moci ke zlému: to wše naplňuje ducha, který sobě důstojného určení swého

*) Ač potud tištěn byl w Časopisu česk. Museum, 1830, III, 261—266 článek tento pod záhlawím: „O původu komičnosti a tragičnosti."

swědom jest, buďto hněwem, buď pohrdawostí, buď i smíchem strašným, jenž se zdá pocházeti často ze zaufalstwí. Ozbrojiw se braní wšepotraucí, wrhá se humorista do směsice, do kalu žiwota lidského, a postawiw jeho wšecky odbojné neladné žiwly mezi sebau do zápasu, rozmařuje, abych tak řekl, a zničuje je skrze ně samy. U něho swět podniká průbu ohně; weličí i malichernost, lehkost i wážnost, swoboda i nucenost člowěka pozemská, pospolu stojíce w jeho představách, potýkají a porážejí se wespolek; a ze záhuby té nepozůstáwá pro naděje člowěka nic, kromě lepší citu jeho jestoty, kromě onoho ducha, který žiw jsa wěrně pro božnost, může we swé důwěře k této wyšší jestotě pohráwati a pohrdati wšemi úkazy konečnosti. Humorista odíwá se do wšelikých forem rozmanitě; tu wystupuje jako satyr, tam se zakrýwá ironií, tam opět se směšnau sentimentálností se obnáší, wšudy porážeje skutečnost, ne mrawními naučeními a průpowědmi, ale obrazotworností, ana skutek skrze skutky plaší na diwadle žiwota. On slauží geniowi člowěčenstwa zwláštní swau cestau swobodně. Pročež aniž míti může co sobeckého neb osobliwého za podnět a za předmět; prawý zajisté humorista wysmíwá se nejen světu wůbec, ale i sobě samému, pokud zákonům konečnosti podroben jest.

Příbuzná komičnosti a tragičnosti jest *naiwnost*, čili *prostosrdečnost*. Tu zásada wniterné swobodné činnosti, založené na citu neporušeném, wíce w puku nežli w auplném skutkowání, stawí se s nutností zewnější we sporu. Ale nutnost tato zewnější není nutnost přírody, nýbrž nutnost opatrného rozumu, pocházející ze strannych záměrůw, z umluwitosti spolkůw lidských, anebo z přewrácenosti wůle a zwyku, a přešlá jako we druhé přirození ducha. Potahowé zajisté pospolití, kdež tolikeré osobnosti o sebe se otírají, tolikeré žádosti a snahy se kříží, uwedli w obecný žiwot

obyčeje za nutné, kterých prostá příroda sama pro sebe nezná. Jestliže již pohnutí této prosté přírody člowěcké, čili smyslnoduchowní, protrhne na okamžení onen lichý opatrnosti záwoj, powídá se, že úkaz ten jest naiwní či prostosrdečný. Naiwnost zakládá se tedy w dětinné newině a prostotě; jemné srdce postupuje zde jen podlé wlastního swého wnuknutí a zákonodárstwí, bez ohledu, zdali to se záměry rozumnosti shodno bude čili nic. Protož také jen u lidí pospolitých pozoruje se naiwnost, a i u těchto jen tehdáž, když již jiné poznali a následují zákony, nežli kteří od prostého a nepodezřiwého srdce šetřeni bywají. Jestliže hnutí to srdce prostého we sporu ze zákony swětské opatrnosti wyskytá se proti wůli podmětu a z překwapení, tedy blíží se ku komičnosti a plodí smích; jestli ale s plným powědomím wyplywá z ušlechtilého podání se pod zákony jemného srdce we wšelikých žiwota okolnostech, příbuznotě wíce tragičnosti a působí u nás mutnolibé pohnutí.

Rozdílnýtě wšak od komičnosti a tragičnosti *wtip*, ačkoli s těmito často bywá spojen, aniž pak wlastně potahowati se dá ke strádawosti žiwota samé. Co w naiwnosti z temna wyráží, trefný o wěcech saud, odhalující nezjewné we přírodě poměry, ty wtip slídí a wynáší w úkazu i w pomyslu zjewně. Ale jen případné to jest u něho, plodíli smích; obzor zajisté jeho jest širší, nežli samé komičnosti, poněwadž on wystawuje kromě této i jiné rody krásy. Wtip wůbec páří spolu wěci různorodé, pro jejich částečnau shodnost a podobnost, zdaje se z předmětnosti bráti poměry a idey, které, w té míře, wlastně on sám do nich wnášiwá. Skrze to zjewuje se we wtipu swoboda i wláda ducha nad předmětným swětem, která sama poskytá weliké zalíbení, jelikož tím i činnost podmětná zwýšena, i obor poznání a obraznosti nowým okamžitým bleskem oswícen a rozprostraněn bywá. Tato ducha wláda stawí wtip i geni-

owi samému wbok, tak že oba tito společníci w obecném živote i drahně pomateni bývají. Sám od sebe rozwrhuje se wtip we dwé: aneb zajisté to *rozum* jest, co páří částečné tyto podobnosti, aneb *obraznost*. Snubování rozumu podáwá to, co nazýwáme wtipným w užším smyslu; to wšak může i nižádné nemíti krásocitné platnosti, jestliže poměr ten wěcí snaubených není názorný, ani we člowěctwí samém založený. Spáření obraznosti ale, které pohybuje se wždy cele w živém a osobliwém obrazůw světě, podáwá tak nazwané metafory a wšeliká podobenstwí, mající tauž cenu krásocitnau, jako wšickni čilé obrazotwornosti wýtwarowé.

8) O rozněcu pokrásném (enthusiasmu.)

Roznět pokrásný, čili *enthusiasmus*, může we dwojím se smyslu wzíti: aneb jakožto okamžité citůw zahoření a zepnutí se we zwláštních dobách krásocitných; anebo jakožto stálé wraucí oddání se ducha celého wšemu co krásného jest. Prwní wyrážíwá na čas mocí nadobyčejnau, zachycujíc ducha u wytržení; druhý wládne námi mírně po celý života běh. Onen roznět jest jako plápol, prudce zažehající a tráwící; tento jako plamének pokojný, zahříwající wlídně a wěrně. Onen také zwláště nazýwají nadšením krásoumným; ačkoli nadšení toho nejen umělci sami účastni bývají, roznětu pak wůbec titíž nikdy lišiti se nemohau. Prwní zajisté jest jen okamžité sesilení a jako sestředění druhého; w něm takořka jednotliwí paprskowé tohoto, spojeni jsauce do jednoho zapaliště, rozněcují tím mocněji. Pročež my zde jen o enthusiasmu wůbec mluwiti budeme; odložíce sobě řeč o nadšení krásoumném až tam, kde krásoumu samu nám ohlédati nastane.

Roznět pokrásný jest tuším každé ušlechtilejší duši přirozený, a jewí se u ní po celý života čas we wšech

záležitostech čistého člowěctwí. Jestiť on jakási plnost duše, dychtící po wšem co prawého, krásného a šlechetného, jest oprawdowé srdečné usilowání k božnosti, jest obětowání sebe samého aučelům swěta ideálního. On šíří bytnost a účinliwost naši, on jemní city a sílí ducha, budíwaje genia dřímajícího u wniternostech člowěka. W něm wane wůbec cosi wysokého, ano sráží wšeliké pauta tělesnosti a sobectwí. Odřekna se wšeho, což matným osobliwosti záměrům poslaužiti může, nese se on za wšecky časy a prostory ku pramenům samým, ze kterých se člowěku prýští weličí a krása. Komu jednau okusiti bylo pramenůw těchto, ten opowrhna wší nízkau zeminau, poswětil sebe službě nebes na wždy. A odtud powstáwá ona stálá, jasná i wysoká mysl, nedostupná nijaké ošemetnosti; odtud ona upřímá důwěra k wyšším jestotám a nadějem; odtud ona oddanost ke wšemu, což nese na sobě ušlechtilejší ráz a wýznam.

Jestiť w enthusiasmu tomto cosi nepochopitelného dušem studeným a prázdným; pročež i často bere se od nich u posměch. Potřebíť zajisté citůw hlubokých, wíry mocné a nepokalené, potřebí zwláště nebeské jasnosti srdce i mysli k tomuto ušlechtilému pozdwižení sebe samého. Této důwěry k nadějem a slibům nejwyšším, té oddanosti we službu dobru jen tušenému, ježto nemá korun we swětě hmotném, neschopno jest srdce, kteréž není wíce, leda pauhá krew a pauhé maso. Kdo necítí sám swé příbuznosti s bytostmi nepomíjejícími, kdo nenachází w sobě samém rukojmě neklamného za božstwí a za nesmrtelnost, jakž pak najde je a uwěří jim odraženým w zrcadle, jenž, budauc i sebe jasnější a wěrnější, nemá přece moci rozehřáti krajůw ledowých? We zraku oswědčuje se duch člowěka; i jeliž winna tím obloha nebeská, že diwowé její bezměřenosti oku krtičímu newidí se býti než lesknaucí se prášky w powětří?

Enthusiasmu není bez ideálnosti; spojené to dwé toliko může cele býti, čím jest. Onen zajisté powstáwá z přenešení této na jemné a činné moci ducha; on béře zákony swé od této, a snaží se zjednati jí skutečnosti a wlády. Pročež i nepostačí enthusiasmu skutek nižádný. A wšak ačkoli podál za mezemi skutečnosti jsau jeho aučely, působení a usilowání jeho proto předce nejsau daremná. Nejen že nic welikého, nic oslawného nestáwá se bez roznětu ducha; nejen že dražší polowicí blaha swého člowěctwo jemu dlužno jest: roznět sám w sobě a we přítomnosti swých ideálůw nachází tu nejhojnější odměnu, a proň wždy hodno a sladko jest i žíti i umříti.

A wšak dobra enthusiasmem dobytého požíwati může jen, kdo pocituje w sobě jiskry téhož roznětu. Láska jen sama jediná zná rozkoše enthusiasmu; ale láska tato jest bytna i wrozena dušem ušlechtilým. Onno ohrazení sebe samého u prostřed swěta, které prohlédá wšudy jen ze sebe a k sobě, onen těsný, duchaprázdný, nezměnný zwyk žiwobytí obecného, onno powolné plynutí po řece nepaměti, dokud se nerozplyne tělo tokem časůw, — ohawí se tomu, kdo swědom jest sobě ducha swého. Totě zajisté utěšitelné w roznětu pokrásném, že člověku k pozemstwu wázanému otwírá nowý wolný obor duchowní, kde mizejí wšecky hráze mezi samostí jeho a weškerenstwem swěta, kde w harmonii wšehomíra odečta se auzké osobnosti swé, může wšemu dětinně se oddati, wšeho nezkaleně požíwati.

„Ať se nedomníwá nikdo“, dí ušlechtilá enthusiasmu hájitelkyně, paní Stael, „žeby mohl oprawdowě a plně požíwati děl krásoumných, cizíli jest jeho srdci roznět krásy. Takowí lidé milují ozdobnau nádheru, chtějí také rozuměti hudbě a malířstwí, aby promluwiti mohli půwabně a krásochutně, anobrž i s oným tonem předčiwosti, jenž sluší člověku dle swěta, kdekoli o přírodě a obraznosti řeč:

ale wšecky tyto suché libosti, co jsau ty wedle prawého enthusiasmu? Patříce na wzehled Nioby, na tu bolest tichau a strašnau, zdající se ana žaluje na bohy pro řewniwost jejich nade štěstím mateře, jaké pohnutí cítíme w ňádřích swých! Jaké potěchy poskytá nám pohled na krásu! neboť i krása pochází z duše, a to podiwení, které ona budí, čisté jest a šlechetné. K obdiwowání Apollina nepotřebili ucítiti w sobě jakési hrdosti, která jme se pošlapati wšecky zmije zemské? Nepotřebílit býti křesťanem, abys wyrozuměl tahům we tváři madon Rafaelowých, anebo swat. Jeronyma Dominichowa? abys wynalezl tentýž wýraz w očarowatelné milostnosti a we tváři swěšené, w odblesku mladosti i w tazích porušených? tentýž wýraz, co wycházeje z duše, proniká jako blesk nebeský i ranní žiwota záři i mrákoty wěku zapadajícího?“

„A jeliž hudby pro ty, kdo roznětu neschopni jsau? Jisté nawyknutí učinilo jim zwuky zpěwné potřebnými; i požiwajít jich, jako šťáwy owocní, aneb okrasy barew. Ale zaznělali celá bytnost jejich, co lyra, když hluboké ticho půlnoční najednau přeraženo zpěwem, aneb nástroji podobajícími se hlasu lidskému? Zdaž ucítili tajemstwí bytu swého w onom pohnutí, co spojujíc obě nátury naše, pohřižuje smysl i duši w totéž požiwaní? Bití srdce jejich zdaliž následowalo rhythmu hudebního? Pohnutí wnady plné naučiloli je slzám, nemajícím nic osobliwého, nežádajícím autrpnosti, ale zbawujícím nás bolestného nepokoje, kteryžto bywá powzbuzen potřebností lásky a obdiwowání?“ —

Tím méně rozuměti může kdo básnictwí, matce weškeré krásoumy, nezahořelli celým duchem swým pro božnost. Zdaliž on umí wznésti se s rozhorleným básníkem do krajůw oněch jasných a blažených, kdežto čisté člověčenstwí w oslawném proměnění poddáwá se pod zákony

krásy a welebnosti, kdežto není slez, kromě slez radosti, není powzdechůw, kromě powzdechůw lásky, a kdežto wšeliká bolest i odpornost mění se w harmonii utěšenau a stálau? Naslauchaje hlaholům Musy, pocítilli kdy hlubokého tajemstwí bytu a určení swého, dobylli přeswědčení toho blažícího, že jest oprawdu dobro wyšší a jestota nepomíjející, která wíže swazek mocný mezi námi a mezi božstwím, swazek nepochopitelný leč duši ušlechtilé? Básnictwí w roznětu počaté a přijaté, otwírá nám nowý životworný pohled na přírodu a člowěčenstwí, a jest mocno dáti spokojenost i blažení, kdykoli jemným a důwěrným srdcem k němu se utíkáme.

Roznět ducha poměšowati s fanatismem a třeštiwostí aneb i s citliwůstkami, jest dáwati na sobě důkaz aneb neupřímosti, anebo nejapnosti. Onen plápol ducha čistý, zajímající se o wšecky záležitosti člowěka stejně a wěrně, nemá nijaké společnosti ani se zuřením rotničím, které slepě obětuje wládě jediného ponětí dobro a štěstí tisícera lidí; ani s šáleností mysli, tápající jen bezuzdnau obrazností po domnělém dobru swrchowaném; ani posléze s onau přewráceností ochablých citůw, pocházející z porušenosti těla i duše. Roznět ducha prawý připojuje se k harmonii weškerosti, a potkáwá se se srdcem lidským wšude přátelsky a blahočinně; fanatismus ale a třeštiwost podáwají se we službu idei jednostranné a často přewrácené, onen předmětně, i s wykořeněním jiných, ji uskutečniti, tato sama w ní, pro blaženost swau, se rozplynauti žádajíce. A konečně, jakéby mělo býti příbuzenstwí mezi onnau zbědowanau plačliwostí a mezi roznětem, kterýž i w nejhlubším pohnutí wždy sobě síly swé, naděje swé a nebes swých powědom jest?

9) O důwtipu (geniowi).

Ukaz ten, že mezi lidmi, zwláště mezi umělci a filosofy, bywali wždy někteří, ježto wládli dary nad jiné wyššími a podiwnými, zajímal od dáwna pozor skaumatelůw. Když genialní básník jako božským wnuknutím pronášel slowa, kteráž sobě chwalně opětují ještě i nejpozdnější národowé; když důwtipný umělec wystawowal díla krásy a wznešenosti po wěky obdiwowané, kdežto jindy plod mnoholetého snažení a namáhaní sotwa přežil čas swého početí: což diw, že zpytawost lidská obrácena záhy a pilně ku příčině tak podiwných účinkůw? Přemýšleno o tajemném geniowi tomto mnoho, a psáno ještě wíce, zwláště we předešlém století. Francauzowé, Angličané i Němci běželi tu w záwod, akademie usilowaly zmocniti se diwotworu, jenž proměnný a mnohotwárný jako Proteus, wysmekl se jim opět w jiné podobě, kdykoli se zdál již swázán býti. Nebylo spůsobu ni cesty, kteréžby byli nenastaupili k němu, ni prawdy a nesmyslůw, jichžby jemu byli nepřisaudili. I nelzeť mi tu nerozhorliti se widaucímu, jak tento božský dar w duchu člověka, to živé spanilé paupě, ten mocný ale i jemný *genius*, ode filosofů we plášti násilně a nemilosrdně na wše strany sápán a mořen byl. Chtělit jej každý wehnati do příhrad swých, we kteréž rozložili byli moci ducha lidského; rozkrájeli jej na částky jako w pytwárně, a sléwali opět w jedno, jako w dílně chemické. Ale genius sám, živý a prostý, skryl se před očima jejich, a nepoznali z něho wíce, kromě stínu bezživotného. A když přepárawše wšecky ducha wniternosti, namotali se až do závratu w osídlech swých, někteří z nich prawdy milowníci wyznali wěrně a sprawedliwě, že o tajemstwí geniowu wlastně ničeho se nedowěděli. Neboť arci že tajemné jsau dary přírody we prostotě své, a jen poswěcení kněží umějí

wstaupiti do swatého stánku. A jestliže jen duch jest co duchu, a jen srdce co srdci rozumí, budeť i jen stejný důwtip moci pochopiti ducha sbratřeného. Ale kde prawý důwtip obýwá, tam působí jako tajná ruka přírody, newidomě a bezpowyku, a kdo ho má, bývá i nejčastěji posledni, který se ho míti domníwá.

Samo jmeno *důwtipu* w sobě nese, že *dowtipowání*, čili snadné wynalezení potahůw nezjewných ale přirozených, jest jeho činnost. Jestiť pak tato činnost ducha prostá, newázaná, mocná, samotworná, jíž powolným jest weškeren předmětůw swět, co do úkazůw swých. Není tedy důwtip, či genius, nějaká zwláštní ducha moc, aniž jaké složení mocí: ale jen *duch* sám, we swé původní neporušené, jasné, auplné, dokonalé působnosti. Kdežto bezdůwtipných lidí zrak záwojem temným pokryt, sluch zakalen zůstáwá, kdežto se pamět jejich mate, obraznost pod názorůw tíží umdléwá, rozum sám swé wlády při každém zewnějším pohnutí ustupuje: tam genius kráčí bez překážky světle a mocně po cestě swé, pronikaje do wšech tajemnic, a dobýwaje wšech skrytých pokladůw prawdy, dobra i krásy. Pročež i *geniem* nazwali ho staří, wnukajíce tím, že ne lidskau, ale božskau mocí a pomocí nadán jsa, působí každý geniální člowěk. Ačkoli *geniálnost* tato wlastně nic jiného není, než *důwtipnost*, čili zwolná, mocná, tworná ducha působnost.

Jestiť tedy důwtip ne cizí a přibytný w duchu člowěka, jakož obecné nese domnění, ale přirozený, bytný, a w auplné dokonalosti ducha lidského nepohřešitelný. Wlastně každý člowěk, pokud člowěkem jest, má do sebe něco geniálního; každý zajisté tytýmž duchem člowěckým dařen jest. I jakožby jináče kochati se mohl we krásoumných, aneb sic wýtečných geniowých dílách? Ale stupeň jeho, neboli stupeň ducha wůbec, rozdílný bývá u lidí, jakkoli w bytnosti swé jeden. Kdo má wíce ducha, má

více důwtipu, poněwadž má wětší, wolnější, samostatnější moc a působnost duchowní. Ačkoli obyčejně jen tam se důwtipu jmeno přikládá, kde působnost tato dosáhla jistého znamenitě wýtečného stupně moci a swobody.

Rozdílný jest i důwtip sám podlé rozdílných oborůw swé činnosti. Mluwímeť o důwtipných filosofech, zákonodárcích, wojewodách, umělcích. Wšudy ale poznáwá se důwtip záměrnau jakauši wládau duchowní, jížto přiroda obecná neschopna. On k aučelům swým nachází wždy takowé prostředky, ježto dowodí k nim prostě, co nejbliž a nejšťastněji; zdá se, jakoby weškeren předmětůw swět w oprawdowém swém wýznamu jen jemu se odkrýwal. I wedeť on sám sebau k wýtečným aučelům žiwota lidského. Duch zajisté jasný a mocný, kterým se oswědčuje, opomitá wší nízkostí, aniž může kdy lišiti se ušlechtilého zápalu. Pohybujeť jím moc božská, poswětiwši ko k wěrné službě swé. Pročež i wídati jest, an genius často celému století pobuditelem a wůdcem se stáwá k wýtečnějšímu duchownímu snažení.

Kdož tedy, pocítiw w sobě zápal jiskry božské, čile se přepašuje k činům ušlechtilým; kdo wytrhna se duchem z wíru slepé potřeby a obecnosti, sám sobě jest tworcem swěta, stanowic meze swého bytí samowolně; komu každé zdaření wždy jen nowým ostnem a ukazatelem bywá k něčemu wyššímu w oboru duchůw newyměřeném: tohoť žiwot má swěcení božské, a tenť stane se, podlé osobliwé zřízenosti swé, aneb hrdinau, anebo umělcem. Jemu genius člowěčenstwí důwěrněji se odhalil, aby pomáhal smrtelníkům rozhodnauti utěšitelně tajemnosti plnau pohádku žiwota lidského. I právem tedy cti ho národowé, buď že ze hlubiny maudrosti wynáší prawdu na swětlo, buď že w zápasu krutém dobro člowěka twoří, buď že oslawné obrazy bytu našeho nám před oči stawí.

Komu milostiwá příroda propůjčila *krásoumného důwtipu*, tohoť naučila také záhy patřiti na díla její okem jasnějším a světějším. Jemné a ladné ducha jeho struny zachwějí se při každém lahodném dojmu, při každém obrazu žiwota nátury a člowěctwí. Hluboce tanau w autlé jeho duši wšechy widy krásy a wznešenosti, wšecky památky radosti a želu, jež ochotná obraznost odiwá bleskem powěky neuhaslým. We srdci, ježto tluče wěrně pro celé člowěčenstwí, schowané leží jádra i paupata čerstwá, čekající zrůstu swého, a záhy jewí se, ačkoli často dušené zewnějším osudem, žádosti a náklonnosti ku předmětům wywoleným. Tak pojímá chowanec Musy do sebe již w autlém wěku swém ty nejčistější obrazy přírody, a chystá sobě bezwědomě newyčerpanau zásobu ideí žiwotních, krásocitných: kdežto jiný, kdo zwykl powažowati wěc každau hned w jakési powšechnosti ponětní, potažliwé na jakékoli aučely rozumu a wůle, může sice státi se mudrcem, ale nikoli wíce umělcem.

Důwtip pokrásný zakládá se tedy předně na čistém citu člowěctwí, na té šťastné shodě ducha, když neoddaný záměrům a náružiwostem jednostranným, harmonický w sobě sám, nese se dětinnau wraucností ke wšemu, což ušlechtilého jest w ideách, we přírodě a we člowěčenstwí; spolu ale wlastní jest jemu we twoření uměleckém swoboda i wláda nad weškerau říší krásy neobmezená. W powědomí této půwodní síly své klestí sobě stezky samowolně, otwírá nowé prameny wod čerstwých, wynáší ze hlubin přírody nowé poklady zlata ryzého, a rozšiřuje tak obor krásy a umění. On nalézá, čehož nalezti nelze bylo jiným, a což předce příbuzné jest duchu lidskému; on když i následuje jiných, wždy přece zůstáwá půwodním, poněwadž může we wšem jewiti jen sebe samého, jen sám se pohybowati weškeren, se wšemi city, žádostmi a ideami swými. Sám jsa

wěrným synem přírody, nenáwidí wše, co jí protiwno, a následujíc jí samé, odkrývá světu wždy nowé u ní krásy. W dílách jeho spatřiti jest druhý swět, ideální, ale na přírodě založený; neboť genius, tworný jako příroda, wtlačí na každý zewnější obraz své wlastní moci, swých wlastních ideálůw ráz. A totě prawého důwtipu znamení, že tento ráz, ačkoli jeho wlastní a osobliwý jest, působí přece každému člowěku neporušeného krásocitu stejné zalíbení a stejnau rozkoš. Genius zajisté jest tlumač přírody, a duch její wšeobžiwující ozývá se w dílách jeho wěrněji a jadrněji než kde jinde.

10) O krásocitu a krásochuti swláště.

Prošedše již ty kraje, kde wládaří krásocit, a ohlédše po různu hlawní obory jeho působnosti, můžeme již přistaupiti bliže, zpytowat jeho samého, co a jaký jest. Náwěští, kterého zde dobudeme, prowede nás potom přes celau říši krásy a umění snadněji; ono, budeli prawé, otewře nám brány do wšech jejích hradůw, pokojíkůw a tajemnic, ba i do stánku jejího nejswětějšího. Tím pozorliwějším tedy potřebí zde býti jak pautníku, tak i jeho průwodčímu, to jest spisowateli.

Krásocit, jakož nahoře dotčeno, jest onna zásada původní w duchu, za jejímž působením my nepřestáwáme po kráse, čili po formě božnosti, taužiti, a w jejích úkazích se kochati; aneb, jest onno na původním citu čistého člowěčenstwí založené zwolné nešení se ke wšemu, což nám předcity, zázwuky a obrazy swrchowaného čili zbezwýminečného bytu člowěckého w úkaz wynáší.

(Dále nedopsáno.)

Kniha třetí. *) *O kráse.*

Co jest krása? — jest wlastně ta otázka, na kteraužto odpowěditi krásowěda wůbec powolána jest. I mát ona neméně důležitého wýznamu a neméně těžkostí, nežli příbuzné jí otázky: co jest prawda? co jest dobro?

K uwarowání wšeho nedorozumění, potřebí wykázati a určiti především ten obor předmětůw, který zahrnuje do sebe ponětí krásy, tak jakž w nauce této pojímáno bývá. I jest se tu wyhnauti dwojí mýlce, jedné w obecném žiwotě, druhé mezi učenci, wíce méně obíhající: w prwním zajisté béře se ponětí krásy příliš široce, u druhých ale naopak často příliš auzce pojímáno bývá. Oběma ruší se zároweň určitost a zřetelnost w oboru poznáwajicnosti potřebná, a uwodí se zmatek i nedorozumění do weškerého poznání našeho.

Prwní mýlka pochází z nedopatření w žiwotě zwyklého, když wěci, zwláště wniternau smyslností pojímané, nazýwáme ne wlastními jejich, ale příbuznými a snad powšechnými jmeny. Takto nečiníwá se wždy potřebný rozdíl mezi tím, co příjemného aneb libého wůbec, a mezi tím, co wlastně krásného jest. Neb ačkoli názor krásy každý plodí cit libosti w názorci: wšak proto ne wše, co plodí libost, krásným jest. Cokoli lahodně jen do smyslůw tělesných padá, nemajíc potahu na ducha, jest příjemné, ale není krásné. Kdoby w tom krásu hledal, schwálněby lidská ponětí a tudíž i weškero poznání naše mátl. Ale jestliže s jedné strany w pauhé tělesné čitelnosti smyslůw krása

*) Dle původního rozwrhu kniha tato záležeti měla z následujících nadpisůw: 1) O kráse wůbec; 2) o wýznamu krásy w žiwotě člowěckém; 3) o zásadách krásy obraznické; 4) o zásadách krásy hudební; 5) o zásadách krásy básnické; 6) o rozdílech krásy.

hledána býti nesmí, tehdy i s druhé strany nenajde se w oboru pauhé rozumnosti nic wlastně krásného, ježto zde panuje jen zákonnost prawdy a dobra. Tak často co jen wlastně prawdiwé, důmyslné neboli trefné jest, krásným nazýwáno bywá, jakož i to, coby wlastně dokonalým, dobrým neboli mrawně šlechetným slauti mělo. Neurčitost ta, která takowýmto chybným slow užíwáním obecně w ponětí krásy powstáwá, z krásowědy wylaučena jest. W každé zajisté nauce sluší wěci jmenowati názwy jejich wlastními: a kde se ponětí některá poněkud stýkají, jakožto zde, tam musí se stanowiti určitě wlastní obor jednoho každého z nich.

Druhá mýlka w nowějších teprw časích powstala, skrze přílišné wěcí stejnorodých různění, tak že samým rozebíraním znakůw často tratíme jednotu ponětí. Podlé toho w jistých naučných knihách o krásе činí se takowí rozdílowé, že již krása stawí se naproti wznešenosti, tragičnosti, komičnosti a tak dále. I to zawodí snadně k nedorozumění, jelikož se tím newede k jednotě poznatkůw. Neb ačkoli cit pokrásný neruší we předmětech wůbec jistých známek k rozeznání swému, a tudíž i w pocitu krásy potřebí owšem šetřiti jistého rozdílu dob života božných: w tom wšak nesmí se tak pokračowati, aby již ta stejnost čili jednota w rozličnosti pocitůw těch stálá upadla w nepozor. Wše to co pěkného, ušlechtilého, wznešeného, komického i tragického jest, jest i wůbec krásným; jest zajisté cosi společného, cosi stejného we wšech rozdílech těchto, což wlastně činí a stanowí jednotnau bytnost krásy. Pode jmenem krásy tedy obsahuje se w nauce této wše to, co nowější německá škola nazýwá, nepříměrně dosti, aesthetickým čili wše to, w čemž doby božné života našeho samoaučelně jewiti se mohau.

Dále ke zdárnému wywedení skaumaní o krásе po-

třebí, abychom ohlédajíce jednotliwé předměty krásy, nespustili se nikdy spolu zřetele na weškeren obor její. Snadno zajisté byloby zawedenu býti k jednostrannými úsudkům, kdybychom zpytowati chtěli krásu jen uměleckau a ne spolu přírodnau, aneb jen básnickau a ne spolu hudební a obraznickau; jakož i to dosawad mnohým zpytatelům záwadno bylo, že pojímajíce do mysli ne samu krásu wůbec, ale jen rozdily její, zwláště pak pěknotu a wznešenost, wyhledáwali zákonnost její na rozličných předmětech přírodných o sobě pojatých, aneb i snad na jednotliwých ideách básnických, z celku swého wylaučených; čímž arci nemohli prohlédnauti k té stejné jednotě we wšech rozdílech krásy, která wlastně zakládá bytnost její. Příroda, ač jewiwá tytýž krásu w úkazích swých, jí však neklade sobě za wlastní aučel; idea pak krásy nepřebraná nikdy nedá se jednotliwými úkazy we předmětenstwu wyměřiti, třebas to i prawda jest, že rozum náš působností swau původní wytwořuje ji sobě z auplné úkazůw těch jednoty.

Jak předešlé naše rojímání o krásocitu, tak i samo popatření na weškeren předmětný obor krásy wede nás k tě důležité prawdě, že bytnost krásy sama stawí se wlastně w *podmětnosti*, a předmětowé krásni mohau jen potud krásnými býti, pokud podmětnost tuto zpředmětnují, čili, což též jest, pokud w sobě nesau a ukazuji jisté doby žiwota našeho podmětného. Kdoby o tom ještě pochybowati chtěl, ať sobě jen na mysli bedliwěji rozwáži, w čem záleží stejnost krásy básnické, hudební a obraznické? co, na příklad, mají předmětně společného madonny Rafaelowy a symfonie Mozartowy, watikánský Apollo a Shakspearůw Macbeth, wznešená pokraji Alp a ušlechtilá Desdemona? jaká jednota wiže kauzelný pás Armidin a rozmary Falstaffowy, Beethowenowu Adelaidu a smrt Ugolinowu, jemné tauženi Petrarchowy lásky a krutau bolest Laokoonta? Ba jistě

že jen tím jewí se stejnost krásy w nich, jelikož wynášejí na sobě rozličnými prostředky, a tudíž představujú úkazem předmětným, naše city a snahy buď roztaužené buď i uspokojené, čili byt náš božný i strádawý.

Pročež skaumaní krásy we předmětnosti má wlastně jen to za aučel, aby se ukázalo, kterak idea krásy může we předmětenstwu se zjewiti, čili kterak předmětowé mohau formu božnosti na se wzíti, a tím buditi idei krásy we swědomosti naší. Jest tu wyhledáwati tu zákonnost, za kterau jewíwá se předmětně podmětný žiwot náš, naše snažení k božnosti; jest tu objewiti, w čem zákonnost ducha se zákonností přírody se stýká i w čem sobě odporuje, a kterakými rozdíly ohlašuje se w úkazu swém shodnost neboli spor obau zásad, ohledem na citelnost naši. Poznání této zákonnosti wede blíže ku porozumění, zdali daní předmětowé jsau krásní neb nekrásní, a proč o krásnosti předmětůw dá se jistý úsudek nejen wynesti, ale i osprawedniti a předmětně platným učiniti . . . *)

*) Až potud dopsáno bylo dílo toto před spisowatelowým příjezdem do Prahy dne 11 dubna 1823. Od té doby nebylo lze pokračowati w něm pro studia historická, ježto stala se napotom wýhradným předmětem jeho péče a zaměstnání.

III.

Posudek tragedie Angelina (1821).

Netištěný posavad.

„Roku 1821 vyšla tiskem první dramatická báseň Turinského, *Angelina*, truchlohra ve čtveru dějstvích, která zajímavým dějem, nálechtilau mluvau a krásnými obrazy básnickými zbudila obecné účastenství, a wedle Polákowy „Wznešenosti Přírody“ byla nejskwělejším úkazem na obzoru tehdejší básnické literatury české.“ Takto wyprawuje Slowník naučný w žiwotopisu Frant. *Turinského* (rez. 1796, † 1852, 4 září), a dáwá básnickému plodu tomu wýznam náležitý.

Za mého pobytu we Wídni, na počátku měsíce července 1821, psal mi byl Turinský, žádaje mne o posudek díla jeho, jestli ne do weřejného některého spisu, abych aspoň saukromí jemu samému jej oznámil. „Kéžby ste wěděl,“ tak psal mi, „jakau cenu má Wáš rozsudek u mne! Třem jenom podalbych můj nočně pěstowaný kwítek ku posauzení: Wám, p. Jungmannowi, p. Swobodowi a — na našeho p. Šafaříka bylbych téměř zapomenul.“ — „Wšak uznáteli prácičku mau nehodnau Waseho posauzení? Nechť, přiteli milý! to mě nezachwátí; to mi bude důkazem, jak mnoho musím ještě pracowat, abych získal citelných duší pochwalu.“ — „Dlauho, dlauho byla smutnohra w duši rozmýšlena, dlauho a ne krátko na ní bájeno. Embryo, z něhož pošla, jest powědomé slowo Šillerowo, we Braut von Messina: Der Uebel grösstes aber ist die Schuld! Jeli ale Angelina prawá tragedie? Dowolte, podotknu o této wěci, jak smýšlím, a jaký předmět předmětem tragickým se býti domníwám: neb nowější, podlé mého zdání, jako Grillparzer w Sappho a Ahnfrau, nebájili tragedie, a já je za takowé neuznáwám. Básník w tragedii wystawuje buď *ctnost padlau*, kterážto wyniká k záři swaté, a w trudném zápasení, nemohauc wyšinaut se

ke slunečné čisté její swatosti, padne a pádem dojde smíření; anebo wystawuje ctnost, ježto stojí pewně jako skála w moři wlnobitném, náružiwosti, kabala, auklady atd. wše zlé se o ni odrážejí, usilujíce pewné základy wywrátiti nebo podemlíti: i stojí pewně, a raději se pohříží do hlubiny, dosti činíc nejwyšší welebnosti, než by se poddala wlnám zámotným. Tak smýšlím o tragedii. Jet to arci mladé smýšlení, ale aspoň neodporuje ideálu tragedie.“ — „Mát prý (Angelina) jakausi podobnost a tu samau cenu, kteráž se klade na Müllnerowu „Schuld“; tak sem četl w německém časopisu der Gesellschafter, jenž wychází w Berlíně, a tak to opětowáno we Wídeňském Conversationsblatt“ atd. —

Na tyto a jiné podobné úwahy odpowěděl sem psaním následujícím:

W Čúzu při Komárně, 5 srpna 1821. Milý příteli! Nechtějtež mi za zlé míti, že na milé psaní Waše, dodané mi we Wídni před několika týdni, odpowídám teprw nyní. Zaměstnán byw pracemi auřadu swého, a chtěw předce užiti ještě každé pozůstalé chwíle ke swému dobrému, musil sem byl pozastawiti naposledy wšeliké dopisowání z Wídně; a teprw nyní, došed pokojného bytu w živobytí wenkowském, stačím zaprawowati přátelům dluhy své.

List Wáš horliwě wlastenecký přinesl mi neméně potěšení, nežli Angelina Waše: widím a raduji se, že nám chudým popřáno básníka, jakowéhož sme ještě neměli, a že básník ten obrací se ke mně přátelskau důwěrau, jakéž já sotwa zaslaužiti mohu. Buď jak buď, já s radostí Wás wítám mezi ctěnými přátely swými, ač newídaného ještě, a rád užiji té příležitosti, abych wzdal Wám srdečné díky za rozkoš, kterau mně spůsobily básně Waše. Blaze nám, že již literatura naše počíná znikati té hanby, která wězela na ní nešwarami dramatických nedobásníkůw! Wíteli, jaká to hluboká byla bolest, když spisowatel tam w „Počátcích českého básnictwí“ (1818) jen jedné wlastenské chlauby a záwisti cizozemcůw hodné tragedie hledala — nenacházel? Bohu chwála! Wlídnější k nám zawí-

tala naděje, a roztaužené wlastencowo srdce může jí pookřáti.

Já, sečkoli býti mohu, chci přispiwati k dobrému wlasti a národu z celého srdce swého, ze wší síly swé. Básnických darůw nedopřáno mi přírodau; wše co sem tu dosawad učinil, bylo jen odwážné usilowání ducha, jenž rádby plýtwal w poetické rozkoši, sám jí utwořiti nemoha. Pročež nenadějte se zde odemne ničeho, lečby se snad bohu líbilo postawiti mne do neočekáwaně wlídných okolností. Ale můželi horliwost ke wšemu, co důstojného a krásného jest we žiwotě člowěka i národůw, přispěti nějak ku pobuzení a ušlechtění krajanůw našich: nepochybujte, že i beze wšech ohledůw na osoby s jich předsudky a náruživostmi, a na wšelijaké jiné záwady, wynaložím wše co na mně jest, abych zblížiti se mohl k žádaucímu cíli tomuto. S tím oswědčením podáwám i Wám ruky přátelské: a wěda, že ušlechtilý duch Wáš rozumí tomu we wšem, přikročím směleji k wěci, o kterau tak důwěrně ste mne požádal.

Kritiky (weřejné) o Angelině Waší já psáti nemohu ani neumím. Nikdy ještě nebral sem před sebe wěci takowé a nejsem w ní zběhlý, aniž chtělbych dáwati se oprawdu mezi recensenty naše; a to ještě tím nepotřebnější byloby, poněwadž již p. Budík, při cís. dworské bibliothece, podal p. Castellimu obšírnau o Angelině úwahu, kteráž již i bezpochyby wytištěna jest. Já sem této nečetl, a nemohu tudíž o ní sauditi: ale w rozmlauwaní našem p. Budík pronášel se o díle Wašem dosti jemně a přísniwě. Powím Wám tedy jen saukromí a důwěrně celé swé mínění o dramatických prwotinách Wašich, tak jak toho wlastenecký básník, naše naděje, zasluhuje.

Nerad to widím, že Angelina Waše přirownáwá se Müllnerowě Wině („Schuld"); jak wůbec proto, že nejsem

milowníkem musy Müllnerowy, tak i zwláště, že rownosti zde nespatřuji, leda we formě zewnější a we případcích. A wyznám také, že Angelina Waše trpěti musí, kdykoli bere se na wáhu podlé básnění Müllnerowa.

Krásy jest w Angelině mnoho, krásy swíží, dušewní, krásy mezi námi zřídka slýchané, práwě básnické; na každém téměř listu widěti jemný cit, živau obraznost, řeč jadrnau, wýstawu jasnau i správnau w podiwné dokonalosti. Básník Angeliny přemýšlel jemně o záležitostech srdce člowěckého a o živobytí lidském. Ale jakkoli to mnoho jest, co zde wlastence kochati může: račte mi dowoliti, na tomli se zakládá i stawí weškero umění tragické?

Za to mám, že ponětí Waše o tragedii, kteréž Wás widomě sprowázelo w celém díle, jest příliš auzké a ostřeji určité, nežli nám je dáwají na ruku wýborné wzory wšech wěkůw, a jakož mním, i přirozenost wěci sama. Jestliže každá tragedie představuje jen aneb ctnost padlau kající, aneb ctnost stálau a nešťastnau, kam počítáte ku př. Shakespearowa Makbeta, jenž předce oprawdowau i wznešenau jest tragedií? Dcera Messinská sama není nejšťastnější plod musy Schillerowy. Téměř řekl bych, že každé theoretické ohlédání musí umělci tragickému zhaubným se státi. Nepauštějte se prosím po stopách Müllnerowých: takowé z odtažených theorií pošlé tragedie mohau jen těm se líbiti, kdo w těchže theoriích mají zalíbení swé; přírody neskonale a nestíhle rozmanité uchopiti a wystawiti nedowedau.

Nelze mi wyložiti Wám zde mnění swé o tragedii wůbec, anoby zawedlo mne od wěci příliš daleko; dá bůh, že prohlásím se o tom brzy weřejně. Mezi všemi dramaturgiemi však spokojen jsem nejwíce, ač ne weskrze, s tím, co Herder we swé Adrastei psal o tragedii. Aristoteles zůstane wždy prwním a nejwyšším mistrem, jen at se mu dobře rozumí.

Z toho již uhodnete, že nemohu se smířiti ani se samau bájí (mythus) tragedie Waší. Pokání z utracené čistoty panenské může býti výborným předmětem básně lyrické: pro dramatickau se nehodí, již pro wšeliké básniku obtižné ohledy na cudnost, jež ukládají zákony umluwitosti wěku našemu. A jestliže k tomu wina ta předešla již o šestnácte let: jaký we wěci samé založený důwod uwodi tu nutnost, že po tak dlauhém čase, jenž obraznosti naší nechává se prázdný, nyní najednau zjewuje se wrch toho pokrušujícího citu? Ohromná bauře prý, poznání plodu oné neštastné hodiny, a naposledy nenadálé setkání se s původem winy společným. Toť arci néco, ale předce ne dosti. Wůbec zdá se, že děj newywinuje se sám ze sebe a z nutnosti wniterné, ale jen z wůle básníkowy, jemuž to tak libo bylo. Nýbrž děj téměř celý předešel již dáwno: abychom rozuměli, co se mluwí a koná, musí se nám teprw wyprawowati. Drahná tedy část tragedie jest jen připomínaní a úwaha minulosti nám neznámé aniž nás zajímající, a nikoli *drama*, t. j. konání, živé přítomné wywíjení se děje od počátku až do konce. A pak moc ta základní, to péro, ježto pudí a wywodí děj weškeren na jewo, jest, ačkoli výborně mrawná owšem, ale wšak více asceticka, řeholní, nežli dušewědná swědomitost. Zde myslím wězi základní omyl, z něhož se mi zdá že následowalo protiwořečení w ději samém. Aneb zajisté swědomí Angeliny došlo upokojení w šestnácti létech ctnostného a blaženého živobytí: aneb, jestliže jináče, musilat sklesnauti již dříwe pod jeho tíží. Buď jak buď, newidí se, za jakau wniternau potřebau přišla ona do toho stawu, we kterémž ji widíme, a proč ona i jiné osoby okolo ní smýšlejí tak a ne jinak. Drama tedy w ději swém nemá wniterné psychologické nutnosti, a we wystawě nemá počátku, we smyslu Aristotelowě.

Že ste uwedl we wšem jen pět osob na diwadlo, jest

chwalitebné, jakožto důkaz, že libujete sobě prostau krásu a nikoli ohromné i slepící účinky, aniž kdy chcete užíwati lichých prostředkůw k zawnadění a překwapení diwákůw. Ale w takowém pádu wyhledáwá se mistrowstwí w charakteristice a we strojení motivůw, máli drama zajímawým se státi. Toho žádati hned při začátečnících byloby neslušno. I Schiller i Göthe, ba i sám Shakespeare, dospěli k němu jen časem, po mnohém bedliwém se cwičení. Ale pozorliwa činiti Wás musím na tuto hlawní potřebu w umění diwadelním, bez níž nelze státi se welikým tragikem. Mezi wšemi osobami Wašimi wyznačena jen Ludmila osobliwými barwami živějšími. Angelina budí jen obyčejnau s nešťastníky autrpnost: neboť i wznešená ta slowa, jež mluwíwá, jsau jen wýpowědi wšeobecné naučení mrawního. Milotín má do sebe wšecky choroby lidí zádumčiwých, kromě jich nepokoje a účinnosti k uskutečnění swých ideálůw. Hrabě také nečiní nic, po čem bychom wniknauti mohli hlauběji do jeho srdce osobního, a zahradník nemá rázu zahradnického. I spojení a wywíjení děje není dosti podařilé, nýbrž zdlauhawé, necelistwé; dramatických momentůw jest málo. Přálbych, aby wíce konáno nežli mluweno a pocitowáno bylo; tak jak jest, tragedie Waše wíce lyrickau nežli dramatickau jmenowati se musí. Odwážné již bylo začínati dlauhým monologem, jakkoli krásně psán jest; a jestliže Angelina i Milotín hned we prwním wystupu swém již každý dowoláwá se smrti, jaký wyšší stupeň strázniwosti pozůstane jim, jenžby, wywinut jsa před očima našima, živěji pautal pozornost naši? Pročež i tento naposledy, nepřírodně, žádá w baziliska proměněn a jak nebem zdrcen, tak i zemí a mořem pohlcen býti; onna pak, winu winau množíc, otrawuje se. Chraňte se, pro bůh, budaucně takowýchto Senekowých hlaholůw, protiwných citům jemně lidským. Wy jste jistě hoden wystawowati obrazy lepší.

Wýstawa jednotliwých krásocitných idei podařila se Wám často přewýborně. Tato stránka jest weliká i slušná chlauba básně Waší, zwláště w prwních dějstwích. Jest tu krás neuwadlých, které Čechům nikdy z paměti wyjíti nemají; a tak jsau jasné, prosté, čisté, že daufám nebude žádného mezi krajany našimi, kdoby jich nepocítil. Zde tedy obšírným nebudu, jakož ani o formě rhythmické, které ste budaucně šetřiti přislíbil. Jen jedno ještě podotknu. W písni „Kde wlast je má", kteréž každý Čech z paměti naučitiby se měl, přálbych si jen dwě řádky, zmínku o citronech a pomorančích, nahraženy míti něčím jiným. Nedostatek nějakého dobra nemůže nikdy býti poetickým; krása každá jest positivná, jestotná; každý oprawdowý zápor (negatio) jest činnost jen rozumu, ne obraznosti a citu, a patří tudíž do prosy.

Otwíraje se Wám takto beze wší pokrýwawosti we swém zdání o básni Waší, dal sem Wám oprawdu nejjasnější důkaz swé k Wám upřímé úcty a šetrnosti. Kdybych newiděl, že duch Wáš básnický, po bedliwém oprawdowém snažení, mocen bude wyšinauti se k nejwyšší mezi námi dokonalosti, bylbych Wás snad we polowičátnosti wesměs wychwalowal. Ale hoden jste zaměřiti během swým ku palmě nesmrtelnosti, kamž ještě nikdo hrawě a náhodau se nedostal. Já pak powažuji každého skutečně básnického ducha za dobro národní, ne osobní toliko. Mát on státi se chlaubau weškerého národu: i jest tedy každému wlastenci přispíwati ke zdokonalení jeho. Pročež račte přijmauti wlídně radu mau: jest ona to nejlepší, co Wám dáti mohu.

Nenít Wás tajno, které a jakowé jsau krásy a ozdoby básnictwí dramatického: ale o spůsobu, jak wyniknauti na wysoký stupeň wýtečnosti dramatické, panují mnohé mylné domněnky. Přirozený důwtip jest arci wěc prwní a nejpodstatnější: ale ani ten nepostačí ke wšemu. Potřebí-tě i

studium, a to sice snažného, bedliwého, ačkoli wždy jen swobodného. Dramatický básník powinen jest nejwíce studowati mezi wšemi básníky, ba mezi wšemi umělci wesměs, — poněwadž tragedie jest nejwyšší mezi lidmi dílo umělecké. Ale studium jeho nebuďtež knihy: tytoť on, máli prawého ducha w sobě, nejlépe stranau odloží, jako zdrawoaudý člowěk nepotřebuje podpíradel. Studium dramatického básníka budiž nepřebraná rozmanitost přírody a žiwota lidského w nejdůležitějších jeho dobách a okamženích. Tomu se učili wšichni welicí básníkowé. Sauwěcí nám Göthe a lord Byron sami to wyznáwají; o Shakespearowi wyprawuje J. Aubrey (z počátku XVII století,) že kamkoli přicházel, dáwal pilný pozor na lidi s jejich zwláštními powahami, skutky a náružiwostmi, aby jich ke swým básněm užiti a nápodobiti mohl ꝛc. Prawda, že to za našeho wěku jest wěc nesnadnější, jelikož odjata nám žiwota weřejnost, a každé konání stísněno jest wíce neb méně do forem pospolité umluwitosti; za tau příčinau zdá se mi, že i Schiller dal se do pilného a hojného studowání starých saukromých pamětí (memoirůw,) poněwadž ony ještě nejspíše ukazují nám lidi, jakowí jsau. Já Wám nemohu než raditi, abyste následowal šlepějí welikých těchto mužůw.

Mámť sice ještě mnoho na srdci, cobych Wám rád powěděl: ale tenkráte musím již skončiti. Až mě potěšíte odpowědí přátelskau, pak Wám ochotně i dále se oswědčím. Newěda o nynějším Wašem bytu, posílám list tento našemu p. Jungmannowi, an Wám ho dodá. Mějtež se již dobře ꝛc.

Přídawek.

Dwě písně Ossianowy, dle Macphersona (1817.) *)

Přístup.

W sewerozápadních Europy krajích kwetl, zwláště w třetím a w začátku čtwrtého století, newzdělaný ale silný a nepokažený národ Kaledonský **) -- rámě široko daleko bydlewších Celtůw. Rozdělen byl na mnohá menší knížetstwí, jejichžto držitelowé nepamatní, w času wálky společnau držice, poddáwali se správě wyššího některého knížete, aneb raději krále z národu swého, jakowí bywali zwláště tří: w Morwenu, t. j. Skocii, rod Fingalůw; w Erinu, čili Hibernii, familie Kormakowa; a w Lochlínu aneb nynějším Jutlandu Annirowé. Tito králowé, nazýwaní fergubretowé (saudcowé), měli za práwo, aby na wozu do bitwy wstupowati, a wšecken lid we válce sprawowati mohli. —

Národ Gaelický, neznající žití jiného kromě loweckého a válečného, byl mrawůw nejprostějších. Obydlí jeho domowé, buď hromadně, buď porůznu stojící; někdy též i jeskyně. — Náboženstwí nějakého po wyhnání Druidůw, kněží swých,

---

*) Poprwé tištěny we Hromádkowých „Prwotinách pěkných umění, neb Wídeňských učených nowinách", r. 1817, (číslu 27 a 28), dne 13 a 17 dubna.

**) Wlastně Caeldon-ský, Cael-ský, Gaelický.

malau měli známost; až pak na počátku čtwrtého století křesťané, Diokleciánem w Římě zsužowaní, k nim se utíkajíce, we swém je náboženstwí wyučowali. Gaelowé wěřili, že zemřelí, z mlhawého těla složení, žijí w powětří; tam wše, co na zemi činíwali, také konají: lowí z mlhy zwěř, zpěwy a mlhawými nástroji hudebnými se zabýwají, we wětru lítají, a hněwajíce se, bauře a hromobití tropí. Slunce a měsíc, zdá se, že měli za žiwé, smrtelné, ale dlauhowěké twory. Wrch, aneb raději obsah wšech ctností byla jim udatnost; wrch wšeho štěstí — slawné jmeno we zpěwích bardůw potomních. Bardowé byli zpěwcowé, jejichžto čestný staw měl tu powinnost do sebe, aby slawili hrdiny národu swého, wypowídali wálky, smlauwali pokoj a w bitwách rozněcowali zpěwem swým srdce bojowníkůw k udatnosti. Swatý byl žiwot bardůw we wálkách. Jedenkaždý kníže měl bardy swé, kteřížby slawíwali činy pána swého a předkůw jeho. Tím se widěti dáwá, že básnictwí bylo u tohoto národu welmi oblíbeno: odkudž i *Ossian*, syn a nástupce nejmocnějšího krále w místech oněch, Fingala, básnění a zpěwu se oddaw, přewýšil wšecky bardy. O žiwotu jeho málo co wíme; uwázaw se w panowání otcowské, přežil i syna swého, udatného Oskara, jehožto hrdinské činy potom smutný, osleplý otec sám opěwal we starosti swé. Jeho básně, zachowané od potomních bardůw, a buď písemně, buď národní zpěwností až našeho wěku došlé, w minulém století *Macpherson*, jeden z potomkůw starých Kaelůw, chowajících ještě posawad w horní Skocii národnost swau, sebral, a w Angličinu přeložené na světlo wydal (r. 1760 sl.) A tu hned muží znamenití rozličných národůw, udiwení tím úkazem neobyčejným, usilowali jako o záwod welebiti je: kritisujíce, kommentujíce, přečišťujíce, podobné jim twoříce, a překládajíce je hromadně. Ačkoli také někteří cenu jejich snížiti se chtíti zdáli, nazýwajíce

je „diwným zrozeňátkem fantasie wýtržné:“ předce tyto básně, pokud jen wkusu pro krásu přírody stáwati bude, pro swau jakausi lepotu hlubokých a wraucích citůw, pro wýtečnost myšlenek, představení důstojnost, pro přirozenau krásu a žiwost fantasie, — summau, pro wtlačený na ně wšudy genia ráz, — wždy w té nejwětší wážnosti zůstanau.*)

Následující zpěw, „písně Selmské,“ ukazuje nám obyčej králůw Kaledonských, odpěwat dáti při slawnostech wýročných znamenitější bardůw písně. Ossian wypisuje zde slawnost takowau. — Selma bylo obydlí králůw Morwenských. —

I. Písně Selmské.

Hwězdo Noci se spauštící! krásné jest na západu světlo twé! ty wznášíš čelo blýskawé z oblaku swého, a čacky kráčíš po pahorku swém. Nač to hledíš na lučinu? Bauřliwí wětrowé utichli; z daleka přichází šumot potůčku; ječící wlny lezau na wzdálenau skálu. Mušky wečerní na slabých se náší křídélkách; na poli slyšeti wučení letu jejich. — Nač to hledíš, světlo milostné? Ale ty jdeš, usmiwajíc se. Wlnky radostně tě obskakují, rosice milostné

*) Takto saudil a psal mladík ještě ne cele 19letý, r. 1817: mladý wšak jeho smysl nemeškal dlauho postaupiti místa úwaze mužné; proto také nepokračowáno dále u překládaní díla Macphersonowa. Chorobná citliwost a něžnost, ba i uplakané hrdinstwí, neoswědčené skutky úctu wymáhajícími, nemohau než na krátce pautati cit a obraznost, a to jen w jejich prwním bujném rozwoji, jakož se přihodilo ku př. i u wšeobsáhlého ducha Göthowa, kterýž we wěku dospělém až i sám odsuzowal jak Ossiana, tak i swé Werthers Leiden, ježto (r. 1774) se byly přičinily o rozslawení jeho. Za nowější doby již není pochybno, že domnělé zpěwy Ossianowy zrodily se z péra Jakuba Macphersona, spisowatele anglického málo proslulého († 1796.) —

wlásky twé. Měj se dobře, blesku tichý! I wzejdiž ty, světlo duše Ossianowy!

I wzešlotě w síle swé! Widím ztracené swé přátely. Jich sbor jest na Lořе, jako we dnech časůw minulých. Fingal přichází, co wodnatý mlhy slaup; hrdinowé jeho okolo něho a aj! bardowé zpěwůw, šedowlasý Ullín, čacký Ryno, Alpín libohlasný, a milostně taužící Minona. Jak jste změněni, přátelé moji, ode dnů swátkůw Selmských! kdyžto jsme hráwali w záwod, jako wětříčkowé jarní, ježto létajíce po pahorku, střídawě shybují slabězníci býlí.

Minona wystaupila w krásе swé; se spuštěnau twáří a slzíplným okem. Wlasowé její chwěli se slabě we wětříku, an se rázy s pahorku spauštěl. Smutnily duše hrdin, když pozdwihla hlasu libozwučného; neb často wídáwali row Salgarůw, a temný běloňádré Kolmy byt, Kolmy, zůstalé samé na pahorku, se wší líbeznosti hlasu swého. Salgar slíbil přijíti — ale noc se spauštěla wůkol. Slyšte hlas Kolmin, když samotná na pahorku seděla.

„Noc jest; sama jsem, ztracená na pahorku bauří! Wítr hučí w hoře, ručej ječí skalau dolů: mne neuchrání chalaupka před deštěm, mne ztracené na pahorku wětrůw!“

„Wynikni, měsíčku! z oblakůw swých! Hwězdy noční wzejděte! wediž mne světlo některé k místu, kde samotný odpočíwá od lowu milý můj! Luk jeho při něm nenatažený; supající psowé okolo něho. Ale zde musím seděti sama, u skály praudu mechowatého! Praud a wítr hučí hlasitě: neuslyším wolání milého swého! — Proč prodléwá Salgar můj, proč pahorku kníže, za slibem swým? Tutě skála, a tu strom! tu hučící praud! S nocí jsi slíbil býti zde. Ach, kam se octnul Salgar můj? S tebau chtěla jsem utéci od otce, s tebau ode bratra pyšného. Rodowé naši byli dlauho nepřátelé; my nejsme nepřátelé, o Salgare!“

„Přestaň máličko, wětříku! praudu, poutichni málo!

at slyšeti hlasu mého wůkol! at mě slyší zablaudilí moji! Salgare! Kolma jest, ana wolá tebe. Tu-tě strom a skála! Salgare, miláčku můj, tu jsem já. Proč wáháš přijíti? — Aj! tichý wychází měsíček. Wody se blyští w audolí; šeří se skály na kolmé stráni. Newidím ho na wršku! psowé nepředchází ho, aby oznámili příchod jeho! Tu musím sedět samotná!"

„A kdo to leží dole na ladu? Jsauli to milý a bratr můj? Mluwte ke mně, ó přátelé moji! Mluwte ke mně! — Neodpowídají — bázeň swírá duši mau! Ach, mrtwi jsau! mečowé jejich čerwenají se ode bitwy. O bratře můj! proč jsi ubil Salgara mého? proč, o Salgare, ubil jsi bratra mého? Drazí jste oba byli mně! Což mám říci ke chwále waší? Tys byl krásný na pahorku mezi tisíci! on byl strašný w bitwě. O mluwte ke mně; slyšte hlas můj, slyšte mě, synowé lásky mé! — Ach, oni mlčí! mlčí na wěky! Studená, co hlína, jsau prsa jejich! — O, se skály na pahorku, s wrchole wětrného srázu mluwte, duchowé zemřelých! mluwte, nebudu se lekati! Kam ste se ubrali spočíwat? We které sluji pahorku najdu wás? — Ni slabý hlásek we wětříku, ni polauzhaslá odpowěď u bauři!"

„Zde sedím w žalosti swé, w slzách jitra čekajíc. Priprawte hrob, wy přátelowé zemřelé! a nezawírejteż ho, dokudž nepřijde Kolma. Žiwot můj mizí jako sen: proč mám zůstáwati pozadu? Zde já spočinu sobě s přátely swými u praudu skály hučící. Když se noc na pahorek spustí, když wětrowé powstanau fičící: stane sobě duch můj we wětru, tauže smrti přátelůw swých. Lowec uslyší mne z chalaupky swé; bude se báti hlasu mého, ale milowati jej: nebo sladký bude hlas můj pro přátely mé; milít byli oba srdci mému!"

Ten byl zpěw twůj, Minono, libězardělá dcero Tormanowa! Slzy naše padaly pro Kolmu, truchlé byly duše naše. —

Ullín přistaupiw s harfau, dal nám zpěw Alpínůw. Hlas Alpínůw líbezný byl, duše Rynowa jako paprslek ohně. Ale již jsau spočíwali w domečku auzkém; pominul na Selmě hlas jejich. — Ullín, nawrátiw se jednau z lowu, přede dnem pádu hrdin, slyšel zpěw jejich na pahorku: píseň jejich líbezna, ale smutna. Taužilit pádu Morara, prwního mezi smrtelníky. Duše jeho, jako duše Fingalowa: meč jeho, meč Oskarůw. Ale on padl, a otec jeho žalostil; oči sestry jeho plny byly slez — Minoniny oči plny byly slez, sestry mocného Morara. I ustaupila před zpěwem Ullínowým, jako měsíček na západu, předwídaje bauři, ukryje w oblak krásnau hlawu swau. Já dotýkal harfy s Ullínem; zpěw smutku začal se!

Ryno.

„Přešli wítr a dešt, ticho jest o poledni, rozehnala se oblaka na nebesích. Nad zeleným pahorkem poletuje nestálý slunce blesk. Čerwenawý hrčí potok dolůw kamenitým audolím. Sladký jest šum twůj, potůčku! ale sladčejší hlásek, kterého doslýchám! Hlas to Alpína, syna zpěwůw, truchlícího po mrtwých. Sehnuta tě stářím hlawa jeho; čerwení se oko ode slez. Alpíne, syne zpěwůw, proč samotný na tichém pahorku? proč to kwílíš, jako w lesu wětříček, jako wlnka na břehu samotném?“

Alpín.

„Slzy mé, o Ryno, tekau pro mrtwého; hlas můj pro ty, kteří pominuli na wěky. Štíhlýs ty na pahorku; krásný mezi syny audolí: ale i ty padneš, jako Morar; truchlící po tobě bude sedáwati na hrobě twém: pahorkowé nebudau znáti tebe wíce, nenap'atý ležeti bude doma luk twůj!“

„Rychlýs byl, o Morare, jako jelen na paušti; strašný, co úkaz ohniwý! Hněw twůj jako bauře; jako blýskání na

poli byl w bitwě meč twůj. Hlas twůj byl praud po přiwalu; jako hřímání na wzdálených pahorcích. Mnozít padali pod ramenem twým, ztráweni hněwu plamenem. Ale když jsi z boje se wracel, jak pokojné bylo oko twé! Twář twá jako slunce po dešti byla; jako w tišině noci měsíček: klidná co lůno jezera, když utichli větrowé hučící."

„Auzký jest nyní domeček twůj, tmawé místo přebýwání twého! Třemi kroky obejdu hrob twůj, o ty, co jsi před tím byl tak weliký! Čtyři kamenowé obmešení jedinau jsau po tobě památkau. Strom bezlistý, wysoká tráwa we větru šustící, ukazují oku lowcowu na row mocného Morara. Oprawdu nízko jsi padl, o Morare! Nemáš wíce matky, anaby kwílila tebe, ni milenky se slzami lásky: mrtwa jest porodilá tebe, padla-tě Morglanowa dcera!"

„Kdo jest onen na holi swé? kdo jest to, jehožto hlawa stářím se bělá? jehož oči čerwené jsau od slzení? ježto se tetelí po kroku každém? — Toť otec twůj, o Morare; otec nižádného syna kromě tebe. Slyšelť o sláwě twé w boji; slyšel o uteklých nepřátelích; slyšel o sláwě Morarowě — proč ne i o ranách jeho? — Plač, otče Morarůw, plač! ale syn twůj neuslyší tebe wíce! Hlubokýtě mrtwých sen: nízká z prachu podhlawnice jejich. Neposlechne on wíce hlasu twého, neprocitne k wolání twému! A kdy nastane jitro we hrobě, ať se dí dřímači: „procitni"? Měj se dobře, nejstatnější z mužůw: wítězi w poli, měj se dobře! ale pole neuwidí tebe wíce; ni temný les oswítí se bleskem ocele twého. Nepozůstawils syna žádného: ale zpěw zachowá jmeno twé. Budaucí časowé uslyší o tobě, uslyší o padlém Moraru!"

Wznikla wšech žalost, ale nejwíc Arminowo hlasité lkání; zpomenul-tě smrti syna swého, padlého we dnech

mladosti swé. Karmor byl podlé hrdiny, kníže zwučného Galmalu. Proč se dáwá do lkání Armin? prawí. Jeli tu příčina smutku? Zpěw přichází s libozwuky swými, utěšit a rozkochat ducha. On jest jako mlha lahodná, co, powstawši z jezera, snáší se do tichého audolí; kwítkowé mladí napojí se rosau — ale slunce wrátí se w síle swé, a mlha zmizela. Proč jsi tak truchlý, Armine, kníže Gormy mořem obteklé?

„Truchlý! to jsem! ni malá jest příčina smutku mého! Karmore, tys neztratil syna, neztratil dcery krásy. Kolgar udatný žije, i Annira, dítě nejkrašší! Ratolesti domu twého pnau se, o Karmore! ale Armin poslední jest rodu swého sám. Tmawá jest ložnice twá, o Dauro! hluboký je w rowě sen twůj. Kdy procitneš se zpěwy swými, se wší líbeznosti hlasu swého?

Powstaňte, wětrowé předzimní, powstaňte! fičte ladem pustým! praudowé horní! hučte bauře w hauštinách dubowí mého! prostup roztrhané oblaky, měsíci! ukaž mi časem bledau twář swau! předstaw mi opět onu noc, kdyžto wšecky zahynuly dítky mé! když padl Arindal mocný; když Daury milostné nebylo wíce! Dauro! dcero má, bylas krásná jako měsíček na pahorcích Fury, bílá jako mladý sníh; líbezná co dech jarního wětříčku. Silný byl luk twůj, o Arindale; rychlé kopí twé w poli. Pohled twůj jako mlha na moři; štít co červený oblak w bauři. Armar, slawný w boji, přišed, hledal lásky Daušiny. Neodpíráno mu jí dlauho: pěkná byla naděje přátelůw jejich.

Nad tím se hněwal Erath, syn Ogdalůw; nebo bratr jeho ubit byl Armarem. Přestrojený přišel jako plawec. Krásná byla loďka jeho na wodách; wlásky jeho bílé, a pokoj na čele jasném. „Nejkrašší mezi pannami," prawí, „milostná dcero Arminowa! Skála jest nedaleko w moři, na jejím boku wyniká strom: zdaleka widěti owoce červené: tam

Armar čeká Daury. Přicházím přewézt milenku jeho." — Daura šla, i wolala Armara: nikdo neodpowídal, kromě skály hlas. Armare! miláčku můj, miláčku můj! Proč mne trápíš bázní? Slyš, synu Ardnartůw, slyš! Daura jest, ana wolá tebe! — Se smíchem ušel zrádce Erath na břeh. Ona pozdwihši hlasu, wolala na otce i bratra swého. Arindale, Armine! Žádnéholi není k zachowání Daury?

Hlas její donesl se břehu. Arindal, syn můj, sstupowal s pahorku, strašný w kořisti lowu. Šípowé cinkali mu po boku; luk w ruce jeho; pět tmawošedých chrtůw prowodí kroky jeho. Widěl diwého Eratha na břehu: uchopiw ho přiwázal k dubu. Hustě oplítá řemení audy jeho, obtěžowal powětří stonáním. Arindal nastaupí moře na bárce, přenést Dauru na zem. Armar přihnal se we hněwu swém, i wypustil šedoperý oštíp. On letí — fičí — a padne do srdce twého, o Arindale, synu můj! Na místo Eratha zrádce zahynuls ty! — Najednau stane weslo; on klesna na skálu umřel! Jaká byla bolest twá, o Dauro, když okolo noh twých bratrowa tekla krew! — Bárka rozbila se wlnami. Armar hodí se do moře, zachowat Daury swé anebo zemřít. Rázem se spustí wichr s pahorku — on padl i newstanul wíce. Samotnau na mořem obteklé skále slyšet bylo kwíliti dceru mau. Časté i hlasité bylo wolání její! Což mohl učiniti otec její? Celau noc stál sem na břehu, wida ji w bledém měsíce swětlu. Celau noc slyšel sem wolání její. Wítr hučel a dešť bil silně do stráně. Před úswitem zeslabnul hlas její. Wyhynulať jako wečerní dech wětříku mezi skalním bylím. Ztráwena bolestí zemřela, samého zůstawíc Armina. Tamtě síla má w boji! tam ozdoba má mezi ženami! Když powstáwá bauře a Sewer zdwihá wlny wysoko, sedím na hučícím břehu, hledě na záhubnau skálu! Často widám při západu měsíce duchy dítek swých. Polaunewidomé

procházejí se spolu smutně. Žádnýli z wás nepromluwí z autrpnosti ke mně! Ale oni neslyší otce swého. — Truchlý jsem, o Karmore! ni malá jest příčina smutku mého!“

Tato byla slowa bardůw we dnech zpěwu, an poslauchal zwukůw harfy král, a powídek časůw minulých. Knížata sešli se se wšech pahorkůw, slyšet hlasy milostné, a slawili hlas Kony, prwní mezi tisíci bardůw! — Ale nyní zemdlilo stáří jazyk můj, oslabla duše má! Časem uslyše duchy bardůw, naučím se lahodnému zpěwu jejich. Ale paměť utíká mysli mé; slyším wolání let, ana prawí, přecházejíce: „proč pěje Ossian ještě? Skorof on ležeti bude w auzkém domečku, a žádný bard neoslawí jmena jeho. “

Běžteż jen, léta zatmělá! nenít pro mne radosti w nich! Otewřete hrob Ossianowi, nebo síly jeho nestáwá wíce! Synowé zpěwu odešli k pokoji swému: můj jen hlas ostáwá, jako samotný wětřík na mořem obteklé skále, když pozutichali wětrowé. Ještě šustí šerý mech: daleký plawec widí stromy se kolébající! —

II. Válka Inisthonská. *)

Mládí jest jako sen lowce na pahorku ladowém. On usne w libém paprsku slunce, a procítí w bauři: červení bleskowé lítají wůkol, stromowé chwějí hlawami swými we wětru. S radostí on patří zpět na slunné dni a libé sny spočíwaní swého! I kdy se wrátí mládí Ossianowo? Kdy se bude zwuku braní radowat ucho jeho? Kdy budu já jako Oskar, kráčeti w blesku ocele své? Pojďte s potůčky swými, pahorkowé Kony! naslauchejte hlasu Ossianowa. Wznikát zhůru zpěw, jako slunce, w duši mé! já cítím radosti časůw minulých.

---

*) Inis-thona, ostrow Skandinawie.

Widím wěže twé! o Selmo! widím buky zastíněných zdí twých: potokowé twoji zní w ucho mé: hrdinowé scházejí se wůkol. Fingal jest mezi nimi, spočíwaje na štítu Trenmorowě. Kopí jeho postaweno ke zdi; on poslauchá zpěwu bardůw swých. Slawí se činowé ramene jeho: činowé krále we mládí jeho. Oskar nawrátiw se z lowu, a slyše sláwu hrdiny, pojal štít Brannůw ode zdi; oči jeho plny byly slez; červené bylo líce mladosti, hlas třesawý a slabý. Kopí mé chwělo hlawu blýskawau w rukau jeho: on dí králi Morwenskému:

„Fingale, králi rekůw! Ossiane, prwní po něm w boji! wy ste bojowali za mládí: jmena waše slawna jsau we zpěwu. Oskar jest jako mlha na Koně: poukáže se, zmizím opět. Bard nebude znáti jmena mého; lowec nebude hledati hrobu mého na pláni. Pusťte mne w boj, o rekowé, do Inisthony. Daleký-tě kraj války mé, neuslyšíte Oskarowa pádu. Některý bard ať najde mne tam, a dá zpěwu jmeno mé. Sestra cizozemce uwidí hrob můj, i zapláče nade mládcem z daleka přišlým. Bardowé budau prawíwati při swátcích: slyšte zpěw Oskara z daleké krajiny!“

Oskare, wece král Morwenský, půjdeš do boje, synu sláwy mé! Připrawte mau černolunní loď, by odnesla do Inisthony reka mého. Synu syna mého, měj w paměti sláwu naši; jsit z rodiny slowútných! Ať nedí dítky cizozemcůw, slabí jsau synowé Morwenští! Buď ty w bitwě hučící: milostiwý w pokoji, co slunce wečerní. Řekni Oskare králi Inisthonskému, že Fingal zpomínáwá mladosti swé, kdyžto sme sešli se do půtky, we dnech milostné Ajandekky.

I roztáhli plachty hučící: wítr fičel řemením stežnůw jejich. Wlny bijí do modrého skálí; ječí síla oceanowa. Z moře uwiděl syn můj krajinu hájůw. Wběžew w šumné

Runy stanowiště, poslal meč swůj Annirowi, králi kopí. Šedowlasý hrdina wstal, wida meč Fingalůw. Oči jeho plny byly slez; spomenul-tě bojůw mladosti své. Dwakráte on byl zdwihl kopí o milostnau Ajandekku; hrdinowé stáli z daleka, jakoby duchowé dwa we větru se potýkali.

„Ale nyní, počne král, já jsem stár; meč leží neužíwaný w síních mých. Ty ježto jsi z rodu Morwenského! i Annir widáwal boje oštípůw! ale nyní-tě zbledlý a swadlý, jako dub na Láně. Nemám syna, an by tě s radostí přijal, a uwedl w síně otcůw swých. Zblednul Argon we hrobě, a Rura mého není wíce: dcera má, w síních cizozemcůw jsaucí, žádá widěti hrob můj. Chot její potřásáwá desíti tisíci kopí, a přichází jako smrti oblak od Lána. — Pojdiž k hodu Annirowu, syne Morwenu hláholiwého!“

Tři dni hodowoli spolu; čtwrtého Annir slyšel jmeno Oskarowo. Weselili se při kwasu mušlí, a lowili kance na Runě. — U kamenůw mechem obrostlých odpočinuli sobě ustalí rekowé. Slza we skrytě padne Annirowi z oka; tajil své lkání, wyrážející násilím. W té tmawé schráni, dí hrdina, spočíwají synowé mladosti mé. Tento kámen jest row Runůw; tento strom hučí nade hrobem Argonowým. Slyšíteli hlas můj, synowé moji, w auzkém domečku swém? Či to mluwíte wy w šustění listowí tohoto, když powstáwají pauště wětrowé?

„Králi Inisthonský, prawil Oskar, kterak padly dítky mladosti? Diwoký kanec zhání se často po hrobkách jejich, aniž kormautí klidu jejich. Ale oni honí zwěř oblakowau, a napínají wětrné kuše své. Ještěť oni milují zábawy mladosti své, a sstupují u wětry s radostí.“

„Kormalo, wece král, jest wůdce desíti tisícůw kopí. On bydlí u wod Lánských, wyzýwajících páry smrti. — Přijda do zwučných Runy síní, hledal sláwy oštípůw. Byl to mládce milostný, jako prwní záře sluneční: málo jich

bylo, kteříby se mohli potkati s ním w boji. Moji rekowé ustaupili před Kormalem; dcera má prahla k němu milostí. Argon a Ruro wrátili se z lowu: slzy hrdosti jejich padaly; tichým ohlédají se okem po recích Runy, ustaupilých před cizozemcem. Tři dni hodowali s Kormalem; čtwrtého mladý Argon šel we dwauboj. Ale kdož mohl odolati Argonu? přemožen byl Kormalo. Srdce jeho nadmulo se bolestí pýchy: ustanowil podtají widěti smrt synůw mých. Oni přišedše k pahorkům Runy, lowili snědé laně. Tajně letěl šíp Kormalůw: w krwi swé splýwaly dítky mé! A on přišel k děwčeti lásky swé, k Inisthonskému děwčeti krásowlasému; utekli pauští, a Annir zůstal samotný. Přišla noc a nastal den: ni Argonowa, ni Rurowa hlasu! Naposledy widín jejich nejmilejší chrt, rychlý a skákawý Runar. Wyje přišel do síní, a zdál se ohlédati we stranu pádu jejich. Jdauce po něm, našli sme je zde, a položili u tohoto praudu mechowatého. Zde odpočíwá Annir po lowu laní skončeném. Jako letitého dubu kmen prostírám se nad nimi, a wždy tekau slzy mé!

„O Ronane, dí powstana Oskar, Ogare, knížata oštípůw! swolejte hrdiny mé ke mně, syny praudného Morwenu. Dnes půjdeme k wodám Lánským, smrt wyzywajícím. Nebude dlauho weseliti se Kormalo: smrt bywá často na špici mečůw našich!“

Přišlit pauští, jako bauřliwá oblaka, wětrem po ladu hnaná; ostří jejich barwená bleskem hromowým: šumící les předwídá bauři. Zwučí roh bitwy Oskarowy, a wšecky wody Lánské třásly se. Synowé jezera sešli se okolo hlasného štítu Kormalowa. — Oskar bojowal, jakož bojowáwal wždy. Kormalo padl mečem jeho: synowé zhaubného Lána skryli se do audolí swých. Oskar přiwedl dceru Inisthonskau do zwučných síní Annirowých. Radostí se blyští starcůw obličej: on požehnáwal králi mečůw. —

Jaká byla radost Ossiana, spatřiwšího daleké plachty syna swého! toť bylo jako swětla oblak powstanaucí na wýchodu, když pautník truchlí w neznámé krajině, a zhaubná Noc s duchy swými wůkol se klade. Se zpěwy uwedli sme ho do síní Selmských. Fingal dáwal hody mušlí. Na tisíce bardůw wychwalují jmeno Oskarowo: Morwen odpowídá hlasu jejich. Dcera Toskarowa byla tu; hlas její byl jako harfy hlas, rozléhající se pod wečer w liběwějícím roliny wětříčku. —

O položte mne, wy, co widíte swětlo, podlé skály některé pahorkůw mých! ať léskowí wůkol husté jest, a blízko dub šustící. Zelené buď místo spočíwání mého; slyšen budiž opodál potůčku hlásek. Dcero Toskarowa! ty wezmi harfu, a pěj líbeznau Selmy píseň; ať sen pojme duši w radosti její; ať se wrátí dnowé mládí mého, a dnowé mocného Fingala. Selmo! widím wěže twé, a stromy, a zdi zastíněné! widím hrdiny Morwenské; slyším zpěwy bardůw! Oskar zwodí meč Kormalůw: tisíce mládcůw obdiwují ozdobený jeho záwisník. S podiwem hledí na syna mého a na sílu ramene jeho; widí radost w okau otcowých, a dychtí po rowné sláwě. I obdržíte ji, synowé praudného Morwenu! Duši mau často rozněcuje zpěw, i zpomínám přátelůw mladosti swé. Ale dřímota připadá na mne we hlásku harfy, líbezní snowé jmau se procítati! Synowé lowu, stůjte podál, a nekormuťte spočíwaní mého! Starožitný bard má rozmluwy s otci swými, se knížaty časůw minulých. Synowé lowu! zůstaňte podál! nekormuťte snu Ossianowa!